

ספר

קשר הדל"ת של תפילין

בו יתבאר בעה"י בארוכה שצריך לעשות הקשר
בצורת דל"ת דוקא כדין הגמ' והפוסקים ז"ל ודלא
כמו שנוהגין קצת לעשותו כעין מ"ם

מאת
בעזרת החונן לאדם דעת
אפרים בלאאמו"ר הרב נחמ' שליט"א בקר
פעיה"ק ירושלים תובב"א
שנת תהא שנת ענין ברור לפ"ק

להשיג הספר
אצל המחבר
הרב אפרים בקר
רח' נחמיה 7 ירושלים
טל. 02-5824584

נדפס על נייר
שאין בהם חילול שבת ח"ו

©

כל הזכויות שמורות

הסכמות שקיבלתי על ספרי הקודם ברכת אפרים

ישראל גרוסמן

רב ור"מ ודומ"ץ

פעיה"ק ירושלים תובב"א

מחבר ספרי שעורי כתובות שעורי

גיטין שעורי קדושין שעורי ב"ק שו"ת

הליכות ישראל שו"ת משכנות ישראל

שו"ת נצח ישראל

בתי ורשה ירושלים

בעז"ה כ"ח אדר ב' תש"ס

הגדתי היום בשבחו של הספר הנכבד

"ברכת אפרים" על מס' ברכות,

שחבר הרה"ג המופלג מיקירי קרתא

דירושלם הרב ר' אפרים בקר

שליט"א.

הספר כולל באורים נחמדים בסוגיות

המס' בדרך ישרה והבנה עמוקה.

ורבים יהנו מן המו"מ הנפלא בכל

סוגיא.

ואברך את כבוד המחבר שיוכה לברך

על המוגמר ולהמשיך לחבר ולהוציא

עוד ספרים נכבדים מתוך הרחבת

הדעת ושמחת הנפש.

ישראל גרוסמן

אברהם חיים ברים

ראש ישיבת משכן יוסף

פעיה"ק ירושלים תובב"א

בס"ד כ"ט אדר"ב תש"ס

שמחתי מאוד לראות מלאכת מחשבת

של אחד מיקירי ירושלים הרה"ג ר'

אפרים בקר בן הרב ידידי וחביבי

מאוד נעלה הרה"ג ר' נחמי' בקר

שליט"א אשר בשם "ברכת אפרים"

יקרא ע"ש סבו היקר הר"ר ברוך בקר

זצ"ל על פרק קמא דברכות.

ומבין בתרי כתביו ניכר רוב יגיעתו

בתורה אשר על כן מצא כדי מדתו

להוציא חידושים וביאורים נפלאים כיד

השם הטובה עליו.

והנני לברכו כי יזכה לישב תמיד

באהלה של תורה ולהוציא את יתר

חידושיו מתוך מנוחת הנפש והרחבה

להגדיל תורה ולהאדירה.

ידידכם דושו"ט כה"י

אברהם חיים ברים

ברכת אב

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה על כי זכיתי והגעתי עד הלום, לראות את בני יקירי הר"ר אפרים שליט"א הולך ומוציא לאור עולם ספרו השני בענין הקשר של תפילין אשר קרא בשם "קשר הדל"ת של תפילין".

כלום אב מעיד על בנו, ובכל זאת יודע אני את בני כי כל חשקו ומגמתו היא לשבת באהלה של תורה, עכשיו כאשר תודה להשי"ת זכיני והגענו ליום גדול זה, אין בפי אלא ברכה והודאה ליושב תהלות על כי ברוב חסדיו הגיענו ליום זה יהי שמו הגדול מבורך מעולם ועד עולם.

ואברך את בני יקירי שליט"א מעומקא דליבא כשם שזכית ליום זה, כן תזכה עוד ועוד לשבת שנים רבות באהלי של תורה מתוך מנוחת הדעת והנפש ולחדש עוד ועוד חידושי תורה משמחי הלב, ותזכה אתה וזוגתך החשובה לגדל דורות ישרים יבורכו, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא אמן ואמן.
הלא כה דברי
אביך אוהבך נחמיה

לזכרון עולם ולעילוי נשמות

מו"ח הרה"צ רבי שמואל גוטפרב זצ"ל

בהר"ר יוסף זצ"ל

נלב"ע י"ז אייר תש"ס

וחמותי הצדקנית

מרת אדל יענטע ע"ה

בהר"ר פנחס זלצמן זצ"ל

נלב"ע ו' מנחם אב תשס"ג

ת. נ. צ. ב. ה.

לזכרון עולם ולעילוי נשמות

גיס' היקר רדף צדקה וחסד ועסק בהפצת התורה

קיבל יסורים באהבה אהוב לשמים ואהוב ולבריות

הר"ר ברוך יצחק בהר"ר שמואל גוטפרב זצ"ל

נלב"ע כ"ג סיון תשע"א

וגיס' היקר רדף צדקה וחסד ועסק בהפצת התורה

קיבל יסורים באהבה אהוב לשמים ואהוב ולבריות

הר"ר ידידי' יחיאל מיכל בהר"ר שמואל גוטפרב זצ"ל

נלב"ע כ"ח אדר תשס"ב

ת. נ. צ. ב. ה.

מפתח כללי *

פרק ראשון

מהש"ם והראשונים ז"ל בזה

סימן א	מביא מהגמ' במנחות ומעירובין ומשבת דקשר של תפילין הלכה למשה מסיני ופירש שם רש"י בכל המקומות דהיינו שיהי' הקשר בצורת דל"ת וכן הוא מבואר בכל הסוגיות שם .....
סימן ב	ממה שכתב בזה הרמב"ם וקושר קשר מרובע כמין דל"ת ועוד .....
סימן ג	ממה שכתב בזה האור זרוע שהוא לא חשיב אות אבל אם שינה בזה פסל .....
סימן ד	מביא מכל דיבורי התוס' שבש"ס דלאו אותיות גמורות הן אבל בודאי דבעי לעשותן מהלכה למשה מסיני .....
סימן ה	ממה שכתבו בזה הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן דלמה הן דלא חשיבי אותיות .....
סימן ו	ממש"כ בזה הרא"ש והסמ"ג והמרדכי והברוך שאמר .....
סימן ז	ממש"כ בזה הבעל העיטור דצורת הדל"ת היא אינה הלל"מ .....

פרק שני

מדברי הטור והב"י בזה

סימן א	מדברי הטור והב"י בזה בסוף סימן ל"ב .....
--------	--

---

* והמפתח המפורט הוא בסוף הספר

מפתח כללי

פרק שלישי

המקומות שנתנו מקום למעוות שהדל"ת הוא בהרצועות

סימן א	מדברי המהרי"ל בזה ושברבריו מבואר שהד' הוא בהקשר עצמו	לח
סימן ב	מדברי התרוה"ד שהביאו הפרישה בסוף סימן ל"ב	מב
סימן ג	מדברי הלבוש בסימן כ"ז סעיף י"א והמלבושי יו"ט שם	מג
סימן ד	מדברי הא"ר על הלבוש שם בסימן כ"ז סעיף י"א	מז
סימן ה	מדברי המשנ"ב בסימן כ"ז סעיף י' שהביא את הא"ר הנ"ל	מט
סימן ו	מדברי המ"ב בסוף סימן ל"ב סקרל"ג	נד

פרק רביעי

מהפוסקים ז"ל שזעקו על הקשר המרובע

סימן א	ממש"כ בזה המ"א בסימן כ"ז סקט"ז ובסוף סימן ל"ב סקס"ט	ס
סימן ב	ממש"כ בזה התשובה מאהבה על דברי המ"א שם בסימן כ"ז	סט
סימן ג	עוד מהרבה פוסקים שזעקו ע"ז	עג

פרק חמישי

ממש"כ הב"י בזה בשם הר"י האסכנדרני

סימן א	ממש"כ בזה הב"י בשם הר"י האסכנדרני בסו"ס ל"ב	עח
--------	---	----

פרק ששי

מאלו שהתירו את הקשר המרובע ומה שקשה עליהם

סימן א	ממש"כ בזה התפארת אריה	פג
--------	-----------------------	----

מפתח כללי

סימן ב	ממש"כ בזה הדעת קדושים ובהאשל אברהם	פח
סימן ג	ממש"כ בזה בשו"ת ר' ידידיה מייאה ווייל	צ
סימן ד	ממש"כ בזה בשו"ת בית דוד	צח
סימן ה	ממש"כ בזה הארצות החיים בסימן כ"ז סעיף י'	ק

פרק שביעי

ממש"כ בזה הזוה"ק ומכתבי האריז"ל

סימן א	ממש"כ בזה הזוהר הקדוש בכמה מקומות דמשמע שם ד' כפשוטו	קב
סימן ב	ממה שכתוב בזה בהרבה כתבי האריז"ל שמבואר גם	
	שם ד' כפשוטו	קה
סימן ג	ממש"כ בזה בספר עץ הדעת טוב וספר הליקוטים	קט
סימן ד	ממש"כ בזה רבינו המקובל הרש"ש ז"ל	קיב
סימן ה	ממש"כ בזה המהר"ם דלונזאנו והמשנת חסידים וספר זוהר חי	קיד

פרק שמיני

מביא הדברים שגרמו לעשות הקשר המרובע

סימן א	משום שרצו לעשות ב' דלתי"ן משום המשנת חסידים	קיה
סימן ב	משום הר"י האסכנדרני שהביא הב"י בסוף סימן ל"ב	קב
סימן ג	משום לשונו של המהרי"ל והמלבו"ט והא"ר והמ"ב בסימן כ"ז	
	שהביא לדברי הא"ר	קכב
סימן ד	שטעו בזה בהלשונות של הגאונים ז"ל בזה	קכד
סימן ה	משום המ"ב בזה בסימן כ"ז ובסוף סימן ל"ב	קכו
סימן ו	משום שחשבו שכן עשו השר שלום מבעלזא והשינוור ז"ל	קכח
סימן ז	עוד מכמה דברים שטעו בזה	קלא

מפתח כללי

פרק תשיעי

מהמנהג העולם בזה

סימן א	מראשי מנהגי אשכנז וראשי מנהגי ספרד שמבואר בהם ד' כפשוטו . . . . . קלז
סימן ב	מביא מהמ"א והתשובה מאהבה דכתבו שרוב העולם נוהגין לעשות קשר ד' . . . . . קלז
סימן ג	מאלו שהביאו שהמנהג במקומם הי' לעשות קשר מרובע . . . . . קמ
סימן ד	ממנהג יוצאי אשכנז לעשות קשר מרובע ומה שגרם להם זה . . . . . קמב
סימן ה	ממנהג בני תימן בזה ומה שגרם להם זה . . . . . קמד
סימן ו	מביא שרוב נכדי צאנו נהגו לעשות קשר ד' . . . . . קמו

פרק עשירי *

מלשונות של הגאונים ז"ל וממש"כ בזה הב"י בסו"ס ל"ב בשם הא"ח שכתבו האריך לעשות את קשר הדל"ת

סימן א	ממש"כ בזה השימושא רבה גאון האריך לעשות את הד' . . . . . קמח
סימן ב	ממש"כ בזה הרב האי גאון ז"ל . . . . . קנב
סימן ג	ממש"כ בזה הר"י ברזילי שהובא בספר ברוך שאמר . . . . . קנו
סימן ד	ממש"כ בזה הארחות חיים ממדרש שיש בהקשר של תפילין ד' קשירות שהוא ראי' גדולה להקשר שלנו . . . . . קס
סימן ה	ממה שהביא הב"י בשם הא"ח האריך לעשות את קשר הדל"ת . . . . . קסא

---

* ראיתי לציין כאן שפרק זה לא יוכלו להבין בזה רק מי שבקי בעשיית הקשרים

מפתח כללי

פרק אחד עשר

מאלו שהכשירו בזמנינו הקשר המרובע ומה שקשה עליהן

סימן א	ממש"כ בזה בספר משנת הסופר מקורות להקשר המרובע	קפה
סימן ב	ממש"כ בזה הרה"ח ר' אלעזר בריזל ז"ל	קעב
סימן ג	ממש"כ בזה בספר פסקי תשובות	קעד
סימן ד	ממש"כ בזה התאחדות דושינסקי	קעט
סימן ה	ממש"כ בזה הסופר הידוע ר' מנחם דוידוביץ שליט"א	קפב
סימן ו	ממש"כ בזה הרה"ג ר' משה קרויזר שליט"א בספריו	
	תפלה למושה וכתר תפילין	קפו
סימן ז	ממש"כ לי בזה בנו של בעל הזכרון אליהו	קצ
סימן ח	ממש"כ בזה הרה"ג ר' שלום ברנדר ז"ל	קצב
סימן ט	ממש"כ בזה בשו"ת עולת יצחק להרה"ג ר' יצחק ראצבי שליט"א	קצז
סימן י	ממש"כ בזה בספר מנהג ישראל תורה	ר
סימן יא	ממש"כ בזה בספר נמעי גבריאלי	רג
סימן יב	ממה שאמר לי בזה הגאון ר' אברהם יצחק אולמן שליט"א	רה
סימן יג	ממש"כ בזה בספר פאר הלכה	רז
סימן יד	ממש"כ בזה בקובץ חקרי לב	רט
סימן טו	ממש"כ בזה בספר ציורים ללמוד	ריג

פרק שנים עשר

מסכם עו"פ הדברים שגרמו לעשות הקשר המרובע

ואלו שהתירו זה דהאם יש לסמוך ע"ז

סימן א	מסכם עוד פעם הדברים שגרמו להקשר המרובע	רטו
--------	--	-----

מפתח כללי

סימן ב	מסכם אלו שהתירו את הקשר המרובע דהאם יש לסמוך ע"ז	רימ
סימן ג	מסכם עוד כמה דברים תמוהים שיש בהענין הזה	רב
סימן ד	מסכם יותר בקיצור הדברים שהביאו לזה	רכא
סימן ה	מבאר שאין אף אחד שאומר שמרובע הוא דל"ת	רכג

פרק שלשה עשר

**מביא מכל הראשונים והפוסקים שמבואר בהם
ד' כפשוטו וגם מגדולי החסידות שהלכו בקשר
ד' ומפוסקי זמנינו שאמרו להחליף לדל"ת**

סימן א	מביא מארבעים וחמשה ראשונים ז"ל שמשמע בהם דל"ת כפשוטו	רבה
סימן ב	מביא מארבעים ושמונה פוסקים ז"ל שמבואר גם בהם דל"ת כפשוטו והרבה מהם שצעקו ע"ז	רלג
סימן ג	מסכם עו"פ מכל הראשונים ז"ל והפוסקים ז"ל וכמו שהבאנו לעיל בסימן א' ובסימן ב' ומי שהתירו את זה ומה שקשה ע"ז	רמב
סימן ד	מביא מגדולי החסידות המפורסמים שהלכו בקשר דל"ת	רמו
סימן ה	מביא מפוסקי זמנינו שאמרו להחליף לדל"ת ושאלו בזה אל תמוש	רמז

פרק ארבעה עשר

**מביא עוד כמה דברים הנוגעים לענין זה
וסיכום קצר מאוד מכל הפרקים שהבאנו לעיל**

סימן א	מביא בענין מנהג	רנב
סימן ב	מביא מעשה מהכסף משנה שיש ללמוד מזה שכולם יכולים למעות	רנד
סימן ג	מביא יסוד מהסמ"פ ז"ל שהכל הוא תלוי ברצונו של האדם	רנו

מפתח כללי

סימן ד	מביא יסוד מהרמב"ם ז"ל שהאדם נמשך הוא בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו ..... רנט
סימן ה	מביא מהרבה דברים שאם אתה רוצה להראות מהם שדבר הזה הוא מפקפק איך יכול ..... רסא
סימן ו	עושה סיכום קצר מאוד מכל הפרקים שהבאנו לעיל ..... רסד

מפתח מפורט ובקיצור	..... רסה
סיכום עיקרי החידושים	..... רצד
דרך עשיית קשר הדל"ת	..... רצז

אקדמות מילין

מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי שזיכני ברוב חסדיו להוציא בירור רחב בהאי מצוה רבתא של מצות הנחת תפילין בענין צורת הקשר בתפילין של ראש שמובא כמה פעמים בהש"ס שהיא הלכה למשה מסיני ואיתא גם בגמרא על הפסוק וראית את אחורי אמר רב חנא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין דהיינו דהאיך שיהי' עשוי.

והנה בהענין הזה בהקשר של ראש יש בו באמת פליאה נשגבה עד מאוד שהיא נראית לכל. שנצטוינו לעשות הקשר בצורת דל"ת וחלק חשוב מכלל ישראל עושין אותו בצורת מרובע. דבפשוט הרי הוא דבר תמוה מאוד וא"א להולמו דהאיך נעשה הדבר הזה.

דהנה באופן כללי הרי שייך ליישב בזה רק בג' אופנים אלו. או של"צ לעשות דל"ת או שהוא כשני דלתי"ן או שהדל"ת הוא בהרצועות היוצאות מהקשר. והנה ג' האופנים האלו לכאורה אינן מיישבין זה. דבודאי צריך לעשותו דל"ת שמצינו בזה רק דעת העיטור שהוא לא מהלל"מ. וכמו שביארנו בעה"י באורך בפרק ראשון. ולומר שהוא כב' דלתי"ן ראשית אין בו זכר לשני דלתי"ן וגם של"צ ב' דלתי"ן וכמו שביארנו גם זה בפרק שביעי. ומה שמיישבין זה שהדל"ת הוא בהרצועות הרי יש בזה תרודה"ד שמפקיעו מאוד וכותב ע"ז דליכא דטעי בהא וכמו שהבאנו ג"ז באורך בפרק שלישי.

והנה כשלמדתי את הענין הזה זמן טובא ראיתי כי באמת יש בהענין הזה כמה וכמה הסתרות גדולות מאוד וזה מיישב קצת מה שעשו את הקשר הזה.

דהנה בראש ובראשונה טעו בזה מאוד במה שהביא הב"י בסו"ס ל"ב באופן הראשון מהר"י האסכנדרני. שבאמת יוצא בזה מרובע. אבל טעו בזה בתרתי חדא שזהו הקשר וכמו שעושין היום הקשר המרובע. אבל האמת הוא שזהו קשר אחר לגמרי. ועוד טעו בזה דלכא' הרי משמע שהב"י הסכים לזה. אבל באמת שגם זה הוא אינו וכמו שהארכנו גם בזה בפרק חמישי.

ועוד טעו בזה דהנה במהרי"ל והמלבושי יו"ט והא"ר הזכירו שם דבר כזה שיש ד' בהרצועות וטעו בהם מאוד שזהו כל הדל"ת. וכן אפשר לטעות בזה גם בכמה מן

אקדמות מילין

הראשונים ז"ל וכמו בהרמב"ם דכתב וקושר קשר מרובע כמין דל"ת או בהאור זרוע שכותב שאין בו תבנית דל"ת ועוד כהנה. וגם בהפוסקים ז"ל שצעקו ע"ז הוא בהסתר גדול מאוד וכמו המ"א והתשובה מאהבה. והרבה טעו בהתשובה מאהבה שהוא צעק על הדל"ת משום שהביא שם מהלשון של הר"י האסכנדרני. וכן בדור האחרון טעו בזה מאוד דהנה המ"ב הוא הרי הפוסק הכי גדול שלנו ותראה שבשני המקומות שהשו"ע הזכיר את הדל"ת במקום הראשון הביא שם מהא"ר שבדאי מטעה מאוד שהדל"ת הוא בהרצעות ובמקום השני הביא זה שם בשם התפ"א ועוד כהנה וכהנה וכמו שהבאתי כל הדברים בזה בפרק שמיני.

ועוד נתוסף בהענין הזה קושי מיוחד דהנה כמה מן הגאונים כתבו בזה האין לעשות את הדל"ת. – והנה הרמב"ם כתב על הענין הזה שזהו דבר שא"א להודיע זה בכתב אלא בראיות העין. – לכן נעשה הדבר הזה שכמה שנתעוררו להביא מקור להקשר שלהם שגגו בזה מאוד בדברי הגאונים ופירשו בהם שעושין מרובע. – ואף שהוא תימה גדולה לפרש כן שהרי הם אומרים בפירוש שעושין דל"ת ויוצא דל"ת מ"מ כיון שרצו להצדיק את מנהגם פירשו בהם שעושין מרובע.

לכן מכל הני מילי הרגשתי כאן חוב גדול שצריך לברר את הענין הזה כדי לדעת מהו האמת בזה ומה צריך לעשות.

והנה בשנת תשכ"ו יצא לאור הספר תפארת חיים להגאון ר' חיים שרגא פייביל פרנק ז"ל [בן אחיו של הגרצ"פ פרנק ז"ל] שבו הוא יצא נגד הקשר המרובע הפשוט בתקיפות גדולה מאוד ועיקר טענתו שם שאי"ז דל"ת והראה להתרוה"ד המפורסם שהדל"ת צריך שיהי' בהקשר עצמו ולא בהרצעות היוצאות מן הקשר.

והנה אחר זה יצאו כמה קונטרסים להצדיק את מנהגם וכאן אציין רק לשנים מהם ה"ה הרב ר' אלעזר בריזל ז"ל מקרלין והר"ר שלום ברנדר ז"ל מבעלזא. והנה שניהם הרי הצדיקו זה רק משום הא"ר הידוע והמלבוי"ט שהביאו שיש ד' בהרצעות ופירשו בהם שזהו עיקר הדל"ת. אבל מהו האמת בזה שבשניהם מבואר הוא ההיפוך מזה ובהא"ר אף מדויק שבאמת חשש לזה שיפרשו כן את דבריו ולכן הביא שם מדברי המהרי"ל בזה ע"ש.

אקדמות מילין

והנה היום בכל ספרי זמנינו כולם מביאים את הא"ר הנזכר וע"ז הן סומכין וגם על הספר תפארת ארי' שפירש כן בהמהרי"ל וגם בהתשובה מאהבה. והאמת הוא בזה שהתשובה מאהבה צעק ע"ז מאוד וכמו שמבואר שם בכל דבריו. וגם במהרי"ל לא מצינו אחד שיעשה כאן פלוגתא בין המהרי"ל להתרוה"ד ומבואר מזה שלא ראו שום דבר בהמהרי"ל ודלא כהתרוה"ד.

☆

עוד דבר חידוש נורא יש בהענין הזה שרק בדורנו זה יכול להיות. שיבואו לפרש בהתרוה"ד ובעוד כאלה שפירשו להדיא צורת הדל"ת שבאמת כונתם הוא על הקשר המרובע...

וכיוצ"ב ראיתי עוד דבר תמוה ומשונה מאוד שמביאים בשם הרה"ק משינוא ז"ל שדקדק לעשות הקשר כעין מ"ם. שאמר שהרבה אנשים אין ביכלתם להזיז הקשר העשוי כמין דל"ת וברבות הימים כשהרצועה מתרחב נמצאו התפילין מונחים על מצחם משום שאינם יכולים להזיז הקשר ולתקנו. לכן כדי לזכות את הרבים הנהיג לעשות קשר כעין מ"ם שקל מאוד לתקנו...

☆

והנה ידוע הוא ממש"כ בספר חסידים מרבינו ר' יהודה החסיד שכל מי שיכול לכתוב חידושי ואינם כותבם הוי כאילו גזול מי שגילה לו יעו"ש בכל לשונו בסימן תק"ל. ולכן אחרי שנתברר לי בעה"י כמה חידושים בהענין הזה ולענ"ד הם ברורים ונכונים מאוד האין מותר לשתוק בזה. – והנה בדרך הלצה אמרו לי פעם אל תעמוד על דם ריעך ר"ל אל תדקדק אם חברך הולך בד' או במ"ם. ואני השבתי להם שבאמת אתם צודקים האין יכולים לראות דבר כזה ולשתוק הרי כתיב ולא תעמוד על דם ריעך...

והנה המנהג הוא אצל רוב מחברי ספרים שלוקחים הסכמות. והנה לא לקחתי הסכמות ע"ז שהרגשתי שלא חידשתי כאן כלום. ועל דרך משל וכמו שאחד יעשה ספר שצריך להתפלל בזמן תפילה. שהרי מבואר הוא בכל המקומות שצריך לעשות ד' החל מהגמ' ועד אחרוני הפוסקים ז"ל. ובמילים אחרות לענ"ד אין בזה ב' שיטות ורק שצריך לבאר את הטעות שיש בזה. ועוד שהרי הבאתי בפנים בהספר כמה וכמה פוסקים ז"ל שצעקו ע"ז מאוד וכמו המ"א והתשובה מאהבה והמלאכת שמים

אקדמות מילין

והקסת הסופר וכהנה רבות וכמו שהבאתי זה בפרק רביעי וכן הבאתי בפרק שלשה עשר מפוסקי זמנינו והם הרי כולם מסכימים לי שצריך לעשות דוקא בצורת דל"ת.

אגב כדאי להביא כאן מה שראיתי בשלחן הטהור להגה"ק ר' יצחק אייזיק מקאמרנא זצוק"ל שכותב בהלכות תפילין סימן כ"ז סעיף ד' וז"ל. איטר יד מניח תפילין על יד ימין כדעת הגמ' והפוסקים ואין בעולם מי שיכול לחלוק על דין הגמרא ע"ש. וא"כ ה"ה בהענין שלנו.

☆

ואולי ראוי להעתיק כאן ממה שהביא בזה הרא"ש מהשימושא רבה בסוף הלכות תפילין וז"ל. אמר רבא כל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא ק"ש ומתפלל מובטח לו שהוא בן העוה"ב. אמר אב"י מערב אני בו שאין גיהנום שולטת בו. ואמר רב פפא אף אני מערב בו שכל עוונותיו נמחלין לו. אמר ר' יוחנן גדולה מצות תפילין יותר מן התפלה שזה תיקון חכמים וזה תיקון היוצר.

ואסיים כאן בתפילה שהשי"ת יעזור לי שאזכה להיות תמיד מיושבי בית המדרש ושאוכל ללמוד תמיד ולאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא ולהיות ממזכי הרבים כיד השי"ת הטובה עלי ית' שמו לעד.

ר"ח אדר תשע"ב

המחבר

פרק ראשון

מהש"ם ומהראשונים ז"ל בזה

סימן א

המקורות מהש"ס דבעי שיהיה הקשר בצורת דל"ת

א

במנחות דף ע"ה ע"ב הובא אמר רב יהודה ברי' דרב שמואל בר שילת משמי' דרב קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. ומפרש שם רש"י בד"ה קשר של תפילין. וז"ל. שישים הרצועות על ראשו שיהא דל"ת כדי שיהא שד"י נראה עליהן דשי"ן נראה בקמט בית חיצונה כו' ודל"ת נראה בקשר ויו"ד נראה באותו של יד כמין רצועה קטנה וראשה כפוף מעט כמין יו"ד. עכ"ל.

וכן פירש בעירובין דף צ"ז ע"א. שגם שם הובא הגמ' הזאת משמי' דרב קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. ופירש שם בד"ה הלכה למשה מסיני. וז"ל. האיך הוא עשוי שדומה לדל"ת.

וכן פירש בחולין דף מ' ע"א. דאיתא התם ואמר רב יהודה אמר רב תלמיד חכם צריך שילמוד ג' דברים כתב שחיטה ומילה. ורב חנניא בר שלמיא משמי' דרב אמר אף קשר של תפילין וברכת חתנים וציצית. ומפרש שם רש"י בד"ה קשר של תפילין. וז"ל. יש בו אומנות שעשוי כמו אות דל"ת שיהא בה שד"י. השי"ן חקוקה בקמטי התפר כעין שי"ן. ורצועה קטנה כפולה ותלוי' כעין יו"ד. והקשר עשוי כעין ד'. עכ"ל.

חזונו מכל הנ"ל דרש"י פירש דזהו פירושו קשר של תפילין הלכה למשה מסיני דהיינו שיעשהו בצורת דל"ת. — וידוע שכל דבר שהוא

ב קשר פרק ראשון הדל"ת

הלכה למשה מסיני הוא מעכב אפי' בדיעבד. וכמו שהבאנו להלן בסימן ב' סק"א מלשונו של הרמב"ם בזה ע"ש.

ב

שם בגמרא הנ"ל. אמר רב נחמן ונוייהן לבר. ר"ל דעל מה שהביא שם הגמרא קודם לזה דצריך שיהי' הקשר בצורת דל"ת קאמר ע"ז ר"נ שהנוי של הדל"ת צריך שיהי' לבר. וכדפירש שם ברש"י. — והנה גם מהגמרא הזאת מבואר וכמו שפירש"י לעיל. דאחרת הא לא יתאים כלל דברי ר"נ כאן ונוייהן לבר. דמי אמר שבעי שיהי' איזה נוי שע"ז יהי' קאי דברי ר"נ. אבל לפירש"י הוא ניחא מאוד.

ג

שם בהגמרא הנ"ל. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך תניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ועיין גם בזה ברש"י. וז"ל. שכתוב בו רוב השם שי"ן ודל"ת. עכ"ל. חזינן גם כאן וכמו שפירש"י לעיל. דאחרת מהו הסמיכות שהביא כאן הגמרא למימרא הזאת. אבל לפירש"י הוא ניחא מאוד.

ד

שם בהגמרא הנ"ל. והסירותי את כפי וראית את אחורי אמר רב חנא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין. ע"כ. והיינו שהראה לו הקב"ה שצריך לעשותו בצורת דל"ת. — והנה גם מהגמ' הזאת חזינן וכמו שפירש"י לעיל. דמובן ראשית הא דהראה לו זה הקב"ה למשה. שנית הא דהביא כאן הגמרא למימרא הזאת.

ה

וכן הוא מבואר בגמרא בעירובין דף צ"ז ע"א. דקאמר שם טעמא דעניבה קשירה מעלייתא היא הא לאו הכי עניב להו. [בתמי']. והאמר רב יהודה ברי' דרב שמואל בר שילת משמי' דרב קשר של תפילין הלכה

של

סימן א

תפילין

ג

למשה מסיני הוא ואמר ר"נ ונוייהן לבר. [ומתרץ שם]. דעניב ליה כעין קשירה דידהו. ע"כ.

והנה קושית הגמרא היא שם. דהאיך הוא יכול לעשות הקשר באופן של עניבה והרי בעינן שיעשנו בצורת דל"ת. והגמ' סברה שזה א"א לעשות בעניבה. ומשני דעניב ליה כעין קשירה דידהו. והיינו שכן אפשר לעשותו בעניבה. — והנה גם מהגמרא הזאת מבואר וכמו שפירש"י לעיל. וזהו קושיית הגמ' והתירוצ' שם. וכמו שנתבאר.

וזהו גם הא דהביא שם הגמ' למומרא זו של ר"נ ונוייהן לבר. דהיינו דהגמרא רצתה להוכיח מזה דהא דקאמר שם [מקודם לזה] קשר של תפילין הלכה למשה מסיני פירושו הוא דהיינו שיעשהו בצורת דל"ת. דאחרת מהו הא דאמר ר"נ ע"ז ונוייהן לבר. — וכמו שהבאנו לעיל בסק"ב. — נמצא דיש לנו רא' מהגמרא הזאת למה שפירשנו לעיל בסק"ב. ודו"ק מאוד.

וכל זה הוא מבואר בהתוס' שם בעירובין ד"ה ונוייהן לבר. דהנה כתב שם. וז"ל. פי' ר"י דאקשר קאי כמו שפי' בערוך נוי הקשר יפנה לצד חוץ אותו צד שנראה כעין ד' ולחכי מייתי ליה הכא. עכ"ל. והנה כונתם הוא בזה וכמש"כ לעיל. דהגמ' הביא זה להקשות מזה דהרי חזינן דבעינן לעשות הקשר בצורת דל"ת. וזה א"א לעשות בעניבה. — ותוס' זה הביאו המ"א בסכ"ז סקט"ז. וכמו שהבאנו להלן בפ"ד סימן א'. וכן הרא"ש בהלכות קטנות סימן י"ב. וכמו שהבאנו להלן בסימן ו'. ע"ש.

ו

וכן הוא מבואר בהגירסא שלפנינו בשבת דף ס"ב ע"א. דקאמר שם והרי תפילין דמחופה עור ותניא הנכנס לבית הכסא חולץ תפילין ברחוק ד' אמות ונכנס. [ומשני]. התם משום שי"ן דאמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני. ומביא שם הגמרא מיד אחר"ז. [וז"ל]. ואמר אביי ד' של תפילין הלכה למשה מסיני. ואמר אביי יו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני. ע"כ. — הנה מבואר שם להדיא להגירסא הזאת דהדל"ת והיו"ד של תפילין הוא הלכה למשה מסיני.

ז

והנה הא דהגמרא במנחות ובעירובין לא קאמר זה במפורש דל"ת של תפילין הלכה למשה מסיני. וקאמרו רק ברמיזא וכדלעיל. צ"ל בפשוט דהביאור בזה הוא כך. דהגמרא לא רצתה לאמרו זה במפורש כדי שלא נטעה בזה שהוא אות גמור וכמו השי"ן. דבפשוט אם שהגמרא קורא לזה דל"ת הרי בפשוטו מתפרש הוא שהוא כאות גמור. לכן קאמרו שם רק ברמיזא.

[וע"ע] להלן בהסימנים הבאים דהבאנו בזה מהרבה ראשונים ז"ל שאין על הדל"ת והיו"ד דין אות. והוכיחו זה מכמה ראיות חזקות. וכמו שהבאנו להלן כל לשונם ז"ל בזה ע"ש].

ואלא בשבת שהגמרא כן הביא זה במפורש וכדלעיל. [ואגב זהו הפעם היחידי בהש"ס שהובא זה בלשון זה]. התם הוא שאני שהגמרא מפרש שם להדיא [קודם לזה] שרק השי"ן יש לו דין אות. שהרי הוא מפרש שם דהא דאסור ליכנס עם תפילין לבית הכסא הוא רק משום השי"ן. הרי כמבואר שם להדיא שהדל"ת והיו"ד לא חשיבי אותיות. לכן שם יכולה הגמרא להביא זה במפורש שגם הדל"ת והיו"ד הן הלכה למשה מסיני. שבודאי לא שייך שנטעה בזה. וכמו שנתבאר.

עוד צריך להוסיף בזה. שהגמרא הביא שם מיד שגם הדל"ת הוא הלכה למשה מסיני. כדי שלא נטעה בזה שרק השי"ן הוא הלל"מ. מהא דאסר שם ליכנס עם תפילין לבית הכסא רק משום השי"ן. דאילו משום היו"ד זה אינו קושיא משום שהיו"ד היא מכוסה. לכן הביא שם הגמ' מיד שגם הד' הוא הלל"מ. ומזה נבין שרק השי"ן יש לו דין אות. משא"כ הדל"ת והיו"ד. — עוד יש להוסיף בזה. דאפי' לולא הטעם שאפשר לטעות בזה. כיון דהגמרא במנחות ובעירובין לא אמרו זה במפורש ורק ברמיזא. לכן רצתה הגמ' לאמרו זה במפורש [לפחות פעם אחד] ד' של תפילין הלכה למשה מסיני. ודו"ק.

של

סימן א

תפילין

ה

ח

והנה באמת דמכל הראשונים שהבאנו להלן בפרק זה משמע להדיא שלא הי' להם להראשונים ז"ל כלל גירסא כזאת אף בשבת וכמו שהוא לפנינו. חוץ מהרמב"ן והרשב"א והר"ן ז"ל. [בשבת כ"ח ע"ב]. וכן הוא בהעיסור. — ומ"מ כ"ז הוא אינו נפק"מ לנו. והיינו דאפי' דלא גרסינן זה בשבת. מ"מ הדבר ברור הוא מאוד משום הסוגיא שם במנחות ובעירובין וכמו שנתבאר לעיל. — וכן הוא מבואר מכל הראשונים ז"ל שהבאנו בזה להלן בפרק זה. והיינו שכולם פירשו המימרא הזו קשר של תפילין הלכה למשה מסיני דהיינו שצריך לעשותו בצורת דל"ת וכמו שפירש"י שם וכמש"נ לעיל. — וליכא מאן דפליג בזה. חוץ מדעת העיסור וכמו שנביא להלן בסימן ז'. ע"ש. — [וע"ע להלן בסימן ד' בסק"ב. מש"כ שם בתוד"ה שי"ן של תפילין. בהא דכתבו שם שלא גרסינן דל"ת ויו"ד. ע"ש. ודו"ק].

ט

לכן לסיכום נמצא. דהבאנו בזה משה גמרות מפורשות שהדל"ת של תפילין הוא הלכה למשה מסיני וכמש"נ. — וכן לענין הגירסא שם בשבת מובן מאוד ב' הגירסאות שם. והיינו שאם לא גרסינן זה הוא מובן. דכיון דכבר אמרו זה במנחות ובעירובין לכן ל"צ לחזור ע"ז. — וגם הגי' שלנו הוא מובן מאוד. וכמו שביארנו לעיל בסק"ז.

י

והנה בשבת דף ס"ב ע"א שהבאנו לעיל בסק"ו. דקאמר שם ואמר אביי ד' של תפילין הלכה למשה מסיני ואמר אביי יו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני. לכאור' יש לדקדק דלמה לא קאמרו שם הגמ' בבת אחת ד' ויו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני. ואלא הנראה בזה למש"כ לעיל לפרש בזה הכי. דהא בעיקר מה שהביא שם הגמרא להמימרא הזאת הוא משום הד'. והיינו שלא נטעה בזה לומר שרק השי"ן הוא הלל"מ מדלא קאסר שם ליכנס עם תפילין לביה"כ גם משום הד'. לכן הביא שם הגמ'

מיד דגם הד' היא הלכה למשה מסיני. ורק שהוא אינו חשיב כאות וכמו השי"ן. — לכן מיושב מאוד הא דהביאו שם הגמ' בנפרד.

ואח"כ הביא שם עוד שגם היו"ד הוא הלכה למשה מסיני. משום דבמקום אחר הרי לא שייך שיביאו כדי שלא נטעה בזה שהיא אות גמורה. וכמו שכתבנו לעיל לענין הדל"ת. אבל שם דמבואר ביותר שרק השי"ן היא אות גמורה וכדלעיל. לכן יכולה הגמרא להביא שם שגם היו"ד הוא הלכה למשה מסיני. דבודאי לא שייך שנטעה בזה וכמו שביארנו לעיל.

לבן נראה לענ"ד דמוכרח הוא באמת כהגירסא שלנו. [בשבת]. דהא לא שייך שהגמרא לא יביא זה אפי' פעם אחד בש"ס שהיו"ד של תפילין היא הלכה למשה מסיני. אבל לפי הגירסא שלנו הוא מיושב מאוד. — נמצא שיש לנו ראי' חזקה להגירסא שלנו וכמש"נ.

סימן ב

במה שכתב בזה הרמב"ם

א

הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפילין ה"א כתב. וז"ל. שמונה הלכות יש במעשה תפילין כולן הלכה למשה מסיני ולפיכך כולן מעכבות ואם שינה באחת מהן פסל. ואלו הם [וכו'] ושיהי' הקשר שלהן קשר ידוע כצורת דל"ת. עכ"ל. והנה יעו"ש בכסף משנה בד"ה ושיהי' הקשר וכו'. וז"ל. שם אמר רב יהודה בר רב שמואל משמי' דרב קשר של תפילין הלכה למשה מסיני ומפרש רבינו דהיינו שיעשה הקשר כעין דל"ת. עכ"ל.

הנה מבואר כאן להדיא בהרמב"ם שפירש שזה הלכה למשה מסיני שיהי' הקשר כצורת דל"ת ובאם ששינה בזה פסל.

ב

ועו"ש בהלכה י"ג כתב וז"ל. ומכניס רצועה של ראש בתוכו שלה ומקיף במדת ראשו וקושר קשר מרובע כמין דל"ת. ע"כ לעניננו. הנה רבים תמהו כאן מאוד. דמהו שכתב כאן וקושר קשר מרובע כמין דל"ת דממ"נ או שהוא מרובע או שהוא דל"ת. ועוד דלעיל בהלכה א' הרי כתב דברים ברורים בזה ושיהי' הקשר שלהן כצורת דל"ת. וצ"ב.

ואלא הנראה בזה בפשוט לענ"ד. דהנה הרמב"ם בא לפרש לנו שהקשר של תפילין הוא אינו כשאר קשירות דעלמא. [ויש להוסיף. דכונתו הוא גם שאינו בחוזק כ"כ וכשאר קשירות דעלמא]. ולדוגמא כמו בציצית וכיוצ"ב. אלא שהוא עשוי באופן קשר ריבועי. דהיינו וכמו שאנו עושין את הכיס להלולב בעלי הלולב בערב סוכות. ולזה הוא דקורא הרמב"ם קשר מרובע משום שעושין אותו באופן שטוח. ודו"ק. דהיינו שהוא לוקח את חלקי הרצועה ומשטיחין אותם ומכניס אחד בהשני באופן שְׁיֵצֵא בזה

ח קשר פרק ראשון הדל"ת

דל"ת. — שהרי אינו אומר שעושין אותו בצורת מרובע אלא קשר מרובע. ודו"ק. — ועוד יש להוסיף. דהנה הרמב"ם בא לפרש לנו דהאיך שייך שיעשה אדם קשר וַיֵּצֵא בזה דל"ת. וע"ז הוא מפרש לנו שכאן הקשר הוא אינו קשר רגיל אלא שהוא עשוי באופן קשר ריבועי ולכן שייך שַׁיֵּצֵא בזה דל"ת. — והנה לענ"ד הוא ברור מאוד וחבל דטעו בזה הרבה.

ג

ונחזור להרמב"ם שהבאנו לעיל בסק"א במש"כ שם ושיהי' הקשר שֶׁהֵן קשר ידוע בצורת דל"ת. דלכאורה מהו שכתב כאן הרמב"ם קשר ידוע. — והנה במבט ראשון נראה קצת שכונת הרמב"ם לומר בזה שבעינין שיעשה את הדל"ת בצורתו המיוחדת ואיך שקבלנו בזה. ולאפוקי באם שיעשהו באופן אחר שיפסל. — אבל לכאור' האיך יתכן לומר כן. שהרי בלשון הגמ' בעירובין שהבאנו לעיל [בסימן א' סק"ה] הרי מבואר להדיא שאין בזה קפידא. שהרי קאמר שם בלשון זה דעניב לָהּ כַּעֲיִן קשירה דידהו. הרי מבואר שם להדיא שאין בזה קפידא והעיקר שיעשהו כצורת דל"ת. וצ"ב.

לָבֵן הנראה בזה לענ"ד ליישב בזה הכי. דהנה ידוע שהרמב"ם רגיל גם לפרש את הגמ' במקום שהוא יכול. והנה בהסוגיא במנחות ובעירובין דקאמר שם בלשון פתמא קשר שֶׁל תפילין הלכה לַמִּשָּׁה מסיני לכאור' האיך רמוז בזה שיעשהו דוקא בצורת דל"ת. וע"ז מפרש הרמב"ם דה"פ. דהיינו קשר הידוע שאנו עושין בתפילין דהיינו שעושין אותו בצורת דל"ת הוא הלכה לַמִּשָּׁה מסיני. לכן מיושב הא דמתפרש שם הגמרא על הכונה זו.

ד

שם בהרמב"ם הנ"ל. וז"ל. וקשר זה צריך כֹּל תלמיד חכם לַלְמֹדוֹ [האיך לעשותו] וא"א להודיע צורתו בכתב אֵלָא בראיות העין. ע"כ לעניננו. הנה לכאורה צ"ב. דמהו שכתב שא"א להודיע צורתו בכתב. דלכאור' למה א"א להודיע צורת הדל"ת בכתב. אלא כע"כ צ"ל דה"פ. דכונת הרמב"ם הוא דא"א להודיע עשיית צורתו בכתב. — וא"כ שיכתוב שא"א להודיע עשייתו בכתב. ומהו שכתב שא"א להודיע צורתו בכתב. וצ"ב.

שנ"ר דלא קשה כאן מידי דהנה בפשוט מתפרש הוא על עשייתו. שהרי מקודם הוא כבר איירי בזה במש"כ וקשר זה צריך כל ת"ח ללמדו. דע"כ שמתפרש הוא על עשייתו. לכן גם מה שמסיים אח"כ וא"א להודיע צורתו בכתב מתפרש הוא על עשייתו.

והנה אף שמצאנו בזה כמה מן הגאונים ז"ל שכתבו לנו האריך שעושין את הדל"ת. [וכמו שהבאנו להלן בפרק העשירין]. וא"כ למה כתב הרמב"ם שא"א להודיע זה בכתב. אבל הנראה בזה בפשוט דה"פ. דכוונת הרמב"ם הוא שא"א להודיע זה באופן ברור. — וזהו בודאי דנכון הוא וכמו שאנו רואין. דאף דכמה מן הגאונים כתבו לנו האריך לעשות את הדל"ת. מ"מ נשאר לנו הרבה קושי האריך להבין את דבריהם בזה.

ואקדים לך הקדמה קצרה להסימנים הבאין

א. הנה הבאנו להלן מהרבה ראשונים ז"ל בזה ובתוכם כל בעלי התוס' שכתבו שהדל"ת והיו"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן. — והנה יש שהבינו בזה שיסברו של"צ לעשותן. אבל באמת שז"א. אלא שרק כתבו שאין עליהן דין אות. אבל בודאי שגם הם יודו שצריך לעשותן מהלל"מ. וכמו שיתבאר להלן בלשונם ז"ל.

ב. ועוד שגו בזה מאוד. שאם לא גרסין זה בשבת דל"ת של תפילין הלכה למשה מסיני שוב אין לנו מקור לעשיית הדל"ת. אבל באמת שג"ז אינו. וכמו שנתבאר לעיל באורך בסימן א'. שהמקור של הדל"ת הוא באמת מסוגיא ערוכה במנחות ובעירובין בהא דהובא שם שקשר של תפילין הוא הלכה למשה מסיני. וכמו שפירש"י שם וכל הראשונים ז"ל דהיינו שיעשהו בצורת דל"ת. ולא מצינו שום חולק בזה מלבד דעת העיטור. וכמו שיתבאר להלן בסימן ז'.

ג. והנה הטעם שצריך לעשות הדל"ת והיו"ד הוא משום שיהי' שם שד"י נראה עליהן וכמו שפירש"י בהרבה מקומות. ולכן זהו הא דבאו כאן לאפוקי שהן לאו אותיות גמורות. משום דבפשוט הא כיון שעושין זה לשם שד"י הרי לכאור' משמע שהן אותיות גמורות. לכן זהו הא דבאו כאן לאפוקי. אבל בודאי שגם הן יודו שהוא הלל"מ וכדלעיל. — תדע

שהרי לא דנו בזה כלל האם צריך לעשותן או לאו. וכמו שדן בזה העימור. וכמו שהבאנו להלן בסימן ז'.

ד. והנה דבר זה שהדל"ת והיו"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן מבואר הוא בהדיא בשני גמרות מפורשות. א. בשבת דף כ"ח ע"ב דמבואר שם שהדל"ת והיו"ד שברצועות לא שייך בזה הדרש למען תהי' תורת ה' בפיו. ע"ש. ב. וכן הוא מבואר בשבת דף ס"ב ע"א בהא דקאמר שם שאסור ליכנס עם תפילין לבית הכסא משום השי"ן. ומבואר מזה שרק השי"ן הוא חשיב כאות. ולא גם הדל"ת והיו"ד. — ויש עוד ראיות לזה. וכמו שיבואר להלן בהלשונות של הראשונים ז"ל בזה.

ה. והנה בהרבה ראשונים ביארו זה במפורש שְלִמָה הן באמת לא חשיבי אותיות אף שבודאי הא בעי לעשותן מהלל"מ. וביארו שכיון שהן עשוין רק בהרצועות לכן אין עליהם תורת אות. וכמו שהבאנו להלן כל לשונם ז"ל בזה בסימן ה'.

ו. והנה בזה יבואר מאוד הא דהגמרא במנחות ובעירובין לא אמרו שם במפורש דל"ת של תפילין הלל"מ כדי שלא נטעה בזה שהוא כאות גמור. — ורק בשבת דף ס"ב ע"א הביא זה כן במפורש. הוא משום ששם לא שייך שנטעה בזה. וכמו שביארנו לעיל באורך בסוף סימן א'.

ז. עוד פרט אחד ראוי לציין כאן. שלכאור' יש לנו פלוגתא בזה בין הראשונים ז"ל האם יש בתפילין שם שד"י או לא. שיש ראשונים שכתבו שכיון שיש לנו ראיות שאינן אותיות גמורות תו אין לנו בהתפילין שם שד"י. אבל ברוב הראשונים משמע בזה שאי"ז סתירה. שאף שאינן אותיות גמורות מ"מ יש בהן רמז לשם שד"י. — [ועיין עוד לקמן בפרק ב' סק"ד מה שהארכנו בזה עוד].

סימן ג

**מביא מהאור זרוע שאף שאין הדל"ת חשיב אות מ"מ
אין לשנות מקשר זה ובאם ששינה בזה פסל וכן מביא
זה בשם רבו רבינו שמחה**

והנני מעתיק לך הלשון מהאור זרוע. [ופירושו שמתי במרובעים]. וז"ל.
אמר רב יהודה ברי' דרב שמואל בר שילת משמי' דרב קשר של
תפילין הלכה למשה מסיני. כתב מורי הרב רבינו שמחה כל הפירושים
מפרשים דקשר של אחורי עורף היינו דל"ת. [כונתו להא דפירושו דהיינו
שצריך לעשותו בצורת דל"ת. כדי שבזה נעשה השם שד"י. וא"כ הרי
משמע שהדל"ת הוא חשיב כאות. וע"ז הוא קאמר] וליתא. [דהיינו דאינו
חשיב כאות. — אבל א"א לומר שכונתו הוא [גם] של"צ לעשותו. שהרי
הוא בעצמו מסיים אח"כ שפירוש קשר תפילין הלל"מ מונח בזה ב'
דברים. א. שיעשה דוקא קשר. ב. שלא ישנה מהקבלה שבידינו. וע"כ
דהיינו מלעשותו דל"ת. [שא"ת שהוא בא לחדש כאן שצריך לעשות דבר
אחר. הרי ה' צריך לפרש דמה [כן] צריך לעשות. ולאפוקי ממה שהביא
מקודם שעושין דל"ת]. אלא ודאי שהוא בא רק לאפוקי שאינו חשיב אות.
וכמו שמפרש ואזיל]. — חדא דא"כ הו"ל למימר הכי דל"ת של תפילין
הלכה למשה מסיני. כדאמר [שם] אביי לעיל שי"ן של תפילין [הלל"מ].
ותו דאמר בפרק במה מדליקין אלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו למלאכת
שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד למאי הלכתא לתפילין. [וקס"ד דהכונה
להפרשיות. ומקשה הא] בהדיא כתיב בהו למען תהי' תורת ה' בפיך מן
המותר בפיך. אלא לעורן. [דהיינו להבתים שעשוין מעור]. [ומקשה תו].
והאמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני. ותיפוק לי' דבעינן מן
המותר בפיך משום שי"ן. עד דמסיק אלא לרצועותיהן. ולא פריך
רצועותיהן נמי תיפוק לי' משום דל"ת שבהן דבעינן מן המותר בפיך.
[אלא ש"מ שאינו חשיב אות].

שם וכן בפרק במה אשה פרכינן הרי תפילין דמחופין עור. [ולמה אסור ליכנס בהן לבית הכסא]. ומשני שאני תפילין משום שי"ן. אבל בשום ספר לא תמצא משום דל"ת. [היינו שבשום ספר לא תמצא שאסור ליכנס בתפילין לביה"כ משום הדל"ת]. אלא [ש"מ] [ד] אין לו תבנית דל"ת. [ר"ל שאינו חשיב כאות. וכמו שמפרש להלן]. — [דמילת תבנית אינו כאומר דאין לו צורת דל"ת. אלא כמו שאומר שאין לו התכונה של דל"ת. ודו"ק. — ומבואר הוא בהאור זרוע בעצמו כמה פעמים. וכמו שיבואר להלן].

שם ופירוש קשר של תפילין שלאחורי עורף לא תאמר רשות הוא. אם רוצה להניח הרצועות בלא קשר. או לשנות הקשר שפיר דמי. [היינו שלא יעשהו דל"ת]. אלא הל"מ [א] שצריך לקשרו. [ב] ובפרק המוצא תפילין [דף צ"ז ע"א קאמר] דעניב להו כעין קשר דידהו. אלמא דמשונה קשר דידהו משאר קשרים. [כונתו שצריך לעשותו בצורת דל"ת. — וממילא דמתפרש הוא עוד]. וגם אין לשנותו מקבלה שבידינו. עכ"ל. — [והיינו שהוא מפרש שמה שקאמר שם קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. כלול בזה ב' דברים. א. שצריך שיעשה דוקא קשר. ב. שיעשה בו צורת דל"ת שזהו הקבלה למשה מסיני. וזהו מה שקאמר וגם אין לשנותו וכו'. דהיינו שכלל בזה גם שאין לשנותו מהקבלה שבידינו. ודו"ק. — [ומכאן ואילך דברי תלמידו האור זרוע].

שם ואיני מבין [ד]ההוא דפ' במה אשה אינה ראי'. שכשתירץ שאני תפילין משום שי"ן איכא למימר דנקט שי"ן וה"ה לדל"ת. [והיינו שהוא מנסה לחלוק על רבו שהדל"ת הוא ג"כ חשיב אות]. ולשון רש"י משמע הכי דלאו דוקא נקט שי"ן אלא ה"ה לדל"ת ויו"ד. שפי'. התם משום שי"ן שעשוי מעור החיצון עצמו קומט בו שלשה קמטין כעין שי"ן משד"י. והד' והיו"ד עשוי בקשר שקושר הרצועה כמין דל"ת. ורצועה קטנה מאוד תלוי' בה ואין בה אלא כדי כפיפה כמין יו"ד וכופאה בעוד העור לח. עכ"ל. — מדפי' נמי דל"ת ויו"ד משמע שר"ל הא דנקט שי"ן לאו דוקא אלא ה"ה משום דל"ת ויו"ד.

שם וההיא דפרק המוצא תפילין דמסיק דעניב להן כעין קשירה דידהו. [דמשמע של"צ לעשותו דל"ת ממש]. משם אין לומר שהיו קשורים זה מזה. [היינו שלא עשהו דל"ת ממש ושינה בזה. — והיינו כונתו שהיו קשורים זה מזה. דהיינו שקשרם בשינוי ממה שעושין. ודו"ק]. אלא ה"פ שקשר [באמת] כמין דל"ת. [שהרי הוא אות גמור הוא וכדלעיל רק] ועשה עניבה שלא הידק לגמרי. — ולזה הוא דקורא שם כעין קשירה דידהו. ודו"ק. וצ"ע].

שם מיהו ההיא דפרק במה מדליקין ודאי ראי' הגונה היא. [שאין הדל"ת חשיב אות]. דכי מסיק נהי דגמירי שחורות טהורות מי גמירי. [למה הוא לא מקשה תיפוק"ל משום הדל"ת והיו"ד דבעינן מן המותר בפין]. — אלא ודאי משמע דאין בקשר זה תבנית דל"ת ואין בה דין אות גמורה. — [הנה חזינן כאן בבירור שהאור זרוע בעצמו מפרש כאן דברי רבו. שמה שכתב שאין לו תבנית דל"ת פי' הוא [רק] שאין לו דין אות גמורה. ודו"ק מאוד].

שם וכ"כ רבינו שמשון ב"ר אברהם משנ"ץ. ונראה דדל"ת ויו"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן ולא חשיבי מן השם של שד"י מדחשיב להו [ב]פ' בתרא דמגילה [דף כ"ו ע"ב] תשמישי קדושה ולא הן עצמן קדושה. דת"ר תשמישי מצוה נזרקין תשמישי קדושה נגנזין. אלו הן תשמישי מצוה סוכה ולולב ציצית ושופר. ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקמי ספרים ומזוזות ותיק של ספר תורה ונרתיק של תפילין ורצועותיהן. ובשום דוכתא לא קרי להו אלא קשר של תפילין. [ולא דל"ת של תפילין]. — וה"פ. [ר"ל והרי בודאי צריך לעשותו דל"ת ואמאי לא קרי לי' דל"ת. ומשני משום] שאין דומות אותיות כלל אלא כמין קשר בעלמא. [ר"ל שאע"פ שעושין אותו דל"ת אבל אינן דומות לאותיות כלל. והיינו שאין להם התכונה של אות וכמו שהבאנו לעיל. ולכן הוא דלא חשיבי כאות. — והנה מכאן חזינן שוב שבודאי עושין אותו דל"ת. דאחרת מהו הא דמקשה כאן וה"פ. ודו"ק מאוד].

שם והא דאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך תני ר"א הגדול אומר אלו תפילין של ראש. לא כמו שפירש"י מפני שכתוב עליהן רוב השם שי"ן ודל"ת דדל"ת לאו אות הוא כדפירשתי. — [וראה נמי כאן. שלא קאמר של"צ לעשותו דל"ת אלא דלאו אות היא. ודו"ק מאוד]. — אלא משום דנראים יותר משל יד. דעל של יד אמר לקמן לך לאות ולא לאחרים לאות.

שם ואע"פ שפירשנו דקשר שברצועות אין זה דל"ת. [היינו שאין לו דין אות]. אעפ"כ אין לשנות מקשר זה. [היינו מלעשותו דל"ת]. שאם שינה פסל. דהכי גמיר הלכה למשה מסיני. ע"כ מלשון האור זרוע. — והנה גם כאן חזינן בפירוש וכדלעיל. שהרי האור זרוע בעצמו מזהיר אותנו בזה שאע"פ שפירש שאי"ז אות מ"מ אין לשנות מקשר זה. [היינו מלעשותו דל"ת]. ובאם ששינה בזה פסל. הרי חזינן בהדיא וכמש"כ.

והנה מכל דברי האור זרוע נמצינו אנו למידין גם על שיטת התוס' בכל מקום. שמה שהקשו על רש"י וכתבו שהאותיות שברצועות לאו אותיות גמורות הן. פי' הוא רק שאין להן דין אות. אבל בודאי שצריך לעשותן מהלל"מ. וכמו שסיים כאן האור זרוע וכדלעיל.

סימן ד

מביא מכל הלשונות של התוס' בזה

א

בברכות דף ו' ע"א תוד"ה אלו תפילין שבראש. וז"ל. [פירש"י] לפי שיש בהן רוב שם של שד"י. שהשי"ן כתובה בקמט שבבתיים והדל"ת ברצועות. ותימה משבת פרק במה מדליקין דקאמר מן המותר בפ"ך ולא מפיק רצועות מתורת ה' בפ"ך. ועוד דבפרק בתרא דמגילה קרי לרצועות תשמישי קדושה בעלמא. אלא י"ל אלו תפילין שבראש לפי שהן בגבהו של ראש ונראין דשייך בהן וראו. אבל תפילין של יד מכוסין. דכתיב לך לאות על ירך ולא לאחרים לאות. עכ"ל. — והנה בדברי התוס' אלו לא משמע יותר ממה שהבאנו לעיל מהאור זרוע. ודו"ק.

ב

בשבת דף ס"ב ע"א תוד"ה שי"ן של תפילין. וז"ל. ול"ג דל"ת ויו"ד של תפילין כו'. כדמוכח בפרק במה מדליקין גבי הא דתני רב יוסף לא הוכשרו למלאכת שמים כו'. ומוקי לה לרצועותיהן. ולא פריך דל"ת של תפילין הלכה למשה מסיני כדפריך גבי שי"ן. עכ"ל.

הנה רגילין כאן לפרש דכונת התוס' הוא על הא שהביא שם הגמ' [אח"כ] ואמר אביי דל"ת של תפילין הלכה למשה מסיני ואמר אביי יו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני. וע"ז כתבו התוס' שלא גרסינן זה. ורוצין להבין מזה דלדעת תוס' ל"צ לעשותן. אבל לכאורה קשה מאוד לפרש כן. חדא שא"כ האיך הוכיחו זה מפרק במה מדליקין. שמשם יש רק ראי' שאינן כאות גמור ותו לא. ועוד דלא משמע כלל שתוס' יחלוק בזה על הא דמבואר בפשוט במנחות ובעירובין שצריך לעשות הקשר בצורת דל"ת. וכמו שהבאנו לעיל באורך בסימן א'. וכן ביארו זה התוס' בעצמן בעירובין דף צ"ז ע"א בד"ה ונוייהן לבר וכמו שנביא להלן בעה"י בסק"ג.

לכן הנראה בזה בפשוט לענ"ד. שתוס' קמירי כאן רק על הא שהביא שם הגמ' בתחלה דהיינו על הא דקאמר שם שאסור ליכנס בתפילין לבית הכסא משום השי"ן דאמר אביי שי"ן של תפילין הל"מ. וע"ז הא דדייקו דמדלא קאמר נמי משום הדל"ת ש"מ דלאו אותיות גמורות הן. וכמו שמבואר בפרק במה מדליקין. — ואילו מהג' שיש לנו דקאמר אח"כ בהגמ' ואמר אביי דל"ת של תפילין וכו' לא קמירי כלל. משום שלא הי' להם להתוס' גירסא כזו כלל.

ג

בעירובין דף צ"ז ע"א תוד"ה קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. וז"ל. פי' בקונטרס הלכה למשה מסיני האיך הוא עשוי שדומה לדל"ת. ובתפירתו עשוי כמו שי"ן ורצועה קבועה בהן וראשה כפוף ודומה ליו"ד הרי שד"י. ואין נראה לר"י דאין הלכה למשה מסיני אלא השי"ן בלבד. [היינו דרק השי"ן הוא הלל"מ שיהי' בתורת אות. משא"כ הדל"ת והיו"ד וכמו שיבואר להלן]. — כדמשמע בפרק במה מדליקין דקאמר אלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו למלאכ"ש אלא עור בהמה טהורה בלבד. [למאי הלכתא לתפילין. תפילין בהדיא כתיב בהו. — מהגה' הב"ח שם]. מלמען תהי' תורת ה' בפין מן המותר בפין. למאי הלכתא וקאמר [אלא לעורן. ופריך] והאמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני. ומשני אלא לרצועותיהן. ולא פריך מד' ויו"ד. משמע דאין קדושה אלא בשי"ן בלבד והיא דוקא הלכה. [ר"ל שיהי' בתורת אות. ולא גם הדל"ת והיו"ד]. ולא מצינו בשום מקום שיהי' הקשר קרוי ד'. עכ"ל.

הנה מלשון התוס' שכתבו כאן משמע שאין קדושה אלא בשי"ן בלבד כבר מבואר [ביותר] וכמו שהבאנו לעיל. שכל פלוגתא תוס' על רש"י הוא רק שאין על הדל"ת והיו"ד דין אות. אבל בודאי שצריך לעשותן. שהרי כתבו כאן משמע דאין קדושה אלא בשי"ן בלבד. מבואר שבודאי עושין גם הדל"ת והיו"ד. אבל קדושה אין אלא בשי"ן בלבד. — וכן מבואר זה גם ממש"כ אח"כ בד"ה ונוייהן לבר וכמו שהבאנו להלן.

של

סימן ד

תפילין

יז

שם בתוד"ה ונוייהן לבר. פירוש ר"י דאקשר קאי כמו שפירש בערוך
נוי הקשר יפנה לצד חוץ אותו צד שנראה כעין ד'. ולהכי מייתי
לה הכא. עכ"ל.

הנה לכאורה שני דיבורי התוס' כאן הם נראין כתרתי דסתרי. דלעיל הרי
כתבו שאין הלל"מ אלא השי"ן בלבד. וכאן פירשו שקאי על הדל"ת.
ומשמע שהוא הלל"מ שיעשהו בצורת דל"ת. — אבל באמת דהקושיא
מעיקרא ליתא. דמש"כ לעיל כונתם הוא רק שאין על הדל"ת תורת אות.
אבל בודאי שצריך לעשותו וכדמבואר בהתוס' כאן. — והנה מש"כ לעיל
דאין הלל"מ אלא השי"ן בלבד כונתם הוא בזה. דהנה מלשון רש"י דכתב
שבזה נעשה השם שד"י. הרי משמע בפשוט שהן אותיות גמורות. וע"ז
הוא דכתבו שאינו כן. והיינו שאין הלל"מ שיהיו בתורת אות אלא השי"ן
בלבד.

והנה מש"כ ולהכי מייתי לה הכא כונתם הוא להא דפירשנו לעיל בסימן
א' סק"ה. יעוש"ה.

ד

ביומא דף ח' ע"א תוד"ה ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת. וז"ל.
תימה לי ליפרך מה לציץ שכן השם הוא בגלוי תאמר בתפילין
שהן מחופין עור. ואין לתרץ דה"נ כתיב שד"י בתפילין בקמטין. [כונתם
שעם הדל"ת והיו"ד שברצועות יש שם שם שד"י]. חדא דא"ז כתב גמור.
[ודו"ק מאוד]. דדוקא שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני. [שיהיה בתורת
אות]. אבל ד' י' לא. ועוד בציץ איכא שם המיוחד בן ד' אותיות דחמיר
טפי. ונ"ל שאינו ק"ו גמור דאורייתא אלא מדרבנן. והכי קאמר נהי נמי
דאיכא חומרא טפי בציץ כדמפרש. [לכאור' צ"ל כדפירשתי]. מ"מ כיון
דאיכא בתפילין צד חשיבות זה טפי שיש בהן אזכרות הרבה סברא הוא
שמזן הדין יש לחכמים לתקן למשמש בהן כל שעה. עכ"ל.

הרי מבואר גם מתוס' זה דודאי צריך לעשות גם הדל"ת והיו"ד שהרי
קאמר שיש שד"י בתפילין. ורק שרק השי"ן הוא כתב גמור.

ה

במגילה דף כ"ו ע"ב תוד"ה תשמישי קדושה. וז"ל. מכאן משמע שהדל"ת והיו"ד שבקשר הרצועה אינן אותיות גמורות. ולא הוי הלכה למשה מסיני כי אם השי"ן שבכתים. [היינו שרק השי"ן יש בו הלכה למשה מסיני שיהי' בתורת אות]. מדלא קרי הכי לרצועות אלא תשמישי קדושה. והכי נמי משמע בהקומץ רבה דלא קרי להו אלא תשמישי קדושה. והכי נמי משמע בפרק שני דשבת. דפריך והאמר אביי שי"ן של תפילין הלל"מ. ולא פריך כך מן הדל"ת והיו"ד. [הרי מבואר שאין בהן דין אות]. — ולא קשיא מההיא דמנחות גבי וראו וכו', ואמרו אלו תפילין שבראש. שיש לפרש הטעם לפי שהן לעולם בגובה של ראש ונראים לעולם [לכן מקרין] שפיר אות. אבל אותן של יד אינן נראין ואין בהן אות. כדכתיב והיו לך לאות ודרשין ולא לאחרים לאות. אבל למה שפירש"י התם דהטעם הוי משום שיש בהן השי"ן והדל"ת דהוי רוב אותיות של שד"י לפירוש זה קשה כדמשמע בכל הני שהבאתי דהיו"ד והדל"ת לא חשיבי אותיות. עכ"ל.

הרי מבואר שוב מכל לשונם כאן דודאי שעושין זה מהלל"מ אלא דלא חשיבי אותיות.

ו

במנחות דף ל"ה ע"ב תוד"ה אלו תפילין שבראש. וז"ל. פירוש בקונטרס שכתוב עליהן רוב השם שי"ן ודל"ת. ונראה דדל"ת ויו"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן ולא חשיבי מן השם ש"י שד"י. מדחשיב להו לעיל ובריש פרק בתרא דמגילה תשמישי קדושה ולא הן עצמן קדושה. ובשום דוכתא לא קרי להו כי אם קשר של תפילין. עוד אמרינן בפרק במה מדליקין לא הוכשרו למלאכ"ש אלא עור בהמה טהורה בלבד. למאי הלכתא אילימא כו'. אלא לעורות. והאמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני פירוש ופשיטא דצריך בהמה טהורה ומסיק אלא לרצועות. משמע דד' ויו"ד לא חשיבי אותיות. וכו'. ויש עוד לפרש דלכך

של סימן ד תפילין יט

קאמר אלו תפילין שבראש משום דנראין יותר משל יד דעל של יד אמרינן לקמן לך לאות ולא לאחרים לאות. מ"ר. עכ"ל.

מבואר נמי מכל דברי התוס' וכמו שמשמע מכל דיבורי התוס' שהבאנו לעיל.

ובן מבואר זה ביותר בלשונם ז"ל שכתבו ויש עוד לפרש וכו'. דלכאור' מלשון זה הרי משמע שלא מפקיע מפירוש רש"י לגמרי. והיינו ששפיר מתפרש הוא כי שם ה' נקרא עליו משום שיש בו השי"ן והדל"ת. אלא שכתבו שיש לפרש עוד. ודו"ק מאוד. — [וזה דלא כמו שפירשו בברכות ובמגילה]. — עכ"פ שמעינן גם מזה וכמו שנתבאר לעיל.

סימן ה

מביא מהרמב"ן ומהרשב"א והריטב"א והר"ן בשבת כ"ח
ע"ב שהדל"ת והיו"ד אינן חשובין אותיות אבל בודאי
שצריך לעשותן מהלל"מ

א

והנה הרמב"ן בשבת דף כ"ח ע"ב כתב בד"ה והא. וז"ל בא"ד. ומיהו
בהא דאמרן אלא לרצועותיהן קשה לי והא יו"ד ודל"ת של תפילין
הלכה למשה מסיני כדאמרינן לקמן בפרק במה אשה יוצאה. ואי' התם
במנחות קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. וכיון שהשם כתוב ברצועות
מותר בפיך בעי כדבעינן משום שי"ן של תפילין. וכו'. ואפשר לומר שי"ן
דהיא כתיבה קיימת הוי כתורת ה'. ד' ויו"ד דקשרים הן לא. עכ"ל.

מבואר מדברי הרמב"ן כדבר ברור שצריך לעשות הקשר כצורת דל"ת.
ראשית מחמת הגמ' בשבת ס"ב ע"א שגרס שם וכמו הגירסא
שלנו ואמר אביי דל"ת של תפילין הלכה למשה מסיני. וגם מחמת הסוגיא
במנחות דאמרינן שם קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. דמשמע
שפירשו בפשוטו דהיינו שבעינן שיעשהו כצורת דל"ת. וכמו שהבאנו לעיל
מרש"י והרמב"ם ושאר הראשונים ז"ל בזה.

ב

וכן הרשב"א בשבת דף כ"ח ע"ב כתב בד"ה נהי דגמירי שחורות טהורות
מי גמירי. וז"ל. איכא למידק ולילף נמי רצועות מתורת ה' בפיך
דהא ברצועות נמי איכא דל"ת ויו"ד. י"ל דהנהו לאו כתיבה הן אלא
קשר בעלמא ואינו חשוב כתב. — ובתוס' אמרו לקמן בפרק במה אשה
דדל"ת ויו"ד לאו הלכה גמירי להו מסיני. ולא גרסינן אלא שי"ן שבתפילין

הלכה למשה מסיני ודייקו לה מהכא ואין צורך וכבר הארכתי בה במגילה בר"פ בני העיר בס"ד. עכ"ל.

והנה ממש"כ דהנהו לאו כתיבה הן ואינו חשוב כתב כבר מבואר ביותר שודאי שצריך לעשותן מהלכה למשה מסיני. אלא דלא חשיבי ככתב. — וכן הוא מבואר ממש"כ על תוס' שמחקהו שאין צורך. והיינו שפירשו בתוס' שלכן מחקהו משום שאין להם דין אות וע"ז כתב ואין צורך. והיינו שכיון שעכ"פ צריך לעשותן מהלכה למשה מסיני לכן ל"צ למחקו. — וחזינן מכ"ז וכמש"נ לעיל.

וכן במגילה דף כ"ו ע"ב ד"ה תשמישי קדושה וכו' נרתיק של תפילין ורצועותיהן. כתב בזה עוד וז"ל. דקדקו מכאן בעלי התוס' ז"ל שהדל"ת והיו"ד שהן בקשר הרצועה אין להם דין אותיות. [ודו"ק מאוד]. — ואינן הלכה למשה מסיני [שיהיו בתורת אות] כשי"ן שבתפילין. — מדלא קרו להו לרצועות אלא תשמישי קדושה. ועוד דאמרינן בשבת בפי' במה מדליקין לא הוכשרו למלאכ"ש אלא עור בהמה טהורה בלבד. ואמרינן למאי הלכתא וכו' אלא לעורן. [ופרכינן] והאמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני. פי' וא"כ פשיטא דתיפוק"ל משום שי"ן. אלא לרצועות. [ופרכינן עוד] והא"ר יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני. ומשני נהי דגמירי שחורות של בהמה טהורה מי גמירי. ואי הוו האותיות שברצועות הלל"מ. [והיינו שיש להם דין אות]. הו"ל לאקשויי נמי והאמר מר דל"ת ויו"ד הלל"מ כדאקשינן בשי"ן. ואי נמי [כשתירץ אלא לרצועות] לימא פשיטא תיפוק"ל משום דל"ת ויו"ד. — אלמא אינן אותיות אלא קשר בעלמא. [ר"ל דאין להם דין אותיות ורק כקשר בעלמא. וכמו שפירש לעיל]. — ואמרינן נמי בפרק במה אשה יוצאה (ס"ב ע"א) והרי תפילין דמחופות עור ותניא הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו. ומשני התם משום שי"ן. ולא קאמר משום דל"ת ויו"ד. [שי"מ שאין להם דין אות]. — והא דאמרינן במנחות וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך אלו תפילין שבראש. ופירש"י ז"ל התם משום דבשל ראש קדושין יותר משל יד. לפי שבשל ראש יש השי"ן והדל"ת מהכא שמעינן דליתא. אלא ה"פ אלו תפילין שבראש שהן בגובה של ראש ונראין אות לכל. משא"כ

בשל יד כדאמרינן בשלהי הקומץ רבה והי' לך לאות על ידך לך לאות ולא לאחרים לאות. עכ"ל. — מבואר מכל דברי הרשב"א ז"ל וכמש"נ לעיל.

ג

וגם בהריטב"א בשבת דף כ"ח ע"ב כתב בד"ה נהי דגמירי שחורות טהורות מי גמירי. וז"ל. וא"ת תיפוק לי' משום קשר של תפילין שיש בהן שהוא הלכה למשה מסיני. [כונתו הוא שהרי צריך לעשות בהן דל"ת ויו"ד מהלל"מ]. וכיון דכן נימא שהוא בכלל תורת ה' בפ"ך כדאמרינן בשי"ן של תפילין. — [ומשני וז"ל]. י"ל דשאני אותיות של קשר שאינם דבר של קיימא שהרי אפשר להתירו ולחזור כמו שהי' וכו'. ותדע דהא רצועות תשמישי קדושה נינהו כדאי' בפרק בני העיר. משא"כ בעורן משום שי"ן דאית בהו שהם קדושה עצמה. והיינו מטעמא דכתיבנא. עכ"ל.

הרי מבואר נמי להדיא מדבריו ז"ל שודאי שצריך לעשותן מהלכה למשה מסיני. ואעפ"כ הם אינן חשיבי אותיות וכמו שביאר.

ד

וכן בהר"ן על הרי"ף בשבת דף ס"ב ע"א בד"ה ואיכא מאן דגריס בגמרא ואמר אביי דל"ת של תפילין ויו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני. כתב בזה וז"ל. כלומר שעושיין דל"ת ויו"ד בקשרי הרצועות להשלים שד"י. וכתבו בתוס' דלא גרסי לי' דל"ת ויו"ד לאו הלכה נינהו. [והיינו שיהיו בתורת אות]. — דהא אמרינן לעיל בפרק במה מדליקין לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד למאי הלכתא לתפילין. ואקשינן תפילין בהדיא כתיב בהו למען תהי' תורת ה' בפ"ך מן המותר שבפ"ך. ופרקינן לעורן. ואקשינן והא אמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני. ופרקינן לרצועותיהן. ואם איתא לפרוך נמי רצועות הא אמר אביי דל"ת ויו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני כדאקשינן גבי לעורן משי"ן. — ואין צורך למחוק הנוסחאות דל"ת ויו"ד כיון שאינן בכתיבה ממש אלא בקשר לאו תורת ה' מיקרי. עכ"ל.

של

סימן ה

תפילין

כג

שמעין מדר"ן להדיא שא"צ למחוק הנוסחאות משום שסו"ס יש בהן
רמז לשם שד"י ואף שאינן אותיות גמורות. — וחזינן עוד שהבין
בתוס' שביון שהן לאו אותיות גמורות הן לכן מחקוהו. אבל בודאי שצריך
לעשותן משום הלכה למשה מסיני. ולכן כתב שא"צ למחוק הנוסחאות.
— וכן הוא מבואר בלשונו שכתב כיון שאינן בכתובה ממש אלא בקשר
לאו תורת ה' מיקרי. הרי מבואר ביותר וכמש"כ.

סימן ו

מביא עוד מכמה ראשונים מהרא"ש והסמ"ג והמרדכי
והברוך שאמר שס"ל ג"כ שהן אינן אותיות גמורות ומ"מ
משמע מכולן שצריך לעשותן מהלל"מ

א

ואעתיק לך מלשון של הרא"ש ז"ל בהל"ק בסימן י"ב. דאחרי שהביא
שם דמלשון רש"י משמע שהדל"ת והיו"ד הן אותיות גמורות
כתב ע"ז וז"ל. ונראה לי דדל"ת ויו"ד שבתפילין לאו אותיות גמורות ולא
חשיבי מאותיות השם. דלעיל ובפרק בתרא במגילה קרי להו לרצועות
תשמישי קדושה משמע שהן עצמם אינן קדושים. ובשום דוכתא לא קרי
להו אלא קשר של תפילין. [ר"ל אפי' שצריך לעשותו דל"ת מ"מ לא קרי
לי' אלא בלשון סתמא קשר של תפילין. ולא דל"ת של תפילין]. ועוד
אמר בפרק במה מדליקין לא הוכשרה למלאכת שמים אלא עור בהמה
טהורה בלבד. למאי הלכתא אילימא כו' אלא לעורן. והאמר אביי שי"ן
של תפילין הלל"מ כלומר דפשיטא דבעי עור בהמה טהורה. ומסיק אלא
לרצועותיהן. ואם דל"ת ויו"ד אותיות השם הם והלל"מ [שיהיו בתורת אות]
א"כ הך נמי פשיטא.

ועו"ש אמר ר"נ בר יצחק ונוייהן לבר. הצד של הקשר שנראה בו הדל"ת
יהא נראה מבחוץ. לישנא אחרינא נוייהן של רצועות שהן חלוקות
מצד אחד וצבועות שחורות והוא נוייהן. וראי' לדבר מדאמרינן איתהפכין
לי' רצועות דתפילין א"ל ולא סבר לה מר ונוייהן לבר. — ומיהו גם על
הקשר קאי כדמוכח בפרק המוצא תפילין (דף צ"ז). דקאמר התם רבי
יהודה סבר עניבה קשירה היא ולכן המוצא תפילין חדשות לא יכניסם
בשבת. ופריך הא לאו הכי עניב להו [בתמי'] והא קשר של תפילין הלל"מ
הוא ואמר ר"נ ונוייהן לבר. משמע דקאי ר"נ גם על הקשר. ובערוך נמי

של

סימן ו

תפילין

כה

פירש הקשר יהא נראה מבחין אותו צד שנראה כעין דל"ת. ע"כ לעניננו. — מבואר מכל דברי הרא"ש שהוא סובר בזה כתוס' רק שהן אינן אותיות גמורות ולא חשיבי מאותיות השם. אבל בודאי שצריך לעשותם מהלכה למשה מסיני. — וכן מבואר הוא ממה שהביא שם אח"כ מהסוגיא בעירובין צ"ז א' שגם על הקשר קאי וכמו שמביא שם מהערוך.

ב

וכן הסמ"ג במצות עשה כ"ב כתב בזה וז"ל. קשר של תפילין הל"מ. היינו השם שרגילים לומר שיש [בתפילין]. ש"ן בקמט הדפוס לכאן ולכאן ואות דל"ת בקשר של ראש ובקשר של יד עוברת מעט הרצועה ונראית כמין יו"ד ובכך נעשה שם של שד"י.

אמנם אין נראה לרבינו יצחק. [היינו שבזה נעשה השם שד"י]. שאין זה נזכר בשום מקום לא דל"ת ולא יו"ד אלא נקרא קשר מקום הדל"ת. [ודו"ק מאוד]. ובפ' במה מדליקין מוכח שאין שום אות ברצויות. [היינו שאין להם תורת אות]. גבי לא נצרכה אלא לרצועותיהן שאין שם תורה. ולמעלה אמר ששי"ן של תפילין נקראת תורה. ואם הי' שם [דין אות גם על] דל"ת ויו"ד גם ברצועותיהן יש תורה. עכ"ל.

מבואר מכל דברי הסמ"ג שהוא סובר בזה כרכו [רק] שהם אינם אותיות גמורות ולא חשיבי מאותיות השם אבל לא של"צ לעשותם מהל"מ. וכמו שהבאנו לעיל בסימן ד' סק"ג שכן הרי מבואר בהדיא בהתוס' שם בעירובין דף צ"ז ע"א בד"ה ונוייהן לבר בשם הר"י בעצמו. וכמו שביארנו שם לעיל ע"ש.

ג

ואביא לך גם מלשון המרדכי בהל"ק. דמקודם מביא מלשון רש"י בפרק במה אשה. וז"ל שם. ש"ן עשוי מעור החיצון עצמו קומט בו שלשה קמטין כעין ש"ן והוא ש"ן של שד"י. והדל"ת עשוי בקשר שקושר הרצועה אחת לצפון ואחת למזרח כעין ד'. ורצועה קטנה מאוד תלוי בהן ואין בה אלא כדי כפיפה כעין יו"ד וכו'. ואין נראה לר"ן מדלא נקט

הכא אביי אלא שי"ן. [היינו שבמסכת מנחות לא נקט אביי אלא שי"ן של תפילין הל"מ. ולא נקט שם גם דל"ת של תפילין הל"מ]. ועוד תדע דאמר בפרק במה מדליקין לא נצרכה אלא לרצועות. ובשי"ן לא בעי לאוקמוה משום דהלכה למשה מסיני היא. ואם איתא תיפוק לי' משום ד' ויו"ד. אלא ודאי אינם אותיות אלא קשורים בעלמא והרצועות ניתלין כדרכן ולא משום שם. [ר"ל לא של"צ לעשותן מדלא קאמר זה ולא דן בזה כלל. אלא ה"פ. שהאותיות בהרצועות אינן נחשבין אותיות. אלא הוי כקשורים בעלמא. דהיינו דאף שעשוין בצורת אותיות מ"מ לא נתפס בהן דין אות. — אלא הם כקשורים בעלמא והרצועות ניתלין כדרכן ולא משום שם. ר"ל דמה שהן עשוין כאותיות אנו מסתכלין ע"ז רק כקשורין בעלמא. וכאילו שהרצועות ניתלין כדרכן ולא משום שם. ודו"ק. — ובקיצור דהמרדכי מפרש כאן וכמו שהבאנו לעיל בסימן ה' מהרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן ששאני הן האותיות שברצועות שאין להן דין של אותיות. — דא"ת שכוונתו הוא של"צ לעשותן ואיך שיעשה טוב א"כ מהו הא דמאריך כ"כ בזה שהרצועות ניתלין כדרכן ולא משום שם פשיטא שאם לא עושין בו צורת דל"ת אין כאן שם. א"ו וכמש"כ].

וה"נ מוכח בפרק במה אשה גבי הנכנס לבית הכסא עם תפילין דקאמר [חולצין] משום שי"ן דאמר אביי וכו'. ואמאי לא קאמר משום דל"ת ויו"ד. אלא ש"מ דוקא שי"ן הלכה למשה מסיני ותו לא. [ר"ל דדוקא השי"ן הוא הל"מ שיהי' בתורת אות. משא"כ הדל"ת והיו"ד]. — ותו דרצועות תפילין קאמר בפ"ב דמגילה דתשמישי קדושה נינהו. ואמאי לא הוו הם עצמם קדישי משום ד' ויו"ד. ותו אי באותיות [שאנו עושין. ודו"ק מאוד]. שד"י הוי אמאי שרי להתיר הקשר כשהוא רוצה. ותו דלא לישתמיט בכל דוכתא שקראוהו חכמים קשר דליקריוה בחד זימנא ד' ויו"ד. [אלא ש"מ שאין להם תורת אות. ולכן הוא דלא קאמרו בלשון זה].

והרב ר' אלחנן מיישב פ"ה [פירוש הקונטרס] ואומר משום דניתן להתיר בכל עת שירצה להכי לא בעינן טהורה. ולא בעינן שיחלוץ כשיכנס לבית הכסא. אבל השי"ן לעולם קיימת ושייך בה טפי קדושה. וההיא

של

סימן ו

תפילין

כז

דמגילה דלא הוי רק תשמישי קדושה מיירי ברצועות שנתקן מן התפילין. או רצועות מתפילין שבלו דאז אין בהן ד' ויו"ד. אבל כשהן עם התפילין קדושות לגמרי. [ר"ל דאף שחילק לעיל דמשום שניתן להתירן בכל עת לכן לא בעינן טהורה ומותר ליכנס בהן לביה"כ. מ"מ כנראה דעדיין אי"ז מיישב דמשו"ז שלא יהיו נקראין קדושה עצמן ורק תשמישי קדושה. ולכן משני ששם איירינן באופנים אחרים. ודו"ק. וצ"ע].

ומה שלא הזכירו [היינו שלא אמרו במפורש דל"ת של תפילין הל"מ וכמו בהשי"ן]. נראה דודאי הוי בכלל קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. מכל מקום לא הוזכר בתלמוד [במפורש בלשון ד' ויו"ד]. דאחרי דשרי להתירו כשירצה ה' גנאי להזכירו באותיות של שם. וסתמו הדבר דרך כבוד פן יחכו המינים לזלזולי במחיקת השם וכו'. — [ועש"ע מש"כ בזה. ואח"כ הוא מסיק שוב. וז"ל]. וי"ל דשי"ן הואיל ועשוי לעמוד עולמית יש בה קדושה אבל ד' ויו"ד עשויין להתיר. והלכך אפשר שאף דל"ת ויו"ד הלכה למשה מסיני. [ר"ל. שיהיו בתורת אות]. — והמחמיר תבוא עליו ברכה. הרב ר' אלחנן. עכ"ל. — [והנה לכאור' צב"ט מה כונתו. דלכאור' נראה כונתו לענין ליכנס לביה"כ. אבל לעיל הא הביא מהגמרא שם בשבת שרק משום השי"ן הוא דאסור ולא גם משום הדל"ת. וצ"ע].

עכ"פ מבואר מכל דברי המרדכי שהוא דין שם רק האם יש בהאותיות תורת אות. אבל בודאי שצריך לעשותן מהלל"מ וכמש"נ לעיל.

ד

וזהו גם הלשון של הברוך שאמר על הא דהביא שם התקון תפילין מר"י ברזילי ז"ל. שכתב בזה [בעמוד קפ"ו] וז"ל. ומצטרף מאלו האותיות שד"י. עכ"ל. וכתב ע"ז הברוך שאמר [באות קכ"ז]. וז"ל. וכן הרוקח. אמנם רבינו שמחה כתב במסקנה דמלתא שאין שום כתב בקשר של תפילין לא בשל ראש ולא בשל יד. והי' מותר ליכנס בהם בבית הכנסא אם אינם מחובר לבתים שיש בו שי"ן. [ודו"ק מאוד]. — וכתב עוד. [היינו רבינו שמחה שם]. קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. פי' שלא

תאמר רשות הוא אם רוצה להניח הרצועות בלא קשר או לשנות הקשר שפיר דמי אלא הל"מ שצריך לקושרן וגם אין לשנותו מקבלה שבידינו. עכ"ל. וכן לעיל הבאתי התוס' מפרק הקומץ רבה אצל תיקוני השיני"ן שבבתים והוכיחו לשם שאין שום אות ברצועות. עכ"ל. — ועש"ע בדף נ"ג שהביא מלשון התוס' שם בהקומץ רבה. וז"ל שם. לשון התוס' מפרק הקומץ רבה אלו תפילין שבראש. פרש"י שכתוב עליהם רוב השם שי"ן ודל"ת. ונראה דד' ויו"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן ולא חשיבי מן השם של שד"י. מדחשיב להו לעיל ובריש פרק בתרא דמגילה תשמישי קדושה ולא הן עצמן קדושים. ובשום דוכתא לא קרי להו אלא קשר של תפילין. ועוד אמר בפרק במה מדליקין לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה למאי הלכתא אילימא וכו'. אלא לעורן. האמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני. פי' ופשיטא דצריך בהמה טהורה. ומסיק אלא לרצועות. משמע דדל"ת ויו"ד לא חשיבי אותיות ואינם הל"מ. [ר"ל שיהיו בתורת אות]. — והיינו טעמא שאינם דומות לאותיות כלל אלא כמין קשר דעלמא. עכ"ל מהברוך שאמר.

הנה חזינן מכל לשונו ז"ל דודאי יודה שצריך לעשותם מהלכה למשה מסיני. ורק שהוא סובר בזה כתוס' ועוד שאינן אותיות גמורות הן. — ובמיוחד חזינן זה ממה שהביא שם מלשון האור זרוע ממש"כ שם וז"ל. והיינו טעמא שאינם דומות לאותיות כלל אלא כמין קשר דעלמא. דהנה מכל לשון זה חזינן שבודאי עושין הקשר בצורת ד' ובשל יד בצורת יו"ד. ולכן הוא דמתקשה בזה שלמה אינן נחשבין כאותיות. ומשני דסו"ס אינם דומות לאותיות כלל אלא כמין קשר דעלמא. ודו"ק. — [אגב. לשון זה והיינו טעמא וכו'. לא נמצא שם בהתוס' בהקומץ רבה. ורק הובא בהאור זרוע שם. ע"ש].

ה

הנה נתבאר כאן מכל אלו הראשונים ז"ל שהבאנו לעיל שבודאי יודו שצריך לעשותן מהלכה למשה מסיני אלא דלא חשיבי אותיות וכמו שנתבאר. — וזהו דלא כמו שפירש הבית אהרן [הובא בספר מלאכת

שמים כלל כ' שיהי' פלוגתא בין רש"י לתוס' בזה. ואני מתפלא יותר על המלאכ"ש שהרי הוא הביא שם ממש"כ הטור ברמזים. שז"ל שם בסעיף י"ב. ש"ן של תפילין הלכה למשה מסיני וכן דל"ת של קשר ורצועה קמנה התלוי בשל יד. ע"כ לעניננו. הרי מפורש שם בהדי' וכמש"כ.

ובן כתב בספר קרן אורה במנחות דף ל"ה ע"ב וכמו שהבאנו מלשונו להלן בפרק י"ג סימן ב' אות ל"ד ע"ש. וכן כתב בחידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפילין הט"ז. וכן ביאר זה באורך בספר חידושים וביאורים באור"ח סימן ד'. [בהוצאת תשל"ב]. — ורק שהם נקטו בשיטת התוס' שההלכה היא שיהי' דוקא בצורה הזאת אבל לא שבעינן כאן אות. ולענ"ד לא הבנתי דבריהם בזה. דכפשוטו גם התוס' יסברו שעושין זה משום אות אלא דלא חשיבי כאות גמור. וכלשונם ז"ל בהרבה מקומות שלאו אותיות גמורות הן. דמשמע מזה שמ"מ יש כאן אות.

סימן ז

מביא מדעת הבעל העיטור בזה

א

ואעתיק לך מלשון העיטור בזה. [בשער הראשון חלק הד']. וז"ל. אמר רב יהודה קשר של תפילין הלל"מ. ואיכא נוסחאי דכתיב בהו בפ' במה אשה יוצאה אמר אביי שי"ן של תפילין הלל"מ. ואמר אביי דל"ת של תפילין הלל"מ. ואיכא נוסחא דלא כתיב בהו יו"ד דל"ת אלא שי"ן ותו לא. ובמנחות נמי לא אשכחן. [ר"ל. שינקוט שם לשון זה דל"ת של תפילין הלל"מ]. ובשימושא רבה [כתב בזה]. בדקטיר להו לרצועה דרישא קטיר ל"י כעין דל"ת. ובדרעה כעין יו"ד. ש"מ דליתא בנוסחאי. [ר"ל. דמדלא הביא שם מגירסא זו בשבת ש"מ דלא גריס ל"י]. והכי מסתברא דקשר של תפילין במנהגא תל"י מילתא וכו'. מדלא מקשינן בשבת טהורות נמי [בעינן] והא אמר אביי דל"ת ויו"ד של תפילין הלל"מ. ש"מ קשר לחודי' הלל"מ. [דהיינו] מצוה לקושרן יפה ולא לענבן. וענין קשירה במנהגא תליא. — ומנהג דילן בד' ויו"ד. קשר ש"ר כגון דל"ת וקשר של יד כגון יו"ד. על שם שד"י עם שי"ן דכתיבא בכותלי הקציצה. ע"כ לעניננו.

הנה שמעינן כאן מדבריו ז"ל כמה דברים. א. שפירש במנחות קשר של תפילין הלל"מ. לא כמו שפירשוהו שאר הראשונים ז"ל וביניהם רש"י והרמב"ם ז"ל דהיינו שיעשהו בצורת דל"ת. דלפירוש זה סבר הרי העיקר חסר מן הספר. ועוד דהו"ל להגמ' לומר זה בפירוש דל"ת של תפילין הלל"מ. וכדאמר שם [במנחות] שי"ן של תפילין הלל"מ. לכן משמע ל"י ז"ל מכ"ז שהוא אינו הלל"מ שיהי' דוקא בצורת דל"ת. ולכן מפרש שם את הגמ' בענין אחר. ע"ש.

של

סימן ז

תפילין

לא

ואלא מה שכן הסתפק בזה הוא משום הגי' שם בשבת. [ס"ב א.]. שאיכא שם דגרסינן דל"ת של תפילין הלכה למשה מסיני. ומ"מ הוא מסיק ע"ז דמסתברא כהגי' האחרת דל"ג ל"י. — א. מכח השימוש"ר. דהנה כשהביא שם שצריך לעשות הקשר בצורת דל"ת הרי לא מביא כלום מהגמ' שם בשבת. לכן ש"מ מזה דלא גריס ל"י. ב. שאם דצריך לעשות דל"ת מהלל"מ לא ניחא לפי"ז הגמ' שם בשבת כ"ח ע"ב מדלא הקשה שם דטהורות גם בעינן [בהרצעות] שהרי הדל"ת והיו"ד הוא הלל"מ. וכמו שהקשה שם בהגמרא משום השי"ן. לכן ש"מ מכ"ז שאין בזה הלל"מ. והוא תלוי רק במנהגא.

אבל לכאורה יש לתמוה כאן טובא על כל דבריו ז"ל. דהנה לעיל בסימן ה' הבאנו מהרבה ראשונים ז"ל ששאלו באמת קושיא זו בשבת כ"ח ע"ב. דהא לכאורה טהורות נמי בעינן משום הדל"ת והיו"ד. ותירצו שם כולם שכיון שהן אותיות רק בהרצעות לכן הן לא חשיבי כאותיות. לא לענין שיחשב תורת ה' בפיה. וגם לא לענין ליכנס בהן לבית הכסא. — ולכן מיושב גם הא דלא נקטו שם הגמ' במנחות ובעירובין במפורש דדל"ת של תפילין הוא הלל"מ. שהגמ' נזהר בזה כדי שלא נטעה בזה שהוא כאות גמור וכמו השי"ן.

ולכן גם מה שהביא שם ראייתו מהשימוש"ר מדלא הזכיר שם כלל את הגמ' ההיא בשבת. לכאור' אינו מובן הוא. שהרי באמת הביא שם את הגמ' ההיא ממנחות דקשר של תפילין הוא הלכה למשה מסיני ולכן הוא מצווה לנו לעשותו בצורת דל"ת. הרי להדיא מפורש שם שפירש את הגמ' שם במנחות וכמו שאר כל הראשונים ז"ל שזהו פירושו קשר של תפילין הלל"מ דהיינו שיעשהו בצורת דל"ת. — [ואלא הבעל העיטור סבר שא"א שיהי' פירוש כזה וכדלעיל. לכן סבר דהא דהביא שם השימוש"ר להגמ' הזאת הוא [רק] כדי לפרש שלכן בעינן שיעשהו קשר. — אבל לכאור' אי"ז כלל הריהטא בהשימוש"ר לפרש בו הכי. ותמוה הוא מאוד].

לב קשר פרק ראשון הדל"ת

ועו"ק בהעיטור. דהאיך יפרש את הסמיכות שם במנחות בהא דהביא שם מר"נ ונוייהן לבר. וכן דהאיך יפרש את הגמ' שם בעירובין צ"ז א'. שמקשה שם טעמא דעניבה קשירה מעלייתא היא הא לאו הכי עניב להו [בתמי']. והאמר ר"י ברי' דרב שמואל בר שילת משמי' דרב קשר של תפילין הלל"מ הוא ואמר רב נחמן ונוייהן לבר. ומשני דעניב להו כעין קשר דידהו. הרי מפורש שם בהדיא שיש איזה אופן מיוחד שעושין בהקשר. והאיך י"ל שהוא תלוי רק במנהגא.

ועו"ק שאם שרק השי"ן הוא הלל"מ א"כ מה תועלת יש בזה. — ובשלמא לשאר הראשונים ז"ל שאף שאין הדל"ת והיו"ד אותיות גמורות הן מ"מ יש בהן שפיר רמז לשם שד"י. אבל להעיטור איזה ענין יכול להיות רק בעשיית השי"ן. — לכן דברי העיטור כאן צריכין תלמוד. ועכ"פ מובן מאוד שיטת שאר הראשונים ז"ל בזה וכדלעיל.

ב

ועיין עוד להלן בפרק שלשה עשר סימן א' דהבאנו שם עוד מהרבה ראשונים ז"ל שסוברין שהדל"ת הוא הלכה למשה מסיני ודלא כדעת העיטור שהבאנו כאן.

פרק שני מדברי הטור והב"י בזה

סימן א

מדברי הטור והב"י בזה בסוף סימן ל"ב

א

הנה לעיל בפרק ראשון הארכנו בזה מאוד שאפי' כל אלו הראשונים ז"ל שכתבו שהדל"ת והיו"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן. מ"מ כולן יודו שבעינן לעשותן מהלכה למשה מסיני. ורק שכתבו שאין בזה דין אות. וכמו שנתבאר שם לעיל. — והנה בזה יהי' מיושב בפשוט הא דהטור הביא זה בסו"ס ל"ב שיעשה הקשר כמין דל"ת וכן בהיד כמין יו"ד. דהנה אף דבפשוט הרי גם הוא יסבור בדעת אביו ז"ל הרא"ש וכל הראשונים ז"ל שהבאנו לעיל שאינן אותיות גמורות הן. ואפ"ה הוא מביא שבעינן לעשותו.

שוב מצאתי עוד ראי' מפורש בזה ממש"כ בזה הטור בקיצור פסקי הרא"ש מהד"ק. שז"ל שם. [בהלכה י"ב]. שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני וכן דל"ת של קשר ורצועה קטנה התלוי בשל יד. ע"כ. הנה חזינן כאן להדיא שפירש בדעת אביו ז"ל הרא"ש שגם הדל"ת והיו"ד הוא הלכה למשה מסיני. ואף שבהדיא כתב בזה הרא"ש בסימן י"ב שאינן אותיות גמורות הן. וכמו שהבאנו לעיל בפרק ראשון סימן ו' ע"ש.

ב

עוד בהטור הנ"ל. וז"ל. ויעשה קשר של תפילין שימדוד הרצועות סביב ראשו וכו' ויעשנו כמין דל"ת. וכן יעשה בשל יד וכו' ובסוף הרצועה אצל הקשר יעשה קשר קטן כצורת יו"ד להשלים אותיות של שד"י עם

השי"ן שבבתים של ראש והדל"ת שבקשר. ע"כ. וכתב ע"ז בהב"י שם בד"ה יעשה קשר קטן וכו'. וז"ל. כן פירש רש"י בהקומץ אהא דאמרינן קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. ואע"פ שהתוס' והרא"ש והמרדכי והסמ"ג כתבו דנראה דדל"ת ויו"ד שבתפילין לאו אותיות גמורות הן ולא חשיבי מאותיות השם סתם רבינו כדברי רש"י. עכ"ל.

הנה הרבה סברו כאן לפרש שהב"י יסבור בדעת אלו הראשונים ז"ל שהם יסברו שלא צריך לעשותן מהלכה למשה מסיני. אבל כבר הבאנו לעיל באורך בפרק הראשון שבכל הראשונים שהב"י הביא כאן בכולם מבואר הוא להדיא שגם הם יודו שבעי לעשותן מהלל"מ. וכן הוכחנו זה לעיל מקיצור פסקי הטור וכדלעיל. — ורק שהם יסברו שהן אינן אותיות גמורות הן וכמש"כ שם לעיל. — וזהו הא דכתב כאן הב"י. דמלשון הטור שהביא כאן שעושין הדל"ת והיו"ד כדי להשלים האותיות של שד"י לכאור' משמע מזה שהן אותיות גמורות הן. ולכן בע"כ צ"ל שהטור יסבור בזה כדעת רש"י. — ועיין עוד בזה להלן.

ג

ואלא דבגוף דברי הב"י שכתב שהטור נקט כאן כדעת רש"י לכאורה יש לתמוה בזה טובא. דהרי הטור רגיל מאוד לפסוק כדעת אביו ז"ל הרא"ש ולמה נימא שנוקט כאן שלא כוותי'. ובפרט שהרבה מאוד מהראשונים ז"ל ס"ל הכי ובתוכם כל בעלי התוס'. וכמו שהבאנו לעיל באורך בפרק ראשון. ועוד שלפחות הי' לו להזכיר זאת בפירוש שנקט כאן כדעת רש"י. ולמה סתם כאן דבריו לגמרי שהוא דבר שאינו רגיל כלל.

לבן לו"ד הב"י הי' נראה כאן בפשוט דסבר הטור דהא דתוס' ודעימי' חלקו כאן על רש"י וכתבו שאינן אותיות גמורות הן ולא חשיבי מאותיות השם אין פירושו הוא שיסברו שעושין זה כגזה"כ בעלמא ובלי טעם. אלא ודאי הא דעושין זה הוא כדי להשלים האותיות של שד"י. ואין בזה פירוש אחר. ורק משום שברש"י משמע שהן אותיות גמורות הן וכמו השי"ן ע"ז הוא דכתבו שהוא אינו כן. — וא"כ מיושב דעת הטור כאן כפשוטו. — [שו"ר דברים מפורשים בזה ברבינו ירוחם וכמו שהבאנו להלן בסק"ו].

של סימן א תפילין לה

ד

והנה לעיל בפרק ראשון הבאנו בזה מכמה ראשונים ז"ל שפירשו זה להדיא דהא שהגמ' הביא [במנחות ל"ה ע"ב ובברכות ו' א'] מקרא וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך תני ר"א הגדול אומר אלו תפילין שבראש הוא לא כמו שפירש"י שם משום שכתוב בו רוב השם שי"ן ודל"ת. דל"ת לאו אות היא. אלא משום שבשל יד כתיב והיה לך לאות ודרשינן בזה לך לאות ולא לאחרים לאות. — ואלו הם. תוס' בברכות דף ו' ע"א. ותוס' במגילה כ"ו ע"ב. והרשב"א ז"ל. והאור זרוע. — לכן נראה ששאר הראשונים שהבאנו שם לעיל שלא פירשו זה. לכאור' יסברו בזה דמ"מ יש בהן רמז לשם שד"י וכמו שהביא כאן הטור וכדלעיל. — וכן הוא מבואר להדיא בהתוס' במנחות ל"ה ע"ב ד"ה אלו תפילין שבראש. מהא דכתבו שם ויש עוד לפרש וכו'. ודו"ק. וכמש"כ שם לעיל בפרק ראשון סימן ד' סק"ו ע"ש. — וא"כ נמצא דמכל חמש עשרה הראשונים שהבאנו לעיל רק ד' מהן יסברו שאין בהן רמז לשד"י. ואילו שאר הראשונים יסברו בזה וכמש"כ כאן הטור וכדלעיל. — [שו"ר שיש עוד הרבה ראשונים ז"ל שלא פירשו זה. וכמו שהבאנו להלן בפרק שלשה עשר סימן א' ע"ש. ודו"ק].

ה

והנה הא דבהשו"ע והטור לא נזכר הוא דבר כזה במפורש דדל"ת של תפילין הוא הלכה למשה מסיני אף דלעיל בפרק ראשון הארכנו בזה דמלבד דעת העיטור כולן סוברין כן. צ"ל בזה כך. שכיון שבהש"ס לא נזכר הוא בלשון זה גם הם לא הביאו זה בלשון זה. — ועיין עוד לעיל בפרק ראשון סימן א' שהבאנו בזה שרק פעם אחד בלבד [להגירסא שלנו] הובא זה בהש"ס בלשון דל"ת של תפילין הלכה למשה מסיני והוא בשבת דף ס"ב ע"א. ועש"ע שביארנו שלכן לא הביא זה הש"ס בשאר המקומות הכי כדי שלא נטעה בזה שהוא כאות גמור. ורק בשבת שהוא כן הביאו בלשון זה הוא משום ששם לא שייך שנטעה בזה. וכמש"נ שם לעיל.

ובתבנו שם עוד שבכל הראשונים ז"ל מלבד יחידים ממש לא היה להם כלל גירסא כזאת אף בשבת. לכן מובן היטב שגם המור והשו"ע לא הביאו זה בלשון זה. — לכן נ"ל עוד דדבר הזה הוא שגרם מאוד שלא הובא זה כ"כ בהפוסקים ז"ל שדבר הזה הוא מעכב. משום שגם בהש"ס ובהשו"ע לא הובא זה בלשון זה דל"ת של תפילין הלכה למשה מסיני.

ו

שוב הראו לי שברבינו ירוחם [בסוף נתיב י"ט] כתב בזה וז"ל. ובסוף הרצועה אצל הקשר יעשה קשר קטן בצורת יו"ד להשלים אותיות שד"י. ע"כ לעניננו. ואח"כ מסיים שם ע"כ דברי מורי הרא"ש בפסקים שלו. — חזינן כאן בהדיא שדברי הטור הוא באמת מדברי אביו ז"ל הרא"ש. ולא כמש"כ כאן הב"י שהטור נקט כאן כדברי רש"י.

ואלא דלאחר שהבאנו כאן מדברי הרא"ש בהרבינו ירוחם יש לתמוה כאן טובא דמנין סברו כל הראשונים ז"ל שהשיגו כאן על רש"י דרש"י יסבור שהן אותיות גמורות. דאולי גם רש"י יסבור שיש בהן רק רמז לרש"י וכמו שהבאנו כאן מהרא"ש. ואלא הנראה בזה דצ"ל כך. דהראשונים ז"ל כאן סברו שכיון שרש"י כתב בזה שיש בהן שם שד"י בפשוט מתפרש הוא שהן אותיות גמורות. ויש להוסיף בזה שכיון דנקט שם גם את השי"ן לכן פירשו בזה שהכל הן אותיות גמורות וכמו השי"ן. — וכמו שחזינן כאן גם בהרא"ש ב' הדברים ביחד. דהיינו דמצד אחד גם הוא הקשה על רש"י שאינן אותיות גמורות וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן ו'. ומצד שני הוא הביא בהתיקון תפילין שלו שעושין הדל"ת והיו"ד להשלים האותיות של שד"י וכמו שהבאנו כאן מהרבינו ירוחם. והיינו משום דבאמת הוא אינו קושיא כלל. שברש"י הבין וכמו שהבינו כל הראשונים ז"ל בזה. אבל למעשה גם הוא הביא שצריך לעשותן כדי להשלים האותיות של שד"י. וכמו שהבאנו כאן מהרבינו ירוחם. וכמש"כ לעיל בסק"ג.

של

סימן א

תפילין

לז

ועב"פ מעתה מובן מאוד הא דהב"י כתב כאן שהטור יסבור בזה כרש"י. שהקשינו ע"ז מאוד דמהכ"ת שהטור יסבור בזה כרש"י ושלא כדעת אביו ז"ל וכל הראשונים ז"ל בזה. אבל באמת שהוא לא קשה כלל שהרי הב"י ראה זה בכל הראשונים ז"ל שהקשו כאן על רש"י וכמש"כ לעיל. שהרי בודאי שהוא לא ראה את דברי הרבינו ירוחם שהבאנו לעיל. דא"כ לא הי' קשה לו כלום. — נמצא דיהי' מיושב כאן בין דעת הטור ובין דעת הב"י. דעת הטור שהביא וכמו שהביא אביו ז"ל הרא"ש. ודעת הב"י שהבין כרש"י וכמו שהבינו בו כל הראשונים ז"ל.

פרק שלישי

המקומות שנתנו מקום למעוֹת שהדל"ת הוא בהרצעות היוצאות מן הקשר

סימן א

מלשון המהרי"ל בזה ופירושו

א

במהרי"ל בהלכות תפילין אות ז' הובא שם. וז"ל. אמר מהר"י סג"ל
רצועות של ראש עשויין לתלות מן הקשר ולהלאה כעין צורת
ד'. לכן יזהר לעשות הקשר כעין זה להיות נמשך הרגל לצד ימין מהעומד
אחוריו. אחר שהראה הקב"ה למשה רע"ה קשר תפילין באשר אמר וראית
את אחורי (שמות ל"ג כ"ג) מסתמא הראהו לקרא בכתיבתה. ולא למשוך
הרגל לצד שמאל כזה פ. עכ"ל.

הנה רבים נראה להם כאן במבט ראשון שהמהרי"ל מפרש לנו כאן
[בתחלת דבריו] שהדל"ת הוא ע"י הרצועות היוצאות ממנו כעין
דל"ת. ורוצין לפרש עוד. שזהו הא דקאמר אח"כ לכן יזהר לעשות
הקשר כע"ז. דהיינו שיעשהו באופן כזה שהרצועות יהיו נתלין ממנו
כעין ד'.

אבל כשנדייק היטב בדבריו חזינן שאי"ז כונתו כלל. [מלבד מה שלא
משמע כלל שהוא בא לחדש כאן דבר חדש נגד הפשטות בכל
הראשונים והפוסקים ז"ל. ועוד דבאמת אחרי שהאדם לובש אותו הרי
יורדות הן הרצועות בשווה ואין בהן רמז כלל לדל"ת. — ועיין עוד להלן

בסק"ג]. — דהנה ראשית הרי לא כתב המהרי"ל רצועות של ראש צריך שיהיו נתלין מהקשר ולהלאה כעין ד'. אלא כתב [רק] שכך הן עשויין לתלות. והיינו שכך הן עשויין לתלות וכפי שאנו נוהגין לעשותו. וכמו שנבאר להלן.

ועוד דלמה הוא צריך להזהיר אותנו עוד פעם ע"ז לכן יזהר וכו' אחרי שכבר אמרו מקודם. [והי' לו לכתוב רק ויזהר לעשות הרגל לצד ימין ולא להשים הרגל לצד שמאל]. — ועוד דבלשונו שכתב לכן יזהר לעשות הקשר כעין זה הרי מבואר כפשוטו שהוא מיירי עתה מעצם עשייתו של הקשר שיעשהו באופן ישר. ולא דקאמר כאן שיעשה הקשר באופן כזה שהרצועות יהיו נתלין ממנו כעין ד'. בתמ"י. ודו"ק.

ועוד העירו לי על נכון. שהרי מדקאמר המהרי"ל להקפיד להשים את הרגל לצד ימין ולא לצד שמאל הרי חזינן מזה כפשוטו שאיירי כאן מהדל"ת שלנו. וע"ז הוא מזהיר לנו שישים את הרגל לצד ימין ולא לצד שמאל דאז יהי' הדל"ת הפוך. אבל אם דקמיירי כאן ממרובע. וא"כ הציווי יהי' רק לענין הגג של הדל"ת. דהיינו שהרצועה תצא ממנו לצד שמאל ולא לצד ימין שאז תהי' הדל"ת הפוכה. וא"כ הרי לא הי' צריך כלל להזכיר כאן את הרגל. ודו"ק.

ב

לבן מכל הני מילי נראה ברור לפרש בו הכי. דהנה מקודם קאמר לנו המהרי"ל [רק] דהאיך הוא נראה הקשר באופן שאנו רגילין לעשותו. דכידוע המהרי"ל הי' אבי כל המנהגים. וקאמר לנו שהרצועות נתלין ממנו כעין צורת ד'. והיינו שבזה נדע שעשינו וכמו שאנו נוהגין לעשות. — ואח"כ הוא חוזר לעיקר דינו של הקשר. והיינו שקאמר לנו שאל תדמה בנפשך שאתה יכול לעשותו גם באופן אחר. דהיינו שימשוך את הרגל לצד שמאל. ע"ז הוא מזהיר לנו שלא כן הוא. — וזהו הא דקאמר לכן יזהר וכו'. דהיינו אחרי שכתב לנו קודם שהרצועות נתלין ממנו כעין ד'. הרי מבואר מזה שעושין את הקשר בצורת ד' ישרה. דהיינו שלכן הרצועות יוצאין ממנו כעין ד'. שאחד נמשך הוא מהגג של הדל"ת לצד

שמאל. ואחד נמשך למטה לצד ימין. לכן זהו הא דקאמר כאן לכן יזהר לעשות הקשר בעין זה. דהיינו שכיון שכן אנו נוהגים תראה באמת שלא לשנות בזה. דהיינו שלא יעשה ד' הפוכה. וכמו שמבאר להלן. — ובקיצור. כיון שבדבריו הקודמין הרי מובן מזה שעושין את הקשר בצורת ד' ישרה. לכן מתאים כאן הלשון לכן יזהר וכו'. ודו"ק. — וזהו גם הא דכתב כאן לכן יזהר לעשות הקשר בעין זה. דהיינו דכונתו הוא שיעשה הקשר דוקא בעין זה ואיך שאנו נוהגין. ולאפוקי שיעשה דל"ת הפוכה.

והנה מעתה יהי מדויק מאוד מכל מה שדייקנו לעיל. וגם דמהו הלשון כאן לכן יזהר וכו'. — וגם דמהו הלשון בעין זה. דהנה לכאור' היכן רמוז הוא לעיל איך שעושין את הקשר שהוא אומר כאן בעין זה. אלא דהיישוב בזה הוא הכי. שכיון שהוא הביא שהרצועות נתלין ממנו בעין ד'. הרי כמבואר מזה שעושין את הקשר בצורת ד' ישרה. וכמו שביארנו לעיל.

ג

והנה מש"כ בתחלת דבריו שהרצועות עשויין לתלות ממנו ולהל"א בעין צורת ד'. אין כונתו שבאופן שהאדם ילבש אותו יהיו בעין ד'. דאז בודאי אין בהן שום רמז לדל"ת [כלל] וכמו שהקשינו לעיל. אלא דכונתו הוא. דכשהאדם ישים את הקשר [וכמו על השלחן] באופן ישר ובאופן שהוא עשוי יהיו נמשכין הרצועות ממנו בעין ד'. והיינו שרצועה אחת נמשכת לרחבו לצד שמאל בעין גג של דל"ת. והרצועה השני' נמשכת באורך למטה וכעין רגל של דל"ת. ודו"ק.

והנה מכל מש"כ נמצינו אנו למידין. שלא נתחדש כאן בהמהרי"ל שום רמז לפירושים חדשים. שהדל"ת יהי ע"י הרצועות היוצאות ממנו. אלא אדרבא דמשמע ממנו כפשוטו וכמו שביארנו.

ד

והנה לסיכום נמצא. דאפשר להבין מאוד את הטעות הגדול שנגרם כאן
מלשוננו של המהרי"ל. דלפום ריהטא הרי משמע ממנו שהדל"ת הוא
ע"י הרצועות היוצאין ממנו כעין ד'. — אבל האמת הוא בזה להיפוך
ממש. דמכל דבריו אנו למדין שהדל"ת הוא בהקשר עצמו. וכמו שביארנו.
— [וע"ע להלן בפרק שמיני סימן ג' סק"ג מה שהבאנו בזה מספר שלחן
שלמה. דלכאורה מבואר שם להדיא וכמו שביארנו].

סימן ב

ממה שכתב בזה התרומת הדשן

בתרומת הדשן חלק ב' סימן קע"ט כתב וז"ל. וההיא דקשר של תפילין נראה לענ"ד דיפה דקדקת דאין צורת הדל"ת כלל ברצועות התלויות. דהא בעי למימר פרק הקומץ (מנחות ל"ה ע"ב) [גרדומין] רצועות כשרים אפי' לא יצא מהן אלא משהו חוץ לקשר. משמע דאין צורת הדל"ת בהן. וצורת הדל"ת הוא בקשר ל"כ"ע וליכא דמעי בהא. וגם איתא התם דשרי לתפור הרצועות שחוץ לקשר ע"ש. וגם כתב אשירי בשם שמושא רבה בהדיא דצורת הדל"ת בקשר עצמו ע"ש. וכן משמע מפירש"י. — ונראה לענ"ד דצריך שיהא ניכר כמין ד' לאותו העומד מאחוריו. שיראה דל"ת בכתיבתו כזה ד. נאם הקטן והצעיר שבישראל. עכ"ל. — והביאו גם הפרישה בסו"ס ל"ב בשינויין קלים. ע"ש.

והנה אין אנו יודעים מיהו השואל כאן. אבל לכאורה נראה שהשואל כאן הי' זה ששאל אותו לעיל מזה בסימן קע"ז הר"ר א'עזר ז"ל. — אבל לכאורה יש לשאול דלמה הי' לו צד שכזה שהדל"ת הוא בהרצועות דלפי מש"כ כאן התרוה"ד הא ליכא מי שיטעה בזה. וצ"ב.

לבן נראה לענ"ד דצ"ל דהצד של השואל הי' כאן משום תחלת לשונו של המהרי"ל בזה וכמו שהבאנו לעיל בסימן א'. דהיינו משום שכתב רצועות של ראש עשויין לתלות מן הקשר ולהלאה כעין צורת ד'. דהנה לפום ריהטת לשונו משמע שהדל"ת הוא בהרצועות התלויות. [וכמו שהבאנו שם לעיל]. — אבל באמת שלא הי' לו שום צד וספק בזה וכמש"כ כאן התרוה"ד דליכא דמעי בהא.

סימן ג

ממה שכתב בזה הלבוש בסימן כ"ז ופירושו של המלבושי יו"ט שם

א

הלבוש בסימן כ"ז סעיף י"א כתב וז"ל. וצריך שיהא נוי. שהוא המקום שנראה כעין ד' בקשר לצד חוץ ולא לצד הראש. וכן הרצועות הסובבות סביב ראשו צריך ליזהר שלא יתהפכו כדי שיהא נוייהן לבר. והיינו אותו הצד שהוא צבוע שחור יהי מבחוץ בין של ראש בין של יד. בין בקשר בין הרצועות שלא יתהפכו. ע"כ לעניננו.

והנה לפום ריהטא נראה שהלבוש מביא כאן את דין השו"ע שהשמיט לעיל בסע"י. דהיינו וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. [שזה לא הביא לעיל בסע"י]. אבל כשנדייק היטב בדבריו חזינו שאין כונתו כלל לדין זה. אלא באותו הדין שהשו"ע איירי בזה בסע"א. — דהנה ראשית דאל"כ הרי הי' צריך להביאו בסע"י ולא כאן בסע"א. ועוד דבאמת הביא זה כבר הלבוש לדין זה להלן בסו"ס ל"ב סעיף נ"ב דז"ל שם. ויעשה הקשר בשל ראש כעין דל"ת ר"ל שיהא נראה בחוץ כעין דל"ת. הרי בהדיא שהביאו כבר שם. ועוד שאם הכונה הוא לדין זה הי' צריך להביאו וכלשון השו"ע שם. דהיינו וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין ד' לצד חוץ. וכאן הרי הביאו בנוסח אחר לגמרי. דהיינו וצריך שיהא נוי. [ומפרש מהו הנוי] שהוא המקום שנראה כעין ד' בקשר. וכו'. ודו"ק.

לבן מכל הני מילי נראה ברור שכונת הלבוש הוא באמת לאותו דין עצמו שהשו"ע איירי בזה בסע"י י"א. דהיינו בדין השחרות של הרצועות שיהי' לצד חוץ. ורק שהוא מוסיף בזה שחלק הרצועות היוצאות מהקשר ושנראה שם כעין ד' שגם זה יהי' הנוי שלו לצד חוץ.

דהנה מעיקר הדין הרי אין צריך להקפיד בזה אלא על מה שמסבב את הראש ואת סיבוב הראשון שבזרוע שמהדק הקציצה. אבל מה שכורך אח"כ וכן מה שמשתלשל לפניו מהרצועה של ראש אין צריך להקפיד ורק משום נוי מצוה. וכדמבואר במשנ"ב שם בסקל"ח. [והביאו גם המלבושי יו"ט שם בסק"ו. וכן הא"ר שם בסקי"ג]. לכן זהו הא דהוסיף כאן הלבוש. דהיינו שהנוי של הקשר שנראה שם כעין ד' שגם זה יהי' השחרות שלהן לצד חוץ.

וזהו מש"כ כאן הלבוש. וצריך שיהא נוי. [ומפרש מיד מהו הנוי]. שהוא המקום שנראה כעין ד' בקשר. דהיינו שהוא נראה שם כעין הדל"ת שבקשר שג"ז יהי' הנוי שלו לצד חוץ ושלא יתהפכו.

וזהו גם מה שקאמר אח"כ וכן הרצועות הסובבות סביב ראשו צריך ליוזר שלא יתהפכו וכו' והיינו אותו הצד שהוא צבוע שחור יהי' מבחוץ וכו'. דמשמע גם מזה שהוא כולל עתה את כל מה שהביא. ולא שהוא מיירי כאן מב' ענינים נפרדים. ודו"ק.

ב

והנה מעתה נבין מאוד מש"כ כאן המלבושי יו"ט לפרש בסק"ה. שז"ל שם. לפי ששתי הרצועות היוצאות מתוך הקשר למטה. אותה היוצאת לצד שמאל המניח נמשכת לרוחב וכמו גג הדל"ת. והיוצאת לצד ימין המניח נמשכת באורך למטה וכמו רגל הדל"ת. עכ"ל. דהנה דלמש"כ לעיל הוא מובן מאוד שהמלבושי יו"ט בא לפרש כאן דלמה הוא נראה שם כעין ד'. ומפרש משום שרצועה אחת נמשכת לרוחב כמו גג הדל"ת. ומה שיוצא לצד ימין נמשכת באורך למטה וכמו רגל הדל"ת.

ג

והנה ראיתי הרבה שטעו כאן לפרש דהמלבושי יו"ט [כאילו שהוא] בא לפרש כאן. דמהו הדל"ת של תפילין ע"י הרצועות היוצאות כעין דל"ת. — והנה למש"כ לעיל חזינו דטעו כאן מאוד. — ובפרט שהרי

של

סימן ג

תפילין

מה

הוא נגד תרוה"ד מפורש שמפקיעו לגמרי. וכמו שהבאנו לעיל בסימן ב'.
וכן הוא הפשוט בכל הראשונים והפוסקים ז"ל.

שו"ר שהוא מפורש מאוד גם בהמעיו"ט בעצמו על הרא"ש כמה פעמים.
דהנה יעויין בהרא"ש בסימן י"ב על המילים שם ודל"ת נראה בקשר
פירש שם בהמעיו"ט סק"י וז"ל. כמו שיתבאר בשימושא רבה. והיינו
ששם הוא מפרש האיך הוא אופן עשייתו של הדל"ת. חזינן מזה כפשוטו
ולא שהוא בהרצעות היוצאין ממנו. — ועוד שם על המילים בהרא"ש
שהצד של הקשר שנראה בו הדל"ת יהא נראה מבחוץ כתב שם בסק"ס
וז"ל. משמע דמצד פנים אין נראה בו דל"ת. וזה דלא כמו שעושין עכשיו
שגם בצד הפנימי נראה כעין דל"ת. וכ"כ ב"י ס"ס ל"ב שעכשיו נהגו
לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדים. ועיין לקמן בשימוש"ר
ומה שכתב שם. עכ"ל. מבואר מכל לשונו שהדל"ת הוא בהקשר עצמו.
שא"ת שהוא בהרצעות הא לא יהי מובן כל מש"כ שם. וגם מש"כ שם
ועיין לקמן בשימוש"ר ומש"כ שם. דהיינו שכוונתו הוא דכשנעיין שם
בהשימוש"ר האיך הוא עשייתו של הקשר תבין איך שהוא נראה ד' גם
מבפנים. ודו"ק. — ועו"ש על המילים בהרא"ש כי הדל"ת הוא הקשר
כתב שם בסק"ת וז"ל. כלומר והאיך נוכל לומר שהקשר יהי מבפנים ואין
קשר אלא הדל"ת. ע"ש. ודו"ק. — מבואר הוא מכל זה במילים ברורות
שהדל"ת הוא בהקשר עצמו.

ד

ומעתה נשאר לנו רק לבאר דמנין לקח זה הלבוש לדין זה. [וגם המלבושי
יו"ט לא האריך בזה דמנין לקח זה]. — והנה לענ"ד נ"ל ברור
שהלבוש לקחו מלשון המהרי"ל שהבאנו לעיל בסימן א'. דהיינו מתחלת
לשונו שכתב שם רצונות של ראש עשויין לתלות מן הקשר ולהלאה כעין
צורת ד'. ע"כ. דהנה הלבוש כנראה הסתפק בזה דלאיזה ענין כתבו. [דאם
לפרש שזהו כל הדל"ת ע"י הרצעות היוצאין ממנו זהו בודאי שלא יתכן
כלל. וגם שלא משמע כן מלשון של המהרי"ל שם וכמש"כ לעיל]. לכן
פירשו הלבוש לענין זה.

ואלא דלמש"כ לעיל לפרש שם בהמהרי"ף לא יהי' בהמהרי"ף שום רמז לזה. — ועוד דלמש"כ לעיל [בסק"ג] הרי מתפרש הוא המהרי"ל [רק] דבאופן שהאדם ישים את הקשר על מקום ישר ובאופן שהוא עשוי יהיו הרצועות נמשכין ממנו כעין ד'. אבל לא באופן שהאדם ילבש אותו שאז לא יהי' בו שום רמז לדל"ת כלל.

עב"פ מבואר הוא מכל מש"כ. שבין בה"בוש ובין בהמעיו"ט מבואר מאוד שמעולם לא עלה על דעתם ז"ל כלל דבר כזה שהדל"ת יהי' ע"י הרצועות היוצאין מהקשר. ורק שהם פירשו שחלק זה שנראה שם כעין ד' שגם זה יהי' השחרות שלהן לצד חוץ וכמש"נ.

סימן ד

ממה שכתב בזה הא"ר

בהא"ר על הלבוש בסכ"ז סעי"א בד"ה שנראה כעין ד' וכו'. כתב וז"ל. כתב מלבושי יו"ט [סק"ה] לפי ששתי הרצועות היוצאים מתוך הקשר למטה. אותה היוצאת לצד שמאל המניח נמשכת לרוחב וכמו גג הדל"ת. והיוצאת לצד ימין המניח נמשכת באורך למטה וכמו רגל הדל"ת. ע"כ. וכתב מהרי"ל [הלכות תפילין אות ז'] יזהר לעשות הקשר כעין זה ד' להיות נמשך הרגל לצד ימין מהעומד אחוריו. אחר שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין כאשר אמר וראית את אחוריי. מסתמא הראהו לקרוא בכתיבתה ולא להשים הרגל לצד שמאל כזה ׀ עכ"ל.

הנה מש"כ לעיל בסימן ג' לפרש בהמלבושי יו"ט יתפרש כאן בהא"ר. ודו"ק.

והנה לענ"ד נראה דמדויק הוא מאוד בהא"ר ממה שהוסיף כאן להביא ממה שכתב בזה המהרי"ל בדין עשיית הדל"ת שישים את הרגל לצד ימין ולא לצד שמאל. דהנה לכאורה הוא פלא גדול מאוד. דמה ראה הא"ר להביא זה כאן. ולא במקומו להלן בסו"ס ל"ב סעיף נ"ב בדין עשיית הדל"ת. — ובאמת דשם בסימן ל"ב ציין לעיין למש"כ כאן בדין צורת הדל"ת. ע"ש.

לבן נלענ"ד ברור דהא"ר הביא זה כאן בכוונה כדי שלא נטעה להבין ממה שהביא קודם לזה מהמלבושי יו"ט שזהו כל הדל"ת בתפילין ע"י שתי הרצועות היוצאין ממנו. לכן הביא כאן מהלשון של המהרי"ל כדי שנבין שהדל"ת הוא בהקשר עצמו. ודו"ק.

נמצא דכמו שהזהיר אותנו התרוה"ד בזה משום לשונו של המהרי"ל וכמש"כ לעיל בסימן ב'. דלכאור' זה הי' הצד של השואל שם. כן הזהיר אותנו הא"ר משום פירושו של המלבושי יו"ט.

מח קשר פרק שלישי הדל"ת

והנה אגב נמצינו אנו למידין מדברי הא"ר שפירש בהמהרי"ל וכמש"כ
לעיל בסימן א' דהדל"ת הוא בהקשר עצמו. ודלא כמו שטעו
בזה. ודו"ק.

של

סימן ה

תפילין

מט

סימן ה

מדברי המשנ"ב בזה בסימן כ"ז סקל"ז

א

בש"ע בסימן כ"ז סעיף י' הובא וז"ל. וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. ע"כ. וכתב ע"ז המשנ"ב בסקל"ז וז"ל. כי שתי רצועות יוצאות מתוך הקשר למטה. אותה היוצאת מצד שמאל המניח נמשכת לרחבו כמו גג הדל"ת. ואותה היוצאת לצד ימין נמשכת באורך למטה כמו רגל הדל"ת [א"ר]. עכ"ל.

הנה לכאורה יש לתמוה כאן טובא. דלמה הביא המשנ"ב הא"ר זה כאן בפע"י י'. דהא הא"ר כתבו על הלבוש להלן בפע"א. דאיירינן שם בענין הנוי של הרצועות שיהי' השחרות שלהן לצד חוץ. ומפרש שם הא"ר בהלבוש שהוא מוסיף בזה שחלק הרצועות היוצאות ושנראה שם כעין ד' שגם זה יהי' השחרות שלהן לצד חוץ. [וכמו שהארכנו בזה לעיל בסימן ג'. ע"ש]. וא"כ המ"ב שהביאו כאן בפע"י הא לכאור' תמוה הוא מאוד וא"א להולמו. — דהרי השו"ע כאן בפע"י הא מתפרש הוא כפשוטו שהצד של הקשר שנראה בו הדל"ת שיהי' לצד חוץ. וא"כ הא אינו שייך הוא כלל להא"ר שם בפע"א.

והנה באמת ראיתי הרבה דטעו בזה כאילו שהמ"ב בא לפרש כאן [בשם הא"ר] שזהו כל הדל"ת ע"י הרצועות היוצאות ממנו כעין ד'. מדלא פירש כאן כפשוטו וכדלעיל. — אבל באמת שלא יתכן כלל לפרש כן. וכמו שנבאר להלן.

דהנה ראשית הרי הא"ר פירשו שם בהלבוש בפע"א. דקמירי שם מענין השחרות של הרצועות שיהי' לצד חוץ. וא"כ איזה שייכות יש לזה לדין עשייתו של הדל"ת שלא איירינן בזה כלל. ועוד דהרי המשנ"ב בודאי ראה את דברי התרוה"ד כאן [שהביאו הפרישה בסוף סימן ל"ב] שמפקיעו

בתוקף וכותב ע"ז דליכא דמעי בהא. וא"כ האיך יכול להיות שהמשנ"ב התעלם מזה לגמרי ומפרש ההיפוך מזה ממש ואינו מביאו כלל.

ועוד דלא מצינו כלל בהפוסקים ז"ל שיהי' איזה נידון בזה. ומשמע מזה שכולם פירשו כפשוטו ואין בזה חולק. ובאמת שכן הוא מבואר ביותר בכל הראשונים ז"ל כאן והפוסקים ז"ל שהבאנו להלן בפרק י"ג שהדל"ת הוא בהקשר עצמו. דו"ק ותשכח.

ועוד דלהלן בסוף סל"ב סקרל"ג הביא המשנ"ב שיש שעושין קשר כמ"ם סתומה שנראה כשני דלתי"ן. ומסיק ע"ז דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. ויבואר להלן בעה"י בסימן ו' דשם איירי הוא בקשר הקרוי היום קשר צאנז. [דהיינו עם רווח באמצע ויש בו כעין רמז לכשני דלתי"ן]. ואפ"ה הוא מסיק ע"ז דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. וא"כ האיך יכול להיות שכאן בסכ"ז הוא מכשיר את המרובע הפשוט בלא שום פקפוק. — [וא"ת שכונתו שם באמת דהיינו ע"י הרצועות היוצאין ממנו כעין ד'. ורק שבקשר שהוא מיירי התם יורדות הן הרצועות בשווה ואין בהן רמז לד' אפי' בהרצועות. כ"ז אינו ואינו משמע כלל. ראשית דהא לא מרמז שם כלל שהדל"ת הוא ע"י הרצועות שלו. מדלא מרמז שם כלל למש"כ לעיל בסימן כ"ז. ועוד דהרי בודאי משמע שם כפשוטו ודומיא שהביא שיש שעושין קשר כמ"ם סתומה].

לבן מכל הני מילי חזינן בבירור שא"א לפרש בהמשנ"ב שהוא בא לחדש כאן דברים חדשים וכמו שטעו בזה. וא"כ מעתה תחזור קושייתנו הנ"ל דלמה הביא המשנ"ב הא"ר זה בסעיף י'. דהא לכאורה מקומו הוא רק להלן בסעיף א'.

והנה בהשקפה ראשונה נראה כאן המשנ"ב כפליאה נשגבה מאוד שאין ע"ז תשובה. ורק שאח"כ ראיתי שגם בהארצות"ח הביא את הא"ר זה בסעיף י'. — וא"כ מעתה צב"ט גם על הארצות החיים דלמה הביא זה כאן וכמו שהקשינו לעיל. ועיין להלן.

ב

והנה ידוע הוא שהמשנ"ב נמשך הוא הרבה אחרי דברי הארצות"ח. והנה בהארצות"ח כאן בסעי' הביא הא"ר הנ"ל וכדלעיל. אבל בהמאיר לארץ [בסקס"ב] הביא שם [קודם לזה] גם פירושו הפשוט בזה. וז"ל שם. וצריך. מנחות (שם) ונוייהן לבר ללשון של רש"י. ומוכרח הוא (בעירובין דף צ"ז) הא לא"ה עניב להו [בתמי'] והאמר ר"י ברי' דרב שמואל בר שילת משמי' דרב קשר של תפילין וכו' ואמר ר"נ ונוייהן לבר. עיין תוס' שם. וכן פירש בערוך ורא"ש ומרדכי. ורי"ו ונ"י וכלבו וסמ"ק הביאו גם פירוש זה עכ"ל. הרי חזינן בהדיא דבפירושו הראשון פירש שם כפשוטו וכמו שהקשינו לעיל. ורק שאח"כ הביא עוד פירוש בזה והוא מהא"ר הנ"ל. ופירוש זה הביא בגוף הספר שם. ע"ש. — עכ"פ חזינן שגם הארצות"ח לא התעלם כאן לגמרי מפירושו הפשוט בזה. ורק שאח"כ הוא הביא עוד פירוש בזה וכדלעיל. — אלא דעדיין סו"ס צב"ט דלמה הביא את הא"ר זה כאן בסעי' דהא מקומו הוא לכאור' רק בסעי'א וכמו שהקשינו לעיל. וצ"ב.

ג

שו"ר דהתשובה בזה הוא כך. דהנה הארצות"ח כשרצה להביא הא"ר זה. סבר דלכאורה מנין לקח זה הלבוש לחידוש זה. דהיינו שחלק היוצא מן הקשר ושנראה שם כעין דל"ת שגם זה יהי' השחרות שלו לצד חוץ. לכן סבר שבודאי משום שכך פירש הלבוש את השו"ע כאן בסעי' על דרך זה. דהיינו שפירש שמש"כ השו"ע וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. הכונה הוא על הרצועות היוצאות מהקשר ושנראה שם כעין ד' שיהא השחרות שלהן לצד חוץ. [וכענין הנזכר דאירי בזה בסעיף י"א]. לכן הביא את הא"ר זה כאן בסעיף י'. דהרי סבר שכאן הוא מקורו לזה וכדלעיל. ומאידך להלן בסעי'א הא אין שם שום רמז לזה. — ומעתה יהי' מיושב הא דהמשנ"ב הביאו בסעיף זה וכמו הארצות"ח.

ד

ואלא דלמש"כ לעיל בסימן ג' סק"ד דהמקור של הלבוש הוא משום הלשון של המהרי"ל בזה. במה שכתב שם רצועות של ראש עשויין לתלות מן הקשר ולהלאה בעין צורת ד'. לא יהי' ניחא הא דהארצוה"ח הביאו כאן בסעיף י'. ועוד שאין כאן שום רמז בהשו"ע שאיירינן כאן מהרצועות היוצאות מן הקשר ולענין השחרות שבו. בתמי'.

עכ"פ נחזור לעניננו. שאין לנו שום צד להבין שהמשנ"ב פירש כאן פירושין חדשים בהדל"ת. שאפי' שהעתיק כאן את דברי הא"ר הרי בודאי כונתו הוא רק על ענין הנוי שאיירי בזה הא"ר בסעיף א. ורק שהעתיקו וכמו שהביאו הארצות חיים וכמש"נ לעיל.

ה

ועתה נחזור שוב להמשנ"ב בהא דהביא את דברי הא"ר כאן בסעיף י'. דהנה באמת הוא דבר תמוה מאוד וא"א להולמו. ראשית בהא דפירש את השו"ע כאן לגמרי דלא כפשוטו. ואת פירושו הפשוט השמיט לגמרי ודלא כהארצוה"ח בזה וכדלעיל. שנית שהפירוש שהוא כן הביא [מהא"ר] הוא הרי סתום מאוד. [דהיינו שהרי בודאי כונתו הוא לענין הנוי שאיירינן בזה בסעיף א וזה הרי סתום מאוד]. ועוד שהוא גם דחוק מאוד. [דהיינו לפרש בהשו"ע כאן בסעיף י על דרך זה וכדלעיל]. — ואלא בע"כ צ"ל בזה שכיון שרצה להביא את הא"ר הביאו בסעיף זה וכמו שהביאו הארצוה"ח. — משום שלא פילל שיפרשו כאן את דבריו על דברים חדשים בהדל"ת ודלא כפשוטו. שהרי כיון שציין כאן להא"ר הסתמך שיעיינו שם ויראו על מה פירשן. ודו"ק. לכן הסתמך שבודאי לא יהי' כאן מכשול. — אבל עם כל זה בודאי שאין להתעלם מהאמת שהוא דבר תמוה מאוד. — אבל מ"מ לפרש בו [כאילו] שהוא בא לומר כאן דברים חדשים בהדל"ת וכמו שטעו בזה זהו בודאי שלא ניתן כלל לאמרו. וכמש"נ לעיל.

ונסכם עוד פעם מכל הסימן כאן. דהנה שלשה דברים הביאו כאן לטעות
לפרש בהמשנ"ב שזהו כל הדל"ת בתפילין ע"י הרצועות היוצאין
ממנו. א. משום שהלבוש פירש כאן שיש [דבר כזה] בהרצועות היוצאות
מהקשר כעין דל"ת. ב. משום שהארצות"ח הביא את הא"ר זה בסעיף י'.
ג. משום שהמשנ"ב כאן בסעיף י' העתיק רק להפירוש הזה.

והתשובה לזה הוא בקיצור וכמו שביארנו לעיל. שכיון שרצה להביא את
הא"ר הביאו וכמו שהביאו הארצות החיים וכמש"נ לעיל. —
ועם כל זה הוא דבר תימה מאוד וכמו שביארנו לעיל. ולכן הרבה מאוד
טעו בזה.

סימן ו

מדברי המשנ"ב בסוף סימן ל"ב סקרל"ג

א

במשנ"ב סוף סימן ל"ב סקרל"ג בד"ה כמין ד' כתב וז"ל. ויש שעושין קשר כמ"ם סתומה שנראה כשני דלתי"ן משני צדדין רגלו של זה בצד ראשו של זה ועיין בספר תפארת ארי' שהביא בשם תשובה מאהבה והסכים עמו לדינא דא"ל העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. עכ"ל.

הנה לכאורה דברי המ"ב כאן תמוהים מאוד ואינם מובנים כלל. דהביא בשם התפ"א בשם התשובה מאהבה דא"ל העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. וכשמעינין שם בהתפ"א הרי חזינן שם להיפוך ממש שהוא מצדיק מאוד את קשר המרובע ומביא סיוע לזה מדברי התשובה מאהבה.

והנה משום האי קושיא יש שרצו להדחיק ולפרש שבאמת כונת המ"ב הוא להקשר המרובע. ומה שקורא לזה קשר של דל"ת הם רוצים לפרש משום שהרצועות יוצאין ממנו כעין דל"ת. ומביאין כאילו סיוע לזה ממש"כ המ"ב לעיל בסכ"ז סקל"ז בשם הא"ר. שז"ל שם. כי שתי רצועות יוצאות מתוך הקשר למטה אותה היוצאת מצד שמאל המניח נמשכת לרחבו כמו גג הדל"ת. ואותה היוצאת לצד ימין נמשכת באורך למטה כמו רגל הדל"ת. עכ"ל. הרי חזינן שם לכאורה במפורש שהדל"ת הוא ע"י הרצועות היוצאין ממנו.

אבל באמת שכ"ז הוא אינו ולא יתכן כלל לפרש כן. ראשית שהרי בודאי משמע כאן כפשוטו ודומי' שהביא שיש שעושין קשר כמ"ם סתומה. וביותר שהרי למש"כ לעיל בסימן ה' הרי מיירי שם המ"ב לענין אחר לגמרי וכדברי הא"ר שם בפע"א. ועוד דלפירושם הרי בודאי שהי' להמ"ב

של

סימן ו

תפילין

נה

לרמזו זה למש"כ לעיל בסכ"ז ומדלא הזכיר זה כלל ש"מ שהכל הוא כפשוטו. — אלא דמעתה צב"ט הא דהביא כאן בשם התפ"א שמכוון יותר לדינא לעשות דל"ת. שהרי כותב שם להיפוך שנכון יותר לדינא לעשות מרובע.

והנה מתחלה חשבתי ליישב כאן שבעיקר מה שהביא כאן מהתפ"א הוא רק לענין הקשר של המ"ם פתומה שהוא נראה כב' דלתי"ן. וע"ז הוא דהביא מהתפ"א שנכון יותר לדינא לעשות דל"ת אחד. אבל הוא לא מרמז לנו לאיזה דל"ת.

אבל כשמעיינין שם בהתפ"א חזינן שא"א לפרש הכי. שהרי כל מה שהביא שם מהתשובה מאהבה הוא רק לענין פרט זה דהיינו להביא ממנו רא' להקשר המרובע. וכאילו שגם הוא צועק שם שצריך לעשות דוקא קשר המרובע ולא הקשר החדש של הדל"ת. וא"כ האין נוכל לומר שהמ"ב העתיק ממנו ודלא כדבריו שם.

לבן הנראה בזה בבירור לענ"ד. דבאמת בעיקר מה שהביא כאן המ"ב מהתפ"א הוא רק לענין הקשר זה של המ"ם פתומה. דבזה הרי התחיל המ"ב לדון בזה. ובזה מתחיל גם התפ"א בשאלה זו. ע"ש. דהיינו דכונתו הוא להביא שהתפ"א השיג שם על קשר זה. אבל מה שהביא אח"כ בשמו בשם התשובה מאהבה דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא כאן כונתו באמת לחלוק על התפ"א. דאילו התפ"א פירש שם בהתשובה מאהבה שצועק על הדל"ת ומצדיק את המרובע. אבל המשנ"ב מרמז לנו כאן שהוא אינו כן דאדרבא שהוא צועק שם על המרובע ומצדיק את הדל"ת. — וזהו שמרמז לנו המ"ב במה שהביא כאן בשמו אחרת ממש"כ שם. דהיינו לרמז לנו שהוא חולק עליו באמת. דאחרת האין יתכן שיביא בשמו ודלא כמש"כ שם. ודו"ק מאוד.

[וע"ע להלן בפרק רביעי סימן ב' שהבאנו שם כל דברי התשובה מאהבה באורך וביארנו שם שמבואר בדבריו מאוד שהוא צועק על המרובע הפשוט. — עכ"פ לענינו בודאי צ"ל כמש"כ. דהרי לא יתכן כלל שהמש"ב יביא בשמו ודלא כמש"כ שם].

ואחזור עו"פ בהיישוב כאן בהמ"ב. דהיינו אם התפ"א לא הי' משיג שם על הקשר של המ"ם סתומה בודאי שלא הי' שייך לומר שהמ"ב יביא בשמו אחרת ממה שכתב שם. אבל עתה שהתפ"א השיג שם על המ"ם סתומה. לכן שייך לומר שבעיקר מה שהביא מהתפ"א הוא רק לענין המ"ם סתומה. שבזה הרי התחיל המ"ב לדון בזה. וזה הי' עיקר הנידון כאן. אבל לענין האיך לעשות את הדל"ת הוא באמת חולק עליו בזה. וכמו שביארנו לעיל.

ואוסף כאן עוד. דהנה בעיקר הנידון שהמ"ב דן בזה דהיינו בענין הקשר של המ"ם סתומה יש הרבה שטעו בזה שפירושהו על המרובע הפשוט. ויעוין בזה להלן בסק"ב מש"כ בזה באורך. עכ"פ לעניננו. באם שהמ"ב הי' דן בקשר המרובע הפשוט בודאי שלא הי' שייך לומר שהמ"ב יעתיק ממנו ודלא כמש"כ שם. אבל עתה שהאמת הוא שהוא מיירי שם מקשר אחר לגמרי דהיינו מהקשר של המ"ם סתומה בזה שייך שפיר לומר וכמש"כ. ודו"ק.

ב

עוד במשנ"ב הנ"ל. ויש שעושין קשר כמ"ם סתומה שנראה כשני דלתי"ן משני צדדין רגליו של זה בצד ראשו של זה ועיין בספר תפ"א שהביא בשם תשובה מאהבה דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. עכ"ל.

הנה רבים טעו כאן לפרש שכוונת המשנ"ב הוא על הקשר המרובע הפשוט. ומדמסיק ע"ז דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא הרי משמע מזה שלא דחה אותו לגמרי. — אבל האמת הוא שהמ"ב מיירי כאן מהקשר המ"ם סתומה דהיינו שיש לו רווח באמצע. והיום קרינן לזה קשר צאנז. — ומוכרח הוא פירוש זה משום כמה דברים.

א. דא"ת שהוא מיירי מהמרובע הפשוט האיך יתכן שהמשנ"ב יסיים ע"ז [בשם התפ"א] דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. שהרי התפ"א כתב שם להיפוך מזה וכדמפורסם לכל. אבל באם שאיירינן כאן

מהקשר המ"ם שתומה הוא כן נוחא וכמש"כ לעיל. ב. שהרי המ"ב כותב ע"ז ועיין בספר תפ"א וכו'. וכשמעיינין שם בהתפ"א חזינן שע"ז הי' עיקר התשובה שם. ג. מה שהוא קורא לזה כמ"ם שתומה. והיינו שיש לו חור באמצע. אבל הקשר המרובע הפשוט למה הוא דומה ל"מ"ם שתומה. ד. שהוא כותב שהוא נראה כשני דלתי"ן. והמרובע הפשוט האיך יהי' רמוז בו ב' דלתי"ן. ה. שהוא כותב שהוא נראה כב' דלתי"ן רגליו של זה בצד ראשו של זה. והמרובע הפשוט הרי רגליו של זה היא גופא ראשו של זה. — אבל באם שהוא מיירי כאן מהקשר של המ"ם שתומה נוחא הכל.

ג

שם במשנ"ב הנ"ל גם לא יעשה קשר העשוי להשמט אנה ואנה כמו שביארתי בביאור הלכה. ע"כ. — והנה סופר אחד מאמריקה אמר לי שקיבל מסופר אחר שהוא איירי כאן מקשר העשוי כעין דל"ת ורק שהוא עשוי באופן אחר שקל לשנותו. — נמצא שהמשנ"ב הזכיר כאן שלשה סוגי קשרים. ואילו להקשר המרובע הפשוט הוא לא התייחס כלל. ודו"ק. והנה למש"כ לעיל בסק"א שהמשנ"ב מרמז לנו כאן שהוא חולק על התפ"א. נמצא שהמ"ב דוחה את קשר המרובע הפשוט מכל וכל. וכמש"כ שם התשובה מאהבה. — שז"ל שם. ואי כקשר שהמציאו החדשים מקרוב זה חמשים שנה לא תמצא צורה זו וכו'. ואנו אין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל בידינו ודי בקבלת מרן ב"י ולא תאמרו קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר. עכ"ל. — וע"ע להלן בפרק רביעי סימן ב' שהבאנו את כל דברי התשובה מאהבה באורך.

ד

והנה אחרי שגמרנו ענין זה בפרק זה להוכיח שהדל"ת הוא בהקשר עצמו. נתעוררתי בזה דהאיך שייך כלל לומר אחרת מהתרוה"ד שהבאנו לעיל בסימן ב'. דאחרי שהוא כתב שם במילים חזקות כל כך וליכא דמעי בהא הרי הוא כמו שאומר שאין אפי' מי שיטעה בזה. [ודו"ק]. והאיך נאמר שאחד יסבור אחרת ממנו. והוא מתעלם ממנו לגמרי ואפי' לא מביאו. בתמי'. — לכן בודאי צ"ל וכמו שביארנו לעיל.

נה קשר פרק שלישי הדל"ת

עונ"ל להוסיף כאן. דהנה בהגמ' שם במנחות ל"ה ע"ב איכא שלשה מימרות בזה בהקשר של תפילין. הראשון הוא אמר רב יהודה ברי' דרב שמואל בר שילת משמי' דרב קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. והשני הוא אמר רב יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה כדי שיהיו ישראל למעלה ולא למטה. והשלישית הוא וצריך שיהא כלפי פנים כדי שיהיו ישראל לפנים ולא לאחור. והנה היעלה על הדעת למאן דהו לפרש שם את שני המימרות האחרונות על הרצועות היוצאות מן הקשר. בתמי'. וא"כ הו"ה מה שאמר שם לפני זה קשר של תפילין הלכה למשה מסיני מתפרש הוא ג"כ כפשוטו ועל הקשר עצמו.

ה

והנני מעתיק לך כאן מעשרה מקומות ברש"י לפי סדר הש"ס שבכולן מבואר הוא כפשוטו שהדל"ת הוא בהקשר עצמו.

א. בברכות כ"ג ע"א. ברש"י ד"ה שלא תצא רצועה. וז"ל. שיש בה קדושה שהרי בהן הוא קושרן. ובקשר נראה בעשייתו כמין דל"ת. על שם אחת מאותיות של שד"י.

ב. בשבת כ"ח ע"ב. ברש"י ד"ה שי"ן של תפילין. וז"ל. שיהא העור נקמט מבחוץ ג' קמטין ודומה לשי"ן. והרצועה נקשרת כמין דל"ת. ויש רצועה כפופה כמין יו"ד. דהיינו שד"י.

ג. בשבת ס"ב ע"א. ברש"י ד"ה התם משום שי"ן. וז"ל. שעשוי מעור החיצון עצמו שקומט בה ג' קמטין כעין שי"ן משד"י. והדל"ת והיו"ד עשויין בקשר. שקושר הרצועה אחת לצפון ואחת למזרח כמין ד'.

ד. בעירובין צ"ה ע"א. ברש"י ד"ה בישנות. וז"ל. שניכר הקשר כמין שד"י. דודאי תפילין הן ויש בהן קדושה ואסור להניחן בבזיון.

ה. בעירובין צ"ז ע"א. ברש"י ד"ה והשתא דתני אבוא דשמואל. וז"ל. דהאי חדשות כשיש בהן רצועות ואינן מקושרות כעין קשר של תפילין העשוי כמין אותיות. וכן הוא קבוע תמיד.

של

סימן ו

תפילין

נט

ו. בעירובין צ"ז ע"א. ברש"י ד"ה [קשר של תפילין] הלכה למשה מסיני. וז"ל. היאך הוא עשוי שדומה ל"דל"ת. ובתפירתן עשוי כמין שי"ן. ורצועה קטנה קבועה בהן וראשה כפוף ודומה ליו"ד. הרי שד"י.

ז. במנחות ל"ד ע"ב. ברש"י ד"ה תפילין של ראש חמורה קדושה. וז"ל. שרובו של שד"י נעשה בקשר של ראש. שי"ן דל"ת.

ח. במנחות ל"ה ע"ב. ברש"י ד"ה קשר של תפילין. וז"ל. שישם הרצועות על ראשו שיהא דל"ת. כדי שיהא שד"י נראה עליהן. דשי"ן נראה בקמט בית חיצונה שכפל הקלף כעין שי"ן. ודל"ת נראה בקשר. ויו"ד נראה באותו של יד כמין רצועה קטנה וראשה כפוף מעט כמין יו"ד.

ט. במנחות ל"ה ע"ב. ברש"י ד"ה כלפי פנים. וז"ל. ל"א [לישנא אחרינא] כלפי פנים שיהא הקשר מבפנים והגוי של דל"ת מבחוץ. כדאמרן ונוייהן לבר.

י. חולין ט' ע"א. ברש"י ד"ה קשר של תפילין. וז"ל. יש בו אומנות שעשוי כמו אות דל"ת שיהא בה שד"י. השי"ן חקוקה בקמטי התפר כעין שי"ן. ורצועה קטנה כפולה ותלוי' כעין יו"ד. והקשר עשוי כעין ד'.

ובן הוא הפשוט בכל הלשונות של הראשונים והפוסקים ז"ל שהבאנו להלן בפרק שלשה עשר בסימן א' ובסימן ב'. ודו"ק.

פרק רביעי

מהפוסקים ז"ל שזעקו על הקשר המרובע

סימן א

ממש"כ המג"א בזה בסימן כ"ז ובסוף סימן ל"ב

א

בשו"ע סימן כ"ז סעיף י' הובא וז"ל. וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. וכתב ע"ז המ"א בסקט"ז בד"ה כעין דל"ת וז"ל. מכאן משמע שאין עושין ד' אלא מצד אחד. דלא כמו שנוהגין קצת לעשות ב' דל"ת"ן מב' צדדין. ואע"ג שיש מפרשים פירוש אחר על ונוייהן לבר דלא קאי על הדל"ת רק על השחור. התוס' בעירובין דף צ"ז כתבו שזה הפירוש עיקר וכן משמע שם בגמרא. עכ"ל.

ועיין עוד בשו"ע בסוף סימן ל"ב סעיף נ"ב שכתב המ"א עוד בזה על דברי השו"ע שם ויעשה קשר כמין דל"ת. וז"ל בס"ק ס"ט. ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראה משני צדדין. [ב"י]. עמ"ש סימן כ"ז סעיף י'. עכ"ל.

והנה הרבה פירושין נאמרו כאן בהמ"א. ואביא לך רק חמשה מהן ואלו הן. המחצית השקל. הגרע"א ז"ל. הדגול מרבכה. הבית אהרן. והמלאכת שמים.

ב

פירוש של המחצית השקל

והנה תמצית פירוש של המחצה"ש. דהיינו דהמ"א מפרש לנו בסכ"ז שאין צריך לעשות הדל"ת מב' צדדין אלא סגי בזה מצד אחד. והיינו כאילו שיש הידור בזה שיהי' מב' צדדין. ודו"ק. וע"ז הביא המ"א שהעיקר הוא כהתוס' בעירובין שנוויהן לבר קאי על הדל"ת. וא"כ שמענין מזה שסגי בזה מצד אחד. — ועל דרך זה הוא מפרש גם בהמ"א השני בסו"ס ל"ב. דהיינו שהוא מפרש שם. שהב"י דייק בזה מרש"י בהקומץ שהדל"ת נראה רק מצד אחד. אבל כתב ע"ז שעכשיו נהגו שהוא נראה מב' צדדין. אבל משמע שאין קפידא בזה. דהיינו שאין קפידא לעשותו מב' צדדין אלא סגי בזה מצד אחד. [ודו"ק]. וע"ז מציין המ"א למש"כ לעיל בסכ"ז שגם שם הוא כתב שא"צ לעשותו מב' צדדיו אלא סגי בזה מצד אחד.

ג

פירוש של הגרע"א ז"ל

והנה פירוש של הגרע"א ז"ל הוא דומה מאוד לפירוש של המחצה"ש אבל הוא בא בהיפוך. והיינו שהוא מפרש בהמ"א בסכ"ז שהוא מדייק כאן בהשו"ע וכמו שדייק בזה הב"י להלן בסו"ס ל"ב מרש"י בהקומץ. והיינו דמלשון השו"ע כאן הרי משמע שהדל"ת אינו נראית רק מצד אחד. ודלא כמו שנהגו בו קצת שהוא נראית מב' צדדיו. אבל משמע שאין בזה קפידא. וכמו שכתב שם הב"י בסו"ס ל"ב. והיינו שאין בזה קפידא מה שעושין אותו מב' צדדיו. והגם שב"שון הש"ס הרי משמע בזה שהוא נראה רק מצד אחד. ודו"ק. — וזהו בהיפוך מפירוש של המחצה"ש בזה וכדלעיל.

ועב"פ לשני הפירושים האלו נמצא שהמ"א לא פסל כאן כלום. [והיינו שהוא מיירי כאן רק מדל"ת אחד]. ורק שהוא דן בזה האם צריך שיהי' הדל"ת נראה רק מצד אחד או משני צדדין. וכל אחד לשיטתו בזה וכדלעיל.

ד

פירושו של הדגול מרבבה

אבל הדגול מרבבה הבין כאן בדרך אחר לגמרי. והיינו שהבין שהמ"א בא לפסול כאן. [אם שהוא נראית מב' צדדין]. אלא שהוא מתקשה בזה שלמה יפסל משו"ז. — והיינו שגם הוא פירש שהמ"א איירי כאן רק מדל"ת אחד. ואפ"ה הוא פוסלו אם שהוא נראה מב' צדדין. וע"ז הוא דתמה שם וז"ל. לא ידעתי מה הפסד יש אם נראית ד' משני צדדין. דבודאי אין צריך להיות ד' רק מצד אחד. ועל זה קאמר בגמרא ונוייהן לבר. שאם עשה מצד אחד צריך שיהי' לבר. ואם נראית רק מצד פנים פסול. אבל אם נראית משני צדדין לא גרע כלל. ותדע דהרי רש"י במנחות דף ל"ה ע"ב פירש ונוייהן לבר על שחרות הרצועות ואטו יהי' לפירוש רש"י קפידא שלא יהיו שחרות גם מבפנים. והרי בהדיא אמרינן במנחות דף ל"ה ע"א בין ירוקות ובין שחרות וכו' ומוקי לה בפנים. עכ"ל. — ונשאר בזה הדגול מרבבה [כמו] בצ"ע.

ה

פירושו של הבית אהרן

ואלא בספר מלאכת שמים [בינה כלל כ'] הביא בזה מפירושו של הבית אהרן. [שהי' בזמן רעק"א ז"ל ונתן הסכמה על ספרו]. וז"ל שם בא"ד. ועיין במג"א סי' כ"ז ס"ק ט"ז שהסכים לעשות דל"ת אחד. ודגול מרבבה השיג עליו והוא סבר דאסור ש' המג"א הוא משום שגם מבפנים נעשה דל"ת. וליתא. אלא דאסור דקאמר במג"א משום צדדין קאמר שהמה מרובע ולא ניכר הדל"ת. והא דמביא רא"י מנוייהן לבר וכו'. היינו שר"ל לדידהו דאין הלכה כרש"י אינו צריך קשר כעין דל"ת כלל. — וא"כ אסור. ודגול מרבבה לא עיין בזה במחילת כבודו. עכ"ל לענינו.

והנה חזינן שהבית אהרן פירש כאן בהמ"א בדרך חדש לגמרי. והיינו שבזה הוא מסכים להדגול מרבבה שהמ"א בא לפסול כאן. ודלא כמו שפירשו בו המחצה"ש והגרע"א ז"ל. אבל הוא מפרש שהמג"א לא

מיירי כאן מדל"ת אחד וכמו שהבין בו הדגו"מ. אלא שהוא מיירי כאן מקשר המרובע. ולזה הוא דקורא המג"א ב' דלתי"ן מב' צדדין. ולהדל"ת שלנו הוא קורא דל"ת רק מצד אחד. ודו"ק. — והמג"א פוסל משום שאי"ז דל"ת. — והיינו דמלשון השו"ע שכתב כאן כעין דל"ת הרי משמע מזה כפשוטו שעושין אותו כדל"ת. ודלא כמו שעושין אותו בצורת מרובע.

ומה שהמ"א קרא לזה ב' דלתי"ן ולא כתב במפורש ודלא כמו שנוהגין לעשותו מרובע. הוא משום שידע שזהו כונותיהם בזה משום שרוצין שיחשב כב' דלתי"ן. ולכן הוא דקרא לזה ב' דלתי"ן. — ועיין עוד להלן בסק"י מש"כ בזה עוד ביתר ביאור בזה. ע"ש.

וזהו מש"כ כאן המ"א. שאע"פ שי"מ פירוש אחר על ונוייהן לבר דלא קאי על הד' רק על השחור. [וא"כ מה איכפת לי שאין כאן דל"ת]. התוס' בעירובין פירשו שזה הפירוש עיקר וכן מוכח שם בגמ'. והיינו שאם ונוייהן לבר קאי על השחור א"כ הא אינו מוכרח דמה שקאמר שם הגמרא קודם לזה קשר של תפילין הל"מ דפירושו הוא שיהי' הקשר בצורת ד'. אבל אם שנוייהן לבר קאי על הד' א"כ מוכרח שמה שקאמר שם קש"ת הל"מ היינו שיש הל"מ שיהי' הקשר בצורת ד'. וא"כ קשר המרובע הא אי"ז דל"ת. ודו"ק. — והנה אף שאין התוס' מביא שם כלל מפירוש אחר בזה. [ורק רש"י הביאו במנחות ל"ה ע"ב]. מ"מ נראה דכונת המ"א הוא הכי. דהיינו שמלשון התוס' שמוסיפין שם ולדחי מיייתי לה הבא הרי מבואר מזה כאילו שהתוס' שם הכריחו כפירוש הזה. והיינו שבזה הרי מובן הא דהביא שם הגמ' למימרא זו של ר"נ ונוייהן לבר. ודו"ק.

וזהו גם שהמ"א מוסיף כאן וכן מוכח שם בגמרא. דהיינו שהמ"א מוסיף כאן מדי"י שבאמת כן מוכח שם בהגמרא וכפירושן של התוס'. ודו"ק. — [וע"ע בבהגר"א שג"כ כתב בזה שמוכרח שם בהגמ' כפירוש הזה].

והנה המחצה"ש והדגו"מ והגרע"א ז"ל לא העלו כלל על דעתם שהמ"א מיירי כאן מקשר מרובע. ועוד שלזה יקרא המ"א ב' דלתי"ן.

[בתמי']. ולכן הן פירשו על כונה אחרת בזה וכדלעיל. אבל הדגו"מ סבר שהרי חזינן כאן בלשון המ"א שהוא פוסל כאן. אלא דתמה ע"ז דלמה הוא פוסלו וכדלעיל. — עד שבא הבית אהרן והאיר לנו בזה שכונת המג"א הוא לקשר המרובע וכדלעיל. — והנה בזה יהי מיושב. א. לשונו שהוא פוסל כאן. ב. שפ"מ הוא פוסל. ודו"ק.

ו

והנה לענ"ד יש לנו כמה ראיות חזקות בזה וכפירושו של הבית אהרן. א. שהרי המג"א כתב את דבריו על המילים כאן בהשו"ע כעין דל"ת. ולא על המילים לצד חוץ. ודו"ק. ב. שלא הזכיר כאן כלל המ"א מדברי הב"י בזה שהביא להלן בסו"ס ל"ב. ומשמע מזה שאי"ז שייך כלל להתם. ג. שהמ"א כתב כאן ודלא כמו שנוהגין לעשות ב' דלתי"ן מב' צדדין. ולהלן בהב"י כתב ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראה משני צדדין. והיינו שיש כאן באמת רק דל"ת אחד. ורק שהוא נראה מב' צדדין. ד. שהמ"א כתב ודלא כמו שנוהגין קצת וכו'. והב"י כתב להלן ועכשיו נהגו. ומשמע מזה שכולם נהגו כן. [ועכ"פ לא רק מקצתם]. ה. וביותר שהרי לפי משמעות לשון המ"א משמע שהוא פוסל כאן. [וכמו שהבינו כאן הדגו"מ והב"א והמלאכ"ש הנ"ל]. ואילו הב"י הרי כתב בזה להלן בסו"ס ל"ב שאין קפידא בדבר. והרי לא נרמז כאן כלל בהמ"א שהוא חולק כאן עם הב"י. — אבל לפירושו של הבית אהרן הכל ניחא. ודו"ק.

ז

פירושו של המלאכת שמים

והנה בספר מלאכת שמים הנ"ל השיג שם על הבית אהרן. וז"ל שם. אמר המחבר פירוש הרב ב"א בדברי המג"א לענ"ד צע"ג. דהלא בססי' ל"ב מפלפל בפירוש על הא דעושין שצורת הדל"ת ניכרת גם בפנים. וכתב דאינו צריך להיות רק מצד חוץ. ושם א"א לפרש בענין אחר כנראה להמעיין. והנה המג"א שם ס"ק ס"ט העתיק לדברי הב"י וכתב עליהם עמ"ש סימן כ"ז סעיף י' עכ"ל. והיינו מ"ש בסי' כ"ז ס"ק ט"ז. אלמא

דגם התם מיירי בדל"ת אחת אלא שגם מבפנים עשוי' כדל"ת. וע"ז כתב דלא משמע כן מהש"ס. ועל זה משיג בספר דגול מרבבה דנהי דאין חיוב לעשות כן אבל מ"מ אין בזה ריעותא. אבל מתרי דלתי"ן לא איירי המג"א. ע"כ לעניננו.

והנה למש"כ לעיל הרי מוכרח הוא בהמ"א כפירושו של הבית אהרן. וביותר שהרי ל"מ כלל שהוא חולק כאן עם הב"י. [שכתב ע"ז שאין קפידא בדבר]. ואילו לפירושו של המלאכ"ש הרי נמצא שהמ"א יחלוק כאן על הב"י. — לכן מכל הני מילי חזינן בבירור וכפירושו של הב"א. — ואלא מה שציין ע"ז המ"א עמ"ש סימן כ"ז סעיף י'. [וכמו שהקשה כאן המלאכ"ש]. נלענ"ד פשוט ליישב בזה הכי. דהנה המ"א רצה להראות לנו שוב נגד העושיין הקשר המרובע. — וזהו הא שהעתיק כאן מדברי הב"י רק מילים אלו ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראה מב' צדדין. דהנה לכאורה צב"ט מהו כונת המ"א בזה. [דא"ת שכוונתו הוא שלכן יעשה דוקא באופן כזה. ז"א. דהרי הב"י מסיים שם ע"ז ומיהו משמע שאין קפידא בדבר. וא"כ הרי מבואר בדבריו דאדרבא שיותר טוב לעשותו רק מצד חוץ. וא"כ מהו כונת המ"א בזה]. — לכן לענ"ד פשוט. שהמ"א בעצמו מיישב זה במש"כ שם [מיד] עמ"ש סכ"ז סעיף י'. דהיינו שכוונת המג"א להראות לנו שוב כנגד אלו שעושיין הקשר המרובע. והיינו שמלשון הב"י שכתב כאן שעושיין הדל"ת בענין שהוא נראה מב' צדדין. הרי חזינן מזה שעושיין הדל"ת כפשוטו. ולכן הוא דנראה מב' צדדיו. וא"כ הרי חזינן שוב מהב"י כאן וכמש"כ לעיל בסכ"ז סעיף י' כנגד העושיין הקשר המרובע. — ובקיצור המג"א מציין כאן שגם כאן חזינן דלא כמו שעושיין קשר המרובע וכמש"כ לעיל בסכ"ז סעיף י'. ודו"ק.

ח

והנה חזינן כאן בהמ"א דבר מעניין מאוד. שבשני המקומות שהשו"ע מזכיר את הדל"ת. דהיינו בסימן כ"ז ובסו"ס ל"ב. המ"א לא עוסק כלל במה שהשו"ע איירי בזה. ורק שהוא מדייק שם כנגד העושיין קשר

המרובע. והיינו בפעם הראשונה הוא בסכ"ז. שהשו"ע איירי שם שצריך שיהי' הדל"ת לצד חוץ. המ"א לא איירי מזה כלל ורק שהוא מדייק שם שצריך לעשותו דל"ת כפשוטו וכדלעיל.

ובן הוא בהשו"ע בפעם השני בסו"ס ל"ב. כשהשו"ע הביא שם שיעשה הקשר כמין דל"ת. המ"א הביא שם ממש"כ הב"י בזה שעכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראה מב' צדדיו. והיינו שהביא שם ממה שהשו"ע לא איירי מזה כלל. ורק ממש"כ שם הב"י. והיינו שרצה להראות לנו שוב שצריך לעשותו דל"ת כפשוטו וכמש"נ לעיל.

ט

ונסבם עתה מכל הסימן כאן. דהנה נמצינו למידין כאן מהמג"א כמה דברים גדולים. א. שהמ"א בעצמו מפרש לנו כונתו במש"כ לעיל בסכ"ז סקט"ז. ודו"ק. ב. שהוא בעצמו מפרש לנו כונתו במה שהביא כאן מלשון הב"י ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראה מב' צדדיו. ג. שהמ"א בעצמו עשה דל"ת כפשוטו. ומחה ע"ז ב' פעמים. ד. שכן נהגו בזמן הב"י וגם הב"י עשה דל"ת כפשוטו.

והנה ראיתי כמה דטעו כאן לפרש בהב"י ובהמ"א שכאילו הן אומרים שעכשיו נהגו לעשות הקשר מרובע. והיינו שכתבו שהוא נראה מב' צדדיו. דהיינו שמבחוץ הם כשני דלתי"ן. — והנה טעו בזה טעות גדול מאוד. וכמו שהעיד בזה בספר מלאכת"ש שלשונו הוא בזה שא"א לפרש שם בהב"י בענין אחר וכנראה להמעיין. וכמו שהבאנו לעיל כל לשונו בזה בסק"ז. ע"ש.

י

ונחזור לעניננו במש"כ כאן המ"א וכפירושו של הב"א הנ"ל. דהנה לכאורה יש לדייק. דלפי פירושו מהו שכתב כאן המ"א מכאן משמע שאין עושין דל"ת אלא מצד אחד. שהרי לפי פירושו טענת המ"א הוא דאלו העושין קשר מרובע הא אי"ז דל"ת. וא"כ כך הי' צ"ל. מכאן משמע שצריך לעשות דל"ת ודלא כמו שעושין אותו מרובע. — אבל

מהו הלשון כאן שאין עושין דל"ת אלא מצד אחד. וכי המ"א צריך לחדש לנו האידך עושין את הדל"ת דהיינו שהוא מצד אחד. בתמי'. וצ"ב.

שו"ר דהביאור בזה הוא כך. דהנה באמת דכונת המ"א הוא שצריך לעשותו דל"ת בפשוטו. [וכפירושו של הב"א]. רק דהמ"א לא קאמרו בלשון זה שצריך לעשות דל"ת ודלא כמו שעושין אותו מרובע. דאז הרי הי' צריך להאריך בזה טובא דלמה הוא דעושין אותו מרובע. [ודו"ק]. ולכן קיצר בזה [כדרכו] ומרמזו במש"כ ודלא כמו שנוהגין לעשות ב' דלתי"ן מב' צדדים. וכמש"כ לעיל בסק"ה משום שידע שזהו כונתם בזה. — וכן אם שיכתוב מכאן משמע שאין עושין אלא דל"ת אחד לא יהי' מובן כלל דמהו טענתו כאן. שהרי יפרשו את דבריו דהיינו שצ"ע לעשות ב' דלתי"ן. אלא סגי בזה בדל"ת אחד. אבל לא יהי' מובן דמהו החסרון בזה אם שעושין אותו ב' דלתי"ן. לכן כתבו בלשון זה. דמכאן משמע שאין עושין ד' אלא מצד אחד. והיינו שהוא רוצה לבטא בזה שצריך לעשות דל"ת בפשוטו. דהיינו שהוא רק מצד אחד. ומזה נבין שטענתו הוא על אלו שעושין מרובע שאי"ז דל"ת. ודו"ק מאוד.

והנה מכאן נסתר מה שאחרים רצו לטעון כאן שהרי הוא כמפורש בהמ"א שהמרובע יש בו משמעות של ב' דלתי"ן. אבל למש"כ הוא מיושב בפשוט וכמש"נ. ודו"ק.

יא

וע"ע להלן בסימן ב' מה שהבאנו בזה מהתשובה מאהבה. שגם ממנו משמע שהבין בהמ"א וכפירושו של הבית אהרן. שכוונת המ"א לצעוק על הקשר המרובע שאי"ז דל"ת. ע"ש.

ואח"כ ראיתי שכן הוא מובן גם בהש"ח שלמה. דהנה ז"ל שם בסימן כ"ז סעיף ח'. צריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. ולא כמו שנוהגין לעשות ב' דלתי"ן מב' צדדים. ע"כ לעניננו. דהנה לכאורה נראה שכוונתו כאן להביא את דברי המ"א בזה במש"כ שם ודלא כמו שנוהגין קצת לעשות ב' דלתי"ן מב' צדדים. דהיינו שפירשו וכמו שפירשו הבית אהרן וכמו שהבאנו לעיל. ודו"ק.

ובן הוא משמע גם בהערוך השלחן. שכן הוא כתב שם בסימן כ"ז סעיף
כ"א. וז"ל שם בא"ד. וצריך שיהא המקום שבקשר נראה כעין דל"ת
לצד חוץ. ולא כאותן שעושין כעין שני דלתי"ן. ע"כ לעניננו. הנה חזינן
אנו גם בהערוך השלחן שפירש בהמ"א וכפירושו של הבית אהרן. —
הרי לנו ארבעה שפירשו בהמ"א שהוא בא לפסול כאן את הקשר המרובע
וכמש"כ.

סימן ב

ממש"כ בזה התשובה מאהבה

א

והנני מעתיק לך ממש"כ בזה התשובה מאהבה בחלק ב' [סימן רי"ג].
 על המ"א הנ"ל שהבאנו לעיל בסימן א'. שכתב שם בסימן כ"ז
 סקט"ז וז"ל. מכאן משמע שאין עושין ד' אלא מצד אחד. דלא כמו
 שנוהגין קצת לעשות ב' דלתי"ן מב' צדדין. יעו"ש כל לשונו. וכתב בזה
 התשובה מאהבה וז"ל שם. המעיין בב"י סו"ס ל"ב יראה שהקשר הנהוג
 אצל רוב העולם הוא הקשר הישר. שכתב שם וז"ל. וכופל הרצועה מתחת
 העניבה ב' פעמים כי בזה תהא מלמטה צורת דל"ת ממש מלבד הריבוע
 העליון. ואם לא יכפול הרצועה אלא פעם אחת בלבד תצא הקשירה
 מלמטה וכו'. ע"כ יכפלוה ב' פעמים. עכ"ל. ע"ש. ואי כקשר שהמציאו
 החדשים מקרוב זה חמשים שנה לא תמצא צורה זו. אף לא יכפלוה שני
 פעמים. ועיין בזה. ואנו אין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל
 בידינו ודי בקבלת מרן ב"י ולא תאמרון קשר לב"א אשר יאמרו החדשים
 קשר. עכ"ל.

הנה מכל לשונו כאן מבואר שהוא צועק על הקשר המרובע הפשוט.
 ראשית במש"כ שם שלא תמצא שם צורה זו דהיינו שלא תמצא
 שם צורת דל"ת. וזהו הא דהביא שם מלשון הב"י כי בזה תהא מלמטה
 צורת דל"ת ממש. כדי להקשות מזה נגד הקשר המרובע שלא תמצא
 שם צורה זו. שנית [הוא מעיר] שאף לא מכפילין אותו שני פעמים.
 והיינו שהקשר המרובע [הפשוט] הא אין מכפילין אותו שני פעמים
 וכדרך שעושין בקשר דעלמא. ולכן חסר כאן בשם קשר. ודו"ק. —
 הרי מבואר כאן בהדי' מכל לשונו שהוא צועק על המרובע הפשוט
 וכמש"נ.

ב

והנה מדברי התשובה מאהבה כאן חזינן שהבין בהמ"א הנ"ל שגם הוא צועק שם נגד קשר זה. והיינו שהבין בו וכמו שהבאנו לעיל בסימן א' וכפירושו של הב"א. ודו"ק. — ולכן זהו הא דממשיך גם הוא לצעוק ע"ז שמלשון הב"י הרי חזינן שיש בו צורת דל"ת. ואי כקשר שהמציאו החדשים הא לא תמצא שם צורה זו. ועוד הוא מוסיף לטעון שלא עושין זה בכפילות. וכמש"נ לעיל.

ג

והנה יש שרוצין לפרש כאן בהתשובה מאהבה שהוא צועק על הדל"ת. שרוצין לפרש שטענתו הוא שבקשר שהביא הב"י. [בשם הר"י האסכנדרני]. הרי מבואר שבלי שיכפלנה ב' פעמים יהי' שם שתי וערב. ובהקשר הדל"ת הא לא תמצא שם צורה זו. ולכן הם רוצין להסיק שטענתו הוא על הדל"ת.

אבל באמת שמעו כאן מאוד. דהנה האיך י"ל שהביא שם את צורת הדל"ת כ"כ במפורש וטענתו הוא לא ע"ז. ורק על מה שהסתיר שם לגמרי. בתמ"י. [וא"ת שפיחד מהצנזור הי' יכול להביאו בשקט ובראשי תיבות. אם שזהו כל טענתו שם]. — ועוד דהלמה הוא לא הקשה דהיכן הוא הדל"ת. וא"ת שהוא בהרצעות הרי בודאי ידע דהתרוה"ד מפקיעו מאוד וכתב ע"ז דליכא דטעי בהא. ועוד דא"ת שעשאו ברצעות הלמה הוא לא הקשה שהרי הוא עושה את הדל"ת מבפנים ומבחוץ יוצא מרובע ואנן בעינן ונוייהן לבר. אלא ודאי מבואר מכ"ז שלא עשאו ברצעות. והי' בטוח שעושה דל"ת. וכמו שהארכנו בזה להלן בפרק חמישי.

ועיין עוד להלן בסק"ה שבאמת רואין את קשר הב"י במפורש במש"כ שם ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית משני צדדין. ורק שהביא כאן מלשון הב"י משום שכאן מפורש הוא ביותר שיש שם צורת דל"ת. וכמו שביארנו שם. — עכ"פ נחזור לעניננו. שבודאי מבואר כאן שהוא צועק על המרובע הפשוט וכמו שביארנו.

ד

והנה יש עוד אופן שרוצין לפרש כאן שטענתו הוא על הקשר הקרוי היום קשר צאנו. — אבל גם זה הוא דברי הבל ואין בו ממש. שהרי הוא טוען שם שלא תמצא שם צורת דל"ת. ואם כדבריהם הרי נמצא זה שם פעמיים. ועוד האריך הוא יכול לטעון ע"ז שאין מכפילין אותו שהרי מכפילין אותו טובא וכדמפורסם לכל. — אלא ודאי שטענתו הוא על המרובע הפשוט וכמש"נ לעיל.

ה

והנה יש עוד נקודה חשובה שצריך לציין כאן. דהנה התשובה מאהבה הרי בודאי ראה את תחלת דברי הב"י כאן במש"כ ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדין. והפירוש הוא בזה על הדל"ת שלנו שלכן רואין אותו מב' צדדין. וא"כ הרי חזינן כאן בהדיא שזהו הקשר של הב"י. — ואלא מה שהוצרך להביא כאן מלשון הב"י וכדלעיל. הוא משום ששם יש ביטוי בזה ביותר שיש בו צורת דל"ת ול"צ להאריך בזה. ודו"ק. — עכ"פ נחזור לעניננו. כשאנו מסתפקין בהתשובה מאהבה איזה קשר ראה בהב"י הרי בודאי שראה את קשר הדל"ת. וא"כ הרי בודאי שהוא צועק על המרובע הפשוט וכמש"כ. — ועיין גם בספר מלאכת שמים [בכלל כ'] שגם הוא מפרש שם בפשיטות שע"ז הוא שצועק התשובה מאהבה שהמציאו החדשים מקרוב זה חמשים שנה. ע"ש.

שו"ר דבמש"כ מתבאר היטב מש"כ שם התשובה מאהבה בזה. שז"ל שם. ואנו אין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל בידינו ודי בקבלת מרן ב"י. דהנה לכאורה צ"ב דמהו כונתו במש"כ ודי בקבלת מרן ב"י. דא"ת על שלשה האופנים שהב"י הביא בזה הרי אין אחד דומה להשני. דבהאופן הראשון יוצא מרובע. והשלישי הוא דל"ת. והשני אין אנו מבינים כלל מה הוא עושה. והב"י לא העיר ע"ז כלום. וא"כ היכן ראה כאן התשובה מאהבה קבלת מרן ב"י בזה שהוא עשה דל"ת. — אבל למש"כ הוא מובן מאוד. דכונתו הוא על תחלת דברי הב"י בזה וכמש"כ.

וכן הוא גם הפירוש בהמלאכ"ש בזה. דהנה ז"ל שם. ועיין גם מ"ש בספר תשובה מאהבה ח"ב סימן כ"ז נגד צורת הקשר שהמציאו חדשים מקרוב זה חמשים שנה. ושאו אין לנו לעשות קשר כי אם בצורה שכתובה בב"י. ע"כ לעניננו. דהנה לכאור' היכן ראה כאן בהב"י צורה ברורה בזה. אלא דלמש"כ הוא מובן מאוד. — ובאמת דהמלאכ"ש כתב בזה דברים ברורים מאוד. שז"ל שם בא"ד. דהלא בסו"ס סימן ל"ב מפלפל בפירוש על זה דעושין שצורת הדל"ת ניכרת גם בפנים וכו' ושם א"א לפרש בענין אחר כנראה להמעין. ע"ש. — הרי מבואר שם ביותר שהוא הבין בהב"י זה על הדל"ת שלנו וכמש"כ.

ו

והנה מכל מש"כ נמצא מבואר דהתשובה מאהבה צעק כאן על המרובע הפשוט. — ואלא דלכאורה צב"ט. שהרי העתיק בזה מלשון הב"י בזה בשם הר"י האסכנדרני ושם הרי מבואר ביותר שעושה מרובע וכדמוכח שם באופן עשייתו. — והנה באמת דמשום ה"ט טעו כאן הרבה שצועק על הדל"ת. שהרי בלשון הב"י שהביא הרי הוא עושה שם מרובע וכידוע לכל. — נמצא דקשה כאן מכל הצדדים. דבלשונו מבואר שהוא צועק על המרובע. ומאידך הרי הביא בזה מהר"י האסכנדרני שיוצא בזה מרובע.

אבל באמת שאין כאן קושיא כלל וכמו שהוכחנו להלן בפרק חמישי. דהנה כל הפוסקים ז"ל שהביאו האופן של הר"י האסכנדרני הרי אף אחד מהן לא הקשה שהרי הוא עושה כאן מרובע וא"כ הרי מוכח מזה שלא עשו זה ברצועות. וכמו שהארכנו בזה להלן בפרק חמישי. — וא"כ ה"ה בנוגע להתשובה מאהבה. דהנה גם הוא הי' בטוח שעושה כאן דל"ת. ולכן הקשה מזה על הקשר המרובע וכדלעיל.

אגב חזינן כאן בהענין הזה דבר נורא מאוד. שהתשובה מאהבה הרי רצה להראות לנו כאן שצריך לעשות קשר דל"ת. ולמעשה הוא הביא לנו מקום גדול למעות בו שכאילו הוא מביא שצריך לעשות קשר מרובע. ודו"ק.

של

סימן ג

תפילין

עג

סימן ג

עוד מכמה פוסקים ז"ל שצחקו על זה

א

ממש"כ בזה המהר"ם דלונזאנו ז"ל

בספר מצת שמורים הביא בזה וז"ל. מצאתי כתוב מהחכם מהר"ם דלונזאנו בספר עדי זהב וז"ל. קשר זה נעלם מעיני רבים ובבחרתי הוקשה לי כי הקשר שהי' לי הי' בצורה ם ואנן צורת ד' בעינן ולא מנין הדל"ת שהיא ארבעה. ע"כ לעניננו. חזינן כאן דהקשה טובא על קשר זה שאין בו כלל צורת דל"ת. — והנה כונתו הוא על המרובע הפשוט שיש בו ד' ריבועין. וזהו הא דהקשה שאנן צורת ד' בעינן. ולא מנין הדל"ת שהיא ארבעה. — והנה אגב חזינן כאן שלא עלה כלל על דעתו ס"ד כזה שזה יהי' נחשב לב' דלתי"ן. ולכן הוא שאל שאולי עושין זה מפני שיש בו ד' ריבועין. ודו"ק מאוד.

ב

ממש"כ בזה בספר בית אהרן

ועיין גם בספר מלאכת שמים כלל כ' שהביא שם מדברי הבית אהרן שג"כ כתב בזה בפשיטות דאם דצורת הדל"ת היא הלכה למשה מסיני א"כ אותן המרובעין אין יוצאין בהן כלל.

ג

ממש"כ בזה בספר מלאכת שמים

ועיין עוד בספר מלאכת שמים שם סעיף ה' שכתב בזה. וז"ל. יכניס הרצועה תוך המעברתא ויעשה קשר כמין דל"ת בשל ראש צורת דל"ת ממש. — ויעו"ש עוד בבינה דכתב שם עוד וז"ל. והבאתי כל זה

למען יזהרו הסופרים לעשות הקשרים באופן שתהי' צורת דל"ת וצורת יו"ד בראוי. וזה לשון הפרישה ססי' ל"ב. ונלענ"ד דצריך שיהא ניכר כמין דל"ת ככתיבתה לאותן העומדין לאחוריו ד' כהויתה. וצורתה כזה ד'. עכ"ל. — ויעו"ש עוד שכתב בזה וז"ל. ועיין גם מ"ש בספר תשובה מאהבה חלק ב' סימן כ"ז נגד צורת הקשר שהמציאו החדשים מקרוב זה חמשים שנה. ושאונו אין לנו לעשות קשר כי אם בצורה שכתובה בב"י וכו'. ע"ש.

אגב חזינן אנו שגם הוא ז"ל הבין בפשיטות בהתשובה מאהבה שהוא צועק שם על הקשר המרובע. וכמש"נ לעיל באורך בסימן ב'.

ד

ממש"כ בזה בעל הקיצשו"ע בקסת הסופר

ובן כתב בזה בעל הקיצור שו"ע בהקסת הסופר בסימן כ"ג סעיף ה'. וז"ל. קשר של תפילין הלכה למשה מסיני דהיינו בשל ראש יהי' הקשר כמין דל"ת. ויש שעושין אותו מרובע ואינו נכון אלא יעשונו כמין דל"ת ממש. ע"כ.

ה

ממש"כ בזה העטרת זקנים

הנה בסידור צלותא דאברהם מהגה"ק ר' אברהם מטשעכנאוו זצ"ל כותב שם נכדו הגאון הר"ר מנחם מענדיל חיים זצ"ל. בעטרת זקנים שם. [עמוד ל"ז סעיף י']. וז"ל. קשר התפילין של רבינו זקני זצ"ל הי' לו צורת ד' ממש. ולא כהנהגים לעשות כמ"ם סתומה. ואומרים שזו ד' כפולה מכל צדדי'. ואח"כ הוא כותב שם עוד. וז"ל. וא"כ הקשר במדינות אלו בצורה שציירתי שאין כאן אלא חתיכה מרובעת לאו צורת ד' בכתיבה היא כלל ואפילו דעת גדול דחכים לא יקראנה ד' כפולה. ע"כ לעניננו. — חזינן אנו דגם הוא ז"ל תמה ע"ז מאוד.

ממש"כ בזה הרה"ג ר' דוב ציטראן ז"ל מיזלוויטין

בספר ילקוט הגרשוני או"ח סימן ל"ב אות י"ב. מביא מת"ל תלפיות ממש"כ בזה הרה"ג ר' דוב ציטראן ז"ל בענין זה. וז"ל. אכתוב דבר נחזין להודיע לבנ"י בדבר קשר של ראש שצריך להיות ד' והוא הלממ"ס לפי דעת הפוסקים שנתגלו בימינו וכו'. — והנה רבים עושים אותו כמ"ם סתומה ולא נודע פירושו. — [והנה כונתו הוא שם להמרובע הפשוט וכדמובן מהמשך דבריו שם]. — ועש"ע עוד בהמשך דבריו. וז"ל. לכן כל איש מבין יבין כי נשתבש הדבר מרוב הצרות. (כמ"ש הטויו"ד סימן קפ"ג). וכבר כתב הרמב"ם כי א"א ללמדו בכתב רק פה אל פה וכו'. ואין על הקשר הזה שום קושיא. ולא אאריך בדבר להציע קושיות שישנם בידי על צורת המ"ם סתומה. אבל די בדברי התה"ד הנ"ל. ע"כ. — חזינן אנו דגם הוא ז"ל תמה ע"ז מאוד. — [וע"ע להלן בפרק ששי סימן א' סק"ג מה שהבאנו ממש"כ בזה עוד. ע"ש].

ממש"כ בזה המנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל

וכן כתב הגה"ק ממונקאטש בספרו אות חיים ושלום. [סימן ל"ב סעיף נ"ב]. שמנהג אבותיו לעשות קשר כתמונת ד'. — [אגב הוא הי' נין שני להגה"ק בע"ה הבני יששכר ז"ל. ודו"ק מאוד]. — אבל נוהגין במדינתו לעשות קשר פשוט והוא מרובע ואין בו חלל כלל. וכותב ע"ז שם וז"ל. והוא לענ"ד קשה להולמו כי אי' איפוא צורת דל"ת. ואם נאמר שנבלע בו צורת ד' ג"כ עכ"פ אינו ניכר הד' בפני עצמו. — ושמעתי מגדולים שאמרו שזהו כעין הקשר ד' כפולה צורת מ"ם סתומה ולא הבנתי דעתם כ"ל. ובשלמא כצורת ד' כפולה שיש בו חלל באמצעו וכו'. יעו"ש כל דבריו. — עכ"פ חזינן אנו דגם הוא ז"ל תמה ע"ז מאוד. — ואח"כ הביא שם גם מהמלאכ"ש והקסת הפופר שכתבו שצריך שיהי' הקשר עצמו בצורת דל"ת וכמו שהבאנו לעיל.

ח

מומשי"כ בזה השלחן שלמה והערוך השלחן

וע"ע בספר שלחן שלמה בסימן כ"ז סעיף ח' שכותב בזה וז"ל. צריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. ולא כמו שנוהגין לעשות ב' דלתי"ן מב' צדדין. עכ"ל. דהנה בפשוט נראה שכונתו הוא להביא את דברי המ"א בזה במש"כ שם בסכ"ז סקט"ז. וכמו שהבאנו לעיל בסימן א'. [והאיך שפירשו בזה הבית אהרן והתשובה מאהבה]. דהיינו דהמ"א בא לאפוקי כאן מאלו העושין אותו קשר מרובע שאי"ז דל"ת. וכמו שהארכנו לעיל בסימן א'. וא"כ זהו גם כונת השלחן שלמה כאן. ודו"ק.

ובן הוא גם בהערוך השלחן שכתב בזה בסימן כ"ז סעיף כ"א וז"ל. וצריך שיהא המקום שבקשר נראה כעין דל"ת לצד חוץ. ולא כאותן שעושין כעין שני דלתי"ן. עכ"ל. דנראה דגם הוא כונתו כאן לאפוקי מאלו העושין קשר מרובע ולהביא את דברי המ"א בזה. וכמו שהבאתי מהשלחן שלמה. ודו"ק.

ט

וע"ע בספר בני ציון להגאון ר' ב"צ ליכטמן ז"ל. מש"כ בזה בהלכות תפילין בסו"ס ל"ב. ואעתיק לך מסוף לשונו שם. וראיתי בשו"ת בית דוד סימן י"ד כתב שלא ראה נוהגים שיהא הקשר כעין דל"ת. רק נוהגים לעשות קשר מרובע ונתן טעם על פי מה שהשיג בספר התרומה על פרש"י דקשר הוא כעין ד'. דלא מצינו קדושה על אות ד' וגם התלמוד אינו מזכיר לשון ד' אלא לשון קשר. הרי מכאן דא"צ להקפיד לא בצורת דל"ת ולא בצורת רבוע כי אין העיקר אלא שיהי' קשר עכ"ד. — ובמחכ"ת הפריז על המדה. דרוב הפוסקים מצריכים לעשות כעין דל"ת ומהל"מ הוא ואם שינה פסל ולא יצא יד"ח תפילין וברכתו הוי ברכה לבטלה. ועיין באו"ז סימן תקס"ו. וכ"כ הטור והשו"ע כאן ובסכ"ז. ועמ"א שם סקט"ז. ואין להקל בל"ל בזה. עכ"ל.

של

סימן ג

תפילין

עז

וע"ע לעיל בפרק ששי סימן ד' מה שהקשינו בזה מאוד על ראייתו של
הבי"ד מספר התרומה. וע"ע לעיל בפרק ראשון סימן ג' שהבאנו
כל דברי האור זרוע בזה. וע"ע לעיל בפרק ד' סימן א' מש"כ בהמ"א
שם בסקט"ז. והמחבר זה רמז לזה במש"כ כאן ועיין באו"ז סימן תקס"ו.
ועמ"א שם בסקט"ז. ודו"ק. — שמעינן כאן שגם הוא ז"ל תמה מאוד
על הבי"ד בזה וכמו שמסיים ואין להקל כלל בזה.

,

ועיין עוד להלן בפרק שביעי סימן ה' סק"ד מה שהבאנו בזה מספר זוהר
חי להרה"ק ר' יצחק אייזיק מקאמרנא ז"ל דז"ל שם. ואל תשגיח
בדברי הבל להיות דל"ת כעין מ"ם אשר בדאו זולתינו מלכו. דביארנו
שם דלכאו' כוונתו שם לצעוק על הקשר המרובע הפשוט ע"ש.

פרק חמישי

ממה שהביא הב"י בזה בסוף סימן ל"ב
מהר"י האסכנדרני

סימן א

ממה שהביא הב"י בזה מהר"י האסכנדרני

א

הב"י בסוף סימן ל"ב מביא כמה אופנים בעשיית קשר הדל"ת. והנה אופן הראשון הוא ממה שכתב בזה הר"י האסכנדרני ז"ל. וז"ל. ויעשנו כמין דל"ת. כן כתוב בשימוש"ר. והיכי עביד לה דעיף לתרתי רישי דרצועה וכו' פירוש שישים התפילין על ארכובתו ויחזרו הרצועות כלפי פניו. ויקח הרצועה שמצד שמאלו וכו' ויעשנו כעניבה ושל ימין כמו כן. ומכניס העניבה השמאלית בשל ימין. וכופל הרצועה מתחת העניבה שתי פעמים. כי בזה תהא מלמטה צורת דל"ת ממש מלבד הריבוע העליון. ואם יכפול הרצועה פעם אחת בלבד תצא הקשירה מלמטה דמות שתי וערב ע"כ יכפלוה שתי פעמים. ואז יקח הרצועה שמצד השני ומכניס אותה לתוך העניבה ותוחב ומהדק ויצא לו ממנו צורת דל"ת. עכ"ל.

הנה הרבה בדקו זה ברצועות ועשו מה שמצווה לנו והנה יוצא בזה [מבחוזן] מרובע. ולכן הם טוענים שכאילו יש לנו הסכמה מהב"י ע"ז. — אבל התשובה בזה היא פשוטה מאוד משום כמה דברים וכמו שנבאר להלן.

א. דהנה אמת שיוצא בזה מרובע. אבל עדיין אין לנו ראי' שהב"י הסכים לזה. דהא אדרבא מדשתיק לזה ש"מ שלא בדקו. דאחרת האיך יתכן

כלל שהב"י ישתוק ע"ז. — וביותר שהרי ממש לפנ"ז הביא שם הב"י שעכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית משני צדדין ומיהו משמע שאין קפידא בדבר. והיינו שאין קפידא מה שרואין את הדל"ת ג"כ מבפנים. כיון שעכ"פ רואין אותו גם מבחוץ. — וא"כ האיך יתכן שמיד אחר"ז מביא מהר"י האסכנדרני ששם רואין את הדל"ת רק מבפנים. [וכמו שיבואר להלן בסק"ב]. ולא העיר ע"ז כלום. א"ו וכמש"כ.

והנה מצינו דבר כזה בהענין הזה גופא של תפילין בענין אחר. דהנה במנחות דף ל"ה ע"א הביא הגמרא שם מברייטא. מעשה בהורקנוס בנו של ר"א בן הורקנוס שהי' קושר תפיליו בלשונות של ארגמן ולא אמר לו דבר. [אומרת הגמרא]. אפשר אותו צדיק ראה בנו ולא מיחה בו. [בתמי']. אמרו לו הן לא ראה אותו. [ר"ל. זאת גופא היא ראי' שלא ראה אותו]. ואם ראה אותו לא הי' מניחו. — וכיוצ"ב שם עוד מעשה מתלמידו של ר"ע. ע"ש. — הנה שמעינן מכאן כדבר ברור שממה שלא מיהו ע"ז ש"מ שלא ראו זה. וא"כ ה"ה בנידון שלנו].

ב. דהנה זה דבר ברור הוא מאוד. דבאם שלא יהי' לאדם רצועות בידו לא שייך כלל שיבין בזה. דהיינו למשל שיבין בזה מהו הריבוע העליון. והיכן יוצא בו שתי וערב. והאיך יוצא בו דל"ת. וא"כ למה נימא שבדקו זה ברצועות וראה שיוצא בזה מרובע.

דק"ו הוא ממש"כ הרמב"ם בזה שא"א להודיע צורתו בכתב אלא בראיות העין. דהנה לכאור' הרי בודאי איירי הרמב"ם במי שאוחז רצועות בידו. [דאחרת האיך שייך כלל שיבין בזה]. ואפ"ה הוא כותב שא"א להודיע זה בכתב. [דהיינו שא"א להודיע זה באופן ברור. ודו"ק]. וא"כ ק"ו הוא דמי שאין לו רצועות בידו דהאיך שייך כלל שיבין בזה.

ג. דמה הי' צורך לו כלל שיבדוק זה. וכי עלה על דעתו ז"ל שעושה לנו כאן מרובע. בתמי'. וא"כ למה נימא שבדקו וראה שיוצא בזה מרובע.

ד. דהרי הב"י מביא כאן באופן השלישי מרבינו האי גאון ז"ל. והנה שם לכאור' הרי הדבר ברור מאוד שעושה לנו דל"ת וכדמובן למעיין שם.

וכן מבואר בספר מלאכת שמים שהבין כאן שהוא עושה דל"ת. שז"ל שם. ודע שבב"י העתיק לשון פוסקים שונים בענין עשיית הקשר. ויען שכנראה דברי רבינו האי גאון שהביא המה המפורשים ביותר אעתיקם בזה. ע"ש. וא"כ האיך יעלה על הדעת שבאופן הראשון ראה הב"י שיוצא בזה מרובע ובאופן השלישי יוצא דל"ת ולא העיר ע"ז כלום. א"ו וכמש"כ.

שוב מצאתי דברים מפורשין בזה בספר מאמר מרדכי דהנה כותב שם על דברי האסכנדרני אלו. וז"ל. עיין בב"י שהביא לשון הר"י אסכנדרני ושאר פוסקים בענין עשיית הקשרים ואין דבריהם מבוררים אצלנו ואנו נהגנו בהם בענין אחר ונראה שאין בזה קפידא כיון שיש בו צורת דל"ת. ומוסיף שם עוד. וז"ל. ודברים אלו א"א ללמדם מתוך הספר אלא באימון ידיים וראיות העין. עכ"ל. — הנה חזינן כאן מכל לשונו וכמש"כ שהי' בטוח שיוצא בזה דל"ת דאחרת הרי בודאי שלא הי' שותק בזה. ודו"ק. — וגם שכתב לנו כלל גדול בזה שדברים אלו א"א ללמדם מתוך הספר אלא באימון ידיים וראיות העין. וכמו שהבאנו לעיל מלשון הרמב"ם בזה. — הרי לנו מפורש מכ"ז וכמש"כ.

ב

והנה בגוף דברי הר"י האסכנדרני הפירוש בו הוא הכי. דהנה הרבה רצו לפרש בו שכונתו הוא שהדל"ת הוא ע"י הרצועות היוצאין ממנו. שרוצין לפרש בו שזהו מש"כ שם כי בזה תהא מלמטה צורת דל"ת ממש מלבד הריבוע העליון. — אבל כשמעיינין היטב בדבריו חזינן שאין בדבריהם כלום. שהרי הוא כותב שם בפירוש שלכן צריך שיכפול הרצועה ב' פעמים כי בזה תהא מלמטה צורת דל"ת ממש. הרי מבואר בדבריו להדיא שרק ע"י שיכפלנה תהא מלמטה צורת דל"ת. ואם כדבריהם הרי הדל"ת תהי' גם בלי שיכפלנה ורק שתהי' שם החסרון של שתי וערב. ובלשונו שם הרי אי"ז משמע כלל שהוא בא רק להסיר כאן חסרון זה. — לכן הרי מבואר שם בדבריו שרק שע"י שיכפלנה תהי' שם דל"ת. דהיינו במקום שתצא שם שתי וערב בלי שיכפלנה.

של

סימן א

תפילין

פא

והנה מש"כ שם מלבד הריבוע העליון הפירוש בו הוא הכי. דהיינו כשתעשה מה שהוא מצווה לנו תהי' שם [באמת] מבפנים צורת דל"ת ממש. אבל יהי' שם רצועה על גביו שמפריע להדל"ת. [בדוק ותראה זה]. — וזהו מה שקורא שם הריבוע העליון. דהיינו משום שכל דבר שמשטיחין אותו על ארבע זוויותיו קרינן לזה מרובע. — לכן זהו מש"כ שם. שתהי' שם באמת צורת דל"ת ממש מלבד מה שמפריע שם אותו חלק הרצועה מעל גביו. ודו"ק.

והנה ראיתי הרבה שהבינו כאן שכונתו הוא על המרובע מבחוץ. ועוד יש שמפרשין כאן שלמרובע הזה [מבחוץ] קרא אותו דל"ת. והנה אין בדבריהם שום טעם. — ועוד ראיתי שמפרשין בו. שמצווה לנו ליקח מיד את הרצועה מצד ימין לכפול אותו ב' פעמים. וזהו האופן של המרובע שעושין היום. — והנה גם זה ל"מ כלל בדבריו. שהרי רק אח"כ הוא אומר ואז יקח הרצועה שמצד השני. הרי מבואר בדבריו להדיא שעד עתה הוא עסק רק ברצועת שמאל שבזה הוא התחיל. — ועוד דלדבריהם היכן מרומז שם בדבריו שבפעם הראשונה הוא מכניסו עד הסוף. ובפעם השני' הוא משאיר בו רווח מקום להכניס בו הרצועה השני'. [וכדרך שעושין היום]. ועוד דלדבריהם הרי הי' צ"ל כך ומכנים הרצועה הימנית בהעניבה ב' פעמים. ומהו דאומר וכופל הרצועה מתחת העניבה וכו'. א"ו שכונתו הוא על הרצועה השמאלית וכדלעיל.

ג

והנה בדברי האסכנדרים שעשה את הדל"ת מבפנים יעויין לעיל בפרק ראשון סימן ו' סק"א מה שהבאנו בזה מדברי הרא"ש בהל"ק סימן י"ב. דהנה כשהביא שם ב' הפירושים על ונוייהן לבר. כתב שם. וז"ל. ומיהו גם על הקשר קאי כדמוכח בפרק המוצא תפילין וכו'. ע"ש. וכן הבאנו לעיל בפ"ד סימן א' סק"ה מדברי המ"א בסכ"ז סקט"ז שג"כ כתב בזה. וז"ל. ואע"פ שי"מ פי' אחר על ונוייהן לבר וכו' התוס' בעירובין כתבו שזה הפירוש עיקר וכן מוכח שם בגמרא. עכ"ל. — נמצינו אנו למדין שמוכרח הוא בעירובין שנוייהן לבר קאי על הדל"ת. לכן דברי

הר"י האסכנדרני שהדל"ת הוא מבפנים הן לכאור' תמוהין מאוד. וכן פסק גם בשו"ע הכי בסכ"ז סעיף י'.

ד

והנה דברי הר"י האסכנדרני אלו הובא כאן בהב"י ובעוד הרבה מן הפוסקים ז"ל. וכמו בדרכי משה הארוך. ובשולחן גבוה. ובעולת שבת. והמאמר מרדכי. ותשובה מאהבה. ובליקוטי מהרי"ח. ובעוד הרבה מן הפוסקים ז"ל. והנה אף אחד מהן לא העיר ע"ז שהרי הוא עשה כאן מרובע. ורק המאמר מרדכי שהבאנו לעיל כתב בזה שאין דברים אלו מבוררים אצלו. וגם הוא לא העיר ע"ז שהרי עושה מרובע. — ורק בדורנו מצינו הרבה שהעירו בזה שהרי יוצא מרובע. ומביאים מכאן סמך כאילו שהב"י הסכים לזה. אבל באמת שאין מזה שום רא"י וכמש"נ לעיל באורך בסק"א.

והנה חזינן כאן בהענין הזה דבר מעניין מאוד. שעד לדורנו לא הי' לאף אחד זמן לנסות זה ברצועות. וכמו שהבאנו בזה לעיל כמה טעמים בזה. ורק בדורנו נתגלה לנו דבר זה שיוצא בזה מרובע. ומביאים מכאן רא"י לקשר הזה. — ובאמת חזינן זה היום בכל הספרים של זמנינו שכל אלו שרצו ליישב את המרובע סמכו בזה בעיקר על דברי הר"י האסכנדרני אלו. — והנה למש"כ הם טעו בזה מאוד וכמו שביארנו.

של

סימן א

תפילין

פג

פרק ששי

אלו שהביאו להתיר את הקשר המרובע ומה שקשה עליהם

סימן א

ממש"כ בזה בספר תפארת ארי'

א

הנה בספר תפארת ארי' סימן ל"ב פרק ג' כתב וז"ל. נשאלתי מצורבא
מרבנן אחד על דבר הקשר של תפילין שלו שהוא עשוי' וכו'. אך
בהיות שראה מאיזה רבנים כו' יוצאין בקשרים אחרים עשויים כב' דלתי"ן.
[היינו הקשר שקרוי היום קשר צאנז]. ואומרים שזה הקשר הוא ע"פ
קבלה. אם ישנה ג"כ הקשר שלו לעשותו כמוהם.

והשבתי ע"פ הש"ס והשו"ע הקשר הנהוג וכו' הוא הישר והנכון וכו'.
אע"פ שאין צורת הקשר גופא כד' מ"מ ע"י הרצועות
המתפשטות מזויותיו נעשה הצורת הד' בהנחת הרצועות התלויות. וכמ"ש
הב"י בסו"ס ל"ב צורתו בשם השימוש"ר. והאר"י אסכנדרני וא"ח והעיטור
לרב האי. וכן כתב ג"כ בספר ברוך שאמר. וכן מבואר ג"כ במהרי"ל.
ומשמעות לשון רש"י בכל המקומות. דאין הקשר גופא צורת דל"ת רק
ברצועות. עי' רש"י שבת דף ס"ב ע"א ד"ה התם שכתב שקושר הרצועה
אחת לצפון ואחת למזרח כמין ד' וכו'. משמע דבזה שנמשכה רצועה
לצפון ולמזרח בזה נעשה הדל"ת ולא דבקשר גופא הוי הד'. וכן משמע
ג"כ ממ"ש דף כ"ח ע"ב ד"ה שי"ן. וז"ל. והרצועה נקשרת כמין דל"ת
וכו'. ומדוע לא אמר והקשר כמין דל"ת. משמע דרק הרצועות היוצאות

מהקשר הוא כמין דל"ת. וכן דייק ג"כ לשון רש"י ברכות דף כ"ג בד"ה שלא דכתב ובקשר נראה בעשיתו כמין ד'. ומדוע לא אמר סתמא ובקשר נראה כמין ד'. אלא ודאי דבקשר גופא אינו נראה רק בעשיתו נראה ברצועות ע"י עשיתו. וכן דייק ג"כ לשון רש"י מנחות דף ל"ה [ע"ב] בד"ה קשר. וז"ל שישים הרצועות על ראשו בענין שיהי' ד' וכו'. הלשון הזה משמע דל"ת נראה ע"י שימת הרצועות בראשו. והוא כמ"ש בשבת דף ס"ב הנ"ל דזו מושכת למזרח וזו לצפון.

ואח"כ הוא מביא בזה עוד ב' דיוקין מהש"ס. וז"ל. ועוד מדאמר ר"נ ונוייהן לבר משמע דד' הוא לבר דהיינו מהרצועות התלויות. ודו"ק. ועוד מדקאמר שיהי' קשר מבפנים. ופי' רש"י שיהי' הקשר מבפנים והנוי של דל"ת מבחוץ א"כ משמע דצורת הדל"ת היא ע"י ב' הרצועות התלויות ובוזה הקשר מבפנים. ודו"ק.

עכ"פ מבואר מלשון רש"י פה במ"ש והנוי של דל"ת מבחוץ דצורת הדל"ת לא הוי בקשר ממש כי אם ע"י רצועות היוצאות.

וכן כתב הרמב"ם בפ"ג מה' תפילין וקושר קשר מרובע כמין דל"ת. והוא כקשר שלנו דהוי מרובע והוא כדל"ת על ידי הרצועות היוצאות כנ"ל.

אח"כ הוא מביא עוד ממש"כ התרוה"ד בזה שהדל"ת צריך להיות דוקא בהקשר עצמו. אבל הוא חולק עליו. ע"ש. וכן הוא מביא שם מהבית אהרן שאומר שאינו יוצא במרובע. אבל הוא חולק עליו. ע"ש.

ואח"כ בסוף התשובה הוא מסיים שם בלשון זו. עכ"פ חלילה אין לזוז ממנהג וכו' ונובע ממעין הקדוש מהרי"ל פג"ל. — שו"ר ג"כ בספר תשובה מאהבה ח"ב סימן כ"ז להגאון מו"ה אלעזר פלעקעלעס ז"ל שכו' וז"ל. המעיין בב"י סוף סימן ל"ב יראה שהקשר הנהוג אצל רוב העולם הוא הקשר הישר. שכתב שם וז"ל. וכופל הרצועה מתחת העניבה ב' פעמים כי בזה תהי' מלמטה צורת דל"ת ממש מלבד הריבוע העליון. ואם לא יכפול הרצועה אלא פעם אחד בלבד תצא הקשירה מלמטה וכו'. ע"כ יכפולה ב' פעמים. עכ"ל. ואי כקשר שהמציאו החדשים מקרוב זה חמשים שנה לא תמצא צורה זו. אף לא יכפולה ב' פעמים.

של

סימן א

תפילין

פה

ועיין בזה. ואנו אין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל בידנו ודי בקבלת מרן ב"י ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר. עכ"ל. ובזה אסיים שהלכה כר' אלעזר כאשר קבע מסמרות שהקשר הנהוג הוא האמיתי וקבוע לדורות. לכן חלילה מלשנותו יהי' ידך אסורות. עכ"ל.

ב

ואעשה סיכום מכל המקורות שהביא כאן. א. הב"י בשם השימוש"ר. ב. ובשם הר"י אסכנדרני. ג. ובשם הא"ח. ד. ובשם העיטור מהרב האי גאון. ה. וכן הוא בספר ברוך שאמר. ו. וכן הוא ג"כ בהמהרי"ל. ז. וכן הוא משמעות רש"י בכל המקומות. ח. וכן משמע בהרמב"ם ז"ל. ט. ומביא עוד שני דיוקין בזה מהש"ס. י. ואח"כ הוא מסיים עוד כאילו שגם בעל התשובה מאהבה צועק הוא על הדל"ת שלנו ומצדיק את המרובע הפשוט.

והנה במחילת כבוד תורתו כל דבריו ז"ל כאן תמוהין מאוד. ואפרטם לך אחד לאחד. א. דהנה מש"כ שהב"י כתב צורתו בשם השימוש"ר. דבר זה לא נמצא שם כלל. ורק שהביא אח"כ מר"י האסכנדרני שכך הוא הבין שם בהשימוש"ר. אבל אין מזה שום ראיה להב"י וכמש"כ לעיל באורך בפרק חמישי. ע"ש. ב. וכן מש"כ מהב"י בשם הר"י האסכנדרני. ומשמע שרוצה לפרש שם שהדל"ת הוא ע"י הרצועות דבריו שם תמוהין מאוד. דבהדיא מבואר שם בדבריו שהדל"ת הוא מבפנים דהיינו במקום שהי' יוצא שתי וערב בלי שיכפלנה. וכמש"כ לעיל בפרק חמישי סק"ב. — נמצא דמש"כ כאן הוא קשה בתרתי. א. מה שפירש בהר"י האסכנדרני שהדל"ת הוא בהרצועות. ב. מה שהבין בזה שהב"י הסכים לזה. וכמש"כ לעיל באורך בפרק חמישי ע"ש. ג. וכן מש"כ שם בשם הב"י בשם הא"ח ג"ז אינו כלום. שהב"י רק העתיק מלשונו וכדלעיל בר"י האסכנדרני. [ועוד דבאמת משמע שם ברוב דבריו שעשה דל"ת. וכמש"כ להלן בפרק י' סימן ה' ע"ש. ועכ"פ לא מרומז שם כלל דבר כזה שהדל"ת הוא בהרצועות]. ד. וכן מ"ש שם בשם העיטור מהרב האי ז"ל הרי הוא עושה דל"ת כפשוטו. וכ"ה בהדיא בספר מלאכת"ש שהבין בו שהוא עושה דל"ת.

שז"ל שם. ודע שבב"י העתיק לשון פוסקים שונים בענין עשיית הקשר. ויען שכנראה דברי רבינו האי גאון שהביא המפורשים ביותר אעתיקם בזה. מבואר שהבין בו שהוא עושה דל"ת. ה. וכן מ"ש שכן הוא בספר ברוך שאמר. ג"ז אינו מובן לנו כלל. שהרי בפירוש קאמר שם ונמצאת דל"ת והאיך נפרשו שעשה מרובע. בתמ"י. [ועיין עוד להלן בפרק עשירי סימן ג' מש"כ שם באורך בביאור דבריו שם]. ו. וכן מש"כ שם בשם המהרי"ל הוא הרי היחיד שפירשו כן. ולא מצינו כלל נידון בזה בהפוסקים ז"ל לעשות כאן פלוגתא בין התרוה"ד והמהרי"ל. ומבואר מזה שכולם פירשו גם בהמהרי"ל כפשוטו שהדל"ת הוא בהקשר עצמו. וכמו שהארכנו בזה לעיל בפ"ג באורך ע"ש. ז. וכן מש"כ שם שכן הוא המשמעות של רש"י בכל המקומות. גם בזה דבריו תמוהין מאוד. דבכמה מקומות מבואר ברש"י להדיא דהדל"ת הוא בהקשר עצמו. וכמו בחולין דף ט' ע"א בד"ה קשר של תפילין. שז"ל שם. יש בו אומנות שעשוי כמו דל"ת. וכן הוא בעירובין דף צ"ז ע"א בד"ה הלכה למשה מסיני. שז"ל שם. האיך הוא עשוי שדומה לדל"ת. וכן הוא שם בד"ה והשתא וכו'. שז"ל שם. דהאי חדשות כשיש בהן רצועות ואינן מקושרות כעין קשר של תפילין העשוי כמין אותיות וכן הוא קבוע תמיד. — הרי חזינן מכ"ז בבירור שהדל"ת הוא בהקשר עצמו ומזה נבין על שאר המקומות. — וביותר תמוה מש"כ אח"כ שכן משמע מלשון הגמ' ונוייהן לבר. וכן במש"כ רש"י שם שיהי' הקשר מבפנים והנוי של הדל"ת מבחוץ. דלכאור' אינו מובן כלל מה שרצה כאן. ח. וכן מש"כ אח"כ שכן משמע בהרמב"ם ז"ל גם בזה דבריו תמוהין מאוד. וכמו שכתבנו לעיל בפרק ראשון סימן ב'. ע"ש.

וכן מש"כ בזה לחלוק על התרוה"ד לכאור' אין לנו שום הבנה בזה. שהרי לא מצינו בזה כלל בהפוסקים ז"ל שום נידון בזה ומשמע מזה דכולם נקמו כהתרוה"ד וכפשוטו.

וכן מש"כ שם לפרש כאילו שהתשובה מאהבה בא ג"כ לפסול את הדל"ת ומכשיר את המרובע גם בזה דבריו תמוהין מאוד. שהרי כל לשונו מראה שם להיפוך. וכמו שהבאנו לעיל בפרק רביעי סימן ב' באורך. ע"ש.

של

סימן א

תפילין

פז

— וכן הבינו המלאכ"ש בפשיטות וכמו שהבאנו שם לעיל בסק"ה. —
וכן הבאנו לעיל בפרק שלישי סימן ר' סק"א שכן הוא מרומז גם בהמשנ"ב
שגם הוא הבין כן את התשובה מאהבה ודלא כמו התפ"א. וכמש"נ שם
לעיל.

נמצא שעל מה שתמך יסודותיו על המהרי"ל ועל התשובה מאהבה הרי
שניהם עשו דל"ת כפשוטו וא"כ גם הוא ז"ל יסכים שזהו הקשר
הישר והנכון. ודו"ק.

ג

ועיין עוד בספר ילקוט הגרשוני אור"ח סימן ל"ב אות י"ב. שהביא
ממש"כ בזה הרה"ג ר' דוב ציטראן ז"ל מזלוויטץ. וז"ל שם בא"ד.
רק בספר אני' דיונה. [הוא בעל התפארת ארי' הנ"ל]. הביא דברי התרוה"ד
ורצה לדחותם. ואני כתבתי אליו לדחות כל דבריו ותשובתו נשארה מְעַל
וכו'. עכ"ל. — חזינן אנו שגם הוא ז"ל תמה שם מאוד על כל דבריו
ז"ל בזה וכמש"כ.

סימן ב

ממש"כ בזה הדעת קדושים ובהאשל אברהם

ואעתיק לך בקיצור תמצית הדברים ממש"כ בזה הדע"ק ובהאשל אברהם. והנה בתחלה הוא מביא שראה בזמנו שנתפשט הרבה קשר הדל"ת. [ודו"ק]. אך הוא לא רוצה לשנות בזה משום שהמ"א כתב שלא יהי' נראה הדל"ת רק מצד אחד. ועוד שכן הוא מבואר בהב"י בהדרכים שהביא בזה. ע"ש. — ואח"כ הוא מתפלפל בזה עוד דסו"ס האיך רואין בהמרובע דל"ת. עד שהוא מסיק בזה בהאשל אברהם שהנהגין כן הוא עיקרו משום שהוא דל"ת בהרצועות. ע"ש.

והנה ממה שהוא דן בזה בעצמו שהדל"ת יהי' בהרצועות. ולא הביא כלל סיוע לזה לא מהמהרי"ל ולא מהמעיו"ט והא"ר שהבאנו לעיל בפ"ג. נמצינו למידין מזה שלא ראה בדבריהם ז"ל שום סיוע לזה. וכמש"כ שם לעיל באורך בפ"ג. ע"ש. — ורק שיש לנו בזה פליאה נשגבה מאוד שלא הזכיר כלל מהתרוה"ד שהביאו הפרישה בסו"ס ל"ב שדן בזה באורך והוא כתב שם בתוקף שהדל"ת צריך שיהי' בהקשר עצמו ולא בהרצועות ודליכא דמעי בהא.

ועו"ק שם שלפי דבריו שהמ"א פסל את הדל"ת משום שהוא נראה מב' צדדים. א"כ נמצא שהמ"א חולק כאן עם הב"י שכתב בזה במפורש בסו"ס ל"ב שאין קפידא בדבר. וא"כ אמאי לא רימז לנו כלל המ"א בסימן כ"ז שהוא חולק על הב"י. — אבל באמת דלעיל בפ"ד סימן א' הכרחנו בזה באורך וכפירושו של הב"א שם דאדרבא דהמ"א בא לפסול כאן את המרובע משום שאין בו צורת דל"ת. וזהו גם כונתו בסו"ס ל"ב במה שהביא שם מלשון הב"י בזה שכתב ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענן שהדל"ת נראית מב' צדדים. ע"ש. ודו"ק. — וכתבנו שם עוד שכן הוא משמע לכאור' גם בהתשובה מאהבה והשלחן שלמה והערוך השלחן שכן הבינו בהמ"א. ע"ש.

וכן מש"כ שם שכן הוא משמע בהב"י בכמה דרכים שהביא בזה לכאור' דבריו ז"ל תמוהין מאוד. [וכמו שהקשינו לעיל בסימן א' בהתפ"א]. שהרי הב"י לא הביא כלל הלשון בזה של השימוש"ר. וגם בהרב האי גאון הרי מבואר הוא כפשוטו שעושה דל"ת. [וכן העיד ע"ז גם בהמלאכ"ש]. ולמה פירשו על מרובע. וביותר קשה שכותב שם שלא הובא מי שיש בידו קבלה בדרך אחר. שהרי התרוה"ד כתב בזה בפירוש שכן כתב האשיר"י ושימוש"א רבה בהדיא דצורת הד' בקשר עצמו. וכן משמע מפירוש רש"י. — לכן כל דבריו ז"ל בזה תמוהין מאוד.

ואסיים כאן רק במש"כ שם האש"ל אברהם בסופו שמעיד שם [פעמיים] על עצמו שהוא עושה גם דל"ת מתחת המרובע. [ואין אנו יודעים בדיוק האיך הוא עשאו]. שחזינן מזה שגם הוא ז"ל בעצמו לא הי' כלל שקט בזה. ודו"ק.

סימן ג

ממש"כ בזה בשו"ת רבי ידידי' טיאה ווייל ז"ל

א

ואעתיק לך תמצית הדברים ממש"כ בזה בשו"ת רבי ידידי' טיאה ווייל ז"ל. [בנו של הקרבן נתנאל ז"ל]. לענין אותן אנשים שעושין קשר כמ"ם סתומה דהיינו עם רווח באמצע. [הקרוי היום קשר צאנז]. וז"ל שם בתחלת תשובתו. [תשובה י"ב]. מה ששמעת בשמי שבער"ח כסלו וכו' גזרתי על אותן אנשים כאן חדשים מקרוב באו ולא ראיתי מעולם רבותי רבנן קשישאי אנשי השם בנגלה ונסתר שעשו כן וכו'. אמת השמועה וכי גזרתי עליהם בגזירת הרב וכו' ומחוייבין לקבל דברי וכו' כיון שלא נזכר זה בשום פוסק לא בראשונים ולא באחרונים. — ומביא שם עוד באות ד' וז"ל. ועוד שהם פוגמין בשם של שדי. דאין צורתם ד' אלא צורת מ"ם סתומה. ומהפכין דל"ת למ"ם סתומה ומקללין השם.

אח"כ הוא מביא ממש"כ הזוהר בזה בפרשת פנחס וז"ל. וְקָשָׁר מֵאַחֲרֵי ד' כפולה אף הכא שי"ן כפולה. ע"כ. ומפרש שם דלכאוי' כונתו הוא על קשר העשוי כדל"ת והוא חדא דל"ת. ובהרצעות היוצאות מהקשר הא דל"ת תנינא. ומביא שם מלשון המעיו"ט והא"ר שיש בהרצעות היוצאות מהקשר כעין ד'. ע"ש. [וכמו שהעתיקו המ"ב בסכ"ז סקל"ז. וכמו שהבאנו לעיל באורך בפרק שלישי סימן ה'].

אח"כ הוא מביא מהמשולח שהגיע לשם מטברי' שראה את התפילין שלו שהיא עשוי' כמין דל"ת. ואמר לו שכן כל התפילין של חכמי א"י. ודלא כס' מצת שמורים וחרה אפו על המשנים את המנהג. — [ומובן מזה לכאוי' דחרה אפו גם על אלו שעושין המרובע בלי חור. וע"ע בזה להלן].

אח"כ הוא מביא ממה שמצא בזה בספר מצת שמורים ומשנת חסידים. שבפשוט כונתם הוא להקשר העשוי עם חור. אבל הוא ז"ל מפרשם על קשר המרובע בלי חור. ואפ"ה אפשר לקרוא בו ב' דלתי"ן. וכמו שמפרש שם. ע"ש. וכותב שם עוד שבזה הנגלה והנסתר שוים. וכונתו הוא. שאם שעושים קשר [ממש] כמ"ם סתומה הרי בע"כ שהנגלה חולק על הנסתר. שדל"ת הוא אינו מ"ם. [וא"כ הרי בודאי שצריכין לילך אחר הנגלה. וכמו שהביא להלן]. אבל אם שמפרשין למרובע הפשוט שהוא כב' דלתי"ן. אז י"ל שגם שיך לקרוא בו שהוא [גם] כדל"ת אחד. ודו"ק מאוד. — אבל הוא ממשיך שם מיד וז"ל. ואף אי פליגי צריכין לילך אחר הנגלה כמ"ש המ"א בסי' כ"ה סק"כ ע"ש. עכ"ל. והיינו דלכא' הרי בודאי שהוא כן סתירה להנגלה. ולכן הוא מסיק דאח"נ דצריכין לילך אחר הנגלה והיינו לעשותו דל"ת. וכמש"כ המ"א בסימן כ"ה. ודו"ק.

ואח"כ הוא מיירי קצת גם בענין היו"ד והוא גומר שם וז"ל. ואין לנו לבדות מלבבנו אותיות. [והיינו לעשות שני יודי"ן. וכן לעשות שני דלתי"ן כמ"ם סתומה]. ומי שמשנה ראוי לנדותו שלא להוציא לעז על גאוני הזמנים. הלא אבא מארי הגאון ז"ל וכן רבי המובהק הגאון מוהר"ר יונתן ז"ל שהיו מארי בקבלה ורזי דאורייתא נהירין להו. ובעז"ה שמשתי אותם ושאר גדולים מופתי הדור שכולם הי' להם קשר של תפילין כמו שקושרין אנו. ע"כ לעניננו.

הנה ידוע הוא מאוד אצל הלומדים סוגי' זו לפי מה שמובן כאן בפשוט. דכאילו הוא מעיד על אביו ז"ל ורבותיו ז"ל וכל שאר גאוני זמנו שהם עשו קשר המרובע. שהרי קודם לכן הוא הזכיר הקשר הזה במילים ברורות. שז"ל שם. כי הקשר שלנו הוא כזה וכו'. הרי מבואר לכא' בפשוט דמש"כ אח"כ שכולם הי' להם קש"ת כמו שקושרין אנו לכא' כונתו הוא דהיינו שעשו קשר מרובע וכמו שהביא לעיל. — אבל לכא' האין שיך להולמו שכל גאוני זמנו הלכו בקשר המרובע. שהוא דבר שאין הדעת מקבלו וקשה להאמין זה. ועיין להלן.

ב

ואלא הנראה בזה לענ"ד לפרש כאן הכי. דהנה זה חזינן כאן בבירור שהיו שם ב' המנהגים דל"ת ומרובע. וכמו שנבאר להלן. אבל לכאורה יש לתמוה כאן טובא בכמה דברים. דהנה עד שהוא מביא שם מהמצת שמורים והמשנ"ח חזינן בו כסדר שהקשר שלו הי' דל"ת. וכמו שהארכנו בזה להלן בסק"ד מכמה מקומות בזה. ורק אח"כ כשהביא מהמצ"ש והמשנ"ח דלכא' הרי יש להם מקור גדול להקשר שלהם. כאן נהפך הוא הדבר לגמרי דחזינן בו [לכא'] בהדיא שהקשר שלהם הי' מרובע. וכמו שהבאנו לעיל בסק"א. — והנה לכאורה הוא סתירה גדולה מאוד בין תחלת תשובתו למש"כ שם בסופו.

עוצ"ב כאן טובא. דהנה חזינן כאן בכל התשובה שהוא לא דן בזה כלל בענין הדל"ת והמרובע. והיינו שהוא לא דן בזה כלל דמי נהג בזה ומי בזה. ואיך נהג בזה אביו ז"ל ורבותיו ז"ל. וגם שהוא לא דן כלל בגופו של דבר דמאי עדיף לעשות דל"ת או מרובע. — [ורק שהוא מרמזו קצת במש"כ שם שאם יש בזה סתירה להנגלה צריך ל"ך אחר הנגלה. — אבל חוץ מזה הרי הוא סתם בזה מאוד. — ובפרט במש"כ שם בסופו במילים ברורות כי הקשר ש"נו הוא בזה וכו'. ולעיל מזה הרי משמע שם כמה פעמים שהם עשו דל"ת כפשוטו. וכמו שהבאנו להלן בסק"ד].

עוצ"ב כאן טובא. דאחרי שכתב שם שאם יש בזה סתירה להנגלה צריך לילך אחר הנגלה דהיינו לעשותו דל"ת. א"כ אמאי הוא לא העיר גם ע"ז. וכמו שהוא מעיר שם על המרובע עם החור. דצריך לעשות דל"ת. וכמו שמבואר פשוט בכל הראשונים ז"ל וכל הפוסקים ז"ל.

לבן הנראה בזה בפשוט לענ"ד דהתשובה בזה הוא כך. דהנה באמת הוא ואביו ז"ל ורבותיו ז"ל כולם עשו דל"ת כפשוטו. אבל הי' שם בהמון העם גם המנהג ש"ל המרובע. ואיננו יודעים כמה. אבל הוא לא רצה למחות גם ע"ז משום שסבר שכיון שהרבה נהגו בזה בודאי שלא ישמעו לו. וממילא שלא ישמעו לו גם בענין המרובע עם החור. [ונמצא שלא

הרויח כלום]. לכן שתק בזה לגמרי ולא איירי בזה כלל. שאם הי' מזכירו הרי יהי' עליו טענה גדולה וקושיא חזקה דהלמה הוא לא מיחה גם ע"ז. לכן שתק בזה. — ורק דכשהביא מהמצ"ש והמשנ"ח דלכאור' הרי מבואר שיש להם מקור גדול להקשר שלהם. כאן הי' מוכרח להביא את הקשר המרובע. כדי לפרש שזה יהי' כונתם של המצ"ש והמשנ"ח על הקשר הזה. והיינו שגם בזה אפשר לפרש שיהי' רמוז בזה ב' דלתי"ן. וכמו שמפרש שם.

ולכן מעתה יהי' מיושב מאוד מכל מה שהקשינו לעיל. ראשית עצם הסתירה שיש כאן בין תחלת תשובתו לסופו. וכן מה שהוא לא דן בזה כלל. — וגם לשונו שכותב בזה כי הקשר שלנו הוא כזה. דמשמע לכאור' בפשוט שכולם עשו כן. אבל הביאור הוא וכמש"כ לעיל. משום שלא רצה לדון בזה לכן כתבו בלשון סתמא. והכונה בזה יהי' שהרי הי' שם גם הקשר הזה לכן אפשר לפרש את המשנ"ח והמצ"ש על קשר כזה. — וכן מש"כ אח"כ בסופו שכולם הי' להם קש"ת כמו שקושרין אנו. הכונה בזה יהי' [בעיקר] שהם לא עשו המרובע עם החור. אבל הוא אינו מפרש כלל דמה הם עשו. ודו"ק.

ג

ועתה נבוא לבאר קצת גם על סדר התשובה שם. שז"ל שם. ולכן אמרתי דאין הכונה כאן כמו שעושין הצבועין מ"ם סתומה ממש בחור. כי אי"ז ד' אלא מ' סתומה. אבל הקשר שלנו הוא ג"כ קשר שנוכח. ר"ל מה שנוכח בהמצ"ש והמשנ"ח שהביא שם לעיל. והיינו שאפשר לפרש שכונתם יהי' על הקשר המרובע וכמו שמפרש שם. — והיינו שכיון שהוא מחולק לד' חלקים אפשר לרמז בו ב' דלתי"ן. ודו"ק. [ונראה שזהו שחילקו שם לד' חלקים ועשאן אחד שחור ואחד לבן. כדי לפרש בזה שיהי' נחשב לד' חלקים. ודו"ק]. — והנה ניחא לו יותר בקשר זה. ראשית שאי"ז ממש כמ"ם סתומה. וגם שאפשר לומר בו שגם הנגלה יסכים לזה. והיינו שכיון שאי"ז ממש כמ"ם ואפ"ה מפרשין בו שהוא כעין ב' דלתי"ן. לכן אפשר ששייך לקרוא בו שהוא [גם] כדל"ת אחד.

ודו"ק. — ומ"מ הוא גומר שם מיד ואף אי פליגי צריך לילך אחר הנגלה וכו'. ר"ל. ואפי' אם נימא דסו"ס הרי הוא כן סתירה להנגלה. [דבפשוט הרי המרובע א"א לומר עליו שהוא דל"ת]. לכן קמסיק ע"ז דאח"כ דצריך באמת לילך אחר הנגלה. וכמש"כ המ"א בסימן כ"ה. והיינו לעשותו דל"ת כפשוטו.

והנה מכל האמור כאן נמצינו למידין כאן שהוא ז"ל בעצמו עשה דל"ת כפשוטו. וכן שאר גאוני זמנו. שהרי הוא בעצמו כותב שאם יש בזה סתירה להנגלה צריך לילך אחר הנגלה. וא"כ האיך שייך שהוא בעצמו לא קיים זה. — ולכן חזינן עוד שגם אביו ז"ל וכן רבותיו ז"ל עשו דל"ת כפשוטו. דאלת"ה הרי ה' צריך להביא רא' מהן שאי"ז סתירה להנגלה. א"ו משמע מזה וכמש"כ. — ועכ"פ מעתה יהי' מיושב מאוד. שחזינן בו בבירור דלא כמו שנפוץ היום בספרי זמנינו שכולם הלכו במרובע. דאדרבא שהרי הוא כותב כאן בפירוש שצריך לילך אחר הנגלה וכמש"נ.

[והנה יש שמנסים כאן לפרש במש"כ ואף אי פליגי וכו'. דה"פ הוא. שאף אי פליגי שבנסתר צריך לעשות דוקא עם חור. ונהיינו שאז שייך שיחשב כשני דלתי"ן]. צריך לילך אחר הנגלה. ונהיינו לעשות דוקא מרובע. [בלי חור]. משום שבנגלה המרובע הוא שנקרא דל"ת. ע"כ. — והנה אין בדבריהם שום טעם משום כמה דברים. ראשית שמרובע למה שיקרא דל"ת. [ועד כדי כך של"צ אפי' להסבירו. בתמי']. ועוד שהרי ל"מ כלל שהוא חוזר עתה מכל מה שצווק לעיל. ונהיינו דמעתי יהי' טענתו רק משום שצריך לילך אחר הנגלה. ועוד שהרי הוא גומר אח"כ מיד ואין לנו לבדות מלבבנו אותיות וכו'. ומבואר מזה שהוא לא התחרט מזה שהם בעצמם חידשו זה. לכנ"ל מכ"ז וכמש"כ. ודו"ק].

ד

והנה עתה אעתיק לך דבאמת כן חזינן אנו בכל התשובה שם. [עד שהביא מהמצת שמורים והמשנ"ח]. שהוא עשה דל"ת כפשוטו וכן כל גאוני זמנו. ואפרטם לך אחד לאחד.

של

סימן ג

תפילין

צה

א. דהנה בתחלת התשובה הרי כותב שם בתוך דבריו. וז"ל. כיון דלא נזכר זה בשום פוסק לא בראשונים ולא באחרונים. ע"כ. והנה א"ת שהוא בעצמו עשה מרובע וכן כל גאוני זמנו האיך שייך שיכתוב דברים כאלה. שהרי גם הקשר שלו לא נזכר הוא לא בראשונים ולא באחרונים. א"ו משמע מזה שהוא ז"ל בעצמו עשה דל"ת כפשוטו. וכן כל גאוני זמנו.

ב. ועוד דבתחלת התשובה שמוחה שם על אלו העושין ב' דלתי"ן עם חור. הרי מיד הי' לו להביא דבשלמא אנו שעושין מרובע בלי חור זה כן ניחא. ולפרש דמהו החילוק בזה. אלא ודאי ש"מ גם מזה שהוא באמת עשה דל"ת כפשוטו. וכן כל גאוני זמנו.

ג. ועוד דבאות ד' הוא כותב שם. וז"ל. ועוד שהם פוגמין בשם של שד"י דאין צורתם ד' אלא צורת מ"ם סתומה ומהפכין דל"ת למ"ם סתומה ומקלקלין השם. עכ"ל. והנה א"ת שגם הוא לא עשה ד' אלא מרובע האיך שייך שיכתוב דברים כאלו. אלא ודאי משמע גם מזה וכדלעיל.

ד. דהנה כשהביא שם מהזוהר שכתב בזה ולקשר מאחור ד' כפול. הוא מפרשו דלכאורה כונתו הוא על קשר העשוי כדל"ת והוא חדא דל"ת. וברצונות היוצאין ממנו הא דל"ת תנינא. והנה א"ת שהי' לו קשר מרובע הרי בע"כ משום שנחשב הוא לב' דלתי"ן. וא"כ הלמה הוא לא פירש שם מיד שזהו כונת הזוהר וכמו שאנו עושין. א"ו ש"מ גם מזה שהוא עשה דל"ת כפשוטו. ולכן פירשו שהדל"ת השני הוא בהרצונות היוצאות מהקשר. — [אגב נמצינו למידין ממנו. שהוא פירש בהמעיו"ט ובהא"ר שלא שעיקר הדל"ת הוא בהרצונות. אלא שיש לנו עוד דל"ת שני בהרצונות. וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק שלישי בסימן ג' ובסימן ד' ע"ש].

ה. ועוד דכשהביא מהמשולח שם מטברי' שראה את התפילין שלו שעשוי כמין דל"ת ואמר לו שכן כל תפילין של חכמי א"י וחרה אפו על המשנים את המנהג. הרי כלול בזה גם שחרה אפו גם על אלו העושין מרובע. וא"כ א"ת שהוא עשה מרובע וכל רבותיו ז"ל הלמה הוא לא

התווכח אתו שכאן נוהגין כל גדולי דורנו לעשות מרובע. אלא ודאי ש"מ גם מזה שהוא וכל גאוני זמנו עשו באמת ד' כפשוטו. ודו"ק.

ה

והנה במש"כ יהי' מיושב עוד. דהנה לכאורה הוא הרי היחיד [ממש] שמצינו שמיישב את המרובע זה בביאור כזה. דהיינו שמחלקים אותו לד' חלקים ומרמז בו כעין ב' דלתי"ן. דהנה לכא' הוא הרי פלא גדול מאוד וכמו שתמהו בזה הרבה. — אלא דלענ"ד נ"ל פשוט דהביאור בזה הוא כך. דהנה גם הוא ידע שהוא דבר תימה מאוד. אלא דבעיקר הוא רצה לדחות בזה ראייתם של אלו העושין קשר כמ"ם משום שכן מצינו במצ"ש ומשנ"ח. וע"ז הוא דדחה אותם שי"ל שכונתם יהי' למרובע בלי חור. ומ"מ יכולים לרמז בו ב' דלתי"ן. אבל אה"נ דגם הוא ידע שהן דברי תימה מאוד וכדלעיל. ודו"ק.

ו

ואסכ"ם עוד פעם בקיצור מכל התשובה שם. דהנה העולם סמכו כאן מאוד משום לשונו שכתב כי הקשר שלנו הוא כזה וכו'. ואח"כ בסוף תשובתו הוא כותב עו"פ שכולם הי' להם קש"ת כמו שקושרין אנו. לכן למידין מזה שהוא מעיד כאן במפורש שהם עשו קשר מרובע. וכמו שהביא שם ציורו לעיל. — אבל האמת הוא שכונתו לעיל הוא רק שאפשר לפרש כונת המצ"ש והמשנ"ח על הקשר זה שיש גם אצלנו. אבל אין פירושו הוא שהי' שם רק הקשר הזה. שהרי אח"כ הוא כתב במפורש שצריך ליי"ך אחר הנגלה. וכן מוכח זה מכל מה שהבאנו לעיל בסק"ד.

ובן מה שסיים שם שכולם הי' להם קש"ת כמו שקושרין אנו. אין כונתו הוא שהם עשו דוקא הקשר המרובע וכמו שהביא לעיל. אלא כונתו הוא רק לאפוקי שלא עשו כקשר המ"ם. — ומה שלא כתב האמת בזה שהם עשו דל"ת וכהנגלה. הוא משום שלא רצה לדון בזה ולמחות גם על זה וכמש"כ לעיל. — שו"ר להוסיף בזה עוד. דכמו בתחלת תשובתו שהוא כותב שלא ראה זה אצל רבותיו ז"ל שעשו כן. פי' הוא דהיינו

שלא עשו הקשר עם החור. כן הוא גם מה שמסיים שם בסופו שכולם
הי' להם קש"ת כמו שקושרין אנו. פירושו הוא דהיינו שלא עשו הקשר
וכמו שהם עושים. אבל לא שהוא בא להוסיף כאן עדות חדשה בזה.
ודו"ק.

ז

והנה בכמה ספרי זמנינו רואין אנו דהביאו את התמונה הזאת של המרובע.
[שנזכר בהתשובה הזאת שמחלקים אותו לד' חלקים]. בתמונה גדולה
מאוד. [ואיך שאומרים באותיות של קידוש לבנה]. והנה הם רוצין להראות
לנו בזה ב' דברים. א. שהרב רבי ידידי' טיאה ווייל ז"ל סמך ידיו עליו.
ב. ושכן נהגו כל גאוני זמנו וביניהם אביו ז"ל הקרבן נתנאל. וכן רבו
הגאון ר"י אייבשיץ ז"ל. — והנה למש"כ לעיל לא נכון הוא כלל כל
מה שמסתמכין כאן. ראשית שכל גאוני דורו וכן הוא ז"ל בעצמו עשו
דל"ת כפשוטו שהרי כן משמע מכל התשובה שם עד שהוא הביא מהמצת
שמורים והמשנ"ח. וכמש"כ לעיל באורך בסק"ד. וכן אין לנו ראיה כלל
שהוא בעצמו הסכים לזה. שהרי בעיקר הוא קאמרו רק כדי לדחות את
אלו שעושין הקשר כמ"ם שאין להם על מה שיסמוכו. אבל בגוף הדבר
הרי הוא כתב שם שאם שהנגלה הוא סתירה לזה. צריכין לילך אחר
הנגלה.

והנה חזינן כאן מהתשובה הזאת דבר נורא מאוד. דהנה הוא הרי בא
למחות כאן נגד המרובע עם החור. אבל על המרובע הפשוט כנראה
שלא רצה למחות ע"ז וכמש"כ לעיל. והנה ראה מה שנתגלגל מזה. דהנה
בסוף תשובתו לכאורה מבואר שהוא מצדיק מאוד את המרובע הפשוט.
ועוד שהוא כמעיד בזה שכן עשו כל גאוני דורו. — אבל למש"כ לעיל
נמצא מבואר שיש כאן טעות גדול בזה וכמש"נ.

סימן ד

ממש"כ בזה בשו"ת בית דוד

והנני מעתיק לך ממש"כ בשו"ת בית דוד בסימן י"ד. וז"ל שם. שו"ע [סימן כ"ז סעיף י'] צריך שיהי' המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ כו'. זה שכתב כעין דל"ת לא ראיתי נוהגין כן כאן כי אין עושין בו צורת דל"ת כלל רק נוהגין לעשות הקשר מרובע. [ודו"ק מאוד]. — ונראה הטעם. כי על מ"ש רש"י ז"ל וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך אלו תפילין שבראש משום שרוב השם כתוב בהם שי"ן ודל"ת. כתב בספר התרומה קונטרס י"ד ד' ב' ע"א לא נכון דלא מצינו קדושה על אות דל"ת וגם התלמוד אינו מזכיר לשון דל"ת אלא לשון קשר. ע"כ. הרי מכאן דאין צריך להקפיד לא בצורת דל"ת ולא בצורת רבוע כי אין העיקר אלא שיהי' קשר. עכ"ל.

הנה לכאורה דבריו ז"ל תמוהין מאוד. דהנה שלשה פעמים מבואר שם בהתרומה דצריך לעשות הקשר בצורת דל"ת מהלל"מ. א. בריש דבריו שהביא שם מהגמ' במנחות קשר של תפילין הלל"מ דמפרשו וכמו שפירש"י שם ע"ש. ב. בהא שהביא שם אח"כ מהא דאמר שם ר"נ ונוייהן לבר. דהביא שם שני הפירושים של רש"י ומוסיף בזה שאפי' לפירושו השני הוא קאי גם על הקשר וכדמוכח שם בעירובין בפרק המוצא תפילין ע"ש. ופעם השלישי הביא שם בהמפתחות. וכמו שהבאנו להלן בפרק שנים עשר סימן ו' אות כ"ט כל לשונו ז"ל בזה ע"ש. — ורק פעם אחד כשהביא שם בסוף דבריו מהפסוק וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וכו' ואמר ר"א הגדול אלו תפילין שבראש. הביא שם מפירש"י משום שרוב השם יש בהתפילין של ראש שי"ן ודל"ת. וע"ז הוא דחולק שם שאינו נכון דלא מצינו קדושה על אות דל"ת. וכונתו שם ברור שאי"ז אותיות גמורות וכמו שכתבו בזה הרבה מהראשונים ז"ל בזה. וא"כ האין הבין בזה הבי"ד שאין צריך לעשותו כלל דל"ת מהלל"מ בתמי'.

של

סימן ד

תפילין

צט

ועוד יש לדקדק דלמה הוא דקדק כן רק מספר התרומה ולא מכל בעלי
התוס' ושאר הראשונים ז"ל שכתבו ג"כ כע"ז וכמו שהבאנו לעיל
באורך בפרק ראשון. ואלא א"ת משום שסבר שאין מזה ראי' וכדלעיל.
א"כ מה ראה כאן בדברי התרומה יותר ממש"כ הן. — לכן כל דבריו
ז"ל בזה צריכין תלמוד. — אגב מלשון זה שכתב לא ראיתי נוהגין כן
כאן לכאור' נ"ל דיש לדייק שהוא בעצמו ז"ל כן עשה דל"ת. ורק דלא
ראה שנוהגין כן. דאחרת הי' צריך לכתוב אין אנו נוהגין כן והי' נכלל
בזה גם על עצמו. ודו"ק.

סימן ה

ממש"כ בזה הארצות החיים

א

ואעתיק לך ממש"כ בזה הארצות החיים בשו"ע סימן כ"ז סעיף י'. וז"ל. ובכתבי האריז"ל כתב לעשות הקשר כשני דלתי"ן ראשו של זה בצד ראשו של זה. [כונתו הוא לקשר הקרוי היום קשר צאנז. וכמו שיבואר להלן]. ועו"ש כתב בהמאיר לארץ. וז"ל. ולשון השימושא וליצור בי' דמות דל"ת מעוף לתרתי רישי רצועה בהדי אהדי ומעיל חד בגו חד ורישא דהאי בעופתא דהאי ורישא דהאי בעופתא דהאי וליהוי כמין דל"ת. וכ"ז מורה שיש לעשות הקשר כדעת האריז"ל. — ואח"כ הוא מביא שם עוד ממש"כ הבית דוד שאם לא עשאו לא כמין ד' ולא מרובע לא איכפת לן. וכמו שהבאנו לעיל בסימן ד'.

והנה כל מש"כ כאן דבריו תמוהין מאוד. דהנה מש"כ דבכתבי האריז"ל כתב לעשות הקשר כשני דלתי"ן. יעויין להלן בפרק שביעי מש"כ בזה באורך דאדרכא שמבואר שם ביותר בהרבה מקומות שדעת האריז"ל הוא לעשות ד' אחד וכפשוטו ואין בזה שום חידוש בזה ע"פ קבלה. מלבד שנים מהם שפירשו בהזוהר שבעינן לעשות כשני דלתי"ן. וגם הם כונתם הוא עם רווח באמצע. וכמו שיבואר להלן.

ובן מה שהעתיק שם מלשוננו של השימוש"ר ופירשו על קשר המרובע גם בזה דבריו ז"ל תמוהין מאוד. דהרי מצאנו בזה במפורש בהתרומת הדשן [שהביאו בפרישה בסו"ס ל"ב] שמפרשו על דל"ת כפשוטו. דז"ל שם. וכן כתב האשיר"י ושימוש"ר בהדיא דצורת הד' בקשר עצמו ומביא שם אח"כ וצורתה כזה ד'. — ויעויין עוד להלן בפרק עשירי דהבאנו בזה בהשימוש"ר משלשה גירסאות שגורסין שם רק פעם

של סימן ה תפילין קא

אחת ורישא דהאי בעופתא דהאי. ולא פעמיים וכמו שהעתיקו כאן הארצוה"ח. וא"כ לפי"ז האיך שייך שְׂיַצֵּא בזה מרובע. ודו"ק. — ומלבד כ"ז הדבר תמוה מאוד לפרשו על מרובע. שהרי הוא אומר לנו בפירוש שהוא עושה דל"ת ויוצא בזה דל"ת והאיך נפרשו שיוצא בזה מרובע. לכן גם בזה דבריו ז"ל תמוהין מאוד.

ובן מה שהביא שם מהבית דוד שאם לא עשאו כמין ד' לא איכפת לן. לכאור' אין לנו שום הבנה בזה. דהרי מצאנו בזה רק דעת העיטור שס"ל שצורת הדל"ת הוא אינו הלל"מ. וכמש"כ בזה לעיל באורך בפרק הראשון. וא"כ האיך אפשר שסבר שאפשר להסתמך ע"ז. בתמי'. לכן גם בזה דבריו ז"ל תמוהים מאוד.

ב

והנה מש"כ שבכתבי האריז"ל כתב לעשות כשני דלתי"ן. בפשוט כוונתו הוא להמהר"ם מלונזאנו ולהמשנת חסידים שהבאנו להלן בפרק שביעי. ומבואר שם דכונתם הוא לעשות כמ"ם סתומה ממש דהיינו עם רווח באמצע. ע"ש. אבל לכאור' הא קשה ע"ז מאוד מלשונו בהמאיר לארץ שרוצה לפרש שם בהשימוש"ר שצריך לעשות מרובע שהוא כדעת האריז"ל. ומשמע מזה שהוא מפרשו על מרובע פשוט. — והנראה בזה דצ"ל דאה"נ. דכוונתו בזה הוא רק שהוא כעין השני דלתי"ן שבכתבי האריז"ל. אבל אה"נ דגם הוא ז"ל ידע ששם מיירי הוא ברווח באמצע וכמו שמפורש בדבריהם כן. וכמו שהבאנו להלן בפרק שביעי.

ג

נמצא שנשאר לנו קשה בהארצוה"ח כמה דברים. א. מה שהביא שע"פ כתבי האריז"ל צריך לעשות ב' דלתי"ן. ב. מה שפירש בהשימוש"ר שיוצא בזה מרובע. ג. מה שהעתיק מהבית דוד שאפי' לא עשאו כמין ד' לא איכפת לן.

פרק שביעי

ממה שכתב הזוה"ק בזה ומכתבי האריז"ל

סימן א

ממה שכתב הזוה"ק

א

ואעתיק לך ממש"כ הזוה"ק בזה בכמה מקומות בענין הדל"ת של תפילין שבכולם משמע שעושין דל"ת אחד וכפשוטו. חוץ ממקום אחד שהביא שם שעושין ד' כפולה. וכמו שנעתיק בזה להלן.

א. בזוה"ק בפרשת בא. [דף מ"ג ע"ב]. איתא שם בלשון זה קשרא דתפילין דרישא איהו דל"ת ועל דא כתיב וראית את אחוריו. — משמע לכאורה כפשוטו שעושין אותו בצורת דל"ת אחד.

ב. ועוד בזוה"ק בפרשת פנחס. [דף רל"ו ע"ב]. איתא שם בלשון זה ד' דא קשר של תפילין. היינו שהדל"ת של אחד שבק"ש הוא הסוד של הקשר של תפילין. ע"ש. — חזינן שוב כפשוטו שעושין אותו בצורת דל"ת אחד. שהרי הוא מדמהו להדל"ת שבק"ש.

ג. ועוד איתא שם בלשון זה ודל"ת איתאחידת בהו. היינו שבהקשר של ראש מתאחדין הן שני הרצועות ע"ש. — חזינן אנו גם כאן שעושין אותו בצורת דל"ת אחד.

ד. ועו"ש [דף רנ"ח ע"א] איתא שם בלשון זו ד' קשר של תפילין מאחוריו.

של

סימן א

תפילין

קג

ה. ועו"ש בהזוה"ק וז"ל שם. שש דארבע ראשין עם ד' רמיז לארבע בתי. וְקָשָׁר תְּפִילִין מאחור ד' כפולֶה אוף הכי ש' כפולֶה. עכ"ל.

הנה כאן הוא המקור שרצו לפרש בהזוהר דבעינן שיהי' הקשר בצורת ב' דלת"ן. ובדומה למש"כ שעושין שני שיני"ן. ומשו"ז רצו לפרש שצריך לעשותו כמ"ם סתומה דהיינו עם רווח באמצע. וכמו שנבאר להלן. — אבל הבאנו להלן שמלבד יחידים ממש בזה. [דהיינו המהר"ם דלונזאנו והמשנת חסידים]. לא הזכירו כלל דבר כזה שצריך לעשותו כב' דלת"ן. אלא משמע מהם שעושין דל"ת אחד וכפשוטו. — וא"כ לכאורה צ"ב דהאיך יפרשו הם את הזוהר הזה. ועוד שהרי בשאר המקומות שהבאנו כאן הרי משמע שם כפשוטו וכמו שהבאנו לעיל. וצ"ב.

ב

לבן הנראה בזה לענ"ד דהם ז"ל יפרשו בזה כך. דהנה מקודם קאמר שם הזוהר שהשי"ן שיש בו ד' ראשין הוא שווה להדל"ת דהיינו שבשניהם יש בהן רמז לארבע בתי. ואח"כ הוא מוסיף בזה עוד. שיש עוד דבר שהדל"ת והשי"ן הם שוים והיינו ששניהם עושין אותו בכפולות. דהיינו דכמו שהשי"ן עושין אותו כפולֶה כך גם את הדל"ת. — אבל הנראה בזה בפשוט דה"פ. דהנה כל דל"ת שבס"ת הרי אפשר לעשותו גם דק דהיינו שיהי' לו גג דק ורגל דק. משא"כ הדל"ת של תפילין הרי היא צריכה להיות עבה והיינו שהרי יש דין בהרצוה שתהא רחבה כשעורה. וא"כ נמצא שהיא תמיד עבה ולכן היא דומה לד' כפולֶה. והיינו שהרי אפשר לחלק אותו לכשני דלת"ן. ולכן נמצא שגם בזה הם שוים והיינו ששניהם עושין אותו כפולֶה. — אבל כל אחד וכדאית ל'. ודו"ק. — נמצא דהזוהר הביא כאן שני דברים שהשי"ן והדל"ת הם שוים. א. שבשניהם יש בו רמז לארבע בתי. ב. ששניהם עושין אותו כפולֶה וכמש"נ. — [אבל מעולם לא התכוון הזוהר שאין עושין אותו דל"ת. וכמו דמשמע בשאר המקומות שהבאנו לעיל. ועוד שאם נעשהו כשני דלת"ן ממש הרי אי"ז דל"ת אלא כמ"ם סתומה. ולכן בודאי דאין כוונת הזוהר שעושין אותו ב' דלת"ן ממש. [וכמו השי"ן]. אלא שעושין אותו עבה. ולזה הוא דקורא ד' כפולֶה. וכמו שביארנו].

ג

שוב מצאתי בזה דברים מפורשים בזה וכמש"כ. דהנה ראשית הראו לי מקום נוסף בהזוה"ק [בדף ש"ז ע"א]. דז"ל שם. ד' רברבא דא קשר של תפילין ע"כ. — הרי מבואר כאן בהדיא שהזוה"ק בעצמו מפרש שהדל"ת של תפילין הוא ד' רברבא. וא"כ זה יהי' הפירוש במש"כ שהוא ד' כפולא דהיינו שהוא ד' רברבא.

ועוד הראו לי במפורש יותר דהנה בספר שער מאמרי רשב"י ומאמרי רז"ל מפרש רח"ו ז"ל דמהו פירושו של ד' דאחד רבתי. [היינו הד' של אחד שבק"ש שהוא ד' גדול]. דז"ל שם. ד' דאחד רבתי להיות בה עובי ב' דלת"ן. ע"כ לעניננו. — הרי חזינן מכל זה בהדיא וכמש"כ. שהרי הבאנו לעיל מהזוה"ק השני שהד' של אחד שבק"ש זהו הקשר של תפילין. וכאן הרי פירש רח"ו ז"ל דהיינו משום שיש בו עובי של שני דלת"ן. וא"כ זה יהי' כונת הזוהר במש"כ שהוא ד' רברבא. וכן מש"כ שהוא ד' כפולא. וכמו שביארנו. — וע"ע להלן בסימן ב' סק"ב מה שהבאנו בזה עוד משער הכוונות שג"כ כתב בזה בלשון זה. דז"ל שם. ולכן בקשר ההוא עושין צורת ד' גדולה וכו'. ע"ש.

סימן ב

מביא ממה שנמצא בזה בכתבי האריז"ל
דגם שם מבואר על דל"ת אחד וכפשוטו

א

ועתה אעתיק לך ממש"כ בזה בספר שער מאמרי רשב"י זיע"א. [עמוד רע"ו בד"ה ונבאר]. וז"ל שם בא"ד. ועתה נדבר בבחינת המוחין. הנה מן הקשר התפילין של ראש שהוא אות ד' כנזכר נמשכין שתי רצועות וכו'. — ואח"כ כתב בזה עוד. וז"ל. וכדוגמת הדל"ת עצמה שהוא הקשר וכו'. ע"כ לעניננו.

ב

ובן בספר שער הכוונות [ענין תפילין דרוש ה' עמוד קצ"א] איתא שם בלשון זה. ולכן בקשר ההוא עושין צורת ד' גדולה שהוא סוד וכו'. ע"כ. — הנה מש"כ צורת ד' גדולה בפשוט כונתו הוא למש"כ הזוה"ק ד' רברבא דא קשר של תפילין. וכן למש"כ הזוה"ק בפרשת פנחס ולקשר תפילין מאחור ד' כפולה. וכמו שביארנו לעיל בסימן א'. ע"ש.

ובן עו"ש בשער הכוונות בענין כוונת ק"ש [דרוש ו' בדף כ"ה] כתוב בזה עוד. וז"ל. כך עתה אנו בק"ש בפסוק ראשון של שמע אנו מחברין את לאה שהיא ד' דאחד שהוא קשר תפילין של ראש יחוד ז"א עצמו. אשר הוא תפילין של ראש בפסוק הראשון של שמע ישראל. ע"כ. חזינן אנו גם כאן דמדמה הדל"ת של אחד [שבק"ש] להדל"ת של תפילין. — וכמו שהבאנו לעיל בסימן א' סק"א מהזוה"ק השני דז"ל שם. ד' דא קשר של תפילין.

ג

ובן הוא בספר עין חיים [שער ל"ח פרק ג' עמוד ס"א] וז"ל שם בא"ד. ונעשית ד' קשר של תפילין. וזה סוד וראית את אחורי כמאמר חז"ל

בגמרא מלמד שהראהו קשר של תפילין. ועו"ש. ולכן נרמזת בד' של קשר תפילין של ראש כי היא דלה ועני'. ומה שלוקחת צורת ד' כנגד ד' מוחין וכו'. ע"כ לעניננו.

ד

ובן הוא בספר עולת תמיד. [הוא ספר קבלה ממורנו רח"ו זצוק"ל]. שז"ל שם [באמצע דבריו]. ולכן יש בקשר צורת ד' כנודע להורות שהיא דלה ועני'. ולהורות ג"כ על לקיחתה הארה מועטת מן ד' מוחין לכן צורתה ד'. ואח"כ כתב עוד בזה וז"ל. וכנגד ד' אלפין כו' הוא הקשר של תפילין צורת ד'. ע"כ לעניננו.

[אנב ראוי להעתיק כאן מלשון השער של ספר זה. שז"ל שם. ספר עולת תמיד אשר חבר הרב הגדול המקובל האלקי הרב חיים ויטאל זצוק"ל. כפי מה שקיבל מפי רבו המקובל האלקי בוצינא קדישא הרב הקדוש רבינו יצחק לוריא אשכנזי זלה"ה. אשר דבר בקדשו כפי הקבלה האמיתית שקיבל מפי אליהו ז"ל. — והחכם המפורסם המקובל אלקי מוה"ר יעקב צמח חיים זלה"ה העתיק אותם מכתב יד הקדוש מהרח"ו ז"ל עצמו. וקרא אותו בשם עולת תמיד. ע"כ לעניננו].

עכ"פ חזינן אנו בבירור בכל המקומות אלו שעושים הקשר בצורת דל"ת אחד וכפשוטו. וכמש"נ לעיל בהזוה"ק בסימן א'.

ה

עוד מצאתי בזה בספר עמרת זקנים. [הוא נכד של הרה"ק ר' אברהם ממשעכנוב זצוק"ל]. שכתב בזה בסוף דבריו שם. וז"ל. וכעת לא מצאתי עוד בכתבי האר"י ז"ל שהזכירו תלמידי האר"י ז"ל מענין קשר כפול אע"ג שנזכר בזה"ק. ורק מוהרנ"ש במצת שמורים. ובהגה' לפרי עצ"ח הביא ממוהר"ם דלונזאנו. וממנו העתיקו בספר משנת חסידים. אבל לא נזכר בספר נגיד ומצוה. [שמחברו הוא תלמיד של ר' שמואל ויטל. בן של רח"ו ז"ל]. ושו"ע האר"י ז"ל. וספר הכוונות. ע"כ לעניננו.

של

סימן ב

תפילין

קז

מבואר גם כאן שבכתבי האריז"ל לא מצאנו ענין כזה של ב' דלתין וכמו שהבאנו לעיל. [וע"ע להלן בסימן ה' מה שהבאנו בזה מהמהר"ם דלונזאנו והמשנת חסידים].

ו

ועוד הראו לי כאן דבר נפלא מאוד שבשלושת הסידורים שבזמן הבעש"ט צוק"ל. שאף שבודאי ראו את המשנת חסידים מ"מ לא נרמז שם כלל ענין כזה של שני דלתין. ורק של דל"ת אחד. ואעתיק לך קצת מלשונם ז"ל בזה.

דהנה בסידור של ר"י קאפי"ל ז"ל כתוב שם בשער התפילין. וז"ל. וצריך שיהי בצורת אות ד'. ועו"ש. ולעומתם בעורף הקשר שהוא עור בלא פרשיות ועושין אותה בצורת ד' רק לרמז לד' מוחין וכו'. — ועו"ש בסופו. וז"ל. וע"ז אמרו חז"ל על הפסוק וראית את אחורי מלמד שהראה לו קשר של תפילין. הרי נתבאר לך סוד הקשר של תפילין של ראש שהוא דוקא בעורף ובצורת ד'. עכ"ל. — [ואגב שמעתי ממקור נאמן. שכשהגיע הסידור הזה להבעש"ט זצ"ל. אחזו בידו ונשקו ואמר אשרי העם שככה לו אשרי העם וכו'].]

ובן הוא בהסידור של ר' אשר ז"ל שז"ל שם בא"ד. עד מקום הקשר של תפילין ושם נעשית ד' זו שהיא סוד ד' דאחד. ועו"ש. וענין ד' זו הוא כך וכו'. ועו"ש. ושם מתגלית בחי' המלכות שהיא בחי' הד' של הקשר ובתוכה מלובשים ד' אורות של ד' מוחין. — ועו"ש. ודע כי בחי' ד' זו שהיא הקשר של תפילה של ראש היא בחי' אור המקיף וכו'. ועו"ש. והנה מן הדל"ת הזו שהיא הקשר של תפילה של ראש וכו'. ע"כ.

ובן הוא בהסידור של ר' שעפסי"ל ז"ל בענין סוד תפילין. וז"ל שם בא"ד. והוא ד' דאחד לכן עושין קשר כעין ד'. ועוד ד' נגד ד' אורות מוחי הנ"ל שבתוכה מלובשים וכו'. ועו"ש. ונגד ד' אלפין וכו' לכן עושין ד'. ע"כ לענינו.

נמצא שבכל שלושת הסידורים הנ"ל דהגם שהם מבארים דבר זה ע"פ כתבי האריז"ל מ"מ לא הזכירו כלל ענין כזה של שני דלתי"ן. או דל"ת כפולה. ומבואר מזה שהבינו שעושין ד' אחד וכפשוטו וכמו שהבאנו לעיל. — וע"ל בפשוט. דאף שבודאי ראו שהמשנת חסידים הביא לעשות ב' דלתי"ן. מ"מ כיון שבשאר המקומות שבכתבי האריז"ל [דהיינו ממש"כ בזה הרח"ו ז"ל] לא הובא זה. לכן גם הם ז"ל לא הביאוהו. — [וע"ע להלן בסימן ה' סק"ג מה שהבאנו בזה ממש"כ בזה הרש"ש ז"ל בספרו נהר שלום. דאין לסמוך על ספרי המקובלים כי אם על דברי האר"י ז"ל ותלמידו מהרח"ו ז"ל ע"ש].

סימן ג

ממש"כ בזה בספר עין הדעת טוב וספר הליקוטים

א

הנה בספר עין הדעת טוב ממורנו רח"ו ז"ל. כתב בזה בפרשת תרומה. [בדף פ"ח ע"ב בראש העמוד]. וז"ל שם. נודע כי צורת הקשר הזה הוא ד'. והטעם הוא לרמוז כי שואפת קדושה מן ד' פרשיות תפלה של ראש והיא כדמיונם. ואמנם גם הוא [ר"ל דאף שצורתה היא ד'. מ"מ גם הוא] מצוייר בציור מ"ם סתומה. [והאיך]. בד' בליטות הרצועה לד' רוחות הקשר כעין ם סתומה. ע"כ לעניננו.

והנה יעו"ש"ע שכתב בזה כמה פעמים שצורתה היא ד'. וכמו והייתה צורתה ד'. וכן ונמצא כי ד' זו של הקשר. ועו"ש כי צורתו ד'. והנה מכל הלשונות אלו מבואר שם בפשיטות שצורתו היא ד'. ואלא דלכאורה צ"ב מש"כ שם בתחלת דבריו שגם הוא מצוייר בציור מ"ם. דהנה מלשון זה יש שנראה להם שכונתו הוא שעושין אותו ממש כמ"ם. דהיינו מרובע. ודלא כמו שמבואר שם כמה פעמים שצורתו היא ד' וכדלעיל.

אבל באמת דאין כאן שום קושיא כלל. ואדרכא דמכל לשונו ז"ל גם כאן מבואר שצורתו היא ד'. ורק שכתב בזה שהדל"ת הזה הוא מצוייר בציור מ"ם. וכמו שנבאר להלן בעה"י.

והיינו משום שהדל"ת של תפילין הרי היא צריכה להיות עבה. וכמו שהבאנו לעיל באורך בסימן א' סק"ב. ולכן נמצא שיש בו ד' בליטות הרצועה לד' רוחות הקשר. והיינו שהביאור בזה הוא כך. — והנה מקודם נקדים שבדין מחיצות יש בזה כלל שמחצה על מחצה היא כשרה. והיינו שחציו סתום הוא סגי. — ולכן אם נסתכל ע"ל הדל"ת הזאת נמצא שיש בו ד' בליטות הרצועה לד' רוחות הקשר. והיינו שמזרח

ודרום הרי פשוט שיש בו. שהרי הוא ממש חציו למזרח וגם חציו לדרום. ורק שצריך להבין דהאיך יש בו גם לצד צפון וגם לצד מערב. — אבל הביאור בזה הוא כך. דהנה אמת שצד המזרח הוא הרי לכאן רק לצד המזרח. אבל כשנעיין בו היטב נראה שיש בו גם לצד צפון. שהרי יש בו חלק חשוב [דהיינו חציו] שהוא מגיע גם לצד צפון. דהיינו חלק הרצועה השמאלי של גג הקשר. לכן נחשב הוא שפיר שהוא מתפשט גם לצד צפון.

ובן הוא הביאור לענין צד מערב. דהנה הגם דלכאן אין בו כלל לצד מעריב. ורק לצד דרום. מ"מ הרי יש בו שפיר חלק חשוב [דהיינו חציו] שהוא מגיע למטה לצד מערב. לכן נחשב הוא שפיר שהוא מגיע גם לצד מערב.

סוף דבר. דהנה באם שיהי' ממש מרובע שלם. [וכהיום הקשר הפשוט]. הרי כל אחד יבין בזה שיש בו התפשטות הרצועה לד' רוחותי'. מזרח ומעריב דרום וצפון. וא"כ גם עתה שחסר כאן חלק הרביעי. שפיר יש בו התפשטות הרצועה לכל צד. משום שהרי חציו גם מספיק בזה. וכמש"נ לעיל. ודו"ק.

לבן מכל מש"כ נמצא מבואר. דאדרבא דמלשונו ז"ל גם כאן מבואר שצורתו היא דל"ת. וכמו שמשמע מתחלת לשונו בזה. וכן משאר הלשונות שהבאנו לעיל. — דהנה א"ת שכוונתו הוא שעושין אותו ממש כמ"ם דהיינו מרובע. א"כ מ"צ כאן כלל לכל מש"כ כאן. שהרי הי' צ"ל בפשוט שהוא מצוייר בציור מ"ם משום שעושין בו שני דלתי"ן. וכדמבואר בהזהר בפרשת פנחס. אלא ודאי ש"מ מזה להיפוך. שעושין בו באמת רק דל"ת אחד וכפשוטו. ולכן הוא צריך ליתן הסבר ע"ז שְׁלֵמָה הוא דומה למ"ם. ומפרש משום ד' בליטות הרצועה לד' רוחות הקשר.

ב

והנה בספר הליקוטים בפרשת תרומה [עמוד קע"ו] העתיק גם ממש"כ בזה בספר עין הדעת טוב וכמו שהבאנו לעיל. וז"ל שם. וכנגד קשר של ראש אמר וזאת. שיש כח לראותה שראה מרע"ה קשר של

של סימן ג תפילין קיא

תפילין. ונודע שצורת הקשר הזה ד'. כי הם שאובים מארבע פרשיות.
והוא מצוייר בציור מ"ם. בארבע בליטות הרצועה לארבע רוחות הקשר.
וזה שאמר מאתם מאת ס'. עכ"ל לעניננו. — והנה מש"כ לפרש שם יהי'
הפירוש כאן. וכמש"נ לעיל.

סימן ד

ממש"כ בזה רבינו הרש"ש ז"ל

א

והנה בספר ביאור השמש להרה"ק רבי שלום שרעבי ז"ל בביאורו על ספר עין חיים כתב בזה. [בשער כ"ט שער הנסירה פרק ט' אות ב']. וז"ל. ומש"כ כי ימין שבה הוא שמאל שבו היינו על בחינת ב' הרצונות הנמשכות וכו'. ודרך העודף ברצונות נמשכות על שתי כתפיו לצד הפנים רצונות הימין לשמאלו עד החזה ורצונות השמאל לימינו עד הטבור. וכנראה בחוש מעשה קשר תפילין דראש שרצונות ימין נמשכת על כתף שמאל ושל שמאל לימין. ע"כ לעניננו.

הנה יש קצת שטעו כאן לפרש שכונתו הוא שרצונות השמאל נהפך לימין בתוך הקשר עצמו. והיינו כמו שעושין היום הקשר הפשוט. ומביאין מכאן רא' להקשר המרובע. [הפשוט]. — אבל באמת דטעו כאן מאוד. שהרי כל לשונו ז"ל הוא מורה שהוא נהפך רק בהרצונות הנמשכות על שתי כתפיו וכדמבואר מכל לשונו ז"ל שהבאנו לעיל. — וא"כ אדרבא. הרי מבואר כאן מלשונו דרק אחרי הקשר הן נהפכין וכמו שהבאנו לעיל. — ועוד דהאיך נוכל לפרשו על מרובע. שהרי הבאנו לעיל בסימן ב' מכמה מקומות בזה מכתבי האריז"ל. וכן מספר עין חיים גופא. שמבואר שם להדיא על ד' אחד וכפשוטו. וכמו שהבאנו שם לעיל. — אח"כ ראיתי בספר כתר תפילין מהרה"ג ר' משה קרויזר שליט"א. [בסימן י"ד אות ה']. שכן ביאר בהרש"ש בביאור יפה שעה [אות ג'] להרה"ק רבי שלמה הכהן ז"ל. ע"ש.

ב

והנה כפי שאנו נוהגין לעשות היום את הדל"ת באמת אין הרצונות מתחלפין כלל. וכמו שהעיר ע"ז שם על הרש"ש בספר בית לחם

של

סימן ד

תפילין

קיג

יהודה. דז"ל שם. ואני הדל התרתי כמה קשרים ועשיתי סימן בהם ומצאתי שאין הרצועות מתחלפין כלל. ואולי בזמן הרש"ש ז"ל היו נוהגין לעשות הקשירה באופן אחר. עכ"ל. — הנה חזינן שהי' קשה לו ע"ז וכמו שהקשינו. דלכאוי' הרי אינם מתחלפין כלל.

ואלא הנראה בזה בפשוט דצ"ל בזה כך. דהנה אופן עשייתו של הדל"ת הרי אי"ז מעכב כלל. וכלשון הגמרא בעירובין דעניב ל'הו כעין קשירה דידהו. ולכן צ"ל שסבר הרש"ש דעדיף לעשותו באופן כזה. דהיינו ליקח הרצועה השמאלית מצד שמאל ולהכניסו בהעניבה לצד ימין. [ואולי משום הכלל שכל פינות שאתה פונה לא יהא אלא לימין. או מאיזה טעם שיהי'. ולכן הוא מיישב בזה הלשון שם כי ימין שבה הוא שמאל שבו]. ולא כמו שאנו נוהגין לעשותו להביאו לצד ימין ולהכניסו לצד שמאל. [וכמו שנבאר זה להלן בעה"י בפרק העשירי].

ועב"פ מבואר כאן גם מהבית לחם יהודה. שלא עלה כלל על דעתו שהוא עושה כאן מרובע. ורק שהוא עשה את הדל"ת באופן אחר וכדלעיל.

סימן ה

**ממש"כ בזה המהר"ם דלונזאנו והמשנת חסידים
לעשות ב' דלתי"ן אבל כונתם הוא עם רווח באמצע
ומספר זוהר הי**

א

והנה בספר מצת שמורים [עמוד קצ"ח] הביא ממה שמצא כתוב בזה מהמהר"ם דלונזאנו. וז"ל שם. מצאתי כתוב מהחכם לונזאנו בס' עדי זהב. וז"ל. קשר זה נעלם מעיני רבים ובבחרותי הוקשה לי כי הקשר שהי' לי הי' בצורה ם והוקשה לי כי אלו הם ארבעה מרובעים. ואנן צורת דל"ת בעינן ולא מנין הדל"ת שהיא ארבעה. [ר"ל. שהי' לו קשר המרובע הפשוט שיש בו ד' ריבועין. וזהו הא דהקשה דאנן צורת ד' בעינן ולא מנין הדל"ת שהוא ארבעה]. ועוד כי צורה זו יש שעושין אותה גם מבפנים ואנן בחוץ דוקא בעינן. ועוד כי בזוהר פ' פנחס דף רנ"ח ע"א אמרו ד' כפול"ה. ולא נתקרה דעתי עד שעליתי לא"י ועשו לי תלמידי האריז"ל קשר בצורת דל"ת כפולה. [ר"ל. היינו מרובע עם רווח באמצע]. וקשר זה א"א ללמדו אלא במראית העין. כי היא צורת דל"ת כפולה מבחוץ כזה ם. ע"כ לעניננו.

והנה חזינן אנו מדבריו ז"ל שהוא פירש בהזוה"ק בפ' פנחס על כפול"ה ממש. והיינו שעושין ב' דלתי"ן ממש וכעין מ"ם סתומה. אבל כונתו הוא עם רווח באמצע. שהרי על המרובע הפשוט הוא תמה ע"ז מאוד וכמו שהבאנו לעיל. — והנה אגב מתוך דבריו ז"ל אנו למידין שלא עלה כלל על דעתו שהמרובע הפשוט יחשב כב' דלתי"ן. [וכמו שרגילין לפרש זה היום]. אלא סבר שבמקום לעשות ד' עושין ד' ריבועין. וע"ז הוא דתמה מאוד וכדלעיל. — ואלא דזה ישאר קשה טובא. ראשית דלמה עשו לו כלל מתחלה קשר כזה. ועוד דאחרי שהי' לו קשה ע"ז וכדלעיל א"כ הלמה הוא לא עשה באמת דל"ת אחד וכפשוטו. עד שעלה

של

סימן ה

תפילין

קטו

לא"י ועשו לו ב' דלתי"ן. — ועכ"פ נמצינו אנו למידין. דאף שהוא ז"ל עשה ב' דלתי"ן ממש פירושו הוא עם רווח באמצע אבל על המרובע הפשוט הרי הוא תמה בזה מאוד וכדלעיל.

ב

והנה גם בספר משנת חסידים כתב בזה. וז"ל. וקשר זה הוא כצורת ד' כפולה ראשה של זו ברגלה של זו כשני הדלתין שבמ"ם סתומה. עכ"ל. והנה גם הוא כונתו ז"ל יהי על המרובע עם רווח באמצע שהרי הוא כותב שהוא כשני הדלתין שבמ"ם סתומה. והנה א"ת שהוא מיירי בלי רווח באמצע האיך יהי דומה למ"ם סתומה. וגם דהאיך יהי רמוז בו שני דלתי"ן. א"ו שכונתו הוא עם רווח באמצע. — וזהו הוא דהוסיף שם שהוא כשני הדלתין שבמ"ם סתומה. והיינו דכמו ששם יש בו מעין ב' דלתי"ן שלמים. ה"ה כאן. אבל א"ת שכונתו על המרובע הפשוט הרי הוא צריך להשתמש בב' חלקים לב' הדלתי"ן ביחד. ודו"ק. א"ו כמש"כ. — ועוד שהרי בפשוט הרי לקחו מהמהר"ם דלונזאנו שהבאנו לעיל. [וכמו שהבאנו לעיל בסימן ב' סק"ה בשם העטרת זקנים. ע"ש].

והנה מכל הנ"ל מובן בפשוט שהיסוד שלהם הי' משום הזוה"ק בפ' פנחס שכתב שם שהיא ד' כפולה. — אלא דלעיל בסימן ב' הארכנו בזה להביא מהרבה כתבי האריז"ל שלא מרומז שם כלל ענין כזה של ב' דלתי"ן. או של ד' כפולה. והגם שיש לשון כזה בהזוה"ק. וע"ש לעיל בסימן א' מש"כ ליישב בזה.

ג

והנה לסיכום נמצא מכל מה שהבאנו לעיל בסימן ב'. שבכל כתבי האריז"ל דהיינו ממש"כ בזה רח"ו ז"ל לא נמצא רמז בזה לעשותו ב' דלתי"ן. ואדרבא דמבואר שם כמה פעמים בלשונו ז"ל על ד' אחד וכפשוטו. וכמו שהבאנו לעיל.

לבן צ"ל בפשוט. שהמהר"ם דלונזאנו והמשנ"ח לא ראו את כתבי האריז"ל בזה. שהרי בודאי שלא היו חולקים על רח"ו ז"ל ממה שקיבל בזה ממורו האריז"ל בזה. ודו"ק.

שוב הראו לי ממש"כ בזה הרש"ש ז"ל בנהר שלום. [דף ס' ע"ב]. וז"ל שם. דאין לסמוך על ספרי המקובלים [וכמו] חמדת ימים ומשנת חסידים וכיוצא כי אם על דברי האר"י ז"ל ותלמידו מהרח"ו ז"ל שסמך הרב ידו עליו. ע"כ לעניננו. חזינן בזה בפירוש וכדלעיל.

ד

והנה הראו לי בספר זוהר חי להרה"ק ר' יצחק אייזיק מקאמרנא ז"ל שכתב בזה וז"ל. ולכן צורת הקשר ד'. דהיינו כשאדם עומד למזרח אזי רצועה אחת למערב ואחת לצפון וזהו צורת ד'. ואל תשגיח בדברי הבל להיות דל"ת כעין מ"ם אשר בדאו זולתינו מלבן. [לכאן] צ"ל מלבן]. ע"כ לעניננו. הנה לכאן הי' נראה דבא לאפוקי מאלו העושין קשר צאנו דהיינו וכמו המהר"ם דלונזאנו והמשנ"ח שהבאנו לעיל. אבל לכאן הרי הי' צריך לפרש את הזוהר שם. ועוד שלא הזכיר כאן מילה של ב' דלתי"ן. וגם לשון אשר בדאו מלבן ל"מ כ"כ על הקשר צאנו שזה לא בדאו מלבן. לכן מכ"ז נראה שכוונתו באמת לצעוק על המרובע הפשוט.

ועב"פ מלשונו שכתב ולכן צורת הקשר ד' משמע לכאורה כפשוטו שהדל"ת הוא בהקשר עצמו ודומי' הא דהביא שם שיש שעושין דל"ת כעין מ"ם. ודו"ק.

אמנם ראיתי מי שרצה לפרש שכוונתו ז"ל שם שהדל"ת הוא בהרצועות היוצאין מהקשר. שאחת מהן נמשך למטה למערב ואחת נמשך לצד צפון דהיינו הגג של הדל"ת. וכנראה דלמד כן. מדפירש שם את הדל"ת שאחת הוא למערב ואחת לצפון. וא"ת שהקשר בעצמו הוא דל"ת מה הי' צריך לפרש שם כל זה. — אבל לענ"ד דקשה הוא מאוד לפרש כן. דא"כ הי' צ"ל שם אזי רצועה אחת יורדת למערב ואחת נמשכת לצפון. ועוד דלמה הוא לא פירש כפשוטו שהדל"ת הוא בהקשר עצמו. ועוד שהרי בודאי ראה את התרוה"ד בזה שהוא מפקיעו מאוד וכתב שם דליכא דטעי בהא. — לכן מכ"ז הי' נראה בודאי שכוונתו הוא באמת שהדל"ת הוא בהקשר עצמו וכדלעיל. ורק מה שהביא שם שרצועה אחת

של סימן ה תפילין קיז

הוא למערב ואחת לצפון נ"ל שכונתו ז"ל בזה הי' להעתיק את דברי רש"י בשבת דף ס"ב ע"א. שחזינן בזה שיש בהקשר צורת דל"ת. ודלא כמו שעושין אותו כעין מ"ם דהיינו שלא עושין דל"ת. — [וזה נראה גם כונתו שם דכתב וזהו צורת ד'. ר"ל שבזה שפיר יש בו צורת דל"ת ולאפוקי מאלו העושין כעין מ"ם]. ודו"ק.

פרק שמיני

סיכום הדברים שנראה שגרמו לעשות הקשר
המרובע הפשוט

סימן א

משום שרצו לעשות ב' דלתי"ן

א

והנה דבר הראשון שנראה שלכן עשו קשר המרובע הוא משום שרצו לעשות ב' דלתי"ן. כדי לקיים את דברי הזוהר בפרשת פנחס וכמו שהבאנו לעיל באורך בפרק שביעי. אבל יעויין שם לעיל שהבאנו בזה שבכל כתבי האר"ז לא מצינו דבר כזה לעשותו כב' דלתי"ן. וע"כ שהי' להם ביאור בהזוה"ק שם שאי"ז סתירה להנגלה. ועש"ע לעיל מש"כ ליישב בזה. — ורק שבספר מצת שמורים הביא בזה מהמהר"ם דלונזאנו לעשותו כמ"ם סתומה. וכן הובא זה בספר משנת חסידים וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן ה'. — אבל הארכנו שם לעיל שגם הם כוונתם ז"ל הי' למ"ם סתומה עם רווח באמצע וכמדפורש שם בהמהר"ם דלונזאנו. שהרי על הקשר הפשוט הוא הקשה ע"ז מאוד וכמו שהבאנו לעיל כל לשונו ז"ל בזה.

ב

ועכ"פ נראה ברור שזה הי' הגורם הראשון שמשו"ז עשו הקשר הפשוט. משום שבלשון של המשנת חסידים יש מקום גדול לפרש בו שכונתו הוא על הקשר זה. שהרי הוא כתב שם. וז"ל. וקשר זה הוא

של

סימן א

תפילין

קיט

כצורת ד' כפולת ראשה של זו ברגל של זו כשני הדלתי"ן שבמ"ם סתומה. עכ"ל. דהנה מדכתב ראשה של זו ברגל של זו ולא כתב בצד רגל של זו. לכאורה משמע מזה שכוונתו הוא על המרובע הפשוט. אלא דלעיל שם דייקנו בזה ממש"כ שהוא כשני הדלתי"ן שבמ"ם סתומה דע"כ דכוונתו הוא עם רווח באמצע. ועוד שעל המרובע הפשוט לא ניתן כלל לומר שהוא כצורת ד' כפולת. ועוד דבפשוט הרי העתיק בזה ממה שמצא בזה בהמהר"ם דלונזאנו. ושם הרי תמה בזה מאוד וכמו שהבאנו לעיל.

ג

נמצא דכל אלו שעשו קשר הפשוט משום שרצו לעשות ב' דלתי"ן שגו בזה בתרתי. א. שבכל כתבי האריז"ל הרי לא מצינו דבר כזה וכמש"כ שם לעיל בסימן ב'. וכן הבאנו שם עוד שכן הוא מבואר בשלשת הסידורים שבזמן הבעש"ט ז"ל וכן הוא מבואר בהרש"ש ז"ל וכמו שהבאנו שם בסימן ד'. ב. שאפי' המהר"ם דלונזאנו והמשנ"ח הרי כוונתם הי' עם רווח באמצע וכמו שהבאנו שם לעיל.

סימן ב

**משום שסמכו עצמן על הר"י האסכנדרני והא"ח שהביאו
הב"י בסו"ס ל"ב**

א

והנה הדבר השני שנראה שגרם מאוד לעשות הקשר המרובע הוא משום שהאופן הראשון שהב"י הביא בזה הוא הרי מהר"י האסכנדרני ויוצא בזה מרובע. [והביא והו הרבה מן הפוסקים ז"ל. וכמו שהבאתי לעיל בפרק חמישי סק"ג. ע"ש]. ועוד דגם באופן השני שהביא שם מהא"ח [אגב זה אינו הארחות חיים הידוע ואיננו יודעים מיהו]. הוא כותב שם בלשון זה. וזאת העברה כדי שלא ישאר בקשר שתי וערב. הרי לכאורה שוב משמע מזה שהקשר הוא מרובע.

אבל התשובה בכ"ז היא פשוטה מאוד וכמו שהארכנו שם לעיל בפרק חמישי. דהנה אמת שהר"י אסכנדרני עשה מרובע אבל עדיין אין לנו שום רא"י שהב"י הסכים לזה. שהרי הוא עושה את הדל"ת מבפנים ולא יתכן כלל שהב"י הסכים לזה וכמו שהארכנו שם לעיל. — ולכן אין לנו שום רא"י גם מהאופן השני שהביא בזה מהא"ח. — [והנה אגב רציתי להעיר. דהנה מה שהב"י הביא שם מהא"ח לענ"ד אין אנו יודעין כלל מה שהוא עשה. ועכ"פ ל"מ כלל שהוא עשה מרובע. שהרי הוא אומר לנו בפירוש שהוא עושה דל"ת והאיך נפרשו שעושה מרובע. בתמ"י. אלא ודאי שאין אנו מבינים מה שהוא עשה וכמש"כ לנו הרמב"ם כלל גדול בזה שא"א להודיע צורתו בכתב אלא בראיות העין. — ובפרט שהרי הוא מסיים שם את דבריו והרצועות עצמם יראו לך הדרך הרי שלא פירש לנו מה שהוא עושה. — וע"ע להלן בפרק י' סימן ה' מש"כ בזה עוד].

ונחזור לעניננו דהנה בודאי נראה שאחד מהדברים שגרם מאוד לעשות הקשר המרובע הוא משום דברי הר"י האסכנדרני הנ"ל וגם משום

של

סימן ב

תפילין

קכא

דברי הא"ח בזה. שהרי כלול בזה ב' דברים. א. עצם דברי הר"י
האסכנדרני והא"ח בזה. ב. שהרי בפשוט למידין מזה שהב"י הפכים לזה.
אבל באמת דלא יתכן כלל לומר כן וכמו שהארכנו שם לעיל.

ב

והנה באמת שאנו רואין את הקשר של הב"י באופן ברור מאוד במש"כ
שם בתחלת דבריו [בסו"ס ל"ב] שז"ל שם. ועכשיו נהגו לעשות
הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדיו. דפירושו הוא על הדל"ת שלנו
שלכן הוא נראה מב' צדדיו. — [ומבואר הוא פירוש זה בהמ"א בסו"ס
ל"ב סקס"ט וכמש"כ לעיל בפרק רביעי סימן א' סק"ז. וכן הוא נרמז
בהתשובה מאהבה וכמש"כ שם לעיל בסימן ב' סק"ה. וכן הוא מפורש
בהמלאכ"ש שם ובעוד הרבה מקומות ואכ"מ להאריך בזה. והמלאכ"ש
הוסיף שם עוד שא"א לפרש שם בהב"י בענין אחר. ע"ש]. — לכן בע"כ
צ"ל דמה שהביא הב"י מהר"י האסכנדרני ושתק בזה הוא כמש"כ לעיל
באורך בפרק חמישי. ע"ש.

סימן ג

שסמכו על לשונו של המהרי"ל ועל המלבויו"ט
והא"ר והמ"ב שהביאו שיש דל"ת בהרצועות

א

והנה הדבר השלישי שגרם מאוד לעשות הקשר המרובע הוא משום לשונו של המהרי"ל בזה שהבאנו לעיל באורך בפרק שלישי. משום דלכאורה נראה שם מתחלת דבריו שהדל"ת הוא בהרצועות. — ובפרט בדורות האחרונים טעו בזה מאוד משום דברי המלבושי יו"ט והא"ר [על הלבוש בסכ"ז סעיף י"א] שהביאו דברים ברורים בזה שיש דל"ת בהרצועות. וכן העתיקו המ"ב בסימן כ"ז סקל"ז. אבל באמת דטעו בזה מאוד וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק שלישי. ע"ש.

ב

והנה בכל ספרי זמנינו שהתירו את הקשר המרובע סמכו בזה בעיקר על דברי התפארת ארי' בזה שהוא באמת היחיד שהתיר את זה. משום שסמך עצמו על דברי המהרי"ל הנ"ל שפירשו שהדל"ת הוא בהרצועות. והוא חולק שם על התרוה"ד הידוע [שהביאו הפרישה בסו"ס ל"ב] שהוא מפקיעו מאוד וכתב שם במילים חזקות דליכא דמעי בהא. — אבל באמת שהוא היחיד שפירש כן בהמהרי"ל ושיחלוק בזה על התרוה"ד. — ובמילים אחרות מהתרוה"ד ועד התפ"א [שהוא שלש מאות וחמשים שנה] לא מצינו אף אחד שיאמר דבר כזה שיש כאן פלוגתא בין המהרי"ל להתרוה"ד ומבואר מזה שלא ראו כאן בהמהרי"ל שום דבר בזה. — ועוד נלענ"ד ברור שלכן כתבו התרוה"ד ואף שכתב דליכא דמעי בהא הוא משום דברי המהרי"ל בזה וכמו שביארנו שם לעיל בפ"ג סימן ב' ע"ש.

של

סימן ג

תפילין

קכג

ועיין עוד לעיל בפרק ששי [סימן א'] שהבאנו שם את כל דברי התפ"א והקשינו ע"ז מאוד. ועוד הבאנו שם [בסק"ג] מספר ילקוט הגרשוני שאחד מבני דורו ה"ה הרה"ג ר' דוב צימראן ז"ל מייזלויטין האריך בזה טובא שצריך לעשות דוקא דל"ת. והוא כתב להתפ"א בזה לדחות שם את כל דבריו ע"ש.

ג

שוב מצאתי בזה דבר נפלא בספר שלחן שלמה שדבריו שם מאירים מאוד האיך לפרש את המהרי"ל הנ"ל וכמו שביארנו שם לעיל בפרק שלישי. — דהנה בסימן כ"ז סעיף ח' כתב וז"ל בא"ד. גם יהא זהיר שיעשה הקשר באופן שיהיו הרצועות שתולין כמו דל"ת שהרצועה של ימין יהא תלוי לאורך ושל שמאל לרוחב. ואם יהפוך הקשר [דהיינו שיעשה דל"ת הפוכה] יהיו תלויים הרצועות כזה פ' ע"כ.

דהנה לכאורה צב"ט מהו כונתו כאן ואיזה ענין יש שיהי' עוד דל"ת בהרצועות. ואלא הנראה בזה ברור לענ"ד דאה"נ דאין צריך שיהי' עוד דל"ת בהרצועות. אלא דכונתו הוא לעצם הקשר דהיינו הדל"ת. [וכמו שכתב שם בתחלת דבריו. ע"ש]. דהיינו שיהי' הקשר באופן דל"ת ישר ולא דל"ת הפוך. ורק שנתן הסימן בזה בהרצועות הניתלין ממנו וכמו שהביאו כאן המהרי"ל וכמו שביארנו שם לעיל בפרק שלישי ע"ש.

ד

נמצא למש"כ דאלו שסומכין עצמן על הדל"ת שבהרצועות משום שסומכין על המלבו"ט והא"ר והמ"ב בזה [בסכ"ז] טעו בזה מאוד. וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק שלישי. והראי' הכי הגדולה בזה הוא מהתפ"א בעצמו שהרי גם הוא לא הסתייע בזה כלל לא מהמלבו"ט ולא מהא"ר. ורק מהמהרי"ל וכדלעיל. — וגם מי שסומך עצמו על התפ"א בזה הוא ג"כ תמוה מאוד שהרי הוא בגדר דעת יחיד ממש בזה לפרש כן בהמהרי"ל וכמש"נ לעיל.

סימן ד

שטעו כאן משום הלשונות של הגאונים ז"ל בזה

א

והנה הדבר הרביעי שנראה שטעו כאן הוא משום הלשונות של הגאונים ז"ל בזה דהיינו שלא הבינו מה הם עושים. וכמו בהלשון של השימוש"ר שהוא בקיצור מאוד ולכן הבינו בו שעושה מרובע. ובאמת דלא יתכן כלל לאומרו וכמו שנבאר אי"ה להלן בפרק העשירי. — וכן בהלשון של הרב האי גאון ז"ל שבמילים הראשונים יש [כבר] מקום גדול לטעות שם שכונתו הוא על מרובע. ואף שכל לשונו שם אח"כ מראה לנו בבירור שהוא עושה דל"ת. וכמו שנבאר ג"ז להלן בפרק העשירי. — וכן בהלשון של הברוך שאמר שהביא מהר"י ברזילי דאף שבתחלת לשונו מבואר שם מאוד שעושה דל"ת אבל אח"כ קשה מאוד לפרש שם את דבריו. ולכן חשבו שהוא עושה מרובע. — ושכחו מאוד ממש"כ הרמב"ם בזה [בפ"ג הי"ג] דא"א להודיע צורתו בכתב אלא בראיות העין. והנה יש שהגזימו כאן מאוד שכונתם ז"ל יהי' על הרצועות היוצאין מן הקשר דשם הוא הדל"ת. אבל באמת דלא יתכן כלל לפרשם כן שהרי לא רמזו לזה כלל ונמצא שהעיקר חסר מן הספר. ועוד שאחרי שהתרוה"ד כתב ע"ז וליכא דטעי בהא האיך נוכל לבוא ולפרשם שכונתם יהי' על הרצועות. בתמי'. אלא ודאי שעשו דל"ת ורק שצריך לידע האיך לפרשם וכדלעיל.

ב

והנה באמת שיש לנו [גם] עדיות מפורשות בזה שהן עושין דל"ת. וכמו בהשימוש"ר יש לנו עדות מפורשת בזה מהתרוה"ד [שהביאו הפרישה בסו"ס ל"ב] שז"ל שם. וכן כתב האשיר"י ושימוש"א רבא בהדיא דצורת הדל"ת בקשר עצמו וכן משמע מפירוש רש"י. וגומר שם וצורתה

של סימן ד תפילין קכה

כזה ד. הרי לנו מפורש מאוד שהבין בהשימוש"ר שעושה דל"ת וא"כ
האיך אנו יכולים לחלוק עליו בזה. בתמי'.

וכן בהמלאכ"ש הביא שם [בכלל כ'] לענין הלשון של הרב האי גאון
ז"ל. שז"ל שם. ויען שכנראה דברי רבנו האי גאון שהביא [הב"י]
המה המפורשים ביותר אעתיקם בזה. חזינן אנו גם כאן שהבין בהרב
האי גאון שהוא עושה דל"ת. — וכן הוא גם לענין הלשון של הברוך
שאמר שהביא מהר"י ברזילי שלשונו הוא שם מ"מ הענין הוא מובן. ע"ש.
— הרי לנו עדות בכל הגאונים ז"ל שהבינו אותם על דל"ת.

סימן ה

שטעו כאן משום המשנ"ב בזה בסכ"ז ובסו"ס ל"ב

א

והנה הדבר החמישי שנראה שטעו בזה מאוד הוא משום מש"כ המשנה ברורה בזה בסכ"ז ובסוף סימן ל"ב. דהנה בסכ"ז סעיף י' איתא שם בשו"ע וז"ל. וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה בעין דל"ת לצד חוץ. וכתב ע"ז במ"ב סקל"ז וז"ל. שנראה בעין דל"ת. כי שתי רצועות יוצאין מתוך הקשר למטה. אותה היוצאת מצד שמאל המניח נמשכת לרחבו כמו גג הדל"ת. ואותה היוצאת לצד ימין נמשכת באורך למטה כמו רגל הדל"ת. [א"ר]. עכ"ל. הנה לפום ריהטא הרי משמע כאן בודאי שהדל"ת הוא ע"י הרצועות היוצאין ממנו כעין ד'. לכן משמע מזה שהקשר בעצמו הוא מרובע.

אבל האמת הוא בזה וכמש"כ לעיל באורך בפרק שלישי בסימן ה'. דהרי לא יתכן כלל שהוא התעלם לגמרי מהתירוה"ד שכתב בזה במיל"ם חזקות מאוד שהדל"ת הוא בהקשר עצמו והוסיף שם וליכא דטעי בהא. — אלא ודאי ששם הוא מיירי לענין אחר לגמרי. וכמו שביארנו שם לעיל. — אבל מ"מ זה ברור מאוד שבפשוט יש כאן בודאי מקום גדול לטעות בזה וכדלעיל.

ב

ובן בהא דאיתא שם בשו"ע סו"ס ל"ב סעיף נ"ב יכניס הרצועה בתוך המעברתא ויעשה קשר כמין דל"ת. כתב שם במ"ב סקל"ג וז"ל. כמין ד'. ויש שעושין קשר כמ"ם סתומה שנראה כשני דל"ת"ן משני צדדין וכו'. ועיין בספר תפ"א שהביא בשם תשובה מאהבה והסכים עמו לדינא דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. עכ"ל. — דהנה בפשוט למדין כאן שהוא מיירי כאן מהקשר המרובע הפשוט. ולכן מדקאמר ע"ז

של

סימן ה

תפילין

קכז

[רק] שהדל"ת הוא יותר נכון לדינא למידין מזה העולם דהקשר המרובע הוא אינו מופרך הוא מכל וכל. — אבל מהו האמת בזה שכאן הוא איירי מהמרובע הגדול דהיינו עם רווח באמצע. [דקרינן לזה היום קשר צאנז]. ואילו מהקשר הפשוט הוא לא קמיירי כלל. וכמו שהארכנו גם בזה לעיל בפרק שלישי בסימן ו'. ע"ש.

ג

וע"ע במש"ב הנ"ל דכתב בזה וז"ל. ועיין בספר תפארת ארי' שהביא בשם תשובה מאהבה והסכים עמו לדינא דא"ל העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. — והנה כולם תמהו כאן מאוד. דהרי ידוע דהתפ"א הוא [הרי] היחיד שהצדיק מאוד את המרובע. וא"כ האיך הוא יכול לסיים כאן בשמו שנכון יותר לדינא לעשות דל"ת שהוא ההיפוך הגמור ממש"כ שם. — והנה רוב המתקשין בזה נשארו בזה בצ"ע. אבל יש שמתעקשין כאן שבע"כ צ"ל שכוונת המ"ב יהי' שצריך באמת לעשות מרובע. [וכמו שסובר התפ"א]. ומה שקורא לזה קשר של דל"ת הוא משום שהרצועות יוצאין ממנו כעין ד'. ומביאין כאילו סמך לזה ממש"כ המ"ב בזה לעיל בסכ"ז שיש ד' בהרצועות וכמו שהבאנו לעיל בסק"א.

אבל באמת שכ"ז הוא אינו ואינו מיישב כלל. ראשית שהרי גם מש"כ המ"ב בזה בסכ"ז הוא אינו כפשוטו כלל וכמו שהבאנו לעיל בסק"א. וגם דבפשוט הרי מתפרש הוא דאלו העושין קשר של דל"ת דומי' דאלו שעושין קשר כמ"ם סתומה. — ורק דמה שהביא זה בשם התפ"א ושם הרי כתב לעשות מרובע יעויין לעיל מש"כ בזה באורך בפרק שלישי סימן ו'. ע"ש.

ד

ונסבם עוד פעם בקיצור מכל מש"כ כאן. דהנה שלושה דברים יש שטעו בזה מאוד בהמ"ב שמשו"ז הכשירו את קשר המרובע. א. ממש"כ בזה בסכ"ז שהדל"ת הוא בהרצועות. ב. ממש"כ בזה בסו"ס ל"ב שיש שעושין קשר כמ"ם סתומה וכו' ופירשוהו על המרובע הפשוט. ג. ממה שהביא בזה בשם התפארת ארי' והוא הרי המתיר הגדול של המרובע. — אבל באמת שכל זה הוא אינו וכמו שביארנו לעיל.

סימן ו

שטעו בזה משום שסברו שכן עשה השינווער ז"ל וכן השר שלום מבעלזא ז"ל

א

והנה הדבר הששי שטעו בזה מאוד משום שסברו שכן עשו הרה"ק ר' יחזקאל משינווא ז"ל. [דכידוע שהי' מדקדק מאוד בהלכה. ודו"ק].
וכן הרה"ק השר שלום מבעלזא ז"ל. — דהנה כידוע עשה הדברי חיים מצאנז הקשר של תפילין כעין דל"ת כפולה דהיינו כצורת מ"ם סתומה. ושאלו בזה להשינוור ז"ל מדוע הוא לא נוהג בזה ג"כ כאביו ז"ל והשיב בזה שתי תשובות. א. שכיון שהרצועות הם של עור ובטבעם מתרחבים הם ויש צורך במשך הזמן להקטין את הקשר. והקשר המיוחד הזה יודעין הן רק יחידים ממש וא"כ יכול לצאת בזה תקלה של אי הנחת תפילין כמצותו וגם חשש ברכה לבטלה. לכן הוא עושה קשר הפשוט וכמקובל אשר בקל אפשר לשנותו.

ועוד השיב בזה להגה"ח ר' יעקב גרינוולד ז"ל. [אחיו של הערוגת הבשם]. דהיות מימות יהושע בן נון לא הי' יהודי אשר השקיע כל כך הרבה כוחות בהלכות תפילין וכמו רבו השר שלום מבעלזא והוא עשה קשר פשוט בזה לכן הוא עושה ג"כ כמוהו. — [הובא בספר דברי יחזקאל החדש משינווא].

והנה מדאמר שהוא עשה הקשר הפשוט טעו בזה הרבה שכונתו הוא לקשר הפשוט שקרינן לזה היום [ובדורות האחרונים] דהיינו לקשר המרובע הפשוט. לכן למידין מזה העולם ב' דברים. א. שהשינוור ז"ל עשה קשר המרובע. ב. שגם השר שלום מבעלזא עשה קשר מרובע. — [ויש להם לכאורה רא' גדולה לזה שהרי כן נוהגין היום בבעלזא. וכידוע שרבותיהם ז"ל לא שינו דבר מאבותיהם ז"ל].

של

סימן ו

תפילין

קכט

אבל האמת הוא שטעו בזה מאוד. שכוונת השינוור ז"ל הי' להקשר הדל"ת ולזה הוא דקרא קשר הפשוט. דהיינו דביחס למה שעשה אביו ז"ל הקשר הגדול של ב' דלת"ן עשה הוא קשר הפשוט של דל"ת אחד. וכמו שנבאר להלן.

ב

והנה באמת שיש לנו כמה ראיות שהשינוור ז"ל עשה דל"ת ולא מרובע. דהנה רא' הראשונה היא ממה שהבאנו לעיל דהיינו ממה ששאלו אותו דלמה הוא לא עושה בזה כאביו ז"ל והשיב להם בזה ב' תשובות וכדלעיל. — דהנה א"ת שהוא עשה קשר המרובע הלמה הוא לא השיב להם בפשוט דגם הוא עושה ב' דלת"ן. דהא בודאי אם שעשה קשר מרובע הוא משום הכי הוא. וא"כ הי' לו לומר להם שבמרובע גם מרומז ב' דלת"ן ואע"פ שאין שם רווח באמצע. ומדהשיב להם בהאופנים האחרים וכדלעיל ש"מ שהוא עשה באמת רק דל"ת אחד. ודו"ק.

ורא' השניה היא. דהנה בספר דברי יחזקאל החדש הביא מהרה"ח ר' אלחנן הלפרין שליט"א מלונדון. שזקנו בעל האמרי יהודה הי' פעם אצל הדברי חיים לעת זקנותו והוכיח לו מכתבי האריז"ל שעדיף לעשות הקשר הפשוט שנהגו העולם מהקשר שהוא עושה מעשה אומן. וכשביקר אצלו בנו השינוור ז"ל אחרי הפגישה הנ"ל סיפר לו אביו ז"ל מהשיחה הנ"ל. אשר הוכיח לו מכתבי האריז"ל שהקשר שאתה עושה עדיף יותר. ע"ש. — והנה מכל השיחה שם משמע שהוכיח לו שעדיף לעשות דל"ת ולא שהוכיח לו שעדיף לעשות קשר מרובע ובלי חור. בתמ"י. — לכן מבואר גם מזה וכמש"כ לעיל. ודו"ק. — [והנה אגב נמצינו אנו למידין שעל פי האריז"ל צריך לעשות דל"ת וכמו שהבאנו לעיל בפרק שביעי סימן ב'. והד"ח בעצמו הסכים לזה. ודו"ק].

ורא' השלישית היא. דהנה זה פשוט שלפני שעשה הד"ח ב' דלת"ן עשה הוא קשר פשוט של דל"ת אחד ולא מרובע. ועוד פשוט שהד"ח כשעשה הב' דלת"ן הי' זה לאחר הרבה שנים אחרי הבר מצוה של השינוור ז"ל דהיינו שבהבר מצוה שלו קיבל מאביו ז"ל קשר של

דל"ת אחד. וא"כ יש לשאול מתי הוא התחיל לעשות קשר מרובע. — דהרי מכל מה ששאלו אותו משמע שהוא לא שינה בזה דבר ממה שהי' לו. ולא שגם הוא ז"ל עשה שינוי בזה לקשר המרובע. — [וגם שלא מרמז שם כלל שעשה השינוי משום שכך עשה רבו השר שלום מבעלזא]. — ועוד שהרי בודאי הי' צריך ליתן הסבר ע"ז שפ"מ המרובע הוא טוב שהרי בפשוט אין בו שום רמז לדל"ת. לכן מבואר מכ"ז שהוא עשה באמת דל"ת אחד וכפשוטו וכמש"נ לעיל.

ג

ובן מוכח זה גם מספר קול סופרים באות י"ג שכך הוא הבין בהשינוור ז"ל. דהנה הוא מביא שם מספר מלאכת שמים שהזהיר את הסופרים שהקשר לא יהי' גדול. משום שבמשך הזמן הוא מתרחב ולא יהי' במקומו הראוי. ומוסיף שם עוד ששמע דמה"ט לא רצה השינוור ז"ל רק בקשר פשוט משום שזה יכול כל איש לתקנו. ע"ש. — והנה בספר מלאכת"ש הא איירי שם באורך דאלו העושים קשר המרובע אין יוצאין בו כלל ושצריך לעשות דל"ת ממש. והנה כשהביא מהשינוור ז"ל שעשה קשר הפשוט הא לא מרמז שם כלל שהוא עשה קשר המרובע ודלא כמו דאיתא שם במלאכת"ש. — לכן מובן גם ממנו שהוא הבין שהוא עשה דל"ת ולזה הוא דקרא קשר הפשוט.

של

סימן ז

תפילין

קלא

סימן ז

מביא עוד מכמה דברים שטעו בזה

א

יש שטעו כאן מאוד משום הלשון של התשובה מאהבה שהבאנו לעיל בפרק רביעי סימן ב'. שז"ל שם. המעיין בב"י סו"ס ל"ב יראה שהקשר הנהוג אצל רוב העולם הוא הקשר הישר. שכתב שם וז"ל. וכופל הרצועה מתחת העניבה וכו'. [וכמו שהבאנו לעיל כל לשונו בזה. ואח"כ הוא גומר שם. וז"ל]. ואי כקשר שהמציאו החדשים מקרוב זה חמשים שנה לא תמצא צורה זו. אף לא יכפולה ב' פעמים. ועיין בזה. ואנו אין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל בדינו ודי בקבלת מרן ב"י ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר. עכ"ל. דהנה מדהביא את לשונו של הר"י האסכנדרני ואם שעושים מה שהוא מצווה לנו הרי יוצא בזה מרובע. [וכדמפורסם לכל מי שלומד ענין זה]. לכן למידין מזה שזהו הקשר הישר. ועוד למידין מזה שזהו הקשר הנהוג אצל רוב העולם וכמו שהביא בתחלת לשונו בזה.

אבל מהו האמת בזה וכמש"כ שם לעיל דאדרבא דמכל לשונו שם מבואר שהוא צעק [באמת] על המרובע וכמו שביארנו שם לעיל. וכן פירשו בפשיטות גם המלאכת שמים וכמו שהבאנו שם לעיל. — ויש להוסיף בזה שיש להתפלא עליהם מאוד. דהאיך י"ל שהוא עזב בזה את כל הפשטות של כל הראשונים והפוסקים ז"ל שמבואר בהם שעושין דל"ת. והלך אחרי הר"י האסכנדרני שעושה כאן מרובע והוא שותק בזה לגמרי ולא מקשה ע"ז כלום. בתמי'. אלא ודאי וכמש"כ שם לעיל.

ב

עוד יש שטעו בזה מאוד משום מש"כ בזה בשו"ת ר' ידידי' טיאה וזי"ל [בתשובה י"ב]. שיש שם משמעות חזקה כאילו שהוא מעיד

שם על אביו ז"ל הקרבן נתנאל וכן על רבו הגאון הגדול ר' יונתן אייבשיץ ז"ל ושאר גאוני זמנו שכולם עשו הקשר המרובע. משום שכתב שם שכולם הי' להם קשר תפילין כמו שקושרין אנו ולעיל מזה הרי הביא את המרובע הפשוט. — אבל האמת הוא בזה וכמו שהארכנו בזה טובא לעיל בפרק ששי סימן ג'. ע"ש.

ג

עוד ראיתי שטעו כאן משום מש"כ בזה הליקוטי ההגהות על הברוך שאמר. דהיינו שכותב שם כל סדר עשייתו והוא ממש כסדר שעושים היום הקשר המרובע. אבל תמוה מאוד שסמכו ע"ז שהרי לא הזכיר כלל בדבריו שצריך לעשות דל"ת ולא דן בזה כלל. ועוד יש להשים לב בהא דגומר שם את דבריו בלשון זו והי' אז הקשר של תפילין יפה בפניו עשוי כתיקונו. [ודו"ק מאוד]. ע"כ. — והנה כשראיתי זה בפעם הראשונה צלצלתי אז להמחבר שהוציאו לאור ה"ה הרה"ג ר' מנחם מענדל' משי-זהב שליט"א. ושאלתי אותו דהאיך זה יתכן שלא הזכיר כלל את הדל"ת ולא דן בזה כלל. והוא ענה לי בזה"ל. למה לא הסתכלת בהקדמה שלי שאין אנו יודעים מיהו ובאיזה זמן הי'. ודו"ק. — וכהיום עושין מדבריו המקור הראשון להקשר המרובע. — ועכ"פ בדבריו שגומר שם ואז יהי' הקשר יפה בפניו וכדלעיל מפורש בדבריו שהוא אינו עושה דל"ת. ודו"ק מאוד.

ד

עוד יש שטעו בזה. משום הלשון שהובא בספר ערוגת הבושם להר"ר אברהם ב"ר עזריאל ז"ל. שהביא שם [בעמוד 88]. וז"ל. כתב הרי אלעזר ז"ל. [היינו הרוקח ז"ל]. בקשר תפילין של ראש ד' כמו ס'. הרי [שם] עם ש' שבבתיים. ע"כ לענינו. דהנה יש שרוצין להבין דהיינו דעושין אותו כצורת מ"ם. אבל באמת דח"ו מלפרש כן. שהרי בפירוש קאמר ד' כמו ס'. הרי חזינן בהדיא דעושין אותו ד'. ועוד דהרי לא ביאר כלל דלמה יעשו אותו כמו ס'. שהרי לא הזכיר כלל ענין כזה של ב' דלתי"ן. וא"כ לשיטתם שרוצין לפרש כן הרי הי' צריך להזכיר זה משום שצריך לעשות ב' דלתי"ן. א"ו שעושין אותו ד'. ומה שקאמר שם שהוא כמו

של

סימן ז

תפילין

קלג

ס'. נ"ל לפרש דה"פ הוא. דהרי הוא בא לפרש שם הקרא וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך. [דאיירי שם לעיל מזה]. והיינו שהוא בא לפרש שְׁלֵמָה נקרא שיש שם ה'. [דהא לא נמצא שם רק שי"ן וד']. וע"ז הוא מפרש בשם הר"ר אלעזר ז"ל. [דהיינו בשם הרוקח ז"ל]. שהד' של תפילין הוא דומה לם'. ולכן קרוי שיש שם אותיות שם. — [אגב. יעו"ש ברש"י במנחות דהיינו משום שיש שם רוב השם שי"ן ודל"ת].

והנה הא דמפרש שם שהוא כמו ס'. נ"ל לפרש דה"פ הוא. שהרי הד' של תפילין הוא אינו כשאר ד' של הס"ת. דהיינו שהוא ד' דק. שהרי יש בו דין בהרצעות שיהי' להם רוחב שעורה. וא"כ נמצא שהוא ד' עבה. — ולכן הוא דומה לם'. דהיינו דחסר שם כאילו רק חלק הריבוע הרביעי מצד שמאל. ולכן הוא דומה למ"ם. ודו"ק.

ה

עוד יש שטעו כאן מאוד משום לשונו של האור זרוע שהבאנו לעיל בפרק ראשון סימן ג'. דהנה הביא שם מלשון של רבו רבינו שמחה שאין בקשר הזה תבנית דל"ת ופירושוהו כפשטות לשונו דהיינו שאין בזה תמונת דל"ת. — אבל באמת דכונתו הוא רק שאין בזה דין אות וכמו שפירשו שם האור זרוע בעצמו וכמו שהבאנו שם לעיל. — וזהו גם הא דמסיק שם בזה הלשון. ואע"פ שפירשנו דקשר שברצונות אין זה דל"ת. [דהיינו דאין בזה דין אות]. אעפ"כ אין לשנות מקשר זה. [דהיינו מלעשותו דל"ת]. שאם שינה פסל דהכי גמיר הלכה למשה מסיני.

ו

עוד יש דבר שטעו בזה שלתוס' ולעוד הרבה מהראשונים ז"ל הדל"ת הוא אינו הלכה למשה מסיני. — אבל יעויין לעיל בפרק ראשון מש"כ בזה באורך דמלבד דעת העיטור כולם יודו שהוא הלכה למשה מסיני וכמו שהארכנו שם לעיל. — ובמיוחד יש לטעות בזה משום לשון התוס' בעירובין דף צ"ז ע"א. שכתבו שם [בד"ה קשר של תפילין הלכה למשה מסיני] דאין הלכה למשה מסיני אלא השי"ן בלבד. — אבל האמת הוא בזה וכמו שהבאנו לעיל בפרק ראשון סימן ד' סק"ג. שממה שסיימו

שם משמע דאין קדושה אלא בשי"ן בלבד מבואר בזה דרך פליגי דאין בהן דין אות. וכדמוכח שם גם בהתוס' בד"ה ונוייהן לבד וכמו שביארנו שם לעיל.

ועוד אפשר לטעות בזה. דהנה המקום היחידי דהביא הש"ס דל"ת של תפילין הלכה למשה מסיני הוא [הרי] בגמ' בשבת דף ס"ב ע"א. וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן א' סק"ו. והנה גם שם בתוד"ה שי"ן של תפילין כתבו של"ג דל"ת ויו"ד. ולכן גם שם יש מקום גדול לטעות בזה שהתוס' כאילו יסברו של"צ לעשותן כלל מהלל"מ. — אבל האמת הוא בזה וכמש"כ שם לעיל בסימן ד' סק"ב ע"ש.

ז

עוד יש שטעו כאן משום לשונו של הרמב"ם בזה שכתב בפ"ג מה"ת הי"ג וז"ל וקשר קשר מרובע כמין דל"ת. דהנה טעו בזה לפרש דה"פ שיעשה הקשר מרובע ובהרצות היוצאות ממנו יהי' שם כעין ד'. — אבל האמת הוא בזה וכמש"כ לעיל באורך בפרק ראשון סימן ב'. ע"ש.

שו"ר להוסיף בזה ראי' חזקה מלשון החינוך [דכידוע הרי הוא מעתיק תמיד את לשונו של הרמב"ם] שכתב בזה במצוה תכ"ב וז"ל. ואח"כ מקיפין מן הרצועה כשיעור הראש של מניח ועושין באותו מקום קשר אחד העשוי בצורת ד'. ע"כ לענינו. דהנה אם כדבריהם הרי החסיר כאן עיקר גדול דהיינו שצריך לעשותו מרובע. א"ו דטעו בזה מאוד. ודו"ק.

ח

עוד ראיתי שטעו כאן משום מש"כ בזה בספר הליקוטים בפרשת תרומה שהבאנו לעיל בפרק שביעי סימן ג'. שכתב שם שהוא מצוייר בציוור מ"ם בד' בלימות הרצועה לארבע רוחות הקשר. שטעו בזה לפרש דהיינו שעושין אותו מרובע. — אבל הפירוש הוא בזה וכמש"כ שם לעיל באורך. ע"ש. — ואדרבא שמבואר בו בפירוש שעושין אותו ד' וכמו שהתחיל שם בתחלת לשונו. ע"ש.

של

סימן ז

תפילין

קלה

ט

עוד ראיתי שטעו כאן במש"כ בזה הרש"ש ז"ל שהבאנו לעיל בפרק שביעי סימן ד'. שמפרש על מש"כ שם בעין חיים כי ימין שבה הוא שמאל שבו על ב' הרצועות הנמשכות על שתי כתפיו לצד הפנים שרצועת הימין נמשכת על כתף שמאל ושל שמאל לימין. ע"ש. — דהנה גם כאן טעו בזה קצת לפרשו שכונתו הוא על קשר המרובע דהיינו שהרצועות מתחלפות בו בתוך הקשר עצמו. אבל כשמעיינין שם היטב בדבריו חזינן שהוא קאמר שם רק שהן מתחלפות על שתי כתפיו וכמש"כ שם לעיל.

,

עוד יש דבר שיכולים לטעות כאן. דהנה בספר טעמי המנהגים וכן בספר קצור שו"ע מהגאון ר' שלמה גנצפריד ז"ל הובא שם בסופו ציורים של שני המנהגים בקשר של תפילין. דהנה לכאורה יש לטעות כאן שהוכנסו זה שם ע"י המחברים בעצמם. — אבל האמת הוא בזה שהר"ר דוד פלדמן ז"ל שהדפיס את הקצשו"ע עם הערותיו בשם עיר דוד הוא זה שהכניסו שם. וכדמבואר בהקדמתו שם. — וכן בספר טעמי המנהגים הוכנס זה בשנת תשי"ז ע"י הוצאת אשכול להר"ר יעקב שאול ויינפלד ז"ל שלקחו מהרב פלדמן מהקצשו"ע שלו וכדמבואר בהקדמתו שם.

עוד יש כאן דבר שיכולים לטעות. דהנה בספר טעמי המנהגים הובא שם שני המנהגים האלו בנוסח כזה נוסח אשכנז הוא קשר מרובע ונוסח ספרד הוא קשר דל"ת. — והנה במבט ראשון אפשר לטעות בזה בשני דברים. א. שהמנהג הזה הי' אצל כל בני אשכנז. ב. שנוסח ספרד שכתב פירוש הוא על אנשי עדות המזרח. אבל באמת ששניהם הם אינם אמת. דהנה הא שהובא שם בשם נוסח אשכנז הרי מקורו הוא מהרב ר"ד פלדמן שהי' רב בלייפציג. [שהי' עיר בגרמני]. לכן הי' לו המנהג הזה וקראו בשם מנהג אשכנז. — [וע"ע להלן בפרק תשיעי סימן ד' מש"כ בזה דלמה הוא דטעו בזה]. — ועוד דמש"כ שם בשם נוסח ספרד כוונתו הוא על אלו שמתפללין נוסח ספרד דהיינו החסידים. שהרי הוא לקחו מהרב פלדמן שקורא לזה שם בהקדמתו בשם נוסח פולין. ודו"ק.

והנה באמת שהר"ר דוד פלדמן ז"ל עשה כאן שגיאה גדולה בזה שהכניס את הקשר המרובע בתוך הקיצור שו"ע. שהרי בעל הקיצשו"ע הר"ר שלמה גנצפריד ז"ל כתב ע"ז במפורש בספרו קסת הפופר שהוא אינו נכון אלא יעשהו כמין דל"ת ממש. [וכמו שהבאנו לעיל בפרק רביעי סימן ג' סק"ד]. וא"כ האיך יתכן להכניס זה בספרו ההיפוך ממה שהוא סובר בזה. בתמי'. — אלא לכאורה צ"ל שהוא לא ידע מזה.

ובן בהמשנה ברורה שהכניסו זה המדפיסים עשו כאן שלא כהוגן. שהרי המשנ"ב לא הזכיר כלל את הקשר הזה. וכמו שביארנו לעיל בסימן ה' סק"ב. ע"ש.

של סימן א תפילין קלז

פרק תשיעי מביא מהמנהג בזה

סימן א

מביא מראשי מנהגי אשכנז וראשי מנהגי ספרד שעשו קשר דל"ת

א

ראשי מנהגי אשכנז הלא הם המהרי"ל והתרומת הדשן. — והנה יעויין לעיל בפרק שלישי בסימן א' שהבאנו בזה באורך מדברי המהרי"ל שמפורש בו ביותר שעושין דל"ת כפשוטו. ועל אף שנתן לנו מקום גדול לטעות בדבריו. וכמש"נ שם לעיל ע"ש.

ובן הוא מבואר ביותר גם בהתרומת הדשן שהביאו הפרישה בסו"ס ל"ב. וכמו שהבאנו לעיל בפ"ג סימן ב'. שהרי הוא כותב שם בפירוש וצורתה כזה ד'.

ב

ובן הוא ראשי מנהגי ספרד הלא הם הבית יוסף והאריז"ל. — דהנה בהב"י הראשון בסו"ס ל"ב שכתב שם ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדין הרי מבואר שם ביותר על הדל"ת שלנו שלכן הוא דנראה מב' צדדין. וכמו שהבאנו לעיל באורך בפ"ד בביאור דברי המ"א שם. [בסימן א']. וכן בדברי התשובה מאהבה שם. [בסימן ב']. והבאנו שם עוד מהמלאכ"ש שא"א לפרש שם בהב"י בענין אחר. ע"ש. — וא"כ כל מי שראה את דברי הב"י אלו הרי בודאי הבינו על

קלח   קשר   פרק תשיעי   הדל"ת

הדל"ת שלנו. וא"כ מדשתקו בזה בודאי ש"מ שזה הי' הקשר שלהם.
ודו"ק.

וכן הבאנו לעיל בפרק שביעי [בסימן ב' ובסימן ג'] שבכל כתבי האריז"ל
לא מצינו דבר כזה של ב' דלתי"ן. ואדרבא שמבואר שם ביותר
שעושין דל"ת אחד. וכמש"נ שם לעיל.

סימן ב

**מביא מהמ"א ומהתשובה מאהבה
שהמנהג הנהוג ברוב העולם הוא הקשר הדל"ת**

המ"א בסכ"ז סקט"ז כתב שם בלשון זה. [על המילים שם בהשו"ע כעין דל"ת]. מכאן משמע שאין עושין דל"ת אלא מצד אחד דלא כמו שנוהגין קצת לעשות ב' דלתי"ן מב' צדדים. והנה יעויין לעיל בפ"ד סימן א' מה שהבאנו בזה לפרש מהבית אהרן והתשובה מאהבה והשלחן שלמה והערוך השלחן שכונת המ"א בזה נגד אלו שעושין קשר מרובע שא"ז דל"ת. ע"ש. — וא"כ שמעינן אנו מדברי המ"א אלו שרק קצת הוא שנהגו בזה.

ובן הוא מבואר בהתשובה מאהבה שהבאנו שם לעיל בסימן ב'. שז"ל שם. המעיין בב"י סו"ס ל"ב יראה שהקשר הנהוג אצל רוב העולם הוא הקשר הישר וכו'. וכמו שביארנו שם דבריו לעיל ע"ש. — חזינן אנו גם מדבריו ז"ל שמעיד שם שהקשר הנהוג ברוב העולם הוא הקשר הדל"ת.

סימן ג

מביא מכמה שכתבו שהמנהג במקומן הי' קשר המרובע

והנה לעומת זה מצאנו גם מכמה שכתבו שהמנהג שלהם במקומן הי' בקשר מרובע. וכמו בשו"ת בית דוד מביא שבמקומו בשאלוניקי נהגו לעשות קשר מרובע. [וכמו שהבאנו לעיל בפרק ששי סימן ד'. ע"ש]. וכן המעשה רוקח [על הרמב"ם] מביא שבמקומו נהגו במרובע ורק המתחסדים עושין דל"ת גמורה. ע"ש. — וכן הוא מובן מהמהר"ם דלונזאנו ממה שכותב שם שבבחרותו הי' לו קשר מרובע של ד' ריבועין והקשה ע"ז מאוד. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שביעי סימן ה'. ע"ש.

ובן מצינו זה בשו"ת רבי ידידי' טיאה וי"ל. [הוא הבן של הקרבן נתנאל]. שמעיד שם שבמקומו היו שעשו קשר מרובע. — [אבל יעויין לעיל בפרק ששי סימן ג' מש"כ שם באורך שברור הוא מאוד בהתשובה שם שנהגו שם גם בדל"ת. ואדרבא שזה הוא מצדיק יותר וכמש"נ שם לעיל. אבל מ"מ אנו רואין שמעיד שנהגו שם גם במרובע. ע"ש].

ובן הוא גם בספר דעת קדושים [מבוטשאטש]. שכותב שם שבמקומו נהגו במרובע. [וכמו שהבאנו מדבריו לעיל באורך בפרק ו' סימן ב'. ע"ש].

ובן הוא בסידור צלותא דאברהם בהעמרת זקנים שם שכותב שם וז"ל. רבים במדינתנו וכולם במדינת גאליציא עושים הקשר באופן שיהי' נראה כאילו שני דלתי"ן מכל צד. ע"כ לעניננו. [והבאנו דבריו לעיל בפרק רביעי סימן ג'. ע"ש].

ובן הוא בספר מלאכת שמים שהביא שם מספר בית אהרן שכתב שיש נוהגין לעשותו מרובע. ויש עושין כמין דל"ת ממש. [וכמו שהבאנו מדבריו לעיל בפ"ד סימן ג'. ע"ש].

של

סימן ג

תפילין

קמא

וכן הוא בספר תפארת ארי' שמביא שבמקומו בהונגרי' נהגו במרובע.
[וכמו שהבאנו מדבריו לעיל באורך בפרק ששי סימן א'. ע"ש]. —
ולעומ"ז הקסת הסופר שגם הוא הי' באונגרי' כותב בזה וז"ל. ויש שעושין
אותו מרובע ואינו נכון אלא יעשהו כעין דל"ת ממש. דהנה מלשונו שכותב
ויש שעושין אותו מרובע לכאן' מבואר מזה שהרוב שם עשו דל"ת. ודו"ק.
וכן הביא המנחת אלעזר באות חיים ושלום שהמנהג במקומו הוא לעשות
מרובע. [והבאנו קצת מדבריו לעיל בפ"ד סימן ג'. ע"ש]. — וכן
הבאנו לעיל בסימן ב' מהמ"א והתשובה מאהבה שמבואר בדבריהם
שמעידין שקצת נהגו לעשות מרובע ע"ש.

סימן ד

בענין מנהג יוצאי אשכנז

א

הנה ידוע הוא אצל יוצאי אשכנז שהמנהג הי' אצלם לעשות קשר מרובע. והנה נשאלת כאן השאלה דהאיך זה הגיע אצלם. והנה הנראה בזה בפשוט משום שטעו בזה בהבנת המהרי"ל שהבאנו לעיל בפרק שלישי סימן א'. שפירושו שהדל"ת הוא בהרצועות היוצאין מהקשר. וכדמשמע שם לכאור' מתחלת לשונו בזה. והרי ידוע הוא שהמהרי"ל הי' אבי כל המנהגים. ואף שהתרוה"ד [שהביאו הפרישה בסו"ס ל"ב] הפקיעו מאוד. [וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן ב']. חשבו הם שבע"כ צ"ל שיש כאן פלוגתא בין המהרי"ל והתרוה"ד בזה. ודו"ק. — [ובאמת שלא מצינו כלל בהפוסקים ז"ל מי שיאמר דבר כזה חוץ מהתפ"א וכמו שהבאנו לעיל בפרק ששי סימן א' ע"ש].

עוד נ"ל להוסיף כאן סיבה נוספת בזה. משום שבשו"ת רבי ידידי' טיאה וי"ל יש שם משמעות חזקה כאילו שהוא מעיד שם שכך נהגו כל גדולי דורו. וכיניהם אביו ז"ל הקרבן נתנאל ורבו ז"ל הגאון ר' יהונתן אייבשיץ. ושאר גאוני זמנו. — [ואנו כתבנו בזה לעיל בפרק ששי סימן ג' דכשמדייקין שם היטב בדבריו ז"ל חזינן שהוא רק מעיד שם שהם לא עשו בקשר צאנז. אבל הוא לא מעיד שם [כלל] מה הם עשו. ואדרבא דהדל"ת הוא מצדיק שם יותר. וכמש"נ שם לעיל].

ב

והנה היום נתפשט קצת [בטעות] שנוסח אשכנז הוא קשר מרובע ונוסח ספרד [דהיינו בני עדות המזרח] הוא קשר הדל"ת. משום שכן הובא בספר מעמי המנהגים שני המנהגים האלו בנוסח כזה. — אבל כבר כתבנו לעיל בסוף פרק שמיני שיש בזה כמה טעויות. ראשית צריך לדעת

של

סימן ד

תפילין

קמג

שהמנהגים האלו לא הוכנס שם מהמחבר של מעמי המנהגים רק מהוצאת
אשכול [בשנת תשי"ז]. וכמו שהארכנו בזה לעיל. — עוד צריך לדעת.
דמה שהוא קורא לזה שם בשם נוסח אשכנז מקורו הוא רק מהר"ר דוד
פלדמן שהדפיס את הקצשו"ע שעשה והוא הי' רב בלייפציג והוא שהכניס
שם את המנהג הזה בשם נוסח אשכנז. ודו"ק. — ועוד צריך לדעת דמה
שהוא קורא לזה שם בשם נוסח ספרד אין פירושו הוא על בני עדות
המזרח. אלא כוונתו הוא שם על אלו שמתפללין נוסח ספרד. [דהיינו
החסידים]. שהרי מקורו הוא מהרב פלדמן שקורא לזה שם בשם נוסח
פולין. וכמו שביארנו שם לעיל.

סימן ה

**ממה שנהגו בזה בתימן ומבאר שבין בהשתילי זיתים
ובין בהמהרי"ץ ובין בהרש"ש מבואר שעשו קשר דל"ת**

בהרבה ספרי זמנינו מובא שהמנהג בתימן הי' לעשות קשר מרובע. [ומצד
האחורי שתי וערב]. אך כיום בא"י נוהגין הרבה מהם לעשות
הקשר בצורת דל"ת. — העתקתי זה מספר זכרון אליהו פט"ז בסוף סימן
ד'. — ואגב הוא כותב שם עוד בזה הלשון. וכן נוהגים הספרדים
שעושים הקשר בצורת דל"ת וקבל"ה בידם שכן הוא הקשר ע"פ האריז"ל.
ע"כ. וזה מתאים מאוד למה שהבאנו לעיל בפרק שביעי סימן ב' שבכל
כתבי האריז"ל לא נמצא דבר כזה לעשותו כב' דלתי"ן ע"ש.

ונחזור לעניננו דהנה באמת ראוי לחקור דמהיכן הגיע אליהם מנהג זה
לעשות קשר מרובע. והנה הנראה בזה בפשוט. משום ששגו בזה
בדברי הרמב"ם במש"כ בזה [בפ"ג הי"ג] וקושר קשר מרובע כמין דל"ת
דפירושהו דהיינו שעושין אותו בצורת מרובע. והגם דתמוה הוא דהאיך
יפרשו את המשך דברי הרמב"ם שעושין אותו כמין דל"ת. אבל מ"מ
נראה שזה הדבר שגרם ששגו בזה. דכידוע הרי הם נמשכו מאוד אחרי
דברי הרמב"ם. — ועוד נראה להוסיף. משום שחשבו שכן עשה ג"כ
המהרי"ץ ז"ל משום שג"כ כתב בזה לשון מרובע ובדומה למש"כ הרמב"ם
בזה. וכמו שהבאנו להלן בסק"ג. ע"ש. ודו"ק.

ב

והנה בספר שתי"ץ זיתים [הלא הוא מגדולי חכמי תימן מלפני יותר
ממאתים שנה. והי' גם רבו של המהרי"ץ]. מדויק שם מאוד מדבריו
שעשה דל"ת וכפשוטו. דהנה בסימן כ"ז סע"י על מש"כ שם השו"ע
וצריך שיהא המקום שהקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. כתב שם
בסקכ"ז. וז"ל. דהיינו השחור. (עיין בית יוסף סימן ל"ב ד"ה ויעשונו כמין

של

סימן ה

תפילין

קמה

דל"ת). עכ"ל. והנה כוונתו מבואר הוא בפשוט. שהי' קשה לו על מש"כ השו"ע שם שהמקום שבקשר שנראה כעין דל"ת ויהי' לצד חוץ. שהרי בסו"ס ל"ב כתב הב"י במפורש שעכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדים. וא"כ מהו הא שכתב כאן [בסכ"ז] שהצד של הדל"ת יהא נראה מבחוץ. וע"ז הוא דתירץ שם שכונת השו"ע יהי' על השחרות של הדל"ת. ודו"ק. — והנה הגם דתמוה הוא מאוד לפרש כן בהשו"ע על הענין של השחרות. ולו"ד נראה בפשוט שאין כאן קושיא כלל. שהשו"ע בסכ"ז מביא את הדין לפי מה שמבואר בפשוט בהש"ס על ונוייהן לבר. וכמו שפירש"י שם בפירוש הראשון]. מ"מ חזינן אנו ממה שפירש שם שהי' לו קשר דל"ת וכמו שביארנו.

ג

וכן הוא מבואר גם בספר תלמידו המהרי"ן ממש"כ בזה בסידור עין חיים [בדיני תפילין]. וז"ל. ושיהי' הקשר שלהם מרובע והוא קשר ידוע כצורת דל"ת. ע"כ לעניננו. — דהנה ממה שלא פירש שם שלא עושים אותו בצורת דל"ת ורק מרובע. [ולפרש דלמה אנו עושין כן]. כבר חזינן בזה ביותר שהכל הוא כפשוטו. דהיינו שעושין אותו בצורת דל"ת. — ורק דמש"כ שם ושיהי' הקשר שלהם מרובע ה"פ הוא. דהיינו דכוונתו הוא וכמש"כ לעיל בפרק ראשון סימן ב' לפרש בהרמב"ם במש"כ בזה וקושר קשר מרובע. והיינו שכוונתו הוא [לפרש] שהקשר הזה שאנו עושין בתפילין הוא לא כמו קשר דעלמא ולמשל וכמו בציצית. רק הוא סוג אחר של קשר. והיינו שהוא דומה למה שאנו עושין את הכיס להלולב בערב סוכות. וזהו כונת הרמב"ם במש"כ שם וקושר קשר מרובע. וא"כ זהו גם כוונת המהרי"ן במש"כ כאן ושיהי' הקשר שלהם מרובע.

וזהו גם מה שמסיים שם אח"כ והוא קשר ידוע כצורת דל"ת. דהיינו שהוא מביא וכמש"כ הרמב"ם בזה ושיהי' הקשר שלהם קשר ידוע כצורת דל"ת. דהיינו דכוונתו הוא שעושין אותו בצורת דל"ת. ודו"ק.

עוד ראיתי קצת שרוצין להביא רא' להמנהג בתימן ממש"כ בזה הרש"ש וכמו שהבאנו לעיל בפרק שביעי סימן ד'. שכתב שם שרצועת הימין נמשכת על כתף שמאל ושל שמאל לימין. דרצו לפרש בו שהרצועות מתחלפין הן בתוך הקשר עצמו. — אבל כבר כתבנו שם לעיל דאדרבא דמכל לשונו מבואר שם שהוא עשה דל"ת וכפשוטו. ורק שהוא עשה את הפעולה האחרונה [של רצועת שמאל] משמאל לימין. ולא כמו שאנו עושין זה מימין לשמאל. ולכן מתהפכות הן הרצועות על שתי כתפיו וכמו שהבאנו שם לעיל. ע"ש.

נמצא שבין בהשתי"ל זיתים וכן בהמהרי"ן ובין בהרש"ש מבואר שעשו קשר דל"ת וכמו שביארנו.

סימן ו

ממה שנהגו בזה רוב נכדי צאנו

ראיתי להביא מספר תהלת חיים [דף רכ"ב בעניני תפילין בשם דברי חנה] שהובא שם בזה הלשון. רבינו (הגה"ק רבי חנה מקאלאשיין זצ"ל) הי' לו קשר של תפילין פשוט כמנהג הגה"ק משינאווא ולא כקשר הגה"ק הדברי חיים מצאנו זיע"א שהי' כצורת מ"ם סתומה. — רוב נכדי צאנו נהגו בקשר פשוט זולתי נכדי גארליץ. ע"כ לעניננו.

והנה יעויין לעיל בפרק שמיני סימן ו' שהבאנו שם באורך כמה ראיות שהשינוור זצ"ל עשה קשר דל"ת ולא מרובע. ולזה הוא דקורא שם קשר פשוט יעוש"ה. וא"כ גם מה שהבאנו כאן מהתהלת חיים שהקאלשיצר ז"ל עשה קשר פשוט [וכמנהג השינוור ז"ל] פירושו הוא גם שעשה קשר דל"ת וכמש"נ שם לעיל. — ובאמת דכן מדויק הוא גם מלשוננו במש"כ שהוא לא עשה כהקשר של הדב"ח שהי' עושה כצורת מ"ם סתומה. דהנה מלשון זה מבואר שהקשר שלו הי' קשר דל"ת דא"ת שכונתו הוא שהי' לו קשר מרובע הרי גם הקשר הזה סו"ס דומה הוא ל"מ"ם סתומה. [ודו"ק]. אלא ודאי דגם כאן משמע וכמש"כ שם לעיל בהשינוור זצ"ל. ודו"ק.

נמצא דמאחר שכתב כאן שרוב נכדי צאנו נהגו בקשר פשוט שמעינן אנו שרוב נכדי צאנו עשו קשר דל"ת. ודו"ק.

פרק עשירי

מלשונות של הגאונים ז"ל בזה שכתבו האיך עושין את הדל"ת ועוד ממי שכתבו בזה

סימן א

ממש"כ בזה השימושא רבה

א

וזהו לשון השימושא רבה. [הובא בהרא"ש בהלכות קטנות עמוד 246].
וליצור לי' דמות דל"ת. מעייף דתרתני רישין דרצועה בהדי הדדי
ומעייל חד בגו חד ורישא דהאי בעופתא דהאי [ורישא דהאי בעופתא
דהאי] וליהוי כמין דל"ת. דא"ר יעקב א"ר יוחנן קשר של תפילין הלכה
למשה מסיני. ע"כ לעניננו.

והנה מקודם צריך להקדים שהשימוש"ר לא פירש לנו כאן באריכות אופן
עשיית הדל"ת. ורק כתב לנו שלשה פעולות העיקריות. דהיינו. א.
עשייתו של הדל"ת. [והיינו הא דקאמר שם מעייף דתרתני רישין דרצועה
בהדי הדדי]. ב. הקשירה הראשונה. [והיינו בהרצועה השמאלית מצד שמאל.
וזהו הא דקאמר שם ומעייל חד בגו חד]. ג. הקשירה השני'. [בצד ימין.
וזהו הא דקאמר שם ורישא דהאי בעופתא דהאי]. — וכמו שנבאר להלן.
אבל אינו מאריך לפרש ראשית דצריך לעשותן בעניבה. [שזה פשוט
שצריך לעשותן]. וכן שיעשה דל"ת ישר ולא הפוך. [דהיינו שיקח
את העניבה מצד שמאל ומביאו על הימין. ולא שיעשנה בהיפוך שאז
תצא לו דל"ת הפוכה]. וכן שיעשה הקשירות עם הרצועה השמאלית.
וכן שיעשה את הקשירות שני פעמים. משום שכל זה הן בגדר דברים
פשוטים ולא האריך בזה.

ב

ועתה נבאר את שלשה הפעולות העיקריות שהוא הביא בזה

א. מעיף דתרת רישין דרצועה בהדי הדדי. היינו דאחרי שעשה אותן שתי עניבות לוקח את שתי הקצוות שלהן [באופן שראשיתן יהיו למטה] ועושה אותן ביחד. דהיינו שהוא מביא את העניבה השמאלית על הימנית ובזה נעשה הדל"ת. — וזהו הא דקאמר לנו לקחת את רישין דרצועה. משום דכשרוצה לעשותן דל"ת צריך שיתפוס אותן דוקא בהקצוות שלהן דאחרת האיך יצא מזה דל"ת. ודו"ק.

ב. ומעיף חד בגו חד. היינו דאחרי שעשאן דל"ת עושה את הקשירה הראשונה ע"י שמכניס את ראש הרצועה השמאלית בתוך העניבה השמאלית עצמה. [ולא שיכניסנה בהעניבה השנייה].

וזהו הא דקאמר ומעייל חד בגו חד. דהיינו שהוא לוקח רצועה אחת ומכניס אותה בגו דהיינו בתוך העניבה שלה. של אותה חד. דהיינו של אותה הרצועה עצמה. ודו"ק.

ג. ורישא דהאי בעופתא דהאי. היינו שיקח את אותה הרצועה שעשה בו את הקשירה הראשונה ויכניסנו בהעניבה השניה. ודו"ק. — [וכמו שאומר שעושין הכל ברצועה אחת].

ג

והנה הרבה טעו כאן לפרש בהשימוש"ר שהוא עושה קשר מרובע. משום שרצו לפרש את ריש דבריו שהוא מצווה לנו לעשותן בעניבה. — אבל א"א לפרש כדבריהם משום כמה דברים. דהנה ראשית הרי הוא אומר לנו פעמיים שהוא עושה דל"ת והאיך נפרשו שהוא עושה מרובע. בתמי'. ועוד דבאמת כן מדויק הוא בכל דבריו וכמו שנבאר.

א. דמהו הלשון דתרת דרצועה. ולא לתרת דרצועה. דהנה מלשון זה הרי מבואר שכבר עשאום בעניבה וכמש"כ לעיל. ודו"ק.

ב. דמהו הא דקאמר כאן רישין דרצועה. דלדבריהם הא לא יהי' לנו שום פירוש להמילה הזאת. [ודו"ק]. אבל למש"כ הוא מיושב מאוד וכדלעיל.

ג. דמהו הא דקאמר כאן בהדי הדדי. דבשלמא למש"כ הרי בזה הוא עושה את הדל"ת. אבל לדבריהם לאיזה צורך צריך שיעשה אותן בהדדי. בתמי'.

ד. דהנה בשלשה גירסאות גרסינן כאן רק פעם אחד ורישא דהאי בעופתא דהאי. הראשונה היא בהרא"ש בהלכות קטנות וכמו שהבאנו לעיל. וכן הוא במהדורת הילדסהיימר. וכן הוא בכתב יד פארמא. ורק בהרא"ש שעל הרי"ף הוא גורס זה פעמיים. — והנה בפשוט צ"ל דכיון שבשלשה מקומות ל"ג זה פעמיים מסתבר לומר שזהו האמת. וא"כ לדבריהם שהם רוצים לפרש שהוא עושה מרובע. האיך יכול לצאת בזה מרובע. לכן גם מזה מבואר מאוד וכמש"כ. — לכן מעתה מבואר הוא מאוד אופן עשיית הדל"ת וכמו שאנו עושין. שהרי מדויק הוא מאוד בכל דבריו וכמו שביארנו.

והנה באמת דל"צ כאן כלל לכל הראיות האלו שהרי הוא אומר לנו בפירוש שהוא עושה דל"ת ויוצא דל"ת והאיך נוכל לפרשו שעשה מרובע. בתמי'. אבל מ"מ הבאתי כאן שכן הוא מדויק בכל דבריו וכמו שביארנו.

ועוד אני רוצה להוסיף כאן. שאפי' אם לא הָיינו מבינים אותו כלל על דל"ת ורק על מרובע. הָיינו צריכין לומר שאין אנו מבינים אותו ולְהאמינו שהוא עושה דל"ת. — ובפרט אחרי שהרמב"ם כתב לנו דברים ברורים בזה שא"א להודיע זה בכתב אלא בראיות העין. — וא"כ מעתה שאנו כן מבינים אותו ועל הצד היותר טוב וכדלעיל. בודאי אנו צריכין לומר שהוא עושה דל"ת וכמו שביארנו.

ד

והנה באמת שיש לנו בזה גם שני עדים נאמנים שהוא עושה דל"ת. הלא הם התרומת הדשן והמעיו"פ. — דהנה בהתרומת הדשן שהביאו הפרישה בסו"ס ל"ב איתא שם בלשון זו. וכן כתב האשיר"י ושימושא

של

סימן א

תפילין

קנא

רבה בהדיא דצורת הד' בקשר עצמו וכן משמע מפירש"י. ואח"כ הוא אומר שם וצורתה כזה ד'. הרי לנו בהדיא שהוא הבינו שהוא עושה דל"ת. וכן הוא מבואר גם בהמעיו"ט על הרא"ש בהל"ק בסימן י"ב. דהנה על מש"כ שם הרא"ש ודל"ת נראה בקשר מציין שם המעיו"ט כמו שיתבאר בשימושא רבה. — וכן עו"ש על מש"כ שם הרא"ש שהצד של הקשר שנראה בו הדל"ת יהא נראה מבחוץ כתב שם המעיו"ט. וז"ל. משמע דמצד פנים אינו נראה בו דל"ת. וזה דלא כמו שעושין עכשיו שגם בצד הפנימי נראה כעין דל"ת. וכ"כ ב"י ס"ס ל"ב שעכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדין. ועיין לקמן בשימושא רבה ומה שכתב שם. עכ"ל.

והנה מכל מש"כ כאן חזינן שהי' לו הדל"ת שלנו. שהרי הוא כתב שם שרואין אותו מב' צדדין. ושכן כתב הב"י בסו"ס ל"ב שעכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדין. וכמו שהבאנו לעיל בפרק רביעי סימן א' סק"ז מהמלאכ"ש שא"א לפרש שם בהב"י בענין אחר. ע"ש. — והנה אחר שכתב לנו כ"ז מסיים שם עוד ועיין לקמן בשימוש"ר ומ"ש שם. — והנה לכאורה משמע שמש"כ ומ"ש שם כונתו הוא לעיין בהשימוש"ר ולעיין במש"כ הוא ז"ל שם דהיינו המעיו"ט. אבל כשמעיינין שם בהשימוש"ר חזינן שהוא לא פירש שם כלום. לכן נתעוררתי שאין פי' הוא [וכמו] ומה שכתבתי שם. אלא [כמו] ומה שכתב שם. דהיינו מש"כ שם השימוש"ר. וכונתו הוא בזה דכשתעיין שם בהשימוש"ר האיק' שהוא מצווה לנו לעשות את הדל"ת תבין איך שרואין אותו מב' צדדיו. וכמו שהביא שם קודם לזה. — לכן הרי חזינן גם ממנו שהוא הבין בהשימוש"ר על הדל"ת שלנו. וכמו שביארנו.

[והנה אגב רואים אנו בהדיא בהמעיו"ט שהדל"ת הוא בהקשר עצמו. ודלא כמו שטעו בזה הרבה בדורות האחרונים לפרש בו שהדל"ת הוא בהרצועות היוצאות מהקשר. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שלישי ס"ג סק"ג. ע"ש].

סימן ב

ממש"כ בזה הרב האי גאון ז"ל

א

וזהו לשון של הרב האי גאון ז"ל שהביאו הב"י בסוף סימן ל"ב בשם העיטור. קשר תפילין של ראש מכניס רצועה בעניבה [ר"ל בהמעברתא] שיהא שתי רצועות שוין ומאריך רצועה של שמאל. וכופל שתי רצועות למטה ונוייהן לחוץ ומכניס של שמאל בימין. ולוקח רצועה של שמאל מלמטה ונותנה מלמעלה. ומביא ראשי רצועות בימין ומכניס בעניבה של שמאל ומהדק ונעשה כעין דל"ת. נמצא רצועה ארוכה לימינו. ע"כ.

הנה בריש דבריו שכתב כאן ומכנים של שמאל בימין כבר טעו בזה מאוד לפרש זה כפשוטו דהיינו שהוא מכניס את השמאל בתוך הימין וזהו הרי האופן שעושין את הקשר המרובע. אבל באמת דלא יתכן כלל לפרש כן. שהרי גומר שם את דבריו ונעשה כעין דל"ת והאיך נפרשו שעושה מרובע. בתמ"י. ועוד דגם המשך דבריו שם דקאמר ומביא ראשי רצועות בימין לא יתישב לדבריהם כלל וכמו שנבאר להלן. — אלא דהפירוש בזה הוא הכי. שמילה ומכנים כונתו הוא בזה דהיינו שיעשה אותם ביחד. [ועל דרך משל. כשאדם מכניס את חבירו לביתו הרי הם נעשים ביחד]. — וכונתו הוא בזה שעי"ז נעשה הדל"ת. [וכמש"כ לעיל בסימן א' בהשימוש"ר מעייף דתרת"י רישי דרצועה בהדי הדדי. דהיינו שעושה אותם ביחד ועי"ז נעשה הדל"ת. וה"נ כאן]. — והנה הרב האי גאון לא הי' צריך להאריך בזה האיך עושין את הדל"ת. משום שהוא דבר פשוט מאוד שע"י שמביאים אחד על השני נעשה הדל"ת. ורק כתב שיביא את השמאל על הימין שבזה תצא לו דל"ת ישרה. משא"כ שאם יקח את הימין תצא לו דל"ת הפוכה. — וכן לא האריך בזה שעושין את הקשירות פעמיים. וכמו שלא האריך בשאר הדברים כאן. ודו"ק. וכמש"כ לעיל בסימן א' בהשימוש"ר.

של

סימן ב

תפילין

קנג

ב

ועתה נבאר את דבריו על הסדר איך שהוא מתפרש היטב על הדל"ת שלנו. וכמו שמסיים שם ונעשה כעין דל"ת.

א. וכופל שתי רצועות למטה ונוייהן לחוץ. דהיינו שעושה את שתי הרצועות בעניבה. ובאופן שיהא ראשיהן למטה דהיינו כלפי הארץ. [ומרויח בזה שיצא הרגל למטה. ולא יצטרך להפוך אותו. וכמש"כ להלן בסימן ג' בהר"י ברזילי. ע"ש].

ב. ומכניס של שמאל בימין. כבר פירשנו זה לעיל דהיינו שעושה אותם ביחד. דהיינו שהוא לוקח את העניבה השמאלית ומביא אותה על הימנית שבזה נעשה הדל"ת.

ג. ולקח רצועה של שמאל מלמטה ונותנה מלמעלה. היינו שהוא עושה את הקשירה הראשונה ע"י שמכניס את הרצועה השמאלית בתוך העניבה השמאלית מלמעלה. ודו"ק.

ד. ומביא ראשי רצועות בימין ומכניס בעניבה של שמאל. הנה בפרוט הרי מובן שצריך ליקח את הרצועה השמאלית [שעשה בו את הקשירה הראשונה] ולהביאו לצד ימינו ולהכניסו בתוך העניבה הימנית. אבל מהו דקאמר כאן ומביא ראשי רצועות בימין דהיינו את שתיהן. ועוד דהימין הרי הוא שם ממקודם ול"צ להביאו. ועוד דמהו דקאמר כאן להכניסו בעניבה של שמאל שהרי הוא מכניסו בעניבה של ימין.

אבל הביאור בכ"ז הוא פשוט מאוד. דהנה מקודם שעושין את הקשירה השני' הרי צריך לעשות כאן ב' דברים. ראשית צריך להביא את הרצועה מצד שמאל לצד ימין ולהכניסו בהעניבה לצד שמאל. ועוד דצריך להביא את ראש הרצועה הימנית כדי להדק להקשר שלא ישאר מחוץ להקשר. ודו"ק. — לכן זהו הא דקאמר כאן בלשון רבים ומביא ראשי רצועות בימין. דהיינו ראשית דצריך להביא את הרצועה מצד שמאל ולהכניסה בהעניבה מצד ימין. וגם דצריך להדק את ראש הרצועה הימנית שלא תשאר בחוץ וכדלעיל.

הדל"ת

פרק עשירי

קשר

קנד

וזהו גם הוא דקורא לזה ראשי רצונות. דהיינו דכונתו הוא על ראשי הרצונות למעלה דהיינו במקום הקשר. ולא על ראשיהן שלהן למטה דהיינו הקצוות שלהן. ודו"ק.

ורק דנשאר לנו לבאר דאמאי הוא קורא לזה בעניבה של שמאל. שהרי הוא מכניסו בהעניבה של ימין.

ואלא הנראה גם בזה ליישב בזה הכי. דהנה בעניבה של שמאל הרי אפשר להכניס בו [רק] או מלמטה למעלה או להיפוך. אבל לא שיך להעביר בו לא לצד ימין ולא לצד שמאל. ולהיפוך בעניבה של ימין אפשר להעביר בו [רק] או לצד ימין או לצד שמאל. — לכן כאן ה"פ הוא. שיכניסנו בהעניבה הזאת שאתה יכול להכניס בו לצד שמאל. ודו"ק.

והנה במש"כ יהי מיושב עוד דבאמת עושה הוא את הקשירה השני [רק] עם הרצועה השמאלית שבו עשה את הקשירה הראשונה. ומה שציווה לנו להביא את ראשי הרצועת בימין. [דהיינו את שתיהן]. כוונתו הוא רק שקודם שעושה את הקשירה השני צריך שיהדק את ראש הרצועה הימנית להקשר שלא ישאר מחוץ להקשר וכדלעיל. — שהרי קאמר כאן ומכנים בעניבה של שמאל בלשון יחיד. ולא ומכניסן. אלא ודאי שכונתו הוא שבאותו הרצועה שעשה את הקשירה הראשונה יגמור את הקשירה השני. שהרי לא רימז לנו כלל ליקח עתה רצועה אחרת. — וזהו באמת בדיוק האופן איך שאנו עושין את הדל"ת. ודו"ק.

ה. נמצא רצועה ארוכה לימינו. הנה גם כאן רצו לדייק ולהביא ראי להקשר המרובע. דהיינו דאם שעושין הכל עם הרצועה של שמאל [וכדרך שאנו עושין את הדל"ת] א"כ מה צריך בתחלה לומר לנו להאריך הרצועה של שמאל. דאפי' שלא יאריך אותו יהי הימין ארוך ממנו לפי שהכל עשה עם השמאל. [אבל לפי דבריהם הם רוצין לפרש הכי. שכיון שהשמאל נהפך להימין לכן צריך להאריך הרצועה של שמאל].

אבל הנראה גם בזה ליישב בזה הכי. דהנה אם שלא יאריך הרצועה של שמאל הרי תהי הימין ארוך ממנו בהרבה. [לפי שהכל עשה עם השמאל]. לכן אי"ז נוי שיהי הבדל גדול ביניהם. לכן צווה לנו

של

סימן ב

תפילין

קנה

להאריך של שמאל כדי שלא יהי הימין ארוך ממנו טובא. — לכן זהו הא דקאמר לנו כאן נמצא רצועה ארוכה לימינו. היינו שאע"פ שהאריך הרצועה של שמאל מ"מ כיון שעשה הכל עם השמאל תהי הימין ארוך ממנו.

ג

ונסבם עתה עוד פעם דלמה הוא דטעו בזה בהרב האי גאון לפרשו על מרובע. א. משום שכתב ומכנים של שמאל בימין. ב. שכתב ומכנים בעניבה של שמאל. ג. שכתב נמצא רצועה ארוכה לימינו.

ולעומ"ז הרי יש לנו שני ראיות גדולות שהוא עושה דל"ת. א. במש"כ ומהדק ונעשה דל"ת. ב. במש"כ ומביא ראשי רצועות בימין. דהנה בלשון זה הרי מבואר להדיא על הדל"ת שלנו וכמש"נ לעיל. ועוד דהרי ל"מ כלל בדבריו שהוא גומר עתה עם רצועה אחרת. דאדרבא דמשמע ממנו שהוא ממשיך עם אותה הרצועה שעסק בו עד עתה. [דהרי לא צווה לנו לקחת עתה רצועה אחרת]. — לכן בודאי מבואר כאן בדבריו שהוא עושה דל"ת וכמש"נ לעיל.

שו"ר שבאמת יש לנו גם עדות מפורשת בזה מבעל המלאכה ששהרב האי גאון עשה דל"ת. דהנה כשרצה להעתיק לנו האיך עושין את הדל"ת כותב שם [בכלל כ'] בלשון זה. ויען שכנראה דברי רבנו האי גאון שהביא [הב"י] המה המפורשים ביותר אעתיקם בזה. עכ"ל. הרי לנו עדות מפורשת בזה מהמלאכה ששהרב הבינו היטב שעושה דל"ת וכמו שביארנו.

סימן ג

מביא מלשון של הר"י ברזילי שהובא בברוך שאמר

א

וזהו לשון של הר"י ברזילי ז"ל שהובא בספר ברוך שאמר [דף קפ"ז]. והכי הוא סדר הקשירות של דל"ת. יכניס הרצועה במקום העשוי לה בנרתיקן וישים התפילין על ארכובותיו ויחזיר הרצועות כלפי פניו וימציע הרצועות כדי שיהיו שוות. ויקח הרצועה שמצד שמאלו בהיותו על ארכובותיו ויעשנה בעניבה למטה ושל ימין כמו כן ומוליכה מימינו לשמאלו על העניבה השנית. וחוזר מתחת העניבה משמאל לימין. ויקח אותו קצה הרצועה השמאלית שעלה ממטה למעלה ויכפלנה על אותו קצה השמאלית שכפל מלמעלה למטה. ויכניסנה בעניבה השמאלית. ונמצאת דל"ת. ע"כ לענינו.

הנה נתקשו בו טובא להבין מה שהוא מצווה לנו. לכן מקודם נפרש את תוכן דבריו. ואח"כ נפרשו על הסדר ואיך שכתב בזה.

והנה בהר"י ברזילי צריך לפרש דאחרי שעשה את שתי העניבות אוחו את שני העניבות באופן שראשיהן הן למעלה. ולא כמו שהבאנו לעיל [בסימן ב'] בהרב האי גאון שכתב בזה וכופל שני רצועות למטה. [דהיינו כלפי הארץ]. — ולכן הוא מצריך להפוך אותו. וזהו מש"כ שם וחוזר מתחת העניבה משמאל לימין וכמו שנבאר להלן. — ומש"כ ויעשנה בעניבה למטה ה"פ הוא דהיינו שצריך לאחו אותו בראשיהן. וכמו שהבאנו לעיל [בסימן א'] מלשון השימוש"ר שכתב בזה מעייף דתיתי רישין דרצועה בהדי הדדי. ע"ש. ודו"ק.

ואח"כ הוא מצווה לנו לעשות את הקשירה הראשונה. דהיינו שיקח את הרצועה השמאלית ויכניס אותו על אותו קצה השמאלית. ואח"כ

של

סימן ג

תפילין

קנז

הוא מצווה לנו לעשות את הקשירה השניה. וזהו מש"כ שם ויכניסנה בעניבה השמאלית.

ב

ועתה נבוא לפרשו על הסדר ואיך שכתב בזה

א. ויקח הרצועה שמצד שמאלו ויעשנה בעניבה למטה ושל ימין כמו כן. היינו שיעשה אותן בעניבה ויתפוס אותן בראשיהן. וזה מש"כ שם ויעשנה בעניבה למטה ודו"ק. וכמש"כ לעיל.

ב. ומוליכה מימינו לשמאלו על העניבה השנית. הנה הר"י ברזילי הוא היחיד שמפרש זה ביותר האיך עושין את הדל"ת. דהיינו שהוא מביא את הרצועה השמאלית על העניבה הימנית ומוליכה מימינו לשמאלו.

ג. וחוזר מתחת העניבה משמאל לימין. היינו שצריך להפוך את העניבה כדי שיהי' הרגל למטה וכמש"כ לעיל. שכיון שהוא אחז את ראשי העניבות למעלה לכן יצא לו הרגל למעלה לכן צריך להפוך אותו. — וזהו מש"כ וחוזר מתחת העניבה משמאל לימין. דהיינו שהוא מהפך את התחת העניבה שהי' עד עתה בבחינת שמאל דהיינו שהוא צפון ומוסתר. [וכמו שתירגם אונקלוס [בבראשית פי"ג פ"ט]. על הפסוק אם השמאל אם את לצפונא]. ומהפך אותו שיהיה בבחינת ימין. דהיינו שהוא לשון דרומה שהוא לשון הרמה. [וכמו שתירגם אונקלוס שם ואם הימין ואם את לדרומה שהוא לשון הרמה. ודו"ק]. — ובקיצור בונתו הוא. שצריך להפוך את העניבה כדי שיהי' הרגל למטה. — וזהו הלשון כאן וחוזר דפירושו הוא כמו שעושה עתה אחרת ממה שהי'. [וכדוגמת שהוא מתחרט ועושהו באופן אחר]. ודו"ק. — והנה מובן מאליו שדבר כזה א"א להראות בכתב אלא בראיות העין. והיינו כשתעשה זאת עם רצועה תראה את זה בחוש.

ד. ויקח אותה קצה הרצועה השמאלית שעלה ממטה למעלה. — היינו שע"י שהפך את תחת העניבה וכדלעיל עלה קצה הרצועה השמאלית שהי' עד עתה בסוף דהיינו למטה. ועלה עתה להיות יותר בפנים דהיינו

למעלה. — דהיינו ביחס להתפילין שהם למעלה וכאילו שהם במזרח. ודו"ק מאוד. — ודבר כזה ג"כ אין ביכולתי להראות לך בכתב ורק בראיות העין. אבל כשתעשה זאת עם רצועה תראה את זה בחוש וכדלעיל.

ה. ויכפלה על אותו קצה השמאלית שכפל מלמעלה למטה. — היינו שהוא מצווה לנו להכניסו בגוף העניבה השמאלית. — והנה לשונו על אותו קצה השמאלית שכפל מלמעלה למטה ה"פ הוא. שהרי כתבנו לעיל שבאופן של הר"י ברזילי אוחז הוא את שני העניבות באופן שראשיהן הן למעלה. לכן כאן ה"פ הוא. שאיך הוא עשה את הדל"ת ע"י שכפל את העניבה השמאלית שהיתה מקודם למעלה וכפל אותה למטה על העניבה השני. ודו"ק. — ובקיצור הוא נתן לנו סימנים ברורים האיך לעשות את הקשירה הראשונה וכדרך שאנו עושין את הדל"ת.

ו. ויכניסנה בעניבה השמאלית. — היינו שצריך להמשיך עוד עם אותו הרצועה ולהכניסו בהעניבה [הימנית] לצד שמאל. — וכבר פירשנו זה לעיל באורך [בסימן ב'] בהרב האי גאון דלמה הוא דקורא לזה עניבה של שמאל. ע"ש.

ג

ונסכם עתה עוד פעם ממש"כ בזה הר"י ברזילי וכמו שהבאנו לעיל. דהנה באמת חזינן בו בבירור גמור דרך עשיית הדל"ת ואיך שאנו עושין. שהרי הוא היחיד שאומר זה כ"כ במפורש האיך עושין את הדל"ת. שהרי כתב ומוליכה מימינו לשמאלו על העניבה השנית. וכן כתב אח"כ איך לעשות את הקשירה הראשונה. דהיינו שיקח אותו קצה הרצועה השמאלית ויכפלה על אותו קצה השמאלית. ואח"כ כותב איך לעשות את הקשירה השני שכתב ויכניסנה בעניבה השמאלית. — וזהו הרי בדיוק איך שאנו עושין את הדל"ת.

ורק שיש בו כמה דברים שקשה מאוד להבינם. א. מש"כ שם וחוזר מתחת העניבה משמאל לימין. ב. מש"כ שם ליקח אותו קצה הרצועה השמאלית שעלה מלמטה למעלה. ג. מש"כ שם להכפילה על אותו קצה השמאלית שכפל מלמעלה למטה. — לכן משום כל הני

הקושיים יש שהחליטו שאין אנו יודעים מה שהוא עושה. ודו"ק. — אבל מהו האמת הברור בזה וכמש"כ לעיל. — ורק משום שעשה את הדל"ת באופן שאחז את ראשי הרצועות למעלה וכדלעיל. לכן הוצרך לו להפוך אותו. לכן נתקשו בזה טובא האיך לפרשו. ודו"ק.

ד

ונסכם עוד פעם משלושת הגאונים ממה שכתבו בזה

א. השימוש"ר. — א. לא פירט לנו לעשותם בעניבה. ב. וגם לא מפרש לנו בפרטות האיך לעשות את הדל"ת. [שרק כתב לעשותם בהדדי. ודו"ק]. ג. וגם לא מפרש לנו באיזה רצועה עושין את הקשירות. ד. וגם לא מפרש לאיזה צד מוליכין את הקשירה השני'.

אבל מדגיש. — א. שקשירה הראשונה עושין ע"י שמכניסין את הרצועה בתוך העניבה של אותה הרצועה עצמה. וזהו הא דקאמר שם ומעייל חד בגו חד. ודו"ק. ב. שבאותה הרצועה שעשה את הקשירה הראשונה יעשה בו את הקשירה השני'. והיינו הא דקאמר שם ורישא דהאי בעופתא דהאי.

ב. ולעומ"ז הרב האי גאון מצווה לנו יותר בפרטות. — א. לעשותם בעניבה. ובאופן למטה. ב. ליקח את העניבה השמאלית ולעשות בו את הדל"ת. ג. ליקח הרצועה של שמאל ולעשות בו את הקשירות. ד. שהקשירה השני' תהי' לצד שמאל. ה. שצריך להדק את ראש הרצועה הימנית להקשר שלא תשאר מחוץ להקשר. [והוא היחיד שפירש זה].

ג. והר"י ברזילי ג"כ מפרש הרבה יותר מהשימוש"ר. — א. שמצווה לעשותם בעניבה. [והוא עושה באופן שראשי העניבות הן למעלה. וכמש"כ לעיל]. ב. האיך לעשות את הדל"ת. [דהיינו ליקח את העניבה השמאלית על העניבה הימנית ולהוליכה מימין לשמאל]. [והוא היחיד שפירש זה באריכות]. ג. ליקח הרצועה של שמאל ולעשות בו הקשירות. ד. להוליך את הקשירה השני' לצד שמאל.

סימן ד

**ממה שהביא בזה הארחות חיים
בהלכות תפילין בשם מדרש**

ואעתיק לך ממה שהביא הארחות חיים בזה בהלכות תפילין בסוף סימן כ"ז. וז"ל. מדרש וראית את אחורי מלמד שהראהו הקב"ה למשה קשר של תפילין במראית העין. פירוש לפי שיש בקשר של תפילין ד' קשירות כלומר שהודיעו אמיתת ד' יסודות וכל חכמת הטבע. ע"כ לעניננו. הנה בהמדרש הזה מבואר מאוד כהדל"ת שלנו שהרי יש בו באמת ד' קשירות. ב' מצד שמאל וב' מצד ימין. — דאילו בקשר המרובע וכפי שעושים היום הרי יש בו בקושי רק קשר אחד. ודו"ק. אבל בהקשר שלנו הוא מובן היטב וכדלעיל.

ורק שיש שהם נדחקים בזה ומתמצין שד' קשירות דקאמר שם פירושו הוא על הד' ריבועין. אבל בפשוט הרי הם אינם ד' קשירות ורק ד' ריבועין. — לכן גם מהמדרש הזה יש לנו ראי' גדולה להדל"ת שלנו. [והנה יש שהרחיקו לכת ומביאים ראי' מהמדרש הזה להקשר המרובע. משום שבקשר המרובע הרי יש בו ד' ריבועין שהוא נראה לכל. משא"כ בקשר הדל"ת שלא רואין בו הד' קשירות. — אבל דבריהם תמוהין מאוד. שהרי בהמדרש לא מרומז כלל שרואין בו הד' קשירות ורק שיש בו ד' קשירות. — לכן בהקשר הדל"ת הוא נכון מאוד וכדלעיל].

סימן ה

ממש"כ הב"י בזה בסוף סימן ל"ב בשם הא"ח

א

ועתה אעתיק לך ממה שהביא הב"י בסוף סימן ל"ב בשם הא"ח. [אגב אין אנו יודעים מיהו. דלכאורה נראה שזהו הארחות חיים הידוע מר' אהרן מלונג' ז"ל. אבל אצלינו בהא"ח אין שם דבר כזה. וע"כ נראה שהוא אינו מהארחות חיים. ודו"ק]. — וז"ל. תניח הבתים בין ברכיך מבחוץ. ותיקח הרצועה הימנית בידך הימנית והשמאלית בידך השמאלית. ותזהר שתהי' מעט ארוכה מהימנית. ותקח מדת ראשך בחוט ובסוף מדת ראשך תכפול שתי הרצועות. וכשתכפול אותן תזהר שתצאנה ראשי הרצועות מבחוץ ולא מבפנים כנגד גופך. עד שתחזיר ראש הרצועה מבחוץ כשהי'. ואח"כ תשים הכפולה שבידך השמאלית תוך הכפולה שבידך הימנית. ואח"כ תקח ראש הרצועה הימנית ותעבירנה תוך הכפולה של רצועת שמאל שיוצאת למעלה. ותחזיר הרצועה למקומה. וזאת העברה כדי שלא ישאר בקשר שתי וערב. ואח"כ תעשה הקשר כעין דל"ת פנים ואחור. והרצועות עצמם יראו לך הדרך. עכ"ל.

הנה נתקשו בו מאוד האיך לפרשו. והרבה מאוד החליטו כאן שהוא עושה מרובע משום שכתב שעושה זאת העברה כדי שלא ישאר שם שתי וערב. דכידוע הרי בקשר הדל"ת לא תמצא שם צורה זו. — אבל באמת דבכל דבריו שכתב כאן אינו מתאים הוא כלל להקשר המרובע. ואדרבא דמשמע ממנו באמת שהוא עשה דל"ת. וכמו שיבואר להלן.

ב

ועתה נבוא לבאר את דבריו ונסכם מה שנראה לומר בזה

א. וכשתכפול אותן תזהר שתצאנה ראשי הרצועות מבחוץ ולא מבפנים כנגד גופך. — נ"ל לפרש בזה דה"פ. דכונתו הוא שיחזיק את ראשי

העניבות באופן שיהיו ראשיהן למטה. [דהיינו כלפי הארץ]. ולא כלפי מעלה. דאז תהי' [באמת] ראשי הרצועות מבחוץ ולא כנגד גופך. — בדוק ותראה זאת. — [וכמו שהבאנו לעיל בסימן ב' בהרב האי גאון. ולאפוקי ממה שהבאנו לעיל מהר"י ברזילי בסימן ג'].

ב. עד שתחזיר ראש הרצועה מבחוץ כשהי'. — לכאורה נראה שכונתו הוא שיחזיר את ראשי הרצועות כלפי חוץ במקום שהיו שם מקודם שעשה את העניבות. — אבל עדיין צב"ט דמה הוא בא לאפוקי כאן. דלכאוי' הרי לא שייך לעשות כאן בב' אופנים. וכבר אמר זה מקודם שיהיו ראשי הרצועות מבחוץ. — וגם דמהו שאמר זה בלשון יחיד ראש הרצועה שהרי הוא כבר עשאוהו מקודם לשני עניבות וכמו שהביא לעיל. ותמוה מאוד.

ג. ואח"כ תשים הכפול'ה שבידך השמאלית תוך הכפול'ה שבידך הימנית. — הנה בפשוט משמע שאומר כאן להשים את הכפולה השמאלית בתוך הכפולה הימנית. וכדרך שעושין את הקשר המרובע. — אבל א"כ לכאוי' הי' צ"ל כך. שיקח את הכפולה השמאלית ויעבירנה תוך העניבה הימנית. [וכמו שאומר אח"כ ג"כ בלשון כזה]. — דלשון תשים פי' הוא לכאוי' כמו לסדרו. וכמו שמצינו טובא בקרא הכי ובחז"ל. וכמו לדוגמא כל השם אורחותיו בעוה"ז וכו'. ודו"ק. ועיין להלן.

ד. ואח"כ תיקח ראש הרצועה הימנית ותעבירנה תוך הכפול'ה של רצועת שמאל שיוצאת למעלה. — הנה גם כאן לכאורה צב"ט. דלכאורה הי' צ"ל ותעבירנה תוך הכפול'ה השמאלית. אבל מהו האריכות כאן שאומר שתעבירנה תוך הכפולה של רצועת שמאל שיוצאת למעלה. — ועוד דאם תפרשו [כפשוטו] דהיינו שיעבירנה תוך הכפולה השמאלית [וכמו שעושין הקשר המרובע] א"כ האיך יעזור זה שלא ישאר שם שתי וערב. בתמי'.

לבן מכל הני מילי הי' נראה ברור לפרש בזה הכי. דמש"כ לעיל שתשים את הכפול'ה שבידך השמאלית תוך הכפול'ה שבידך הימנית. פירושו הוא הכי דהיינו שישים את הכפולה השמאלית באופן כזה שהוא יהי' תוך להכפולה שבידך הימנית. וזהו הדרך שאנו עושין את הדל"ת. והיינו

של

סימן ה

תפילין

קסג

דכונתו הוא בזה שבזה נעשה הדל"ת. ודו"ק. — והנה בזה יהי' מיושב מאוד מכל מה שהקשינו לעיל. וגם מש"כ ויעבירנה תוך הכפולה של רצועת שמאל שיוצאת למעלה. ודו"ק מאוד.

אבל עדיין ישאר קשה טובא דאיזה שתי וערב שייך כאן. — דאם כמש"כ שעשה כאן דל"ת הרי בשום פנים ואופן לא יהי' כאן שתי וערב. — ועיין עוד בזה להלן.

ה. ואח"כ תעשה הקשר כעין דל"ת פנים ואחור והרצועות עצמם יראו לך הדרך. — הנה גם כאן לכאורה צב"ט. ראשית דלכאו' משמע כאן שעכשיו הוא עושה את הדל"ת. ובאמת דלמש"כ הרי כבר עשאו מקודם. ועוד דמהו הלשון כאן פנים ואחור. דלכאו' משמע מזה דצריך ב' דלתי"ם. והנה לכאו' למה צריכין כאן ב' דלתי"ן. בתמי'. וצ"ב.

ואלא הנראה גם בזה ליישב בזה הכי. דהיינו שכונתו הוא שיגמור את הקשר שהוא כבר עשוי כעין דל"ת ע"י הקשירות שיעשה בו פנים ואחור. — דהיינו שאת הקשירה הראשונה הרי עושין על ידי שמכניסין את הרצועה השמאלית מצד שמאל בתוך העניבה עצמה. ולכן הוא דקורא לזה פְּנִים. דהיינו משום שמכניסין אותו בְּפָנִים ולא להצדדין. ודו"ק. — ואת הקשירה השני' עושין על ידי שמביאין אותה מצד שמאל לצד ימין ומכניסין אותה בהעניבה לצד שמאל. ולכן הוא דקורא לזה אַחֲרֵי. דהיינו משום שעושין את הקשירה זו ע"י שמביאין את הרצועה מאחור שֶׁל הקשר ומכניסין אותו לצד שמאל. ודו"ק מאוד. — והנה לפי דברינו אלו הרי נמצא מפורש שהוא עשה כאן דל"ת וכמו שאנו עושין.

ג

ונסבם עתה עוד פעם מכל מה שפירשנו לעיל. דהנה באמת מבואר כאן בדבריו שהוא עשה דל"ת וכמו שביארנו לעיל. ורק דמש"כ ליקח הרצועה הימנית ולהעבירו תוך רצועת השמאל כדי שלא ישאר שם שתי וערב לכאורה אין לנו שום הבנה בזה וכדלעיל. — לכן נלענ"ד דכמו שאין לנו שום הבנה במש"כ שם עד שתחזיר ראש הרצועה מבחוץ כשהי'

וכדלעיל באות ב'. כן אין לנו הבנה במש"כ כאן. — ובמילים אחרות
שאחד יעיד על השני שיש כאן כעין טעות סופר בזה.

והנה בתחלה לא רציתי לכתוב כלל על הא"ח זה כיון שלא עלה בידי
לפרש את כולו וכדלעיל. אבל כדי שלא ישאר כאן הרושם שהוא
עושה מרובע משום שהביא בזה מילים של שתי וערב לכן אמרתי שכן
צריך לפרשו. — ובאמת העליתי בעה"י שרוב דבריו מתפרש הוא היטב
על הדל"ת שלנו וכדלעיל. [וכפשטות לשונו שהוא עושה דל"ת]. ורק ששני
המקומות דלעיל שלא נתפרש. נראה שהאחד יעיד על השני שיש כאן
כעין טעות סופר בזה וכדלעיל.

ד

והנה לסיכום נמצא שהבאנו כאן משלושת הגאונים בזה השימוש רבה
והרב האי גאון והר"י ברזילי שמבואר בדבריהם היטב שהם עושים
דל"ת וא"כ איזה ספק יש לנו בזה. — והנה ראוי להעתיק כאן ממה
שראיתי בפסקי הסידור. [מבעל השו"ע הרב]. ממה שכתב שם בסדר
הכנסת שבת בענין פלוגתת הגאונים ור"ת. דז"ל שם. ועוד יש פליאות
עצומות מהחוש על דעת זו. וגם ראיות רבות ועצומות מסוגיות התלמוד
לדעת הגאונים. הגם שאין דבריהם צריכין חיזוק כנודע שדבריהם דברי
קבלה. עכ"ל. — וא"כ הוא הדין לעניננו. כיון שיש לנו דברים ברורים
בזה בשלשת הגאונים ז"ל וכדלעיל. א"כ זהו המסורת האמיתי שיש לנו
בזה. ודו"ק.

פרק אחד עשר
מספרי זמנינו שהצדיקו את המרובע ומה
שקשה עליהן

סימן א

ממה שכתב בזה המשנת הסופר

א

בספר משנת הסופר כותב על מש"כ שם הקסת הסופר [בפרק כ"ג
סעיף ה']. שז"ל שם. קשר של תפילין הלכה למשה מסיני.
דהיינו בשל ראש יהי' הקשר כמין דל"ת. ויש שעושין אותו מרובע
ואינו נכון אלא יעשהו כמין דל"ת ממש. ע"כ לענינו. וכתב ע"ז בביאור
הסופר בד"ה ויש שעושין אותו מרובע ואינו נכון. וז"ל. הרב נמשך
כאן אחר דברי הבית אהרן שיצא לערער על הקשר המרובע המכונה
קשר פשוט. אבל האמת שאדברא הקשר המרובע הוא הקשר הנכון
שהראשונים כתבו לעשות כן כדלקמן. וכבר השיג עליו התפארת ארי'
בסי' ל"ב פרק נ' דאחר שהאריך לדחות דעת הסוברים דיש לעשותו
כמ"ם סתומה שבאמצע יש חלל. כתב וז"ל. שוב ראיתי בספר בית אהרן
שהאריך בענין הקשר וכו' דמשמע דהדל"ת הוא בקשר גופא. ובמחילת
כבודו הרי מרש"י בשבת דף ס"ב משמע דהוא בהרצועות. ומש"כ דאותן
המרובעים דנהגו כו' אין יוצאין כלל. תמהני איך כתב כן. והרי זה
הקשר הוא בהדיא במהרי"ל וכמש"כ הב"י בשם השימוש"ר והא"ח והר"י
אסכנדרני והעיטור לרב האי וכו'. ועכ"פ חלילה לזוז כו' ונובע ממעין
הקדוש מהרי"ל סג"ל.

שוב ראיתי ג"כ בספר תשובה מאהבה חלק ב' סימן כ"ז להגאון ר' אלעזר פלעקעלעם ז"ל שכתב וז"ל המעיין בב"י סו"ס ל"ב יראה שהקשר הנהוג אצל רוב העולם הוא הקשר הישר וכו' ואי הקשר שהמציאו החדשים מקרוב זה נ' שנה [כוונתו על העושים כמ"ם סתומה ממש שיש באמצע חלל] לא תמצא צורה זו אף לא יכפלוה ב' פעמים. ואנו אין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל בידינו ודי בקבלת מרן ב"י. עכ"ל. — גם בשו"ת ר' ידידי' טיאה וי"ל [בנו של הקרבן נתנאל] סי' י"ב יצא נגד אלו שעושים כמ"ם סתומה ממש וכו'. הלא אבא מורי הגאון ז"ל וכן רבי המובהק הגאון ר' יונתן ז"ל [אייבשיין] שהיו מארי בקבלה וראזי דאו' נהירין להו ובעהשי"ת שמשתי אותם ושאר גדולים מופתי הדור שכולם הי' להם קשר תפילין כמו שקושרים אנו. עכ"ל. הרי מבואר שהקשר המרובע שנקרא קשר פשוט הוא הקשר הנכון שנהגו בזה גדולי הדורות הקודמים.

ובאמת שהמעיין בב"י דהביא דברי הראשונים הבע"ל העמוד. אורחות חיים. ור"י אסכנדרני. יראה בעליל שכונתם הוא על הקשר הפשוט וכו'. וכ"כ הרא"ש כו' בשם השימוש"ר. ודבר זה יכול כל אחד לבדוק בעצמו. ואז יראה שהעושה כדבריהם יצא לו קשר פשוט ומרובע וכו'.

והנה ישנם שטועים בדברי המ"ב סי' ל"ב ס"ק רל"ג שכתב וז"ל. ויש שעושים קשר כמ"ם סתומה שנראה כשני דלתי"ן משני צדדין וכו' ועיין בספר תפ"א שהביא בשם תשובה מאהבה והסכים עמו לדינא דא"ו העושים קשר ש"ל דל"ת מכוון יותר לדינא. עכ"ל. ויש מקום לטעות בדבריו שכונתו לשלול את הקשר הפשוט המרובע ולחזק את הקשר שאנו קוראים קשר דל"ת. אבל ז"א נכון כלל. אלא שכונתו לשלול את המ"ם סתומה ממש שיש חלל באמצעו. ואדרבא התפ"א הרי השיג על הבי"א וכתב דיש לעשות דוקא קשר פשוט כנ"ל. והא דחז"ל קראו אותו קשר דל"ת כתב התפ"א בשם כמה פוסקים דמשום דהרצועות יוצאות בצורת דל"ת. אבל לא שעצם הקשר יש לו צורת דל"ת. וכ"כ המ"ב לעיל סכ"ז סקל"ז על דברי השו"ע שכתב שם שצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין

של

סימן א

תפילין

קסז

דל"ת לצד חוץ וז"ל. כי שתי רצועות יוצאות מתוך הקשר למטה. אותה היוצאת מצד שמאל המניח נמשכת לרחבו כמו גג הדל"ת. ואותה היוצאת לצד ימין נמשכת באורך למטה כמו רגל הדל"ת עכ"ל. הרי מבואר מדברי המ"ב שאות הדל"ת נעשה ע"י הרצועות. ולא שעצם הקשר הוא בצורת דל"ת.

אולם אף הנוהגין לעשות שעצם הקשר יהי' כדל"ת יש להם ע"מ לסמוך. וכדמצינו בתרומת הדישן סי' קע"ט. — ומעתה אחר כל המבואר לעיל נראה דאף שכל אחד יכול לאחוז כפי שנהגו אבותיו. אבל מי שאין לו קבלה מאבותיו. ינהג בקשר מרובע הפשוט וכדעת כל הראשונים שהבאנו לעיל. — וכן נהגו הקרבן נתנאל ור' יונתן אייבשיץ ושאר גדולים מופתי הדור וכפי שהעיד בשו"ת ר"י וייל הנ"ל. וכמש"כ המ"ב בשם התפ"א שהוא מכוון יותר לדינא עכ"ל.

ב

ובמשנת הסופר סקי"ח כתב בזה עוד וז"ל [ויש שעושין אותן] מרובע ואינו נכון. עיין ביה"ס שביררנו שהקשר המרובע המכונה קשר פשוט הוא הקשר האמיתי שהראשונים כתבו לעשות כן. אך גם העושים כדעת הרב המחבר כאן דהיינו שעצם הקשר עשוי כדל"ת יש להם ע"מ לסמוך. וכל אחד יאחוז במנהג אבותיו. אולם למי שאין לו קבלה מבוררת יעשה לכתחילה קשר פשוט. ע"כ לעניננו.

ובשער הציון שם באות כ"ה מציין שם מקורות האלו. [על המילים [במשנת הסופר] שהקשר המרובע הוא הקשר האמיתי שהראשונים כתבו לעשות כן]. א. רא"ש בשם שימוש"ר. ב. ב"י בשם בעל העמוד. ג. או"ח. ד. ר"י אסכנדרני. ה. מהרי"ל. ו. שכן נהגו הקרבן נתנאל ור' יונתן אייבשיץ ושאר גדולי הדורות. ז. שבקול סופרים הביא בשם הרה"ק משינאווא שקיבל ממורו הרה"ק מבעלזא לעשות קשר פשוט. ח. שכ"כ המ"ב בשם התפ"א. — ובאות כ"ז שם. [על המילים דלמי שאין לו קבלה מבוררת יעשה לכתחילה קשר פשוט]. מציין שם עוד. עיין בתפארת ארי' שהבאתי בביאור הסופר. עכ"ל.

ג

והנה מי שיעיין במשנת הסופר זה שהבאנו כאן יכול להבהל מאוד ולחשוב על מי אנו סומכין שאנו עושין דל"ת. מול כל אלו הראשונים שהביא כאן וגם קצת מגדולי הפוסקים ומגדולי הדור שהיו בזמן הקרבן נתנאל ועוד. עד שנוכל לחשוב שאולי גם אנו צריכין להחליף למרובע. שהרי לא השאיר לנו רק את התרוה"ד שהוא כמעט דעת יחיד בזה כנגד כל אלו הראשונים שהביא. — ואף שהמחבר הנ"ל כתב לנו [הנחה] שאפשר לסמוך עליו אבל למה לנו לסמוך עליו ולא לעשות את הדבר שרבותינו ז"ל הראשונים כתבו לנו לעשות. ובפרט שכן נהגו בזה גדולי הדורות וכדלעיל.

אבל מהו האמת בזה שהרב הנ"ל שגג בכל המקורות שהביא כאן. — ובקיצור שהוא סמך עצמו מאוד על התפ"א בזה ואף שדבריו שם הם קשים מאוד וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק ששי. — וגם שטעה בזה מאוד במה שהביא שכן נהגו גדולי הדורות וכמו שנבאר להלן.

ד

דחנה באמת הרי יש לנו תרוה"ד מפורש [שהביאו הפרישה בסו"ס ל"ב] שאמר זה בפירוש ובמילים חזקות מאוד שהדל"ת צריך להיות דוקא בהקשר עצמו ולא בהרצעות. ושכן כתב הרא"ש בשם השימושא רבה ושכן משמע מפירש"י. ומוסיף שם עוד וליכא דמעי בהא. וא"כ הלמה נאמין לדברי התפ"א שהרי התרוה"ד דחה אותו בשתי ידים.

וגם דמש"כ שם בשם התפ"א לפרש כן בהמהרי"ל באמת שלא מצינו באף אחד מהפוסקים ז"ל שיעשה כאן פלוגתא בזה בין התרוה"ד להמהרי"ל. הרי מבואר מזה שלא ראו כאן בהמהרי"ל שום דבר בזה שהוא ההיפך מהתרוה"ד.

וכן מיעה בזה מאוד בהתשובה מאהבה שפירשו שהוא צועק על המרובע עם חל"ל באמצע. והאמת שהוא צעק שם [באמת] על המרובע הפשוט וכדמשמע שם מכל לשונו. וכמו שהארכנו בזה לעיל בפ"ד סימן ב'. — וכן הבינו בפשיטות המלאכ"ש וכמש"כ שם לעיל.

של

סימן א

תפילין

קסט

וכן טעה בזה מאוד בהמ"ב במה שהביא שם בסכ"ז מהא"ר. וכן במה שהביא שם בסו"ס ל"ב בשם התפ"א. וכמו שהארכנו לעיל בפ"ג סימן ה' וסימן ו'. ע"ש. דאדרבא דהרי כתב שם במפורש דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. והאיך נפרשו שכונתו הוא שצריך לעשות [דוקא] מרובע. בתמ"י. אלא בע"כ וכמש"נ שם לעיל.

וכן טעה בזה בהתשובה שם של ר"י וי"ל וכמש"כ לעיל באורך בפרק ששי סימן ג'. ע"ש. — וכן טעה בהשינוור ז"ל והשר שלום מבע"זא ז"ל וכמו שהבאנו לעיל באורך בפרק שמיני סימן ו'. דאדרבא שמשמע שם מכמה ראיות שהם עשו דל"ת כפשוטו ולזה הוא דקרא שם קשר הפשוט. וכן הבין הקול סופרים בזה וכמש"כ שם לעיל.

וכן במש"כ שם שדבר זה כל אחד יכול לבדוק בעצמו כל מה שהביא בזה אינו מדויק. שהרי התרוה"ד כתב בפירוש בהרא"ש והשימוש"ר שהוא כהדל"ת שלנו. — והר"י האסכנדרני [הרי"ן] עשה את הדל"ת מבפנים ולא שהוא בהרצונות. וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק חמישי. — והא"ח הבאנו לעיל בפרק העשירי שברוב דבריו מבואר שם להדיא שעשה דל"ת ולא מרובע. ע"ש. — וכן מש"כ שם בשם הבע"ל העיטור הבאנו לעיל בפרק עשירי סימן ב' שמבואר בו ביותר על הדל"ת שלנו. ושכן מעיד בזה המלאכ"ש שהוא המפורש ביותר שעושה דל"ת. ע"ש.

ה

ובאמת דיש לתמוה כאן טובא על המשנת הסופר במה שקיבל את דברי התפ"א התמוהים כנגד התרוה"ד שהבאנו לעיל. שהרי כל דבריו הם תמוהים מאוד. דהיינו במה שפירש ברש"י ובהשימוש"ר ובהרב האי גאון שכונתם יהי' על הרצונות שהרי לא רמזו לזה כלל. ונמצא דהעיקר חסר מן הספר. — וגם במה שסבר שהתשובה מאהבה מצדיק את המרובע. שהרי לא רמז כלל לדבר כזה שהוא יחלוק כאן על התרוה"ד. — וכן במה שהבין בהא"ר והמעיו"ט שהם יסברו כך. שהרי לא מסתבר כלל שחלקו כאן על התרוה"ד ולא הביאוהו כלל. בתמ"י. ועוד שהרי יש לנו רא"י גדולה מהתפ"א בעצמו שלא הביא כלל סיוע לדבריו לא

קע קשר פרק אחד עשר הדל"ת

מהלבויו"ט ולא מהא"ר. ושמעין מזה שאין משם שום ראי' לזה וכמש"כ לעיל בפרק שלישי ע"ש. — ועוד שכל דבריהם הרי הם בסכ"ז ששם הוא לא איירי כלל מעשייתו של הדל"ת. ורק בסו"ס ל"ב. וכמש"כ לעיל באורך בפרק שלישי.

ואלא הנראה בזה שהעיקר מה שטעה כאן הוא משום שסבר שכן נהגו בזה גדולי הדורות וכדלעיל. וגם שבר"י האסכנדרני שהביאו הב"י באופן הראשון הרי יוצא באמת מרובע. וכן שבדרך השני שם בהא"ח הזכיר שם מילה של שתי וערב. — וכן שטעה בתחלת דברי הרב האי גאון בזה. ודו"ק. — וכן במה שהביאו המעיו"ט והא"ר והמ"ב דברים מפורשים בזה שיש דל"ת בהרצעות. וכמו שהבאנו לעיל בפ"ג. וגם שהסתמך מאוד על התפ"א בזה וכדלעיל. — אבל באמת שהוא טעה כאן מאוד בכל מה שהביא כאן וכדלעיל.

ו

ואסכב כאן עו"פ בקיצור מכל המקורות שהביא שם בשער הציון באות כ"ה. א. הרא"ש בשם השימוש"ר. ב. הב"י בשם בעל העיטור והאור"ח. ג. המהרי"ל. ד. ר"י האסכנדרני. ה. ושכן נהגו הקרבן נתנאל ור"י אייבשיץ ז"ל. ו. ושכן עשו השינוור ז"ל והשר שלום מבעלזא ז"ל. ז. ושכן כתב המ"ב בשם התפ"א. — והנה למש"כ לעיל נמצא שכל מה שהביא כאן הוא אינו נכון דהיינו שכולם עשו דל"ת כפשוטו. — ורק דהר"י האסכנדרני עשה באמת מרובע והדל"ת הוא עשה מבפנים. שהוא דבר תמוה מאוד וכמו שנתבאר לעיל בפרק חמישי.

ז

נמצא דכל המקורות שהביא כאן הוא אינו נכון. דהנה א. אין ראשון אחד שאומר לעשות קשר מרובע. ב. אין אף אחד שיאמר שהדל"ת הוא בהרצעות. [חוץ מהתפ"א]. וכמש"כ התרוה"ד דליכא דמעי בהא. — ג. ואפי' אלו שהביאו שיש מושג כזה ד' בהרצעות הרי כוונתם הי' לענין אחר לגמרי. וכמש"נ לעיל באורך בפ"ג. ע"ש. — ד. דהתשובה מאהבה יצא באמת כנגד הקשר המרובע הפשוט בכל תקפו. וקרא ע"ז ולא תאמרון

של

סימן א

תפילין

קעא

קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר. — [ודלא כמו שפירשו התפ"א. והמשנת הסופר נמשך אחריו]. — ה. שהקרבן נתנאל והגאון ר"י אייבשיץ ז"ל וכל גדולי דורו עשו [באמת] דל"ת כפשוטו. ודלא כמו שטעו בזה הרבה. [וכמש"כ לעיל באורך בפרק ששי. סימן ג'. ע"ש]. — ו. שהמ"ב בסו"ס ל"ב שכתב דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. כונתו הוא [באמת] כפשוטו לעשות קשר דל"ת. — [ודלא כמו שטעה בזה המחבר הנ"ל שכתב והנה ישנם שמועים בדברי המ"ב וכו'. ע"ש].

סימן ב

ממש"כ בזה בקונטרס קשר תפילין

א

הנה כשיצא הספר תפארת חיים. [להרב ר' חיים שרגא פייביל פרנק זצ"ל בשנת תשכ"ז]. נגד הקשר המרובע. כתב הרב ר' אלעזר בריזל זצ"ל קונטרס בשם קשר תפילין שרוצה ליישב את המנהג הזה על פי דברי הא"ר שהביאו המשנה ברורה בסימן כ"ז. שמזכיר שם דבר כזה שיש ד' בהרצעות. — וגם על פי דברי המשנה ברורה בסוף סימן ל"ב שכאילו הוא מסכים לדברי התפ"א. — וסבר שם עוד שכן סבר גם התשובה מאהבה וכמו שהבין בו התפ"א.

ב

אבל מהו האמת בזה שהרב הנ"ל שגג בכל המקורות שהביא כאן. דבאמת האיך יתכן דבר כזה שאחרי שיש תרוה"ד מפורש כ"כ. [שהביאו הפרישה בסו"ס ל"ב]. שדחה סברא זו בשתי ידיים וכתב דליכא דטעי בהא שהא"ר יפרש ההיפוך מזה ממש ואינו מרמז כלל שזה לא כדברי התרוה"ד. — ועוד שלא מצינו כלל בהפוסקים דבר כזה שיש מי שחולק על התרוה"ד ושיש בזה פלוגתא. [חוץ מהתפ"א שהוא יחיד ממש בזה וכמו שהבאנו לעיל בפרק ששי].

אלא ודאי שדברי הא"ר שם בסימן כ"ז לא מיירי הוא כלל בענין עשיית הדל"ת שבקשר. שמקומו הוא רק בסו"ס ל"ב סעיף נ"ב. וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק שלישי סימן ד'. ע"ש. ואדרבא שמרומז הוא שם בהא"ר בסכ"ז שגם הוא ז"ל חשש לדבר כזה שנחשוב שזהו כל הדל"ת ע"י הרצעות היוצאות. ולכן העתיק שם מדברי המהרי"ל כדי שנבין שהוא אינו כן. וכמו שביארנו שם לעיל ע"ש.

של

סימן ב

תפילין

קעג

ובן מה שהבין בהמשנ"ב בסו"ס ל"ב שכאילו הוא מסכים להתפ"א. הארכנו גם בזה לעיל בפ"ג סימן ו' שלא יתכן כלל לפרש כן. שהרי המ"ב מסיים שם דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא והאיך נפרשו שכונתו שצריך לעשות דווקא מרובע. בתמ"י. וכמו שביארנו שם לעיל.

ג

ובן מה שהבין שם שהתשובה מאהבה גם הוא יסבור שהד' הוא בהרצועות. איך עלה על דעתו דבר כזה שהתשובה מאהבה העלים עין מהתרוה"ד עד כדי כך שיכתוב ההיפוך הגמור ממנו ובמילים חריפות כ"כ שלא תאמרון קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר ואינו מביא כלל שבתרוה"ד כתב באמת ההיפוך הגמור מזה. ושכן איתא בהדיא בשימוש"ר ובהרא"ש ושכן משמע ברש"י. — אלא ודאי דאדרבא שהתשובה מאהבה צעק מאוד על הקשר המרובע שלא תמצא שם צורת דל"ת. וגם שאין מכפילין אותו. וכמש"נ לעיל באורך בפ"ד סימן ב'. ע"ש.

ד

וגם מש"כ שם בפרק ב' לפרש כן ברש"י כאילו שרש"י יפרש שהד' הוא בהרצועות דבריו בזה תמוהים מאוד. דהאיך הוא בא לחלוק בזה על התרוה"ד שכתב בזה בהדיא שכן משמע מפירש"י שהד' הוא בהקשר עצמו. — וגם הוא כותב שם שבכמה מקומות ברש"י מבואר שם בהדיא שלא כהתפ"א. וא"כ מסתבר שרש"י בשאר המקומות ג"כ סובר כן. — ויש עוד להעיר שם על דבריו במש"כ בהרמב"ם והב"י ועוד. אבל כאן באתי רק להעיר על עיקר דבריו שם שהד' הוא בהרצועות. שחוק מהתפ"א לא מצינו מי שיאמר דבר כזה. והרב הנ"ל שגה בזה שמצינו כן גם בהא"ר והתשובה מאהבה והמשנ"ב וכמו שהבאנו לעיל.

סימן ג

ממש"כ בזה בספר פסקי תשובות

א

ואעתיק לך מספר פסקי תשובות. [עמוד שכ"ג אות ע"ח]. ובמרובעים שמתי את הערותי עליו בדיבור המתחיל א"ה. דהיינו אמר המעתיק. וז"ל. סעיף נ"ב שו"ע. [בסוף סימן ל"ב]. יכניס הרצועה תוך המעברתא ויעשה קשר כמין דל"ת בשל ראש. וידוע ומפורסם שלשה המסורות בענין עשיית קשר זה. א. כמין מ"ם סתומה. והוא הנקרא בפוסקים קשר פשוט. [א"ה. לא מצינו כלל בהפוסקים דבר כזה קשר פשוט שהרי צריך לעשותו דל"ת. ורק שהי' שגור זה בפי העולם בדורות האחרונים]. ב. כעין מ"ם סתומה אך עם חלל ורווח באמצע. [א"ה. בהציון למטה הוא מציין ע"ז שכן מסורת האר"י ז"ל כמובא בפרע"ח שער התפילין פרק ה'. אבל באמת שכ"ז הוא אינו. שהוא רק הובא בפרע"ח בההג"ה שם בשם המהר"ם דלונזאנו. [וכמו שהביא אח"כ בשמו]. אבל האריז"ל עשה באמת דל"ת [אחד] וכפשוטו. וכמו שהבאנו לעיל באורך מהרבה כתבי האריז"ל בזה בפרק שביעי סימן ב'. ע"ש]. ג. כעין דל"ת.

ולכל אחד המסורות יסודות קדושים וקדומים בהררי קודש עוד מזמן הראשונים כפי אשר נתגלה להם מסוד ה' ליראיו. ואין ח"ו להוציא לעז לערער ולהרהר על שום אחד מסוגי הקשרים הנזכרים. וכל אחד יברר מנהג אבותיו ורבותיו ולא ישנה ממנהגם. [א"ה. אינו מובן כל מש"כ כאן. דמהיכן לקח שכל אלו המסורות הוא עוד מזמן הראשונים כפי אשר נתגלה להם וכו'. וכי נתגלה לו כל זה מסוד ה' ליראיו. בתמ"י. — שהרי לא מצינו זה באף ראשון שיאמר דבר כזה שהדל"ת הזה הוא לא כפשוטו].

עו"ש ומי שאין לו שום מסורת יש מי שכותב שיעשה קשר פשוט כי כן הי' המנהג הפשוט ברבים מקהלות ישראל מימים ימימה. וכן סתימת פשיטות דברי הבית יוסף בשם השימושא רבה והא"ח והר"י אסכנדרני והעיטור והמהרי"ל. [א"ה. כל מה שהביא כאן הוא אינו נכון. שבין בהב"י ובין בהשימוש"ר ובין בהעיטור והמהרי"ל בכלם מבואר להדיא שעשו דל"ת אחד וכפשוטו. וכמו שהארכנו [כבר] בזה לעיל בסימן א' בהמשנת הסופר שממנו שאב המחבר הזה כל מש"כ כאן. [ואין צריך לחזור עליהם]. וכן הוא הרי מבואר בפשוט בשו"ע סימן כ"ז סעיף י'. וכן בסו"ס ל"ב סעיף נ"ב. ע"ש]. ויש מי שכותב שיעשה בצורת דל"ת שבהיום כן הוא המנהג ברוב תפוצות ישראל. [א"ה. מילה זו שבהיום הוסיף זה המחבר מדילי'. ודו"ק].

עו"ש וצורת דל"ת בקשר של ראש הלכה למשה מסיני הוא וכדאיתא בגמ'. (שבת ס"ב). [א"ה. וכן הוא במנחות ל"ה ע"ב. ובעירובין צ"ז ע"א. וכמו שפירשו שם כל המפרשים]. — ובקשר הפשוט הוא בצירוף הרצועות היוצאות וכו'. וכן בקשר עצמו קיים כעין צורת דל"ת מהצד האחורי שלו. או שהרי הוא כשני דלתי"ן הפוכים אחד על השני. (וכקשר סוג ב' הנ"ל). עכ"ל.

[א"ה. המחבר הנ"ל העתיק כאן שלשה דברים תמוהין מאוד. א. שהדל"ת הוא בהרצועות. שדבר הזה כבר דחה אותו התרוה"ד מאוד שכתב ע"ז דליכא דמעי בהא. ולא מצינו כלל בהפוסקים מי שיחלוק ע"ז. ב. שהדל"ת הוא מצד האחורי של הקשר. דמלבד שדבר הזה הוא לא מובן כלל שיש שם דל"ת. הוא הרי גם מופרך מגמ' מפורשת במנחות ובעירובין וכדאיתא שם ונוייהן לבר וכן הוא בכל הפוסקים ז"ל שהדל"ת צריך שיהי' נראה מבחוץ. ג. שהוא כמו שני דלתי"ן. דגם זה הוא דבר תימה מאוד דנאמר ע"ז שהוא כשני דלתי"ן. וגם דלמא צריך ב' דלתי"ן].

ב

ועתה אכתוב גם קצת הערות על חלק ניכר מהציונים שם. — א. בציון 563 כותב שכבר הוזכר מנהג עשיית קשר כזה [היינו הקשר

הפשוט] במג"א [סימן ל"ב] סקס"ט. ובמג"א סי' כ"ז סקט"ז [שכתב] שיש נוהגין כן. אלא שדחה מנהג זה והסכים לקשר כעין דל"ת. ע"כ. הנה מש"כ שבסכ"ז סקט"ז דחה מנהג זה הוא נכון מאוד. אבל מש"כ שבסקס"ט הסכים לקשר הזה שגה בזה מאוד. דאדרבא שגם שם הוא כממשיך לעורר ע"ז. וכמו שדחה זה כבר בסכ"ז סקט"ז. משום לשון הב"י שם שעכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדים. וכמו שביארנו לעיל באורך בהמ"א שם בפרק רביעי סימן א' סק"ז. ע"ש.

ב. עו"ש. שכן מסורת האר"י ז"ל כמובא בפרע"ח וכו'. — כ"כ בזה לעיל בסק"א שמסורת האריז"ל הי' לעשות דל"ת כפשוטו. וכמו שהבאנו לעיל באורך בפרק שביעי סימן ב' מהרבה כתבי האריז"ל בזה. ע"ש.

ג. עו"ש. ויש שילמדו שעל קשר זה כונת המ"א שם להשיג. — בפשוט כונת המ"א להשיג שיש לעשות דוקא דל"ת. וכמש"כ על הלשון השו"ע שם כעין דל"ת שמכאן משמע שאין עושין דל"ת אלא מצד אחד. וכמו שביארנו לעיל בפרק רביעי סימן א' ע"ש.

ד. עו"ש. ועכ"פ ברור שבס' תפ"א וכו' כוונתו על קשר זה וכו'. ודל"א בהבנת המ"ב שרצונו לומר שיש לעשות [דוקא] קשר כעין דל"ת דאדרבא וכו'. — לכאן משמע מדבריו שהבין שהמ"ב הבין בהתפ"א שיש לעשות קשר דל"ת. אבל האריך יתכן לומר כן שהרי במפורש הוא שם מאוד שמצדיק את המרובע. — אלא שהפירוש שם בהמ"ב וכמש"כ לעיל באורך בפרק שלישי סימן ז' ע"ש.

ה. בציון 567 מביא ממה שהבין בזה המשנת הסופר בהב"י ובתשובה מאהבה ובשו"ת רבי ידידי' וייל שכאילו הוא מעיד שם שנהגו בזה כל גדולי דורו ואביו ז"ל ורבו ר"י אייבשיץ ז"ל. אבל כ"כ בזה לעיל באורך בסימן א' שהמשנת הסופר טעה בזה מאוד בכל מש"כ בזה. ע"ש.

ו. עו"ש. הביא מהבית דוד הספרדי שלא ראה שעושין דל"ת אלא מרובע. — אבל יעו"ש מש"כ בזה שהוא מצדיקו רק משום שסמכו על ספר התרומה [לפי הבנתו שם] של"צ לעשות דל"ת. וכמו שהבאנו לעיל בפרק ששי סימן ד' ע"ש. ומבואר גם ממנו שהדל"ת צריך שיהי' בהקשר עצמו ולא בהרצועות.

של

סימן ג

תפילין

קעז

ז. עו"ש. הוא מביא מספר קול סופרים שכן נהגו בקשר הפשוט הגה"ק משינווא ז"ל והשר של' מבעלזא ז"ל. ולשונו הוא שם שנהג בקשר מרובע פשוט. — והנה דבריו בזה תמוהין מאוד. שהוא רק כתב שם שהוא עשה קשר פשוט. ולא קשר מרובע פשוט. בתמ' וכוונתו הי' על הקשר הדל"ת שזה הי' הקשר הפשוט. ולאפוקי בזה מאביו ז"ל שעשה ב' דלתי"ן. — [וע"ע לעיל בפרק שמיני סימן ו' שהארכנו בזה בכמה ראיות גדולות שהשינוור ז"ל וכן הש"ש מבעלזא עשו [באמת] דל"ת כפשוטו. וכמש"נ שם לעיל].

ח. עו"ש. הוא מביא מהאשל אברהם והדע"ק. — ולמה הוא לא הביא שהוא מעיד שם פעמיים שהוא בעצמו עשה גם דל"ת מתחת המרובע. שמובן מזה שהוא ז"ל בעצמו לא הי' כלל שקט בזה.

ט. עו"ש. הביא בשם מדרש שיש בהקשר ד' קשירות וכנראה שמפרשו על הד' הריבועין. [שבמרובע]. — ולמה הוא לא פירשו כפשוטו על הדל"ת שלנו שיש בו באמת ד' קשירות. [וכמו שהבאנו לעיל בפרק עשירי סימן ד'. ע"ש].

י. עו"ש. כתב שגם מדברי המ"ב (סכ"ז סקל"ז) מוכח שהסכים לסוג קשר זה וכו'. — דבר זה לא יתכן כלל שיסתום דבריו נגד התרוה"ד מפורש שהפקיע זה מאוד. וכמש"כ לעיל באורך בפרק שלישי סימן ה' ע"ש.

יא. עו"ש. הוא מביא ממה שנהגו בזה בתימן. — כ"כ בזה לעיל באורך בפרק תשיעי סימן ה' שבספרי גדולי תימן מדורות הקודמים מבואר שעשו דל"ת וכפשוטו. ויעוי"ש עוד שלמה הוא דטעו בזה בדורות האחרונים.

יב. עו"ש. הוא הביא לדברי הגר"א מסידורו שמשמע שעשה ב' דלתי"ן. ורק כמסתפק הוא שאולי עשה עם חור כהמקובלים. — והנה דבריו בזה תמוהין מאוד. שהרי הגר"א ז"ל מתייחס שם בפירוש למה שמובן שם מהזוה"ק כאילו לעשות ב' דלתי"ן. ומפרשו בדרך אחר לגמרי. ע"ש. ומובן מזה שעשה רק דל"ת אחד.

יג. ובציון 570 מציין לאות חיים ושלום. — והלמה לא הביא שתמה ע"ז מאוד שהרי איתא שם ונוייהן לבר.

יד. ובציון 571 הביא עוד משמו בשם גדולים שהוא כעין ב' דלתי"ן.
— אבל למה הוא לא הביא שמקשה מאוד ומתפלא ע"ז שהמרובע
יהי' בו משמעות של ב' דלתי"ן.

טו. עו"ש. הוא מביא מהחת"ם ור"נ אדלר ועוד שעשו ב' דלתי"ן. — אבל
למה הביאם לענין המרובע הפשוט שהרי הם עשו עם חור.

טז. עו"ש. הוא מביא מדעת תורה שכן הוא נראה בהא"ר. — אבל למה הוא
לא הביא שחזר מזה משום התרוה"ד שכתב שהוא לא בהרצועות ע"ש.

ג

ונעשה עתה סיכום מכל המקורות שהביא בזה. א. ב"י. ב. שימוש"ר. ג.
א"ח. ד. העיטור בשם הר"ה גאון. ה. ר"י אסכנדרני. ו. המהרי"ל.
ז. תפ"א. ח. תשובה מאהבה. [וכפירושו של התפ"א]. ט. ר"י טיאה וייל.
י. השינוור ז"ל והשר שלו' מבעלזא ז"ל. יא. הדע"ק. יב. א"ר ומלבושי
יו"ט ומ"ב. יג. ואולי מהמדרש הנ"ל. — והנה למש"כ לעיל נמצא מבואר
שלא הביא כאן אפי' מקור אחד וכמש"נ לעיל.

ד

ונחזור עו"פ למש"כ המחבר הנ"ל שלכל אחד מהמסורות יסודות קדושים
וקדומים עוד מזמן הראשונים ז"ל. — והנה הדבר מפליא מאוד
לכתוב כך. שהרי אין רמז לזה באף ראשון לא לקשר המרובע ולא
להמרובע עם חור. שהרי לא הזכירו כלל ענין כזה של ב' דלתי"ן. —
ואם שמצא תפ"א שפירש כן בהשימוש"ר וברש"י הא"ך הוא יכול לחלוק
בזה על התרוה"ד שמפרש להדיא בהשימוש"ר וברש"י שהדל"ת הוא
בהקשר עצמו ולא בהרצועות. — ובקיצור אין אפי' ראשון אחד שיאמר
לעשות קשר מרובע. ואין אפי' פוסק אחד שיאמר שהדל"ת הוא בהרצועות.
[ושיחלוק בזה על התרוה"ד]. — [חוץ מהתפ"א שהוא היחיד בזה שפירש
כן בהמהרי"ל. ודו"ק]. ואין אחד שיאמר שמרובע הוא דל"ת. וא"כ נשאלת
השאלה על מי סומכין אלו שעושין קשר מרובע.

של

סימן ד

תפילין

קעט

סימן ד

ממש"כ בזה התאחדות דושינסקי ליישב את המרובע

א

והנני מעתיק לך ממה שכתבו התאחדות דושינסקי (ניסן תשס"ב) ליישב את הקשר המרובע. וז"ל שם. הנה בצורת קשר של ראש נחלקו בזה רבותינו הראשונים וגם האחרונים אם עושין קשר כמו דל"ת או מרובע. (הנקרא פשוט). האריכו בזה בקונטרס קשר תפילין להרה"ג ר' אלעזר בריזל שליט"א [ז"ל]. ובספר משנת הסופר בסימן כ"ג בביאור הסופר ד"ה ויש שעושין אותה.

והנה בדורות האחרונים היו מי שערערו על צורת קשר המרובע ובראשם הבית אהרן ונמשך אחריו הקפת. ובתפארת ארי' האריך להשיג ולדחות את דברי המערערים וכתב שם דזה הקשר מקורו במהרי"ל. וכן בב"י בשם השימושא רבא. והאור"ח. והר"י אסכנדרני. וכן בתשובה מאהבה סימן כ"ז וז"ל. המעיין בב"י סוס"י ל"ב יראה שהקשר הנהוג אצל רוב העולם הוא הקשר הישר וכו'. ואנו אין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל בידינו ודי בקבלת מרן ב"י עכ"ל. ובשו"ת מהר"י ווייץ אחרי שהאריך בבירור עשיית הקשר. סיים וז"ל. הלא אבי מורי הגאון ז"ל [בעל הקרבן נתנאל] וכן רבי המובהק הגאון ר' יהונתן ז"ל [אייבשיץ] שהיו מרא בקבלה וכו' ובעזה"ש"ת שימשתי אותם ושאר גדולים מופתי הדור שכולם היו להם קשר תפילין כמו שקושרין אנו. עכ"ל.

הנה אינני יודע מיהו שכתב כל זה. אבל רואין אנו בלשונו שהוא נמשך מאוד אחרי הקונטרס של ר"א בריזל ז"ל והמשנת הסופר. ולכן הי' בטוח שיש בזה פלוגתא בין הראשונים והאחרונים ז"ל. ולכן סבר עוד שהתשובה מאהבה צעק על הדל"ת וכמו שהבין בו התפ"א. ועוד סבר שם שר"י ווייץ מעיד שם בהתשובה שלו על אביו ז"ל הקרבן נתנאל

קפ קשר פרק אחד עשר הדל"ת

ורבו ר"י אייבשיץ ז"ל שהם עשו קשר מרובע. — אבל כבר כתבנו לעיל באורך בסימן א' בהמשנת הסופר שהוא שגה בזה מאוד בכל מה שהוא כתב שם. דהיינו ראשית שסמך עצמו מאוד על התפ"א. ולכן סבר שזהו הקשר האמיתי שהראשונים כתבו לעשות כן. ולכן סבר עוד שהתשובה מאהבה צעק על הדל"ת. ועוד טעה בזה בהתשובה שם של ר"י וי"ל וכמו שהארכנו שם לעיל. ע"ש.

ב

ועוד טעה בזה המשנת הסופר. שסבר שהבית אהרן הוא הי' הראשון שיצא לערער על הקשר המרובע. והקפת נמשך אחריו. — אבל האמת הוא בזה לא שהבית אהרן הי' הראשון שיצא לערער ע"ז ולא שהקפת נמשך אחריו. — והיינו שהרי לא מצינו אפי' אחד מי שיאמר שהמרובע הוא כן טוב ושהקפת הי' צריך להמשך אחריו. שהרי הבי"א לא חידש כאן כלום. — והיינו שאפילו שהקפת לא ראה את הבי"א מימיו הי' כותב כן בפשיטות שהמרובע הוא אינו נכון. — [שהרי ל"צ לזה שום גאונות שאפי' ילד בחדר יודע לומר שהמרובע הוא אינו דל"ת]. — ואדרבא התפ"א הוא שחידש כאן דבר נורא מאוד. [מה שלא אמר זה אף אחד]. שיש מושג כזה דל"ת בהרצעות ושזה יהי' הפירוש בהמהרי"ל. — ובמילים אחרות. שהרי לא מצינו באף אחד מהפוסקים ז"ל שיאמר שיש כאן פלוגתא בין המהרי"ל להתרוה"ד שכתב ע"ז שאין דבר כזה ודליכא דמעי בהא ומבואר מזה שכולם סברו בזה בהתרוה"ד.

ג

ונחזור עו"פ לתחלת הדברים שהביא כאן שבצורת קשר של ראש נחלקו בזה רבותינו הראשונים וגם האחרונים. דהנה דברים אלו אין להם שחר. שהרי לא מצינו זה באף ראשון שיאמר דבר כזה לעשות קשר מרובע. [וח"ו מלומר כן]. — וגם לא אחרון אחד. — חוץ מהתפ"א שסבר שזהו הפירוש שם בהמהרי"ל ועוד. וכל דבריו שם תמוהין מאוד. וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק ששי סימן א'. — וכן הארכנו בזה לעיל בסימן ב' במש"כ בזה ר"א בריזל ז"ל. שהרי כל דבריו שם הם בנויים

של

סימן ד

תפילין

קפא

על דברי הא"ר והמ"ב בסכ"ז. אבל הארכנו שם בזה שהוא טעה בזה מאוד. והראיה הכי גדולה לזה שהרי התפ"א בעצמו לא הביא שם שום סיוע לדבריו לא מהא"ר ולא מהמלבויו"ט וכמו שהארכנו שם לעיל. — נמצא דכל מה שהביא כאן הוא אינו וכמש"נ.

ד

לבן נמצא דלפי האמת הי' צריך הכותב לכתוב כך. — הנה בצורת קשר של ראש האריך בזה בעל התרומת הדשן. [הביאו הפרישה בסוף סימן ל"ב]. שהדל"ת צריך שיהי' ניכר בהקשר עצמו ולא בהרצועות התלויות. ושכן כתב הרא"ש והשימוש רבה בהדיא. וכן משמע מפירוש רש"י. וליכא דמעי בהא. ע"ש.

והנה בדורות האחרונים היו מי שהצדיקו את הקשר המרובע ובראשם התפארת ארי' ונמשכו אחריו כל ספרי זמנינו. [ואף שהוא נגד התרוה"ד הנ"ל וכל סתימתן של כל הראשונים וכל הפוסקים ז"ל בזה]. וכמו המשנת הסופר ור' אלעזר בריזל ז"ל ושאר ספרי זמנינו. וכן יצא כנגד הקשר הזה בעל התשובה מאהבה שכתב ע"ז שם בתקיפות גדולה מאוד שז"ל שם ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר. — וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק רביעי סימן ב'. וכן הבין בו בפשיטות המלאכת שמים וכמו שהבאנו שם לעיל. [ודלא כמו שהבין בו התפ"א]. — וכן רימז לזה המשנ"ב בסוף סימן ל"ב סקרל"ג במה שהביא שם מהתפ"א דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. דהנה לכאור' האין הוא יכול להביא כך. שהרי התפ"א מצדיק מאוד את המרובע וכדמפורסם לכל. לכן כתבנו שם שבע"כ צ"ל שהמ"ב באמת השיג שם על התפ"א בזה האין שהבין שם בהתשובה מאהבה. וכמו שהבאנו לעיל באורך בפרק שלישי סימן ז' ע"ש.

ועיין עוד להלן בסימן ה' מש"כ במה שכתב בזה הסופר ר' מנחם דוידוביץ שליט"א באוצרות ירושלים חלק קס"ה סימן שפ"ו. שהכותב הנ"ל הביא שם את כל דבריו בזה.

סימן ה

ממש"כ בזה הסופר הידוע ר' מנחם דוידוביץ שליט"א

א

והנני מעתיק לך בקיצור המקורות שכתב בזה הסופר ר' מנחם דוידוביץ שליט"א באוצרות ירושלים [חלק קס"ה סימן שפ"ו] להקשר המרובע. א. הר"י אסכנדרני. שהביאו הב"י בסוף סימן ל"ב. ב. מהא"ח שם. ג. מהעיטור שהביא שם הב"י בשם הרב האי גאון. ד. משו"ת תשובה מאהבה. [שכאילו הוא פוסל את הדל"ת. שהרי הוא הביא שם מלשון של הר"י האסכנדרני]. ה. מספר דעת קדושים. ו. מהמשנ"ב בסימן כ"ז ממה שהביא שם מהא"ר. ז. מהמהרי"ל. [שיש שם משמעות בתחלת דבריו שהדל"ת הוא בהרצעות].

ב

והנה למש"כ לעיל בפרקים הקודמין נמצא מבואר שכל מה שהביא כאן הוא אינו מדויק. דהנה מש"כ בשם הר"י האסכנדרני. כבר ביארנו בזה לעיל באורך בפרק חמישי שהוא עשה את הדל"ת מבפנים. ובאמת שהוא דבר תמוה מאוד וכדאיתא בגמ' ע"ז ונוייהן לבר. ועכ"פ נמצינו למידין גם ממנו שהדל"ת הוא לא בהרצעות. וכמו שטעו בו הרבה. — וכן במה שהביא שם מהא"ח גם בזה ביארנו לעיל בפרק י' סימן ה' דברוב דבריו מבואר שם שעשה דל"ת ומה שהזכיר שם מילה של שתי וערב יעויין שם לעיל מש"כ בזה.

ובן מה שהביא שם מהרב האי גאון גם בזה הבאנו לעיל בפרק י' סימן ב' שמבואר בו ביותר שעשה דל"ת. וכן הבאנו שם מהמלאכת שמים שכתב בזה שהוא המפורש ביותר שעושה דל"ת. וכמש"נ שם לעיל. — וכן מה שהבין בהתשובה מאהבה כאילו שהוא מעיד שם שהקשר המרובע הוא המקובל והנכון. באמת שהדבר הוא להיפוך ממש. וכמו שהבאנו

של

סימן ה

תפילין

קפג

לעיל בפ"ד בסימן ב'. וכן הבין בו המלאכ"ש בפשיטות וכמו שהבאנו שם לעיל. וכן הוא מרומז מאוד בהמשנ"ב סו"ס ל"ב בהא דכתב שם בשמו דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. [וכמו שביארנו לעיל בפ"ג סימן ז' ע"ש].

וכן במה שהביא שם מלשון הדע"ק כבר הבאנו לעיל באורך בפרק ששי סימן ב' שכל דבריו ז"ל שם הן תמוהים מאוד. — וכן מה שהזכיר שם שכן כתב המשנ"ב בסכ"ז סקל"ז בשם הא"ר שהדל"ת הוא בהרצועות. ביארנו בזה לעיל בפ"ג סימן ה' באורך דהא"ר מיירי שם לענין אחר לגמרי. וכמש"נ שם לעיל. — וכן מה שהזכיר שם כאילו שהוא מהמהרי"ל. יעויין גם בזה לעיל בפ"ג סימן א' מה שביארנו בזה באורך דאדרבא דמכל לשונו שם מבואר כפשוטו שהדל"ת הוא בהקשר עצמו. וכמש"נ שם לעיל. — נמצא דכל המקורות שהביא כאן הוא אינו מדויק וכמו שביארנו.

ג

עוד אעיר כאן על כמה דברים שכתב שם.

א. שמעיר שם על דברי הגאון הראב"ד ר' משה שטרנבוך שליט"א. [בספרו הלכות הגר"א ומנהגיו אות מ']. שמה שעושין קשר הפשוט נשתרבו בזמן האחרון מפני שאין בקיאים לעשות קשר דל"ת כפול. [דהיינו עם רווח באמצע]. שדברים אלו אין להם שחר. — אבל האמת הוא בזה שדבריו שם הן נכונים מאוד ואין בזה פירוש אחר. — [ובמילים אחרות. דלא רק שיש לו עצות השחר. אלא יש לו גם הנץ החמה. ודו"ק].

ב. דפירש בהרב האי גאון שהרצועות מתחלפות. — והאמת הוא שאין שם שום רמז לזה. רק הפירוש הוא שם שכיון שעשה הכל עם השמאל לכן נמצא רצועה ארוכה לימינו. וכמו שביארנו לעיל באורך בפרק י' סימן ב'.

ג. הביא שם עוד מלשון הב"י שעכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדים. ומובן מדבריו שהבינו על נכון שזהו הדל"ת שלנו.

קפד קשר פרק אחד עשר הדל"ת

— אבל מה שסיים שם אח"כ מהב"י ומיהו משמע שאין קפידא בדבר. משמע שהבין בזה בהב"י דה"פ שאין קפידא בדבר אם לא עושין דל"ת כלל. אבל האמת הוא שם דה"פ. שאין קפידא בדבר אם שרואין את הדל"ת גם מבפנים. אבל אם שלא עושין דל"ת כלל בודאי שיש בזה קפידא גדולה מאוד. ודו"ק.

ד. עוד הביא שם כאילו שתוס' והרא"ש והמרדכי והסמ"ג כולם יסברו של"צ לעשות הדל"ת מהלכה למשה מסיני. — אבל האמת הוא בזה שודאי שכולם יודו בזה. וכמש"כ לעיל באורך בפרק ראשון. — [וכן הוא בספר קרן אורה שם במנחות. וכן האריך בזה בספר מרן רי"ז הלוי ועוד. וכן הבאנו לעיל בפרק שני סק"א שכן הוא מבואר להדיא בקיצור פסקי הרא"ש. ע"ש].

ה. עוד הביא שם מלשון האור זרוע שכאילו גם הוא אומר שאין הקשר כאות דל"ת. — אבל האמת הוא בזה וכמו שהבאנו לעיל [באות ד'] בתוס' והרא"ש וכו'. וזהו הא דמסיים שם האור זרוע שאע"פ שפירשנו שאין לזה דין אות מ"מ אסור לשנותו מלעשותו דל"ת. שכן נגמרה הלכה למשה מסיני. [וכמו שביארנו לעיל באורך בפרק ראשון סימן ג'. ע"ש].

ו. עוד הביא שם מספר מצת שמורים וכאילו שהוא בשם האר"י הק' סיוע לקשר הפשוט. — אבל איך זה יכול להיות שהרי בכל כתבי האריז"ל מבואר לעשות דל"ת אחד וכפשוטו. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שביעי סימן ב'. — ועוד שהרי בהמצת שמורים העתיק שם כל לשונו מהמהר"ם דלונזאנו שהוא צעק מאוד על המרובע הפשוט. וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן ה' ע"ש.

ז. עוד הוא רוצה לפרש שם [גם] בהגר"א ז"ל. שגם הוא ז"ל כוונתו לעשות קשר מרובע שיש בו ד' תאין. ע"ש. — והנה מיותר הוא להעיר שדבריו שם תמוהים מאוד.

ח. עוד הוא כתב שם שר' אלעזר בריזל ז"ל דחה את כל דבריו של הגרש"פ פרנק ז"ל והוכיח מכלל הראשונים שהקשר המרובע הוא הנכון. והדל"ת נראה בהרצעות. — והנה הדבר פשוט שהגזים כאן מאוד.

של סימן ה תפילין קפה

ואין להאריך בזה שהדבר הוא בהיפוך ממש. שאין אפי' ראשון אחד שיסבור כן. וכמש"כ התרוה"ד דליכא דמעי בהא.

מ. והנה בסוף מאמרו הוא גומר שם שאלו ואלו דברי א' חיים. — והנה שכח בזה ממש"כ הרמב"ם בזה בהקדמתו לפירוש המשניות שבהלכה למשה מסיני אין מחלוקת בהם בשום פנים. ע"ש.

סימן ו

ממש"כ בזה בספר כתר תפילין להרה"ג
ר' משה קרויזר שליט"א

א

והנני מביא כאן כמה הערות על מה שכתב בזה בספר כתר תפילין להרה"ג ר' משה קרויזר שליט"א בסימן י"ד מקורות להקשר המרובע. [וכן הביא מזה בקיצור בספריו האחרים תפלה למשה [אוצר הלכות תפילין וציצית] בפרק ז' אות י"ב. וכן בתפלה למשה חלב ב' בפרק י"ז אות י"ג ואות י"ד].

א. העמיד את הקשר המרובע כאילו שזהו הקשר של הב"י. שז"ל שם בסק"ו. [בעמוד רע"ח. בכותרת ראשית ובאותיות גדולות]. אופן עשיית קשר הריבוע לפי דעת הב"י. עכ"ל. משום שהב"י הביא שם בסוף סימן ל"ב באופן הראשון מהר"י האסכנדרני. — אבל באמת שהוא טעה בזה בכמה דברים. דהנה ראשית שפירש בהר"י האסכנדרני שכוונתו הי' על המרובע וכמו שעושים היום. ופירש בו [עוד] שהדל"ת הוא בהרצועות היוצאין מן הקשר. — אבל האמת הוא בזה שהוא עשה את הדל"ת מבפנים. וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק חמישי. — ועוד טעה בזה שייחס דברי הר"י האסכנדרני להב"י. דהאין יעלה על הדעת שהב"י ראה שעשה את הדל"ת מבפנים והוא שתק ע"ז. [בתמ"י]. אלא ודאי וכמו שביארנו שם לעיל. — ועוד טעה בזה. דבאמת רואין אנו את הקשר של הב"י בבירור גמור במש"כ שם בתחלת דבריו ועכשיו נהגו לעשות את הקשר בענין שהדל"ת נראית משני צדדין. וכמו שביארנו לעיל באורך בפרק רביעי בסימן א' בהמגן אברהם. וכן בהתשובה מאהבה שם בסימן ב' ע"ש.

ב. עוד הביא שם בסק"ח מקור להקשר המרובע מהליקוטי הגהות על הברוך שאמר שבאופן עשייתו יוצא בזה מרובע. — והנה אמת הוא

של

סימן ו

תפילין

קפז

שעשה שם מרובע. והוא בדיוק כמו שעושין היום את הקשר המרובע. [ודו"ק מאוד]. אבל כ"כ בזה לעיל בפרק שמיני סימן ז' סק"ג דאין אנו יודעים כלל מיהו ובאיזה זמן הי'. וכמש"כ שם הרה"ג ר' מנחם מענדל' משי זהב שליט"א בהקדמתו שם. ועוד שהרי הוא מעיד שם מפורש בלשונו שהוא לא עושה דל"ת. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שמיני סימן ז' סק"ג ע"ש.

ג. עו"ש הוא מביא בשם יש שכתבו להעמיס כן בכוונת הארחות חיים [הל' תפילין סי' כ"ז] שהביא שם שיש בהקשר של ראש ד' קשירות. דפירשו זה דהיינו משום שיש בו ד' ריבועין. — אבל באמת דהוא אינו מובן כלל. דאדרבא דמהמדרש ההוא יש לנו באמת רא' גדולה להקשר הדל"ת שיש בו באמת ד' קשירות. וכמו שהבאנו לעיל בפרק י' סימן ד' ע"ש.

ד. עוד מביא שם וז"ל. ויש שכתבו שזהו ג"כ כוונת האריז"ל ולקשר תפילין מאחור ד' כפולה. ע"כ. — הנה גם כאן טעה בזה בתרתי. ראשית שאי"ז כלל מהאריז"ל ורק מהזוהר. — וגם שמי שפירש כן בהזוהר הלא הם המהר"ם דלונזאנו והמשנ"ח ושניהם הרי כונתם הי' על מרובע עם רווח באמצע. ולא על המרובע הפשוט. ואדרבא על המרובע הפשוט המהר"ם דלונזאנו צווח ע"ז מאוד. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שביעי סימן ה'. ע"ש. — ועוד שבכל כתבי האריז"ל מבואר שם מאוד על ד' אחד וכפשוטו וכמו שהבאנו לעיל בפרק שביעי סימן ב' ע"ש.

ה. וכן מה שהביא שם משו"ת ר' ידידי' וי"ל שכן הי' נוהג אביו ז"ל הקרבן נתנאל וכן רבו הגאון ר' יונתן אייבשיץ זצ"ל. יעויין גם בזה מה שהארכנו בזה לעיל בפרק ששי סימן ג' שאין דבר כזה. וכמו שנתבאר שם לעיל.

ו. וכן מה שהביא שם מספר קו"ל סופרים ששמע שהגה"ק משינאווא זצ"ל. וכן מספר הדרת קודש שמקובל מהגה"ק [השר שלו] מבעלזא זצ"ל. שצריך לעשות קשר הפשוט טעה בזה מאוד. שכוונתם הי' באמת להקשר הדל"ת ולזה הוא דקראו קשר הפשוט. ולאפוקי מהד"ח זצ"ל

שעשה ב' דלתי"ן. וכמו שהארכנו גם בזה לעיל בכמה ראיות גדולות בפרק שמיני סימן ו' ע"ש.

ז. וכן מה שהביא שם מהדעת קדושים [בעמוד ר"פ] שכאילו כתב שיש לַפְמוֹךְ בהחלֵט שהדל"ת הוא בהרצועות גם זה הוא אינו מדויק. רק דהפירוש שם הוא הכי. דכשהוא בא לדון בזה בעיקר הדבר האם אפשר כלל לחדש דרך כזה ע"ז הוא דכותב שם שאם נפרש ונוייהן לבר שהוא לא על גוף הקשר וכו'. ע"ש. אז אפשר בהחלט לחדש דבר כזה שהדל"ת הוא בהרצועות. דהיינו שאז שייך בהחלט לומר צד שבזה. אבל לא מונח שם בלשונו שהוא הכריע כן למעשה. ודו"ק. — תדע שהרי הוא בעצמו כותב שם פעמיים באש"ל אברהם שהוא עושה גם דל"ת מתחת המרובע. חזינן שהוא בעצמו לא הי' כלל שָקֵט בזה. וכמו שהבאנו לעיל בפרק ששי סימן ב'.

ח. עוד הביא שם [בסק"ז] לפרש בהא"ר והמעיו"ט והארצות החיים והמ"ב בהא שהביאו שיש דל"ת בהרצועות שכוונתם ז"ל יהי' משום שצריך ב' דלתי"ן ע"ש. אבל האמת הוא בזה שלא מרומז שם כלל בהא"ר והמעיו"ט דבר כזה שיהי' צריך ב' דלתי"ן. אלא הביאור בזה וכמש"כ לעיל באורך בפרק שלישי. ע"ש.

ט. עוד הביא שם להסתפק בהערוגת הבושם לרבינו אברהם ב"ר עזריאל. שז"ל שם. כתב ה"ר אלעזר ז"ל דקשר של תפילין ד' כמו — ם. עכ"ל. ומסתפק בזה דהאם כוונתו הוא להמרובע הפשוט או להמרובע עם רווח באמצע. וכן הוא מסיק. והנה יעויין לעיל בפרק שמיני סימן ז' סק"ד מש"כ בזה. דכוונת הרוקח הוא באמת על הד' שלנו. ורק שהוא דומה לם' ע"י שעושים אותו ד' עבה. וכמו שביארנו שם לעיל. אבל לא נתכוון הרוקח לעשותו ממש מרובע. [וח"ו מלפרש כן. ודו"ק].

י. עוד טעה בזה מאוד שפירש בהתשובה מאהבה שכיון שהעתיק שם מלשון של הר"י האסכנדרני לכן פירשו שהוא הצדיק את הקשר המרובע וכמו שפירשו התפ"א. — אבל האמת הוא בזה וכמש"כ לעיל באורך בפ"ד סימן ב'. דאדרבא שמכל לשונו שם מבואר שהוא צעק באמת

של

סימן ו

תפילין

קפט

על המרובע הפשוט. וכן הבין אותו בפשיטות גם המלאכ"ש וכמו שהבאנו
שם לעיל. — ועוד טעה בזה שהתשובה מאהבה נשאל בזה וכמו שנשאל
בזה התפ"א. ובאמת שהוא לא נכון כלל. אלא שהוא קאי על דברי המ"א
שם בסכ"ז סקט"ז וכמו שביארנו שם לעיל.

סימן ז

ממש"כ לי הבן של ר' דוד מורגנשטרן שליט"א
בעל הזכרון אליהו

א

והנני מעתיק לך ממה שכתב לי בנו של הרב ר' דוד מורגנשטרן שליט"א
תשע מקורות להקשר המרובע.

א. הרב האי גאון. ב. שימושא רבה. ג. א"ח. [שהובא בהב"י שם בסו"ס
ל"ב]. ד. ר"י אסכנדרני. [שהובא בהב"י שם בדרך הראשונה]. ה. ר"י
ברזילי. [שהובא בספר ברוך שאמר]. ו. ליקוטי הגהות. [על הברוך שאמר].
ז. פשטות לשון הרמב"ם. ח. המהרי"ל. ט. ב"י. שהביא בזה [בג' האופנים]
רק הקשר המרובע.

והנה למש"כ לעיל בפרקים הקודמין נמצא מבואר שהוא לא הביא כאן
אפי' מקור אחד. דהנה מה שהביא בזה מהרב האי גאון ז"ל ביארנו
לעיל באורך בפ"י סימן ב' שמבואר בו ביותר על הדל"ת שלנו. וכן הבאנו
שם לעיל מהמלאכ"ש שכתב בזה שהוא המפורש ביותר שעושה דל"ת.

ובן מה שהביא מהשימוש"ר הרי בהדיא מבואר הוא בהתרוה"ד [שהביאו
הפרישה בסו"ס ל"ב] שהבינו על דל"ת. והאיך שייך לפרשו על מרובע.
בתמ"י. [וכן ביארנו זה לעיל בפ"י סימן א' באורך שא"א לפרש שם בענין אחר].

ובן מה שהביא מהא"ח גם בזה הבאנו לעיל בפ"י סימן ה' שמבואר בו
באמת ברוב דבריו שעשה דל"ת. ומה שהזכיר שם מילה של שתי
וערב יעו"ש מש"כ בזה. ועכ"פ אין שם שום רמז שעשה קשר מרובע
והדל"ת הוא בהרצעות.

ובן מה שהביא בזה מהר"י האסכנדרני הארכנו גם בזה לעיל בפרק חמישי
שהוא עשה את הדל"ת מבפנים. ודלא כמו שהבינו בו היום שהדל"ת

של סימן ז תפילין קצא

הוא בהרצויות. והוא באמת דבר תמוה מאוד שהרי איתא בגמ' ע"ז ונוייהן לבר.

וכן מה שהביא מהר"י ברזילי יעויין לעיל בפ"י סימן ג' שמבואר בו ביותר על הדל"ת שלנו. וכן הוא מבואר בהמלאכ"ש שהבינו על הדל"ת. — [ואינו מובן כלל איך שפירשו על מרובע].

וכן מה שהביא מהליקוטי ההגהות יעויין לעיל בפרק שמיני סימן ז' סק"א שהוא עשה באמת מרובע ובדיוק איך שעושין היום. [ודו"ק]. אבל אין אנו יודעים כלל מיהו ובאיזה זמן הי'. ועוד דמדויק הוא מאוד בדבריו שהוא לא עשה דל"ת. וכמו שהבאנו לעיל מלשוננו בפרק שמיני סימן ז' ע"ש.

וכן מה שהביא שם שכן הוא משמע מפשטות לשון הרמב"ם. יעויין גם בזה לעיל בפרק ראשון סימן ב' מש"כ בזה באורך. — וכן הבאנו לעיל בפרק שמיני סימן ז' סק"ו שכן הוא מובן גם מלשון החינוך על דל"ת כפשוטו ע"ש.

וכן מה שהביא שכן הוא משמע במהרי"ל. יעויין גם בזה מש"כ בזה באורך בפ"ג סימן א' שבכל דבריו מבואר שעשה דל"ת. וכן הוא מובן בכל הפוסקים ז"ל שהרי לא מצינו שיביאו שיש בזה פלוגתא בין המהרי"ל להתרוה"ד חוץ מהתפ"א. וכמש"נ שם לעיל.

וכן מה שהביא שהרי הב"י לא הביא בזה רק מקשר המרובע. יעויין גם בזה לעיל בפ"ד שבלשון הב"י שכתב שם ועכשיו נהגו לעשות את הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדים מפורש בזה ביותר על הדל"ת שלנו. וכמש"כ בזה המלאכ"ש שא"א לפרש שם בהב"י בענין אחר. ודו"ק.

נמצא דכל מה שהביא כאן בכולם מפורש בהם ביותר על הדל"ת שלנו. חוץ מהר"י האסכנדרני שעשה את הדל"ת מבפנים. וכן הליקוטי הגהות שאין אנו יודעים כלל מיהו. ועוד שהרי מפורש שם בדבריו שאינו עושה דל"ת. וכמו שהבאנו לעיל.

סימן ה

ממש"כ בזה הרה"ג ר' שלום ברנדר ז"ל

א

הנה כשיצא הספר תפארת חיים להרב הגאון ר' חיים שרגא פייבל פרנק ז"ל נגד העושין קשר המרובע כתב הגאון ר' שלום ברנדר ז"ל ראש ישיבת בעלזא לשעבר קונטרס שלם בשם קשר של קיימא ובו הוא רוצה ליישב את הקשר המרובע בכמה מקורות שהביא שם. והנני מעתיקם בקיצור ומה שיש להעיר עליהם.

א. בסק"א הוא מביא שם מיד ממה שהביא הב"י בזה מר"י האסכנדרני. וכונתו הוא בזה שהקשר המרובע שעושין היום זהו הרי הקשר של הר"י האסכנדרני. וכך לשונו הוא שם. ומי שהוא אומן ובקי בעשיית הקשר יראה להדיא בלי שום ספק וכו'. — ועוד כונתו בזה שכיון שהב"י הביאו הרי משמע מזה שזהו הקשר של הב"י. — אבל כ"כ בזה לעיל באורך בפרק חמישי שהקשר של הר"י האסכנדרני הוא באמת באופן אחר לגמרי. דהיינו שהוא עשה את הדל"ת מבפנים וכמש"נ שם לעיל. — וא"כ נמצא שלא הביא כאן כלום.

ובאמת דיש לתמוה כאן טובא על בעל הקונטרס הזה. שהרי הוא בעצמו מבאר שם להלן [בענף ג' אות ב'] את דברי האסכנדרני שמש"כ שם כי בזה תהא מלמטה צורת דל"ת ממש ע"כ דפירושו הוא על הצד האחורי דהיינו מבפנים וכמש"כ לעיל. וא"כ האיך הביא מכאן רא"י להקשר המרובע שעושין היום. בתמי'.

ועוד שאין מדברי האסכנדרני שום רא"י להקשר של הב"י וכמש"כ שם לעיל בפרק חמישי. ועוד שבאמת רואין אנו את הקשר של הב"י באופן ברור מאוד במש"כ שם בתחלת דבריו ועכשיו נהגו לעשות הקשר

של

סימן ח

תפילין

קצג

בענין שהדל"ת נראית מב' צדדין. וכמש"כ לעיל בפ"ד בסימן א' ובסימן ב' ע"ש.

ב. עו"ש בסק"ד הוא מביא ממש"כ הב"י שם באופן השני מהא"ח דלדעתו הוא שווה להקשר של הר"י האסכנדרני. ועוד הוסיף שם שבו מבואר שעושה את הכפילות מצד ימין מה שלא ביאר זה הר"י האסכנדרני. — והנה כל מש"כ בזה הוא אינו וכמש"כ לעיל בפ"י סימן ה' שאין שם שום רמז בהא"ח שעושה מרובע. וגם מש"כ לפרש בר"י אסכנדרני שעושה הכפילות בעניבה הימנית. ביארנו לעיל בפרק חמישי שמוכח שם מתוך לשונו שלא כן הוא. שהרי רק אח"כ הוא כתב ואז יקה הרצועה מצד השני וכמו שביארנו שם לעיל.

ג. עו"ש בסק"ב הוא מביא משו"ת תשובה מאהבה וכוונתו שם שכיון שהביא את דברי הר"י האסכנדרני משמע ממנו שהוא צעק שם על הדל"ת שלנו שאי"ז הקשר הנכון. — אבל האמת גם בזה וכמש"כ לעיל בפ"ד בסימן ב'. שמכל לשונו מבואר שם שצעק באמת על הקשר המרובע. דהיינו ראשית שלא תמצא שם צורת דל"ת ועוד שאין מכפילין אותו. וכן הבין אותו בפשיטות המלאכ"ש וכמו שהבאנו שם לעיל.

ד. עוד הביא שם בסק"ד מקור להקשר המרובע ממש"כ הארחות חיים ממדרש שיש בהקשר של תפילין ד' קשירות. דמפרש שם דבריו וז"ל. וא"א לפרש דבריו רק באופן שכוונתו על הקשר שאנו דנים עליו שיש בו ד' ריבועים בתוך הריבוע הגדול וזה הוא קורא ד' קשירות. עכ"ל. — והנה כל דבריו בזה תמוהים מאוד וכמש"כ לעיל בפ"י סימן ד'. דאדרבא שמהמדרש הזה יש לנו רא"י גדולה להקשר שלנו שיש בו באמת ד' קשירות וכמו שהקשינו שם לעיל.

ה. עו"ש בענף ג' הוא בא לבאר איפוא הוא צורת הדל"ת בהקשר המרובע. והביא בזה מהמהרי"ל והמלבושי יו"ט והא"ר שהזכירו שם דבר כזה שיש דל"ת בהרצועות. ולכן הביא סיוע מהם שמשמע שהקשר בעצמו הוא מרובע. — אבל יעויין לעיל בפ"ג מש"כ בזה באורך דאדרכא שבכולם מבואר הוא להדיא שהדל"ת הוא בהקשר עצמו וכמש"כ שם

קצד קשר פרק אחד עשר הדל"ת

לעיל. — והראי' הכי הגדולה בזה הוא מהתפ"א בעצמו שלא הביא בזה שום סיוע לדבריו לא מהמלבויו"ט ולא מהא"ר. חזינן שגם הוא ז"ל לא ראה בדבריהם ז"ל שום ראי' לזה. ורק הביא שם מהמהרי"ל. ובאמת שהוא דעת יחיד ממש בזה וכמש"כ שם לעיל. — וכן חזינן זה מהאש"ל אברהם. שהוא ז"ל דן בזה בעצמו ולא הביא שם שום סיוע לזה לא מהמלבויו"ט ולא מהא"ר ואף לא מהמהרי"ל. חזינן שוב שאין מכל אלה שום ראי' לזה וכדלעיל.

לבן הא דמסיק שם בזה"ל. הרי נוכחנו לדעת מפורש שיטת מהרי"ל והמלבויו"ט והא"ר שהם פוסקים מובהקים וכל בית ישראל נשען עליהם שהדל"ת הוא ברצועות היוצאות מן הקשר. כ"ז הוא אינו וכמו שביארנו לעיל בפרק שלישי. — וכן מה שנשען הוא שם על האש"ל אברהם הבאנו לעיל בפרק ששי סימן ב' שבאמת הוא מעיד שם פעמיים על עצמו שהוא עושה גם דל"ת מתחת המרובע. — וא"כ ס"ה נמצא שלא הביא כאן כלום.

ו. עו"ש בסק"ג. [בענף ג]. הוא מתפלפל בדברי האש"ל אברהם להסביר האיך יש דל"ת בהמרובע. ואינו מובן מה שהוא מתפלפל בזה אחרי שהוא ז"ל בעצמו מסיק שם דהעיקר הוא בזה שהדל"ת הוא בהרצועות ע"ש.

עוד הביא שם מלשונו ז"ל בזה"ל. אך עכ"ז אינני רוצה לזוז ממה שכתבו הקדמונים ז"ל להדיא כמבואר בב"י סו"ס ל"ב בהעתיקת לשון הש"ר והא"ח והעיטור בשם רב האי גאון ז"ל ולא הובא מי שיהי' בידו קבלה בדרך אחר. רק שהב"י ז"ל שם כתב שאז בקרוב נתפשט התחדשות מנהג שם בזה. ע"כ לעניננו. — הנה כבר כתבנו בזה לעיל בפרק ששי סימן ב' לתמוה שם על כל דבריו ז"ל בזה ובפרט במש"כ שם שלא הובא מי שיש בידו קבלה בדרך אחר. שהרי בהדיא הוא בהתרוה"ד [שהביאו הפרישה בסו"ס ל"ב] לפרש שם בהשימוש"ר ובהרא"ש וברש"י שהדל"ת הוא בהקשר עצמו. ואיך כתב שלא הובא מי שיש בו בידו קבלה בדרך אחר. וכ"ה הפשוט בכל הראשונים ז"ל בזה וכל הפוסקים ז"ל שהבאנו להלן בפרק שלשה עשרה. ע"ש.

של

סימן ח

תפילין

קצה

עוד יש להעיר שם על מש"כ שם שהב"י כתב שבזמנו נתפשט מנהג חדש בזה. שבפשוט הב"י רק כתב בזה דמרש"י נראה שהדל"ת הי' ניכר רק מבחוץ. אבל מבפנים לא הי' שם היכר של דל"ת. אבל כפי מה שהב"י ראה בזה עושין אותו באופן שהוא נראית מב' צדין. אבל לא כתב הב"י שנתחדש בזמנו מנהג חדש בזה.

עו"ש בסיום דבריו הוא כותב הכי. והאמת יורה דרכו שאף להשיטות הסוברים שהדל"ת הוא הל"מ מ"מ בכל אופן שיש צורת ד' בתפילין כשר. הן אם נחשוב שהד' הוא בהג' החתיכות המרובעות כדעת האש"ל אברהם. הן אם נחשוב שהד' הוא בהרצועות. ואפי' אם נחשוב שהד' הוא מצד השני. לבד משיטת הערוך שצריך להיות הד' מבחוץ דוקא. עכ"ל.

הנה כל דבריו כאן תמוהין מאוד. שהרי אפי' האש"ל אברהם גומר שם בדבריו שהעיקר הוא בזה שהדל"ת הוא בהרצועות. וא"כ האיך הוא קורא לזה כדעת הא"א באם שהוא בעצמו התחרט מזה. — וכן מש"כ שם שהד' הוא בהרצועות הרי התרוה"ד דחה את זה בשתי ידיים וכתב שם דליכא דמעי בהא וא"כ האיך הוא מסתמך ע"ז. — וכן מש"כ שהד' הוא בצד השני לבד משיטת הערוך. האמת הוא דאדרכא שאין מי שחולק על הערוך בזה לבד הר"י אסכנדרני. וכמו שהבאנו לעיל בפרק ראשון סימן ו' סק"א מהרא"ש. וכן בפ"ד סימן א' מהמג"א שכן מוכח הוא בהגמ' בעירובין דף צ"ז וכפירושו של הערוך ע"ש.

ז. עו"ש [בענף הנ"ל] הוא גומר שם בכל דברי התפ"א בזה. ומסיים בזה במה שמסיים שם התפ"א במה שהבין שם בהתשובה מאהבה. — וכן הבין שם גם בהמשנה ברורה בזה בסו"ס ל"ב במה שהביא שם מהתפ"א. — אבל כ"כ לעיל באורך בפרק ששי סימן א' באורך שכל דברי התפ"א בזה הן תמוהין מאוד. וגם במה שהבין שם בהתשובה מאהבה. — וכן פירשנו לעיל בפ"ג סימן ו' בהמ"ב שם שכונתו הוא שם באמת לחלוק על התפ"א במה שהבין בהתשובה מאהבה. שהרי הוא מסיים שם בלשון זה דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. הרי מבואר מזה להדיא דלא כדברי התפ"א וכמש"נ שם לעיל.

קצו קשר פרק אחד עשר הדל"ת

ח. עו"ש הוא הביא בזה בשם ספרים המעידין על הגה"ק משינאווא ז"ל שהידר דוקא לעשות קשר כזה. וכידוע לכל הקפיד אותו גאון וצדיק לעשות עפ"י השו"ע וכו' וכשהגיע לאיזה ענין של הלכה קיים בעצמו האומר לאביו לא ראיתיו וגו'. ומה שהקפיד לעשות דוקא קשר זה הוא מפני שהקשר הזה מקובל מדור דור עפ"י הפוסקים הראשונים והשו"ע. עכ"ל. — הנה למש"כ לעיל בפרק שמיני סימן ו' מבואר שאותו גאון וצדיק עשה באמת דל"ת כפשוטו. וזהו עפ"י הפוסקים הראשונים והשו"ע ודו"ק. וכמו שביארנו שם לעיל. — ומה שהעידו עליו כן הוא משום שאמר שהוא עושה קשר פשוט וכמש"נ שם לעיל.

ט. ונעשה עו"פ סיכום קצר מכל המקורות שהביא בזה

א. ר"י אסכנדרני. ב. הב"י שהביאו. ג. מהשימוש"ר. ד. מהא"ח. ה. מהרב האי גאון. ו. מהמהרי"ל. ז. מהמלבו"ט. ח. מהא"ר. ט. מהתשובה מאהבה. י. מהמשנה ברורה. י"א. מהתפ"א. י"ב. מהדע"ק. י"ג. מהמדרש שהובא בהארחות חיים. י"ד. ממה שהביא בזה מהשינוור ז"ל בזה. — והנה למש"כ לעיל נמצא שלא הביא כאן אפי' מקור אחד וכמו שביארנו לעיל. — דהנה כולם הרי עשו באמת דל"ת וכפשוטו. והר"י אסכנדרני עשה את הדל"ת מבפנים. וכן התפ"א משום שסמך עצמו על המהרי"ל והתשובה מאהבה. ואם הי' יודע דאדרבא שהם עשו דל"ת והתשובה מאהבה באמת צעק ע"ז מאוד הרי גם הוא הי' עושה דל"ת. — א"כ נמצא דלא הביא כאן כלום.

של

סימן ט

תפילין

קצו

סימן ט

ממש"כ בזה בספר שו"ת עולת יצחק

א

והנני מעתיק לך בקיצור ממש"כ בעל העולת יצחק להרה"ג הגדול ר' יצחק רצבי שליט"א מקורות להקשר המרובע. והנה בתחלה חשבתי שלא להעיר על דבריו משום דמסיק דלדעתו ראוי יותר לעשות דל"ת משום דבאופן זה יוצאין לכו"ע. וכן כתב בדומה לזה גם בהשו"ע המקוצר ע"ש. אבל אח"כ חשבתי דמאחר שכתב שם שקשר המרובע יסודתו בהררי קדש והוא מסורת של הגאונים והראשונים מדור לדור. אינני יכול להתאפק מלהעיר על דבריו. שהרי בודאי מי שיסתכל בדבריו יכול לטעות בזה שכן הוא האמת וכמש"כ שם. — אבל האמת הוא בזה שאפי' מקור אחד אין לזה וכמו שביארנו טובא לעיל. ואחזור עליהם בקיצור וכפי האפשר.

ב

והנה מקודם נעשה סיכום קצר מכל מה שהביא שם בסק"א. א. מה שהעתיק הרא"ש בשם השימושא רבה. [ולשונו הוא שם שכן יוצא בבירור מצורת עשייתו וכו']. ב. ממה שהביא הב"י בזה בשם הר"י האסכנדרני. ג. ובשם הא"ח. ד. וממה שהביא שם בשם הרב האי גאון. ה. ושכן משמע בהזוה"ק שעושין ד' כפולה. ו. ושכן הוא בר"י ברזילי שהביא הברוך שאמר. ז. ושכן הוא בליקוטי ההגה' שם.

דהנה מה שהביא מהשימוש"ר תמוה הוא מאוד איך נעלם ממנו התרוה"ד. [שהביאו בפרישה בסו"ס ל"ב]. שפירש שם להדיא בהשימוש"ר על הדל"ת שאנו עושין. — ובכלל א"א לפרש שכונתו יהי' על מרובע וכמו שהארכנו בזה טובא לעיל בפרק עשירי סימן א' ע"ש.

ובן מה שהביא מר"י האסכנדרני גם בזה הארכנו טובא לעיל בפרק חמישי שהוא עשה את הדל"ת מבפנים. דהיינו שהוא עשה באופן אחר ממה

שעושינ היום. ודבריו שם באמת תמוהין מאוד דהא קיי"ל ונוייהן לבר וכדאי בכל הפוסקים ז"ל.

וכן מה שהביא שם מהא"ח יעויין מש"כ לעיל באורך בפ"י סימן ה' דאדרבא דברוב דבריו מבואר שם על הדל"ת שלנו וכמש"נ שם לעיל.

וכן מה שהביא שם בשם הרב האי גאון ביארנו ג"ז שם לעיל בפ"י בסימן ב' שברור הוא מאוד בכל דבריו על הדל"ת שלנו. וכן הבינו בפשיטות המלאכ"ש וכמו שהבאנו שם לעיל.

וכן מש"כ בזה משום הזוה"ק ביארנו בזה טובא לעיל בפ"ז שרוב ספרי המקובלים עשו רק דל"ת אחד וכפשוטו. וביניהם האריז"ל ורח"ו ז"ל והרש"ש ועוד ועוד. ומובן מזה שלא ראו בהזוהר שום דבר חדש בזה. וכמו שמובן משאר הלשונות של הזוהר בזה. וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן א' ע"ש.

וכן מש"כ שכן הוא הפירוש בהר"י ברזילי הבאנו גם בזה באורך לעיל בפ"י בסימן ג' דאדרבא דבכל דבריו מבואר שם להדיא על הדל"ת שלנו. וכמש"נ שם לעיל.

וביותר תמוה לי מה שהביא בזה מהליקוטי ההגה' שם שהרי אינו מזכיר שם כלל שצריך לעשות דל"ת והוא יחיד ממש בזה. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שמיני ס"ז סק"ג ע"ש.

ג

עו"ש בסק"ב כתב שלשיטת התוס' ועוד ראשונים לא בעינן אותיות ממש. ולשונו הוא שם. ולפ"ז ההלכה למשה מסיני היא רק שיהי' קשר. אבל הדל"ת והיו"ד אינם אלא מנהג. ע"כ לענינו. דהנה מש"כ כאן הוא אינו מדויק וכמו שהארכנו לעיל בפרק הראשון שאפי' לתוס' ועוד ראשונים שהם אינן אותיות גמורות מ"מ צריך לעשותן מהלכה למשה מסיני. ורק דעת העיטור בזה שהוא רק מנהג. וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן ז'.

עו"ש וז"ל. או שיש איזה טעמים לעשות ד' מרובע שיהי' כשני דלתי"ן וכו'. — הנה גם כאן תמוה הוא מאוד דבריו שלהמרובע הזה יהי' רמוז בו ב' דלתי"ן.

של

סימן ט

תפילין

קצט

ד

עו"ש בס"ק הנ"ל. הוא רוצה לפרש בהמ"ב סו"ס ל"ב סקרל"ג שכאילו הוא מסכים להקשר המרובע. ורק לא עם רווח באמצע וכמו שסובר התפ"א שהביא שם בשמו. — אבל יעויין מש"כ בזה לעיל באורך בפ"ג סימן ו' שא"א לפרש שם שהוא הסכים להתפ"א. שהרי הוא כתב שם להדיא דאלו העושים קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא והאיך נפרשו שכונתו הוא לעשות קשר מרובע בתמי'. אלא ודאי שהביאור שם וכמש"נ שם לעיל ע"ש.

ה

עו"ש הוא מביא מדברי התפ"א לפרש בהתשובה מאהבה שטענתו הי' על הקשר הדל"ת שא"א שתמצא שם צורת שתי וערב. ומסיים שם עוד מדילי' שהתשובה מאהבה בא רק לאפוקי מאלו העושים המרובע עם רווח באמצע. — והנה דבריו אינם מובנים כאן. שלעיל הביא מהתפ"א שהתשובה מאהבה צעק על הדל"ת. ושוב הביא שנראה לו שכונתו הי' על אלו שעשו עם רווח באמצע.

אבל יעויין לעיל בפ"ד סימן ב' שהבאנו שם את כל דברי התשובה מאהבה שברור הוא מאוד בדבריו שצעק באמת על המרובע. וכן הבינו בעל המלאכ"ש בפשיטות וכמו שהבאנו שם לעיל.

ו

ואגמור כאן [בדבר טוב] במש"כ שם בסוף ס"ק זה במש"כ שם הב"י בסו"ס ל"ב שעכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדין. שכתב ע"ז וז"ל. ואולי כונתו כפי אלו העושים דל"ת ממש. עכ"ל. — דהנה נכון הוא מאוד מש"כ כאן. וכמו שהבאנו לעיל בפ"ד סימן א' וסימן ב' לפרש בהמ"א שם ובהתשובה מאהבה. והבאנו שם עוד מהמלאכ"ש שא"א לפרש שם בהב"י בענין אחר. — וא"כ חזינן שזה הי' הקשר של הב"י וכמש"נ שם לעיל.

סימן י

ממש"כ בספר מנהג ישראל תורה

א

והנני מעתיק לך ממש"כ בזה בספר מנהג ישראל תורה וז"ל שם. [בעמוד ק"ד] אות ו). שו"ע שם. וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. ע"כ. — בצורת קשר של תפילין של ראש איכא כמה מנהגים. — י"א שהקשר עצמו צריך לקשור בצורת ד'. (תרומת הדשן פסקים סימן קע"ט. קסת הסופר. אות חיים [ושלום]. סימן ל"ב אות כ"ה). — וי"א דאין בקשר גופא צורת דל"ת רק ברצועות דרצועה השמאלית וכו'. אבל הקשר עצמו עושין מרובע וקורין לזה קשר פשוט. (תשובה מאהבה ח"ב סי' כ"ז. תפארת ארי' סימן ל"ב פרק נ'). אשל אברהם מהד"ת סו"ס ל"ב). — וי"א לעשות הקשר כשני דלתי"ן ראשו של זה בצד רגלו של זה. ואז נראה הקשר כמ"ם סתומה שחל"ל באמצע. (כתבי האריז"ל). וכו'. אולם בספר קול סופרים (להג"מ שלום יוסף קליין מזענטא) בהקדמה אות י"ג הביא שהגה"ק משינווא זי"ע לא רצה רק בקשר פשוט לפי שזה יכול כל איש לתקן אם נתמשך במשך הימים משא"כ בהאחרים מוכרחין להתפלל כמו שהם. וכן קיבל מרבו הגה"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע. ע"כ.

ב

ונסבם כל המקורות שהביא כאן להג' המנהגים. למנהג הראשון לעשות דל"ת בקשר עצמו הביא מהתרוה"ד והקסת הסופר ומאות חיים ושלום. — ולהמנהג השני הביא מהתשובה מאהבה והתפ"א והאש"ל אברהם. ועוד הביא בזה שכן נהגו הגה"ק משינווא ז"ל וכן הגה"ק מבעלזא ז"ל. — ולהמנהג השלישי הביא המקור לזה מכתבי האריז"ל.

של

סימן י

תפילין

רא

ג

והנה כמעט כל מה שהביא כאן הוא אינו נכון. ואפרטם לך אחד לאחד. דהנה מה שהביא המקור להקשר הדל"ת רק מהתרוה"ד והקסת ומאות חיים ושלום. הנה האמת הוא בזה שכולן סוברין כן. ולא מצינו מי שיחלוק על התרוה"ד חוץ מהתפ"א. וכמו שהבאנו לעיל בפרק ששי סימן א' ע"ש. — ולכן לשונו כאן שכתב יש אומרים שהקשר עצמו צריך לקשור בצורת ד' אינו מדויק הוא. שהרי כולן סוברין כן חוץ מהתפ"א. ודו"ק מאוד.

ובן מש"כ המקור להקשר הפשוט מהתשובה מאהבה הוא אינו נכון כלל. דאדרבא דהתשובה מאהבה הוא שצעק ע"ז מאוד וכמש"כ לעיל בפ"ד סימן ב'. וכן הבינו המלאכ"ש וכמו שהבאנו שם לעיל. ולשונו שם ע"ז ולא תאמרון קשר לכ"ל אשר יאמרו החדשים קשר. — וכן מה שהביא בזה מהאש"ל אברהם ג"כ חיסר בזה דבר שהוא מעיד שם פעמיים שהוא עשה גם דל"ת מתחת המרובע. ודו"ק. — וכן מה שהביא שם מהשינוור ז"ל והש"ש מבעלזא ז"ל מספר קול סופרים. יעויין לעיל מש"כ בזה באורך בפרק שמיני סימן ו' שמבואר ששניהם ז"ל עשו באמת דל"ת כפשוטו. וכן הבין הקול סופרים בהם. ע"ש. — נמצא שלא הביא כאן רק מהתפ"א. ודו"ק. — וגם התפ"א הוא משום שהסתמך שם מאוד על המהרי"ל ועל התשובה מאהבה וכמו שהבאנו לעיל בפרק ששי סימן א'. ודו"ק. — וא"כ נמצא שלא הביא כאן כלום.

ובן מש"כ מקור להמנהג השלישי [דהיינו להמרוכע עם רווח באמצע] מכתבי האריז"ל גם זה הוא אינו מדויק. וכמו שהבאנו לעיל בפרק ז' סימן ב' מהרבה כתבי האריז"ל שמבואר שם להדיא שהוא עשה דל"ת אחד וכפשוטו. ורק המשנת חסידים הביא זה מהמהר"ם דלונאנו. וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן ה' ע"ש. — נמצא דכל מה שהביא כאן הם אינם מדויקים. חוץ ממה שהביא כאן להקשר הפשוט מהתפ"א.

ד

והנה יש לציין כאן עוד נקודה מענינת מאוד. שהמחבר הנ"ל לא הזכיר
כאן כלל מקור להקשר הפשוט לא מהא"ר ולא מהמלבו"ט ולא
מהמשנ"ב בסימן כ"ז סקל"ז. וחזינן מזה שהבין כאן שכיון שהתפ"א לא
הביא מהם סימן הוא שאין להביא רא' מהם. וכמש"כ לעיל בפרק שלישי.
[סימן ג' וסימן ד' וסימן ה']. ודלא כמו שהובא בהרבה ספרי זמנינו שכן
הביאו מהם. ודו"ק.

של

סימן יא

תפילין

רג

סימן יא

ממש"כ בזה בספר נטעי גבריא

א

והנני מעתיק לך גם ממש"כ בזה בספר נטעי גבריא^א. דהנה בפרק ל"ח סעיף ג' הוא כותב שם וז"ל. קשר התפילה של ראש צריך שיהא נראה כעין דל"ת. ויש נוהגין לעשות בצורת ב' דלתי"ן. [כונתו למרובע עם רווח באמצע]. ושם בציון אות ה' הוא כותב המקור לזה. וז"ל. כ"כ הב"י סימן ל"ב סעיף נ"ב בשם שימושא רבה. ע"כ. — הנה לכאור' אינו מובן כלל מש"כ כאן שהרי אין שם זכר לדבר כזה. ואדרבא יעויין שם בהפרישה שהביא בשם התרוה"ד וז"ל. וכן כתב האשיר"י ושימוש"ר בהדיא דצורת הד' בקשר עצמו. ומסיים שם וצורתה כזה ד'. הרי לך בהדיא שהתרוה"ד הבין בהשימוש"ר על ד' כפשוטו.

ב

עו"ש בסעיף ד' כתב בזה עוד. וז"ל. יש נוהגים לעשות הקשר בצורת מרובע פשוט. ובציון שם סק"ו הביא [המקור לזה] משו"ת רבי ידידי' טיאה וויל ז"ל שכתב שכן נהג אביו ז"ל בעל הקרבן נתנאל ורבו הגאון רבי יהונתן אייבשיץ ז"ל. — אבל יעויין לעיל בפרק ששי סימן ג' מש"כ בזה באורך שאין שם דבר כזה. ואדרבא דמובן שם בדבריו שהם עשו דל"ת. דהרי הוא כתב שם שאם הנגלה והנסתר פליגי צריכין לילך אחר הנגלה. וע"כ דהיינו לעשותו דל"ת וכמו שנתבאר שם לעיל.

ועוד הביא שם מר' יעקב יחזקי' גרינוולד זצ"ל [אחיו של הערוגת הבשם] ששאל להשינוור ז"ל מדוע הוא אינו נוהג בזה כאביו ז"ל לעשות הקשר כמ"ם סתומה. [דהיינו עם רווח באמצע]. וענה לו הגה"ק שהוא עושה קשר פשוט וכמו שעשה השר ש"ס מבעלזא ע"ש. — והנה הרבה טעו בזה שכונתו הוא על הקשר המרובע הפשוט. משום שבזמנם ועד

היום קורין להמרובע הפשוט קשר פשוט. [וגם המחבר הזה סבר כן]. אבל האמת הוא בזה שכונתו הי' על הדל"ת. ולזה הוא דקראו קשר פשוט משום שכך נהגו רוב העולם. ולאפוקי בזה מאביו ז"ל הד"ח שעשה ב' דלתי"ן. — וא"כ אדרבא שמעינן אנו מזה שהש"ש מבעלזא עשה דל"ת כפשוטו. וכמו שביארנו לעיל באורך בכמה ראיות גדולות בפרק שמיני סימן ו' ע"ש.

ג

ועו"ש בסעיף ו' הוא כותב שם כך. מי שאין לו קבלה מאבותיו או מרבתי' יעשה קשר פשוט. ומציין מקורו ע"ז מהמשנת הסופר שכן דעת גדולי הפוסקים המהרי"ל ושו"ת תשובה מאהבה והתפ"א. וכן הוא גם בהמשנ"ב הכי בסו"ס ל"ב סקרל"ג שמשמע שהוא הסכים לדברי התפ"א.

והנה כ"כ לעיל בסימן א' [בהמשנת הסופר. ובעוד מקומות] שהתפ"א הוא היחיד שפירש כן בהמהרי"ל ושיחלוק בזה על התרוה"ד. וכן הוא היחיד שפירש שהתשובה מאהבה צעק על הדל"ת. אבל האמת הוא בזה להיפוך ממש. דבין בהמהרי"ל ובין בהתשובה מאהבה מבואר מאוד שהדל"ת הוא בהקשר עצמו ודלא כהתפ"א. ואדרבא דהתשובה מאהבה צעק מאוד על המרובע. וכמו שביארנו לעיל באורך בפ"ד סימן ב' ע"ש. — וכן טעה בזה המשנת הסופר בהמשנ"ב בסוף סימן ל"ב. דאדרבא דמלשונו שם מובן שחלק על התפ"א. שהרי הוא כותב שם דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. וע"כ שהוא רמז בזה שהוא חולק על התפ"א במה שהבין שם בהתשובה מאהבה וכמו שביארנו לעיל בפרק שלישי סימן ו' ע"ש.

ד

ונסבם עתה עו"פ מכל המקומות שהביא כאן. [מקור להקשר המרובע]. א. משו"ת ר"י טיאה וויל. ב. מהשינוור ז"ל והשר שלום מבעלזא ז"ל. ג. מהמשנת הסופר. ד. מהמהרי"ל. ה. משו"ת תשובה מאהבה. ו. מהתפארת ארי'. ז. מהמשנ"ב סו"ס ל"ב שנראה שהסכים להתפ"א. — והנה למש"כ לעיל נמצא דלא הביא כאן כלום וכמו שביארנו לעיל.

של סימן יב תפילין רה

סימן יב

ממה שאמר לי הרה"ג ר' אברהם יצחק אולמן שליט"א חמשה מקורות להקשר המרובע

ואעתיק לך גם מהרה"ג ר' אברהם יצחק אולמן שליט"א. [חבר הבד"ץ של העדה החרדית בעיה"ק ירושלים]. ממה שאמר לי חמשה מקורות להקשר המרובע. וז"ל. ב"י. ב"י. ב"י. אליהו רבה. תפארת ארי'. עכ"ל.

והנה הפירוש לדבריו הוא הכי. שב"י הראשון שאמר כונתו על הר"י האסכנדרני שבאמת יוצא בזה מרובע. וב"י השני כונתו הוא על מה שהביא הב"י בשם הא"ח. שגם ממנו משמע שעשה מרובע מדנקט שם מילה של שתי וערב. והב"י השלישי כונתו הוא על מה שהביא שם הב"י בשם הרב האי גאון. שכנראה שסובר שיוצא בזה מרובע. והא"ר שהרי הזכיר שם דבר כזה במפורש שיש דל"ת בהרצועות. וכנראה שפירשו שזהו כל הדל"ת ע"י הרצועות היוצאין ממנו. והתפ"א הרי מפורסם הוא מאוד שהוא היחיד שהתיר את הקשר הזה. וכמו שהבאנו טובא לעיל.

ב

אבל מהו האמת בזה שלא הביא כאן כלום. דהנה הב"י הראשון מר"י האסכנדרני הרי יוצא בזה מרובע באופן אחר ממה שעושין היום. דהיינו שהוא עשה את הדל"ת מבפנים. וכמו שביארנו לעיל באורך בפרק חמישי. וא"כ הא אי"ז שייכות הוא להמרובע שעושין היום. — והב"י השני בשם הא"ח גם בזה הארכנו לעיל בפרק י' סימן ה' שברוב דבריו מבואר שם שעשה דל"ת ע"ש. — והב"י השלישי מהרב האי גאון הרי ברור הוא מאוד שעשה דל"ת וכדלעיל שם בסימן ב'. וכן העיד ע"ז המלאכ"ש וכמו שהבאנו שם לעיל.

והא"ר הרי ביארנו לעיל באורך בפ"ג סימן ד' שמבואר בדבריו מאוד שלא שזהו כל הדל"ת ושיחלוק על התרוה"ד. אלא שהוא מיירי שם לענין אחר לגמרי וכמו שביארנו שם לעיל. — ועוד ביארנו שם לעיל. דאדרבא דמדויק בדבריו במה שהביא שם מהמהרי"ל דחשש באמת שנטעה בזה שזהו כל הדל"ת ע"י הרצועות. ולכן הביא שם מדברי המהרי"ל.

והתפ"א הרי הסתמך מאוד שזהו כוונתם של המהרי"ל והתשובה מאהבה. וכיון שהאמת הוא ששניהם עשו דל"ת ואדרבא התשובה מאהבה צעק ע"ז מאוד הרי גם הוא ז"ל יסכים שזהו הקשר הנכון. וכמו שביארנו לעיל באורך בפרק ששי סימן א' ע"ש. — וא"כ נמצא שלא הביא כאן כלום.

ג

עוד הוסיף לי הרה"ג הנ"ל [בהזדמנות אחרת] שממה שהביא המשנ"ב בסו"ס ל"ב בשם התפ"א הרי משמע בפשוט שהוא הסכים שם לכל דבריו. — אבל גם בזה הארכנו לעיל בפ"ג סימן ו' שא"א לפרש שם שהוא הסכים לו שהרי הוא כותב שם בשמו דאלו העושים קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. וזה הרי לא יתכן וכדמפורסם לכל. אלא ודאי בע"כ צ"ל שהוא חולק באמת על התפ"א וכמו שביארנו שם לעיל ע"ש.

סימן יג

מומשי"כ בזה בספר פאר הלכה

א

הנה בשו"ע סימן כ"ז סעיף י' הביא וז"ל. וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. וכתב ע"ז במש"ב שם בסקל"ז בשם הא"ר. וז"ל. כי שתי רצועות יוצאות מתוך הקשר למטה אותה היוצאות מצד שמאל המניח נמשכת לרחבו כמו גג הדל"ת ואותה היוצאת לצד ימין המניח נמשכת באורך למטה כמו רגל הדל"ת. [א"ר]. עכ"ל.

הנה הרבה טעו כאן לפרש שהוא בא לפרש כאן שהאיך הוא נראה כדל"ת ע"י הרצועות היוצאין ממנו וכלעיל. ובין אלו שטעו בזה הוא גם המחבר הנ"ל שפירש את המ"ב הזה בציור 5 על קשר המרובע. — אבל באמת שלא יתכן כלל לפרש כן וכמו שהארכנו לעיל בפרק שלישי סימן ה'. שהרי המתיר היחיד שהביא את זה הוא התפ"א וגם הוא לא הביא כלל לא מהא"ר ולא מהמלבו"ט ורק מהמהרי"ל וכמו שביארנו שם לעיל.

ב

ועו"ש בסוף הספר בהערות שם [בעמוד 380] הוא ציטט בזה הרבה מדברי התפ"א. — ותוכן הדברים שם. שכך הוא סובר הב"י בשם השימוש"ר. והאר"י אסכנדרני. והא"ח. והעיטור לרב האי גאון. וכן הוא ג"כ בספר ברוך שאמר. וכן הוא גם בהמהרי"ל. וכן הוא המשמעות של רש"י בכל המקומות. וכ"ה גם בהרמב"ם במש"כ שם בפ"ג הי"ג וקושר קשר מרובע כמין דל"ת. ואח"כ הוא הביא שם גם מדברי הבית אהרן ותמה עליו שהרי כן הוא בהדיא בהמהרי"ל וכן בהב"י וכדלעיל. ועוד הוא מסיים בזה מדברי התשובה מאהבה שפירשו שגם הוא התרעם על הדל"ת ומצדיק את המרובע ע"ש.

ועוד הוא הוסיף שם מספר זכרון אליהו שג"כ העתיק שהתפ"א האריך להוכיח שצריך לעשות קשר המרובע ושהשיג על התרוה"ד בזה שכתב שהדל"ת צריך שיהי' בהקשר עצמו.

ג

והנה כל מי שיעיין בספר זה יכול להישאר אצלו הרושם ממה שהעתיק כאן שהקשר המרובע הוא הקשר הנכון וכמו שהעתיק מכל אלו שהביא כאן. — אבל מהו באמת בזה שכל מה שהביא כאן מפורש בהן ביותר שהם עשו דל"ת כפשוטו וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק ששי סימן א'. ע"ש. חוץ מהר"י האסכנדרני שעשה באמת מרובע אבל באופן אחר ממה שעושין היום. דהיינו שהוא עשה את הדל"ת מבפנים וכמו שהארכנו שם לעיל. — והתשובה מאהבה הרי צעק באמת מאוד על הקשר המרובע שאין בו שום צורה. וקורא לזה שזהו הקשר שהמציאו החדשים מקרוב זה חמשים שנה. וגומר ע"ז בזה הלשון ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר. וכמו שהארכנו טובא לעיל בפ"ד סימן ב' ע"ש. — נמצא דכל מה שהביא כאן הוא אינו נכון. ובכלל זה גם הציור שהביא שם בסכ"ז בהמ"ב שם. ורק התפ"א שעשה באמת מרובע וכדלעיל.

וע"ע לעיל בפרק ששי סימן א' דבעיקר מה שהתפ"א מסתמך ע"ז הוא משום דברי המהרי"ל והתשובה מאהבה. וכיון שבשניהם הרי מבואר הוא מאוד על הדל"ת שלנו. ואדרבא התשובה מאהבה צעק ע"ז מאוד. הרי בודאי שגם הוא יסכים שזהו הקשר הישר והנכון. — וא"כ נמצא שלא הביא כאן כלום.

של

סימן יד

תפילין

רט

סימן יד

ממש"כ בזה בקובץ חידושי תורה הקרי לב

א

והנה כשלמדו בישיבת הגר"ז בענגיס [בבית וגן] בראשות הרה"ג ר אהרן גולובנצ'יק ז"ל את הענין הזה של הקשר בתפילין של ראש. הובא שם בהקובץ שלהם שהעלו בזה שכמעט כל הפוסקים והראשונים ז"ל שדברו מדרך עשיית הקשר הזה לא יכלו לפרנס את דבריהם רק על הקשר המרובע ולא על הקשר הדל"ת.

ועוד הם טוענים שם דלפי דעתם הב"י לא הביא כלל את הקשר הדל"ת ורק את הקשר המרובע. ועוד הן מתפלאין שם שהב"י לא הזכיר כלל את התרומת הדשן שהביאו הפרישה בסו"ס ל"ב. ומתפלאין שם עוד על התרוה"ד שפירש את השימוש"ר באופן אחר ממה שפירשו הר"י האסכנדרני. ועד כדי כך הם רוצין להסיק שם. שאולי התרוה"ד כונתו הוא באמת לחלוק על השימוש"ר שם בסוף דבריו. דהיינו במה שהביא שם וצורתה כזו ד'. — [פלאי פלאים ממש].

ב

ואח"כ מביאין שם עוד מהקונטרס שהוציא הרה"ג ר' אלעזר בריזל ז"ל אשר בו הוא חולק על התפארת חיים. והוא טוען שם שכל מי שיקח רצועה בידו ויעשה כהסדר של הר"י האסכנדרני הרי יראה להדיא שיוצא בזה הקשר המרובע. [וכפי שנוהגין אלו שעושין זאת].

ועוד הם מביאין שם שגם הבעל התפארת ארי' שהביאו המ"ב בסו"ס ל"ב ג"כ סובר שדברי הב"י והראשונים שהביא שם עולים הם רק על הקשר המרובע והדל"ת הוא בהרצועות היוצאין מהקשר. ושלא כדברי התרוה"ד המפורסם שכתב בזה שהוא אינו כן ודליכא דמעי בהא.

רי קשר פרק אחד עשר הדל"ת

ג

ואח"כ מביאים שם עוד בציורים את האופן של הר"י האסכנדרני. והא"ח. ואת הרב האי גאון. ומפרשים את כולם על הקשר הפשוט הנהוג היום. — וכן גם את השימוש"ר הבינו שם על הקשר המרובע. [בלי ספק]. ואף שהתרוה"ד פירשו בהדיא על הדל"ת שלנו.

ד

ובסוף דבריהם הם מעלין שם עוד שא"א לפרש את דבריהם של הראשונים על הקשר של הדל"ת משום ד' סיבות. א. שמתוך דברי כל הראשונים משמע שמכניסין העניבה השמאלית בתוך הימנית. ולא כפי שעושין את הדל"ת שמביאין את השמאלית מעל הימנית. ב. שבאופן עשיית הדל"ת הרי עושין אותו רק עם הרצועה השמאלית ולא עם שתיהן. ואילו בלשון הא"ח והעיטור והשימוש"ר פירשו בכולם שעושין זה בשתיהן. ג. שבאופן עשיית הדל"ת הרי הימין נשאר ימין והשמאל שמאל. ומלשון הראשונים שמצוים להאריך של שמאל מובן שהשמאלית נהפכת לימין. ד. שבעשיית המרובע אם כופלין רק פעם אחת יוצא בזה שתי וערב. אבל בעשיית הדל"ת לא תצא צורה זו בשום אופן.

ה

והנני מסכם עוד פעם בקצרה את כל טענותיהם. א. שהב"י הביא רק את הקשר המרובע. ב. שלא הזכיר הב"י כלל את התרוה"ד. ג. דהאיך פירש התרוה"ד את השימוש"ר אחרת מהר"י האסכנדרני. ד. הביאו סיוע לדבריהם מהתפ"א ומר"א בריזל ז"ל. [שהדל"ת הוא בהרצועות ולא בהקשר עצמו]. ה. שהביאו בציורין איך שיוצא מהראשונים ז"ל ופירשו את כולן על המרובע. דהיינו. א. את הר"י אסכנדרני. ב. הא"ח. ג. את הרב האי גאון. — ד. וגם את השימוש"ר.

ו

והנני משיב להם כאן בעה"י על כל טענותיהם
א. דמה שטוענים שהב"י לא הביא כלל את הקשר הדל"ת טעו בזה

של

סימן יד

תפילין

ריא

מאוד. שהרי בתחלת דבריו שכתב שם ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדין כבר מבואר בזה ביותר הדל"ת וכמו שאנו עושין. וכמו שהבאנו לעיל באורך בפ"ד בסימן א' ובסימן ב' בהמ"א ובהתשובה מאהבה ובעוד מקומות. [ואפילו הדע"ק פירש כן בהב"י וכמו שהבאנו לעיל בפרק ששי סימן ב'].]

ב. ומה שלא הזכיר הב"י כלל את התרוה"ד הביאור בזה הוא פשוט מאוד. שהרי התרוה"ד כותב בזה וליכא דטעי בהא וא"כ מה הי' צריך להביאו. ואדרבא צב"ט למה שהתרוה"ד כן הביאו. ודו"ק. [ועיין לעיל בפ"ג סימן ב' מש"כ ליישב בזה].]

ג. ומה ששואלין שהתרוה"ד פירש בהשימוש"ר אחרת מהר"י אסכנדרני. אינו מובן כאן כלל השאלה. וכי אסור לו להתרוה"ד לפרש אחרת מהר"י האסכנדרני. בתמ"י. [ובפרט שדבריו שם תמוהין מאוד שעשה את הדל"ת מבפנים. וכמו שהבאנו לעיל בפרק החמישי].]

ד. הרי התפ"א הוא ממש יחיד בזה שפירש בהמהרי"ל שהדל"ת הוא בהרצעות. ואיך הוא יכול לחלוק בזה על כל הפוסקים ז"ל ועל התרוה"ד שהפקיע את זה מאוד וכתב ע"ז וליכא דטעי בהא. בתמ"י.

ה. ומה שפירשו שם בהציורין בכל האופנים של הב"י וכן בהשימוש"ר על המרובע שעושין היום טעו בזה מאוד. דהנה בהשימוש"ר הרי יש לנו עדות מפורשת בזה מהתרוה"ד שהוא עושה דל"ת. וגם בלא"ה איך י"ל שעשה מרובע שהרי הוא אומר בפירוש שעושה דל"ת וכמו שהארכנו בזה לעיל בפ"י סימן א'. — וכן בהרב האי גאון הרי העיד ע"ז במפורש המלאכ"ש שהוא המפורש ביותר שהוא עושה דל"ת וכמו שהבאנו ג"ז שם לעיל בסימן ב'. — והא"ח גם בו מבואר ברוב דבריו על הדל"ת. וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן ה'. — והר"י האסכנדרני הרי הוא עשה את הדל"ת מבפנים. וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק החמישי. — וא"כ נמצא שלא הביאו כאן אף אחד שעשה את המרובע וכפי שעושין היום. ודו"ק.

ז

ועתה הנני משיב להם על מה שהביאו שם שמשום ד' סיבות א"א לפרש בהראשונים על הקשר הדל"ת וכמו שהבאנו לעיל בסק"ד. א. שבעשיית הדל"ת הרי כופלין אחת על השני'. ודלא כמו שמשמע מהראשונים שמכניס את העניבה בתוך השני'. — דהנה כונותיהם פשוט על הר"י אסכנדרני והא"ח והרב האי גאון והשימוש"ר. אבל האמת הוא בזה שרק בהר"י האסכנדרני הם צודקים. אבל השאר הם פשוט לא פירשום טוב וכמו שביארנו לעיל באורך בפרק העשירי. — [והר"י האסכנדרני הרי אני מודה להם שעשה מרובע אבל הוא עשה את הדל"ת מבפנים. וכמו שהבאתי לעיל בסוף סק"ו]. ב. טוענים שבעשיית הדל"ת הרי משתמשין רק עם רצועה השמאלית. ואילו בר"י האסכנדרני והרב האי גאון והשימוש"ר מבואר [לשיטתם] שעושין זה בשתייהן. והנה גם כאן הם צודקים רק בהר"י האסכנדרני. אבל בהרב האי גאון והשימוש"ר מבואר בפירוש ההיפוך מזה. וכמו שהבאנו לעיל בפרק העשירי.

ג. שבעשיית הדל"ת הרי הימין נשאר ימין והשמאל שמאל. ומלשון של הרב האי גאון שצווה להאריך של שמאל הרי מבואר בזה שהוא נהפך להימין. והנה גם בזה ביארנו לעיל בפ"י סימן ב' דלמה הוא צווה להאריך של שמאל. ומה כונתו במש"כ שם נמצאת רצועה ארוכה ליימין.

ד. עוד טוענים שם שבר"י אסכנדרני והא"ח הרי מבואר שתהי' שם שתי וערב. ובעשיית הדל"ת לא תמצא שם צורה זו. והנה בר"י אסכנדרני הם צודקים וכדלעיל. ובהא"ח באמת נתקשינו בזה מאוד לעיל שם בפ"י בסימן ה' וע"ש מש"כ בזה.

ח

והנה אגב אני רוצה לומר להם שאמת הוא מש"כ שם בהר"י ברזילי שיוצא בזה הדל"ת שלנו. אבל אני מעיר להם שכבר בפעולה הראשונה הם שגו בזה במה שפירשו שם שהוא עושה את הכפילות עם העניבה הימנית. [ובמה שסיים שם ושל ימין כמו כן]. אבל האמת הוא בזה שכונתו ברור שם שהוא עושה זה עם השמאלית. ובמה שהתחיל שם במילים ברורות ע"ש. וכמו שביארנו שם לעיל באורך בפ"י בסימן ג'. ע"ש.

של

סימן טו

תפילין

ריג

סימן טו

ממש"כ בזה בספר ציורים ללמוד

א

הנה הר"ר שמואל יהודא הלוי וינפלד שליט"א. [בעל הוצאת ספרים שי
למורא]. הוציא ספר ציורים ללמוד ובו הוא מראה איך לעשות ג'
סוגי הקשרים שיש בתפילין של ראש. והנה בשער הספר הוא כותב. [וכן
בשער המפתח הכללי עמוד 7]. שהקשר הקרוי היום קשר צאנו הוא על
פי הזוהר הקדוש ועל פי הספר פרי עין חיים. [ממורנו רח"ו זצוק"ל].
דהיינו שהוא ע"פ כתבי האריז"ל.

והנה כל מי שיעיין בספר זה יכול להיבהל מאוד ולחשוב שע"פ הזוהר
וספר פרי עין חיים הרי צריך לעשות הקשר כמ"ם סתומה. —
אבל האמת הוא בזה שבכל כתבי האריז"ל לא מצינו דבר כזה. ואדרבא
דמבואר שם להדיא על ד' אחד וכפשוטו. וכן בשאר הלשונות בהזוה"ק
משמע שם כפשוטו שעושין דל"ת אחד. וכמו שהבאנו לעיל באורך בפרק
שביעי בסימן א' ובסימן ב' ע"ש. ורק שבהג' שם בפרי עין חיים הובא
זה בשם המהר"ם דלונזאנו. וממנו העתיקו המצ"ש והמשנ"ח. וכמו
שהארכנו שם לעיל בפרק שביעי.

ב

עוד יש להעיר שם שהעמיד את הקשר של מנהג אשכנז שהוא קשר
מרובע. דלכאור' ג"ז הוא אינו מדויק כלל. שהרי ידוע הוא שראשי
מנהגי אשכנז הלא הם המהרי"ל והתרומת הדשן. ובשניהם מבואר להדיא
על דל"ת אחד וכפשוטו. וכמו שהבאנו לעיל בפרק תשיעי סימן א'. [וכן
לעיל באריכות בפ"ג בסימן א' וסימן ב' ע"ש]. וכן הבאנו שם לעיל
בסימן ב' מהמ"א והתשובה מאהבה שמבואר בדבריהם שהקשר הנהוג
אצל רוב העולם הוא הקשר הדל"ת. הרי לנו שמנהג רוב בני אשכנז הוא

הדל"ת   קשר   ריד   פרק אחד עשר

הקשר הדל"ת. — דהנה בפשוט הרב וינפלד הנ"ל שהעמיד זה בשם נוסח אשכנז הוא לקחו מהקיצוץ"ע שעשה הר"ר דוד פעלדמן ז"ל והוא שהדפיס זה שם בשם נוסח אשכנז. משום שהי' רב בלייפציג שהי' עיר בגרמני'. [וכמו שהבאנו לעיל בסוף פרק שמיני. וכן לעיל בפרק תשיעי סימן ד' סק"ב]. — ולכן פשוט שאין מזה שום ראי' לכל בני אשכנז.

ג

עוד יש להעיר שם על דבריו. [בעמוד קל"ד]. במה שפירש שם שהגה"ק משינוא ז"ל נהג בקשר מרובע פשוט. והוא לקוח משום שאמר שהוא עושה קשר פשוט. ובדורות האחרונים קראו לקשר פשוט קשר מרובע. — אבל האמת הוא בזה שהוא עשה קשר הדל"ת. וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק שמיני סימן ו'. דהיינו שהוא קרא לקשר הדל"ת קשר פשוט. דהיינו לאפוקי בזה מאביו ז"ל הד"ח ז"ל שהוא עשה כשני דלתי"ן דהיינו כמ"ם סתומה ע"ש.

ד

עוד יש להעיר שם [בעמוד קל"ד] שהביא בשם ספר מַעֲיָן החיים שצורת קשר זה [של המ"ם סתומה] הובא בספר ברוך שאמר. דהנה כנראה שראה זה בספר חוט המשולש. [עמוד קמ"ח]. שז"ל שם וצורת קשר זה מובא בספר ברוך שאמר. ע"כ לעניננו. — אבל האמת הוא שדבר הזה אין לו שחר וכבר שמעתי לעורר ע"ז.

פרק שנים עשר

סימן א

מסכם עוד פעם בקיצור הדברים שגרמו לעשות הקשר המרובע

א

ואעתיק לך עו"פ בקיצור הדברים שגרמו לעשות קשר מרובע. [וכמו
שהבאנו כבר לעיל בפרק שמיני].

א. שרצו לעשות ב' דלתי"ן. משום הזוה"ק והמשנ"ח. [וכמו שהבאנו שם
לעיל בסימן א'].]

ב. משום הר"י האסכנדרני. וכן משום הא"ח שהזכיר שם מילה של שתי
וערב. [וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן ב'].]

ג. משום לשונו של המהרי"ל בזה. ושל המלכויו"ט והא"ר והמ"ב בסכ"ז.
שהזכירו שם דבר כזה שיש ד' בהרצעות. [וכמו שהבאנו שם לעיל
בסימן ג'].]

ד. משום הלשונות של הגאונים ז"ל בזה. [וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן
ד'].]

ב

טעו בזה מאוד משום מש"כ המ"ב בזה בסכ"ז ובסוף סימן ל"ב

והנה בדור האחרון ממש טעו בזה מאוד משום המ"ב בזה בסכ"ז שהעתיק
בזה מהא"ר כי שתי רצועות יוצאות וכו'. דהנה לכאור' הדברים שם

מראין מאוד כאילו שהמ"ב בא לפרש שהדל"ת הוא ע"י הרצועות היוצאין כעין ד'. וממילא מובן מזה שהקשר בעצמו הוא מרובע. אבל באמת שא"א לפרש כן וכמש"כ לעיל באורך בפ"ג בסימן ה' ע"ש.

ובן טעו בזה מאוד משום המשנ"ב בסו"ס ל"ב שכתב שם [בסקרל"ג] ויש שעושין קשר כמ"ם סתומה וכו' ומסיים שם בשם התפ"א בשם התשובה מאהבה דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. דהנה טעו בזה בתרתי. א. שהוא מיירי שם מקשר הפשוט. ומדכתב ע"ז רק שהדל"ת הוא מכוון יותר לדינא מבואר בזה שהמרובע הוא לא מופרך הוא מכל וכל. אבל האמת הוא בזה ששם הוא מיירי מהמ"ם סתומה דהיינו עם רווח באמצע אבל מהמרובע הפשוט הוא לא מיירי כלל. — ועוד טעו בזה. שכיון שהוא הביא שם מהתפארת ארי"א כ"כ לכאורה משמע מזה שהוא הסכים לו לכל דבריו. אבל האמת הוא בזה דאדרבא שכונת המ"ב הוא באמת לחלוק על התפ"א האין שפירש שם בהתשובה מאהבה. דהא לא יתכן כלל שיביא בשמו אחרת ממה שהוא כתב שם. וכמו שביארנו לעיל באורך בפ"ג בסימן ו'. ע"ש.

ג

ממה שטעו בזה על כמה מגדולי הדורות

הקודמים שהם עשו קשר מרובע

עוד טעו בזה מאוד משום שו"ת ר' ידידי' טיאה וייל ז"ל. [בתשובה י"ב]. שיש שם משמעות חזקה כאילו שהוא מעיד שם על אביו ז"ל הקרבן נתנאל וכן על רבו הגאון ר"י אייבשיץ ז"ל ושאר גאוני זמנו שכולם עשו קשר מרובע. — אבל האמת הוא בזה וכמו שביארנו לעיל באורך בפרק ששי בסימן ג'. ע"ש. — שו"ר להוסיף בזה רא"י חזקה שר"י אייבשיץ עשה דל"ת כפשוטו. דהנה הגאון ר"י אייבשיץ ז"ל הי' ס"ה נין שני של המגלה עמוקות. והנה יעויין להלן בפרק י"ג סימן ב' אות י"א שהבאנו שם מלשונו של המגלה עמוקות שמבואר שם ביותר שהוא עשה דל"ת כפשוטו. וא"כ מסתבר שכן עשה גם נכדו הרבי ר' יונתן דל"ת כפשוטו. ודו"ק.

של

סימן א

תפילין

ריז

וכן טעו בזה מאוד על השינוור ז"ל והשר שלום מבעלזא ז"ל. משום שהשינוור ז"ל אמר שהוא עושה קשר פשוט ושכן עשה רבו ז"ל השר שלום מבעלזא. ובדורות האחרונים קראו לקשר המרובע קשר פשוט. לכן פירשו זה שהוא מעיד בזה שהם עשו קשר מרובע. והראי' הגדולה בזה שהרי כן נוהגין היום בבעלזא. — אבל האמת הוא בזה שכונתו הי' לקשר הדל"ת. וכמו שהארכנו גם בזה לעיל בפרק שמיני בסימן ו'. ע"ש.

ד

שטעו בזה בהשו"ת תשובה מאהבה

עוד טעו בזה מאוד משום מש"כ בזה בשו"ת תשובה מאהבה. שכתב שם בלשון חריף מאוד שז"ל שם. ואנו אין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל בדינו ודי בקבלת מרן ב"י ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר. ע"כ. דהנה כיון דמקודם לזה הוא העתיק שם מלשון של הר"י אסכנדרני לכן טעו בזה שכונתו שם לצעוק על הדל"ת ולהצדיק את הקשר המרובע. — אבל האמת הוא בזה להיפוך ממש שהוא צעק מאוד על המרובע. וכמו שהארכנו בזה לעיל בפרק רביעי בסימן ב'. וכן פירשו בפשיטות המלאכ"ש וכמו שהבאנו שם לעיל.

ה

שסמכו עצמן על הדע"ק והתפ"א והארצות"ח

עוד יש שסמכו בזה על הדע"ק והתפ"א שכתבו בזה שכן הוא דעת הב"י במה שהעתיק שם מהר"י אסכנדרני והא"ח והרב האי גאון דהיינו שיוצא בזה מרובע. אבל דבריהם ז"ל תמוהין בזה מאוד. וכמו שהבאנו לעיל בפרק ששי בסימן א' ובסימן ב'. ע"ש. — וכן יש שסמכו בזה על הארצות החיים וכמו שהבאנו דבריו לעיל בפרק ששי בסימן ה'. אבל גם דבריו ז"ל תמוהין בזה מאוד וכמו שהבאנו שם לעיל.

שסמכו בזה על המסורת שהי' אצל בני תימן ואשכנז

עוד יש שטעו בזה משום שכן הי' המסורת אצל בני תימן ובני אשכנז. דכידוע שהם שמרו מאוד על המסורת. אבל כאן הדבר ברור מאוד שהם טעו בזה. דהיינו דבני תימן טעו משום הלשון של הרמב"ם בזה שכתב וקושר קשר מרובע כמין דל"ת. וכן משום לשון של הגאונים ז"ל בזה. והבני אשכנז טעו משום הלשון של המהרי"ל בזה. וכמו שהבאנו לעיל בפרק תשיעי בסימן ה' ובסימן ד'. ע"ש. — ויש עוד כמה דברים שאפשר לטעות בזה. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שמיני בסימן ז'. ע"ש.

סימן ב

ועתה נסכם עו"פ מכל אלו שהביאו את הקשר המרובע והאם יש כאן על מי לסמוך

ונסכם עוד פעם דלמעשה אין להם על מי לסמוך. — דהנה הר"י אסכנדרני שהבאנו לעיל בפרק חמישי הרי עשה את הדל"ת מבפנים וכמו שביארנו שם לעיל. — והבית דוד שהבאנו לעיל בפרק ששי סימן ד' הרי דבריו ז"ל תמוהין מאוד וכמו שהבאנו שם לעיל. — והארצוה"ח גם דבריו ז"ל תמוהין בזה מאוד וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן ה'. — ור"י טיאה וי"ל הרי ביארנו ג"ז לעיל בסימן ג' דלמעשה הוא הצדיק את הדל"ת. שהרי כתב שם דאי פליגי הנגלה והנסתר צריכין לילך אחר הנגלה. וכמו שביארנו שם לעיל. — נמצא דנשאר לנו רק שנים שהצדיקו זה הלא הם הדע"ק והתפ"א. והנה שניהם הרי הצדיקו זה משום שהדל"ת הוא בהרצועות. והנה כיון שהתרוה"ד הפקיעו מאוד וכתב ע"ז דליכא דמעי בהא ולא מצינו כלל בהפוסקים ז"ל מי שיחלוק ע"ז. א"כ איזה צד יש לנו לומר שיש כאן על מי לסמוך. — ובפרט שגם במציאות הוא דבר תימה מאוד שיש שם רמז לדל"ת. וכמו שהקשינו לעיל בפרק שלישי סימן א' סק"ג ע"ש. — ועוד שהרי הבאנו לעיל בפרק ששי שהתפ"א הסתמך ע"ז מאוד משום שסבר שכן הוא סובר המהרי"ל והתשובה מאהבה. — והדע"ק סבר משום שהמ"א הכריח זה מהש"ס נגד הדל"ת. וכיון שכל דבריהם בזה תמוהין מאוד וכמו שנתבאר שם לעיל. [בסימן א' ובסימן ב']. א"כ נמצא דאין כאן אפי' אחד שיסכים לזה. ודו"ק. — והנה יש עוד אחד שהביא את הקשר המרובע והוא הליקוטי ההגה' על הברוך שאמר. אבל כיון שהוא מעיד שם בפירוש שהוא אינו עושה דל"ת. וכמו שהבאנו לעיל מלשונו בפרק שמיני סימן ז' סק"ג. א"כ האיך שייך שנסמוך ע"ז. ואדרבא הרי למידין גם ממנו שמרובע הוא אינו דל"ת. ודו"ק.

סימן ג

מסכם שיש כאן עוד כמה דברים תמוהים בהענין הזה

א

הנה כמעט בכל ספרי זמנינו העתיקו בזה את ההיתר ע"פ הא"ר והמ"ב בסכ"ז שמקורם הוא מהמלבו"ט. וכן סברו גם בהמהרי"ל הכי שהדל"ת הוא בהרצעות. אבל האמת הוא בזה שבכולם מבואר להיפוך מזה. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שלישי. ורק אחד יש הלא הוא התפ"א שהוא פירש כן בהמהרי"ל והוא ממש דעת יחיד בזה. — וגם התפ"א לא הביא בזה כלום לא מהמלבו"ט ולא מהא"ר. — ואפ"ה הוא נפוץ מאוד בכל ספרי זמנינו ההיתר בזה ע"פ המלבו"ט והא"ר. — [ובדורינו גם מהמ"ב שהעתיק את הא"ר בסכ"ז]. — אבל האמת הוא בזה דאדרבא שהא"ר שכולם הסתמכו עליו הזהיר אותנו מאוד שלא לטעות בזה. וכמו שדייקנו שם לעיל בפ"ג בסימן ד' ע"ש.

ב

עוד דבר תמוה יש כאן שכולם קבלו את ההיתר של התפ"א. ואפי' שהוא [כמעט] יחיד בזה כנגד התרוה"ד שהפקיעו מאוד וכתב שם דליכא דמעי בהא. וכן הוא הפשוט בכל הראשונים ז"ל ובכל הפוסקים ז"ל.

ג

עוד דבר תמוה יש כאן. שעשיית המרובע וכפי שנוהגין היום רובם בטוחים בזה שמקורו הוא מהר"י האסכנדרני שהובא בהב"י בסוף סימן ל"ב. אבל האמת הוא בזה שהוא נורא מאוד. שמקורו הוא מהליקוטי ההגה' על הברוך שאמר שאין אנו יודעים כלל מיהו. וגם שלא הזכיר כלל את הדל"ת. ועוד שהוא הוסיף בזה מילים משונים מאוד. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שמיני בסימן ז' סק"ג. ע"ש.

סימן ד

עוד פעם בקיצור עיקרי הדברים שגרמו לעשות הקשר המרובע

ואסכם עוד פעם בקיצור עיקרי הדברים שגרמו לעשות הקשר המרובע. וכמו שהבאנו כבר לעיל בסימן א'. אבל באופן אחר קצת. ודו"ק.

א. הזוה"ק בפ' פנחס. שגרם שהמהר"ם מלונזאנו והמשנ"ח פירשו בזה לעשות כעין ב' דלתי"ן. וכנראה שהרבה הבינו את המשנ"ח שכוונתו הוא להמרובע הפשוט. או שהי' קשה להם לעשותו. ולכן החליטו שאפשר לעשות גם מרובע פשוט שגם בזה יהי' רמז כעין שני דלתי"ן. ודו"ק.

ב. הר"י אסכנדרני שהביאו הב"י באופן הראשון. וכן באופן השני מהא"ח שמזכיר שם מילה של שתי וערב. והיינו שסברו בזה. א. שהם עשו הקשר הפשוט וכפי שעושין היום. ב. שהב"י הסכים לזה. [וכן סברו בעוד הרבה פוסקים ז"ל שהביאו זה].

ג. משום תחלת לשונו של המהרי"ל בזה. שלכאור' משמע שם שהדל"ת הוא בהרצועות. [וכמו שהבאנו לעיל בפ"ג סימן א']. — ונוצר מזה עוד. דנראה דלכן פירש הלבוש את המהרי"ל שחלק מהרצועות שיוצא מהקשר ונראה שם כעין ד' שגם זה יהי' השחרות שלו לצד חוץ. וכפי שפירשו המלבויו"ט והא"ר את הלבוש שם בסימן כ"ז בסעיף י"א. — ועוד נוצר מזה. שהארצוה"ח סבר שהלבוש חידש זה משום שכך הוא הבין בהשו"ע שם בסעיף י'. — ומזה נתגלגל הטעות הגדול בהציבור שהמ"ב שהביא את הא"ר זה בסעיף י'. [וכמו שהביאו הארצוה"ח]. בא לפרש בזה שהדל"ת הוא בהרצועות. ודו"ק.

ד. משום הלשונות של הגאונים שפירשו בזה האיך עושין את הדל"ת. — וכמו השימוש"ר. והרב האי גאון. והר"י ברזילי. [שבכרוך שאמר].

רכב קשר פרק שנים עשר הדל"ת

והא"ח שבב"י שם. שפירשו בהם שעושין מרובע. — ויש להם לכאור' הסכמה לזה מהר"י אסכנדרני בהשימוש"ר ומהדע"ק והתפ"א בהרב האי גאון ובהא"ח. ודו"ק.

ה. שטעו בזה בכמה מגדולי הדורות הקודמין שהם עשו קשר מרובע. וכמו שהבאנו לעיל בסימן א' סק"ג. ע"ש.

סימן ה

מבאר שאין אף אחד בעולם שאומר שמרובע
הוא דל"ת ועו"פ בקיצור שאין להם על מה לסמוך

א. דהנה קשר הפשוט שנוהגין בזה קצת יש בו רק ג' פירושין אלו. א.
שלא צריך דל"ת מהלל"מ. [שו"ת בית דוד. שהבאנו לעיל בפרק ששי
סימן ד']. ב. שהוא כעין ב' דלתי"ן. [ולקוח מספר משנת חסידים.
ומהמהר"ם דלונזאנו. אבל כונתם הי' עם רווח באמצע. וכמו שהבאנו לעיל
בפ"ז סימן ה']. ג. שהדל"ת הוא בהרצועות.

ב. אבל אין אף אחד שאומר שמרובע הוא דל"ת. ודו"ק מאוד. — דהנה
אנו יודעים מחמשה שאומרים שעושין מרובע. ואלו הן. הדע"ק.
התפ"א. ר"י מיאה וי"ל. הארצוה"ח. הבית דוד. [וגם הר"י אסכנדרני].

והנה הדע"ק והתפ"א בפירוש אומרים שהדל"ת הוא בהרצועות. — ור"י
מיאה וי"ל והארצוה"ח אומרים שזה כאילו שני דלתי"ן. [וכן
המעשה רוקח]. — והבית דוד אומר שא"צ דל"ת. — [ור"י אסכנדרני
שהוא בצד האחורי]. — אבל אין אף אחד שאומר שמרובע הוא דל"ת.
— וא"כ נשאלת השאלה דעל מה הן סומכין אלו שעושין מרובע?

ג. ועוד יש להוסיף כאן. שמהתפ"א חזינן שלא ראה שום דבר לא
בהמעיו"ט ולא בהא"ר שהדל"ת הוא בהרצועות. — והיום אין אפי'
מתיר אחד שאינו מביא מהן. ודו"ק מאוד. — [והאמת הוא בזה שבין
בהמעיו"ט ובין בהא"ר מדויק מאוד שהדל"ת הוא בהקשר עצמו ולא
בהרצועות. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שלישי סימן ג' וסימן ד'. ע"ש].

ד. עוד נקודה חשובה יש כאן שהתפ"א הוא היחיד ממש שהביא לפרש
בהמהרי"ל שהדל"ת הוא בהרצועות. — וחזינן ששאר הפוסקים לא
ראו כלל בהמהרי"ל אחרת מהתירוה"ד שכתב ע"ז וליכא דמעי בהא. ודו"ק.

ה. וא"כ אסכם עו"פ דעל מי סומכין אלו שעושין מרובע. — שהרי ברור שצריך דל"ת. [שהרי העיטור הוא דעת יחיד בזה וכמו שהבאנו לעיל בפרק ראשון סימן ז']. — והרי ברור שאי"ז בהרצועות. [וכמו שכתב התרוה"ד בזה דליכא דמעי בהא]. — [הובא בהפרישה סו"ס ל"ב]. והתפ"א שהתיר את זה הוא משום שסבר לפרש כן בהמהרי"ל ובהתשובה מאהבה וכמו שהבאנו לעיל בסימן ב'. — וא"כ על מה הן סומכין אלו שעושין מרובע. ?

ו. והנה בנגלה אין אף אחד שיאמר שצריך ב' דלתי"ן. ובנפטר יש רק אחד והוא המהר"ם דלונאנו והעתיקו המשנ"ח. אבל שניהם כונתם הוא עם רווח באמצע. — וא"כ נשאלת שוב השאלה דע"מ הן סומכין אלו שעושין מרובע. וצע"ג.

פרק שלשה עשר

סימן א

ואעתיק לך מארבעים וחמשה ראשונים ז"ל שמבואר בהם ד' כפשוטו

א

לבאורה נראה בפשוט דכל אלו הראשונים ז"ל שהביאו לעשות קשר של דל"ת משמע בהם כפשוטו. לכן הנני מעתיק לך את לשונם ז"ל בזה. כדי לשבר לך את האוזן שבכל הראשונים משמע בזה כפשוטו. — [והנה אין כונתי כאן להביא מהם לענין אם הוא הלכה למשה מסיני. אבל באמת שמלבד דעת העיטור בכולם מבואר הוא גם זה שהוא הלל"מ. וכאשר יראה המדקדק בהם].

א. הרא"ש בסוף הלכות קטנות הביא מלשון השימושא רבה וז"ל. וליצור בי' דמות דל"ת. מעייף דתרתני רישין דרצועה בהדי הדדי ומעייל חד בגו חד ורישא דהאי בעופתא דהאי וליהוי כמין דל"ת. דא"ר יעקב א"ר יוחנן קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. — [וע"ע מש"כ בזה לעיל בפרק עשירי סימן א].

ב. ועיין עוד בב"י בסו"ס ל"ב שמביא מהעיטור מהרב האי גאון סדר עשיית הקשר של תפילין שבראש. וגומר שם ונעשה כעין דל"ת. — [והבאנו הפירוש בדבריו לעיל בפרק עשירי סימן ב].

ג. בשבלי הלקט מביא מרב נטרונאי גאון וז"ל. הילכתא דרצועות של תפילין צריכות עיבוד לשמן. משום יו"ד של תפילין ודל"ת של תפילין דהלכה למשה מסיני הם. עכ"ל.

רכו קשר פרק שלשה עשר הדל"ת

ד. רש"י בהרבה מקומות. ואעתיק לך רק מעירובין דף צ"ז ע"א ד"ה [קשר של תפילין] הלכה למשה מסיני. דז"ל שם היאך הוא עשוי שדומה לדל"ת.

ה. הרמב"ם בפ"ג מהל' תפילין ה"א כתב וז"ל. שמונה הלכות יש במעשה התפילין כולן הלכה למשה מסיני ולפיכך כולן מעכבות ואם שינה באחת מהן פסל. ואלו הם וכו'. ושיהי' הקשר שלהם קשר ידוע כצורת דל"ת. — [וכמו שהבאנו לעיל בפרק ראשון סימן ב'. ושם ביארנו מהו שכתב קשר ידוע. וגם מה שכתב שם בהי"ג וקושר קשר מרובע כמין דל"ת].

ו. בתיקון תפילין בברוך שאמר הובא בשם הר"י ברזילי וז"ל. והכי הוא סדר הקשירות של דל"ת. יכניס הרצועה וכו' ונמצאת דל"ת. — [והבאנו הפירוש בו לעיל בפרק עשירי סימן ג'].

ז. הערוך. הביאו התוס' בעירובין דף צ"ז ע"א בד"ה ונוייהן לבר. וז"ל. פי' ר"י דאקשר קאי כמו שפירש בערוך נוי הקשר יפנה לצד חוץ [היינו] אותו צד שנראה כעין ד'. ולהכי מיייתי לה הכא. — חזינן במפורש את הקשר של הר"י בעל התוס' שהוא ד'. וכן הוא הפירוש בהערוך.

ח. ר"י הזקן. [בעל התוס']. וכמו שהבאנו לעיל באות ז'.

ט. בתיקון תפילין להברוך שאמר שהביא שם מהר"י ברזילי. וכדלעיל באות ו'.

י. הברוך שאמר. הביא מתיקון תפילין שהביא מר"י ברזילי סדר עשייתו של הדל"ת. וכדלעיל באות ו'. ורק שחולק שם שאינן אותיות גמורות הן. וכמו שהבאנו לעיל בפרק ראשון סימן ו' סק"ד ע"ש.

יא. הרמב"ן. בשבת דף כ"ח ע"ב כתב וז"ל שם. ומיהו בהא דאמרן אלא לרצועותיהן קשה לי והא יו"ד ודל"ת של תפילין הלכה למשה מסיני. ומיישב שם וז"ל. ואפשר לומר שי"ן דהיא כתיבה קיימת הוי כתורת ה' ד' ויו"ד דקשרים הן לא. [הבאנו כל דבריו ז"ל בזה לעיל בפרק ראשון

של סימן א תפילין רכז

סימן ה' סק"א. — ועוד כתב במאמר אמונה ובטחון פרק כ"ג ד"ה והי' בעבור כבודי וז"ל שם. כבר ידעת כי קשר של תפילין עשוי כמין ד'.

יב. הרשב"א. ג"כ בשבת דף כ"ח ע"ב כתב וז"ל. איכא למידק ולילף נמי רצועות מתורת ה' בפ"ך דהא ברצועות נמי איכא דל"ת ויו"ד. ומשני וז"ל. י"ל דהנהו לאו כתיבה הן אלא קשר בעלמא ואינו חשוב כתב. ודו"ק. — [הבאנו גם כל דבריו ז"ל בזה לעיל בפרק ראשון סימן ה' סק"ב].

יג. הריטב"א. ג"כ בשבת כ"ח ע"ב כתב וז"ל וא"ת תיפוק לי' משום קשר של תפילין שיש בהן שהוא הלכה למשה מסיני וכו'. וי"ל דשאני אותיות של קשר שאינם דבר של קיימא וכו'. ודו"ק. — [הבאנו גם זה שם לעיל בסק"ג].

יד. הר"ן. על הרי"ף בשבת דף ס"ב ע"א כתב שם בסוף דבריו וז"ל. ואין צורך למחוק הנוסחאות. [היינו דל"ת ויו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני]. דדל"ת ויו"ד כיון שאינן בכתיבה ממש אלא בקשר לאו תורת ה' מיקרי. — [הבאנו כל דבריו בזה לעיל שם בסק"ד].

טו. שבלי הל"קט. הביא שם בשם רש"י וז"ל ועושה קשר כדמות אות דל"ת.

טז. פסקי רי"ד. [במסכת ביצה]. בהלכות תפילין עמוד ת"ס על הגמ' שם אמר רב יהודה ברי' דרב שמואל בר שילת משמי' דרב קשר תפילין הלכה למשה מסיני. כתב בזה וז"ל. פי' הד' של ראש והיו"ד של זרוע שעושה בקשרים.

יז. פסקי ריא"ז. [ג"כ שם במסכת ביצה]. בהלכות תפילין עמוד רל"ח אות ט"ו כתב בזה וז"ל. וכן קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. ועושה הקשר של ראש כמין ד'. וכן קשר של יד כמין יו"ד.

יח. המאירי. בשבת כ"ח ע"ב כותב שם בד"ה הלכה למשה מסיני וכו'. וקשרי הרצועות בצורת דל"ת ובצורת יו"ד.

רכח קשר פרק שלשה עשר הדל"ת

ימ. היראים. [בסימן שצ"ט]. כתב וז"ל. ואמר אביי ד' של תפילין ויו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני. פי' ברצועות של תפילין של ראש קושר בעין דל"ת. ובתפלה של יד קושר ברצועה בעין יו"ד. שי"ן דקמטים דבתים דל"ת ברצועות של ראש יו"ד ברצועה של יד בין כולם שד"י.

כ. רבינו שמחה. יעויין בהאור זרוע. [אות תקס"ו]. שהביא מדברי רבו הרבינו שמחה שכתב בזה וז"ל. כל הפי' מפרשים דקשר של אחורי עורף היינו דל"ת וכו'. יעו"ש כל דבריו שכותב שאין לו דין אות. אבל אין לשנותו מקבלה שבידינו. — [הבאנו כל דבריו בזה לעיל בפרק ראשון סימן ג'].

כא. האור זרוע. יעויין שם [באות תקס"ו] כל דבריו ז"ל בזה שגומר שם בזה הלשון. ואע"פ שפירשנו דקשר שברצועות אין זה דל"ת. [ר"ל שאין לו דין אות]. אעפ"כ אין לשנות מקשר זה. [דהיינו מלעשותו דל"ת]. שאם שינה פסל דהכי גמיר הלכה למשה מסיני. — [הבאנו כל דבריו בזה לעיל בפרק ראשון סימן ג'].

כב. החינוך. במצוה תכ"ב כתב בזה בתוך דבריו וז"ל. ואח"כ מקיפין מן הרצועה כשיעור הראש של מניח ועושין באותו מקום קשר העשוי כצורת ד'. — וזאת הצורה אי אפשר לציירה במכתב. [ר"ל האיך לעשותה]. אבל כל אחד מלמדה לתלמידו וידועה היא בינינו עם הקדוש.

כג. הרא"ש. יעויין לעיל בפרק ראשון סימן ו' סק"א מה שהבאנו מכל לשונו ז"ל בזה. ולענינו אעתיק לך רק מה שהביא שם מהערוך בהא דאמר ר"נ בר יצחק ונוייהן לבר. שבהערוך נמי פירש דהקשר [ר"ל הנוי שלה] יהא נראה מבחוץ דהיינו אותו צד שנראה בעין דל"ת. — [וגם שבסוף הלכות קטנות הביא מכל לשונו של השימוש"ר בזה. וכמו שהבאנו לעיל בפרק עשירי סימן א'].

כד. הסמ"ג. במצות עשה כ"ב כתב וז"ל. קשר של תפילין הלל"מ. היינו השם שרגילים לומר שיש [בתפילין]. שי"ן בקמט הדפוס לכאן ולכאן ואות דל"ת בקשר של ראש וכו'. ובכך נעשה שם של שד"י. ועש"ע

של סימן א תפילין רכט

שכתב שאין שום אות ברצונות אלא נקרא קשר מקום הדל"ת. ודו"ק.
— [וביארנו דבריו לעיל בפרק ראשון סימן ו' סק"ב].

כת. המרדכי. בהלכות קטנות הביא מלשון רש"י בזה וז"ל. והדל"ת עשוי
בקשר שקושר הרצועה אחת לצפון ואחת למזרח כעין ד'. ע"כ. ורק
שהביא שם מר"ן שאינן אותיות אלא קשורים בעלמא ולא משום שם.
ודו"ק. — [והבאנו הביאור בדבריו לעיל שם בסק"ג].

כו. רבינו אלחנן. הובא בהמרדכי הנ"ל שמיישב שם פירוש הקונטרס.
ודו"ק.

כו. רבינו ר"ן. שהובא דבריו בהמרדכי וכדלעיל באות כ"ה.

כת. רבינו שמשון ב"ר אברהם משנ"ן. הביאו האור זרוע. [שהבאנו לעיל
בפרק ראשון סימן ג']. שכתב שאינן אותיות גמורות הן ולא חשיבי
מאותיות השם. ועש"ע שכתב וה"ט וכו'. — [וכמו שהבאנו שם לעיל
בסימן ג'].

כז. התרומה. בהלכות תפילין בסימן רי"ב כתב וז"ל. קשר של תפילין
הלכה למ"מ. היינו השם שד"י. שיי"ן שבקמט הדפוס מזה ומזה ואות
דל"ת בקשר של ראש.

ל. הארחות חיים. בסוף סכ"ז הביא בשם מדרש שיש בהקשר של תפילין
ד' קשירות ע"ש. וזה מתאים רק להקשר הדל"ת וכמו שהבאנו לעיל
בפ"י סימן ד'.

לא. האבודרהם בהלכות תפילין כתב בזה וז"ל. קשר של תפילין הל"מ
והוא שיקשור ברצועות של ראש כעין דל"ת.

לב. המנהיג בהלכות תפילין כתב בזה וז"ל. ואמר אביי דל"ת של תפילין
הל"מ ויו"ד של תפילין הל"מ. כעין דל"ת בקשר רצועות הראש
הנתון אחורי ראשו. וברצועת היד כעין יו"ד בקשר שלה וזהו שד"י.

לג. הרוקח. בברוך שאמר בהגה' אות כ"ה הביא בזה מלשון הרוקח
וז"ל. ולמה כותבים שד"י בתפילין כי השי"ן בד' בתים בראש וד'

רל קשר הדל"ת פרק שלשה עשר

כנגד הצואר והיו"ד ביד ע"כ. וכן אח"כ שם באות קכ"ז. על מש"כ שם התקון תפילין ומצטרף מאלו האותיות שד"י. כתב ע"ז וכן הרוקח ע"ש. וכן כתב האגור שהרוקח סובר ברש"י וכמו שהבאנו להלן באות ל"ה.

לד. האשכול. בפרק כ"ז סעיף ט' כתב וז"ל קשר של תפילין הדל"מ. ארנב"י ונוייהן לבר. הדל"ת והיו"ד הנעשים בקשרים וכל שכן השי"ן.

לח. האגור. בסימן ע"ב כתב וז"ל בא"ד. התוס' כתבו בפרק [הקומץ] רבה דדל"ת ויו"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן וכ"כ הר"ר שמחה. והרוקח כתב שיש בהם קדושה כמו רש"י.

לו. רבינו בחיי. בפרשת כי תשא כתב וז"ל. הראה לו קשר של תפילין כלומר [קשר] תפילין של ראש שהוא כמין דל"ת.

לז. רבינו ירוחם. בנתיב י"ט כתב בזה וז"ל ויעשה קשר של תפילין וכו' ויעשה הקשר כמין דל"ת. ואח"כ כתב עוד ובסוף הרצועה אצל הקשר יעשה קשר קטן בצורת יו"ד להשלים אותיות שד"י. וגומר שם ע"כ דברי מורי הרא"ש בפסקים שלו.

לח. העימור. [בשער הראשון חלק הד']. בסוף דבריו שם כתב וז"ל. ומנהג דילן בד' ויו"ד. קשר של ראש כגון דל"ת. וקשר של יד כגון יו"ד. על שם שד"י עם שי"ן דכתובה בכותלי הרצועה.

למ. נימוקי יוסף. בהלכות קטנות של הרי"ף בד"ה קשר תפילין. [בדף ח']. כתב וז"ל. שישים הרצועות על ראשו כעין דל"ת כדי שיהא שם שד"י נראה עליהן. דשי"ן נראה בבתיים חיצוניים שיכפול הקלף כעין שי"ן ודל"ת נראה בקשר ויו"ד נראית וכו' כמין יו"ד. — [והנה אגב רצוני להעיר כאן על המלאכת שמים שהביא מהבית אהרן לפרש בהנימוקי יוסף שכונתו הוא שהדל"ת הוא ע"י הרצועות היוצאות מהקשר. דהנה לכאור' דבריהם ז"ל תמוהין מאוד. דהא מפורש קאמר כאן ודל"ת נראה בקשר. — וגם תחלת דבריו שכתב שישים הרצועות על ראשו בפשוט י"ל דה"פ הוא. דהאיך ישים את הרצועות על ראשו באופן שלא יפלו ע"י הקשר שיעשה בו כעין ד'. ודו"ק].

של

סימן א

תפילין

רלא

מ. המור. בסוף סימן ל"ב כתב וז"ל. ויעשה קשר של תפילין שימדוד הרצועות סביב ראשו ויעשנו שם בענין שישוב על מקומו כאשר פירשתי למעלה ויעשנו כמין דל"ת. ואח"כ כתב עוד וז"ל. ובסוף הרצועה אצל הקשר יעשה קשר קטן בצורת יו"ד להשלים אותיות של שד"י עם השי"ן שבכתים של ראש והדל"ת שבקשר. — ועיין עוד מש"כ בקיצור פסקי הרא"ש מהל"ק וז"ל שם. [בהלכה י"ב]. שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני. וכן דל"ת של קשר. ורצועה קטנה התלוי בשל יד.

ב

עוד מכמה ראשונים בזה שכונתם הוא בודאי
שצריך לעשותו ד' ואע"פ שלא פירשו זה בהדיא

א. דהנה האור זרוע בהל' ק"ש הביא מרבינו חננאל על הא דאיתא [בברכות דף ז' ע"א ובמנחות דף ל"ה ע"ב] והסירותי את כפי וראית את אחורי מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין. שהוא כמו שהראהו תבנית המשכן וכליו ע"ש. וכן הביא זה הרשב"א במס' ברכות שם מהרב האי גאון. — והנה מה הראהו בודאי שהראהו לעשותו דל"ת. וכמו שפירשו בזה כל הראשונים ז"ל.

ב. וכן הר"ף בהלכות תפילין הביא את כל הסוגיא במנחות ל"ה ע"ב. אמר רב יהודה בר רב שמואל משמי' דרב קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. אמר ר"נ בר יצחק ונוייהן לבר וכו'. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך תניא ר"א הגדול אומר אלו תפילין של ראש. והסירותי את כפי וגו' אמר ר"ח בר ביזנא א"ר שמעון חסידא מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין. ע"כ. — והנה מהו הפירוש בכל זה בודאי שצריך לעשותו בצורת דל"ת.

ג. וכן בהלכות גדולות [דף רס"ט] הביא שם בלשון זו. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך תניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. אמר רב יהודה ברי' דרב שמואל בר שילת משמי' דרב קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. אמר רב נחמן ונוייהן לבר וכו'. והסירותי את כפי אמר רב חנא בר ביזנא אמר רב שמעון חסידא מלמד שהראהו

רלב קשר פרק שלשה עשר הדל"ת

הקב"ה למשה קשר של תפילין ע"כ. — והנה לא פירשו זה במפורש דהיינו שצריך לעשותו דל"ת אבל בודאי שזהו כונתו.

ד. וכן הסמ"ק במצוה קנ"ג כתב וז"ל. וקשר של תפילין הלכה למשה מסיני ואמר רב נחמן ונוייהן לבר. (פירוש נוי של קשר ונוי של רצועות). עכ"ל.

ה. וכן הכל בו בסימן כ"א כתב וז"ל. [עמוד נ"ד]. וקשר של תפילין הלכה למשה מסיני. א"ר ונוייהן לבר. פירוש נוי של קשר ונוי של רצועות. עכ"ל. — והנה לא פירשו זה בהדיא לאיזה נוי הם התכוונו אבל בודאי שהם התכוונו לנוי של הדל"ת. — [וזהו נמי שהביאו שהוא הלכה למשה מסיני. דהיינו שצריך לעשותו בצורת דל"ת].

ג

ממה שכתבו בזה בספר רזיאל המלאך וספר יצירה

עוד הראו לי בספר רזיאל המלאך. [בעמוד ט"ז]. בענין של תפילין וז"ל. וסביב שי"ן של תפילין י"ב תפירות כנגד י"ב שבטים. בכל צד ג' תפירות. וכן בכל רגל מיטתו [של יעקב] כשהוציאו ממצרים ג' שבטים. — ואח"כ כתב שם עוד. וז"ל. ד' כנגד הצואר כנגד יצחק שפשט צוארו לשחוט ליחד שמו של הקב"ה וד' בעורף וכו'. לכך ד' כנגד הצואר וכו'. ועוד הביא שם מספר יצירה וז"ל. המליך אות ד' וקשר לו כתר וכו'. לכך ד' כנגד יצחק וכו'. הרי מבואר מכל זה שעושין ד' כפשוטו.

סימן ב

ואעתיק לך גם מארבעים ושמונה
פוסקים ז"ל שמבואר בהם ד' כפשוטו

א. המהרי"ל. הבאנו דבריו ז"ל לעיל בפרק שלישי סימן א' דמבואר בו ביותר על הדל"ת שאנו עושין. ואף שבתחלת דבריו הוא נתן לנו מקום גדול לטעות בו. וכמש"נ שם לעיל.

ב. התרומת הדשן. הביאו הפרישה בסוף סימן ל"ב. דמבואר בו מאוד על הדל"ת שלנו וכדמפורסם לכל. [והבאנו גם דבריו ז"ל לעיל שם בסימן ב'].

ג. מהר"י אבוהב. דהנה בסימן כ"ז על מש"כ שם הטור ושיהי' נזיר שהוא המקום שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. יעו"ש שמעיר שלפי המנהג שעושין הדל"ת מבפנים ומבחוץ לא שייך לפ"ז פי' הראשון של ונוייהן לבר. — ועכ"פ חזינן מדבריו ז"ל שהי' לו הדל"ת שלנו.

ד. ב"י. דמבואר בדבריו שלשה פעמים על הדל"ת שלנו. א. בסימן כ"ז סעיף י' שכתב וצריך שיהי' המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. ב. בסימן ל"ב סעיף נ"ב שכתב יכניס הרצועה תוך המעברתא ויעשה קשר כמין דל"ת. ג. במש"כ בב"י בסו"ס ל"ב ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית משני צדדין. — דהיינו הדל"ת שלנו שהוא נראה מב' צדדיו. [וכמו שביארנו לעיל בפרק רביעי סימן א' וסימן ב' בהמ"א ובהתשובה מאהבה. והבאנו שם עוד מהמלאכ"ש שא"א לפרש שם בהב"י בענין אחר ע"ש].

ה. רמ"א. שגם הביא בהדרכי משה הארוך מתחלת דברי הב"י בזה בסו"ס ל"ב וכדלעיל. ואף שהביא שם גם מדברי הר"י האסכנדרני והא"ח. וכמו שביארנו לעיל באורך בפרק חמישי.

רלד קשר הדל"ת פרק שלשה עשר

ו. הלבוש. בסו"ס ל"ב סעיף נ"ב כתב וז"ל. ויעשה הקשר בשל ראש כמין דל"ת. ר"ל שיהא נראה בחוץ כעין דל"ת. וכן כתב אח"כ עוד. וז"ל. ובסוף הרצועה יעשה קשר קטן כצורת יו"ד להשלים אותיות של שד"י. עם השי"ן שבבתים של ראש והדל"ת שבקשר של ראש.

ז. מעדני יו"ט. דהנה על דברי הרא"ש בסימן י"ב שהצד של הקשר שנראה בו הדל"ת צריך שיהא נראה לצד חוץ. כתב ע"ז המעי"ט באות ס' וז"ל. משמע דמצד פנים אין נראה בו דל"ת. וזה דלא כמו שנוהגין עכשיו שגם בצד הפנימי נראה כעין דל"ת. וכ"כ ב"י ס"ס ל"ב. ומוסיף ע"ז עוד. ועיין לקמן בשימוש"ר רבה ומה שכתב שם. וכונתו הוא בזה דכשתעיין בהשימוש"ר האיך שהוא מצווה לנו לעשות את הדל"ת תראה שרואין אותו מב' צדדיו. ודו"ק. — חזינן בהדיא בהמעיו"ט שהי' לו קשר דל"ת וכן הוא הבין בהשימוש"ר. ודלא כמו שטעו בזה הרבה וכמש"כ לעיל באורך בפרק שלישי סימן ג' ע"ש.

ח. הפרישה. בסוף סימן ל"ב הביא מדברי התרוה"ד בזה שהדל"ת צריך שיהי' בהקשר עצמו ולא בהרצועות. ומסיים שם עוד דצריך שיהא ניכר כעין דל"ת לאותן העומדין לאחוריו וצורתה בזה ד'.

ט. צדה לדרך. בפרשת כי תשא כתב וז"ל. קשר של תפילין הוא צורת דל"ת והיא רמוזה בדל"ת רבתי דאחד. ועוד כתב שם. וקשר של תפילין הוא צורת דל"ת הרומז על ד' רוחות עוה"ז ע"ש.

י. השל"ה הקדוש. בהלכות תפילין בד"ה מקום הנחת תפילין של ראש כותב בזה וז"ל. צריך שיהא המקום שבקשר שיראה כעין דל"ת לצד חוץ.

יא. המגלה עמוקות. בפרשת וארא. [עמוד רע"א]. כותב וז"ל. ד' של שד"י רומזת על יצחק. ועליו אתמר ודל"ת ראשך כארגמן וכו'. שכן ד' הוא ממו"ל ערפו במקום קשר של תפילין. ואח"כ כותב שם עוד וז"ל. ואח"כ כשמניחין של הראש אוחזין מתחלה בקשר שהוא ד'. ואח"כ אות שי"ן. ע"ש. — [ובשם הגדולים הביא שהי' לו מגיד מן השמים].

של

סימן ב

תפילין

רלה

יב. הב"ח בסימן כ"ז. על הא דכתב שם הטור וצריך שיהא נויז שהוא המקום שנראה בעין דל"ת לצד חוץ ולא לצד הראש. וגם הרצועות שסובבות סביב ראשו צריך ליזהר שלא יתהפכו וכו'. כתב ע"ז וז"ל. בסוף פרק הקומץ אמר רב קשר של תפילין הל"מ אמר רב נחמן ונוייהן לבר. ופירש"י נוייהן הצד של הקשר שנראה בו הדל"ת יהא נראה מבחוץ ל"א וכו'. נראה כיון דסתם קשר של תפילין אין פירושו אלא בשל ראש כו' לכך צריך לפרש ונוייהן דקאי אקשר של תפילין דמייירי בדל"ת. — [וע"ע בסימן קנ"ד שהב"ח רוצה לחדש שמקום הדל"ת והיו"ד הם עצמם קדושה ע"ש].

יג. ספר הגן ודרך משה. בדף כ"ג ע"ב כותב וז"ל. שיעשה קשר הדל"ת דרך ימין כזה — ד'. אבל אם לא עשה כן הרי הוא מהופך ולא דרך כתיבה בכך. [היינו שאם יעשה את הרגל לצד שמאל ע"ש].

יד. העולת תמיד. בסו"ס ל"ב סעיף נ"ב הביא דמפרש"י בהקומץ משמע דאין צריך לעשות כי אם צורת דל"ת מצד חוץ. מ"מ עכשיו המנהג לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראה משני צדדים. וזהו הדל"ת שלנו וכמו שהבאנו לעיל. — ואף שהביא שם אח"כ מהר"י האסכנדרני וכמו שהבאנו לעיל באות ה'.

טו. המגן אברהם. יעויין לעיל בפרק רביעי סימן א' שהבאנו ממש"כ בסכ"ז סקט"ז שצריך לעשות הד' רק מצד אחד ודלא כמו שנוהגין קצת לעשות ב' דלתי"ן מב' צדדים. דהיינו אלו שעושין קשר מרובע. — וכמו שהבאנו שם לעיל שכן פירשו בהמ"א הבית אהרן והתשובה מאהבה והשלחן שלמה והערוך השלחן. והבאנו שם עוד שכן מוכח הוא גם ממש"כ המ"א בסו"ס ל"ב סקט"ט וכמו שביארנו שם לעיל.

טז. אליהו רבה. יעויין לעיל בפרק שלישי סימן ד' שהבאנו ממש"כ על הלבוש בסימן כ"ז סעיף י"א. שהביא מדברי המלבויו"ט לפי ששתי רצועות יוצאות מתוך הקשר למטה וכו'. ואח"כ הביא בזה עוד מדברי המהרי"ל בזה שיזהר לעשות הקשר להיות נמשך הרגל לצד ימין ע"ש. דביארנו שם דלכאור' הוא פלא גדול שהוא הביאו שם. ולא במקומו בסו"ס

רלו קשר פרק שלשה עשר הדל"ת

ל"ב בדין עשיית הדל"ת. וכתבנו שם דלכאו' נראה ברור שהא"ר כתב זה כדי שלא נטעה בזה שזהו כל הדל"ת ע"י הרצועות היוצאות מהקשר. וכמו שביארנו שם לעיל.

יז. שלחן גבוה. [לרבינו יוסף מו"כ]. דהנה בסו"ס ל"ב ס"ק קכ"ז הביא ממש"כ הב"י בזה דמדברי רש"י בהקומץ משמע וכו'. ואף שהביא שם גם ועיין מ"ש [הב"י] בשם הר"י האסכנדרני. וכמו שהבאנו לעיל באות ה'.

יח. שלחן שלמה. בסימן כ"ז סעיף ח' כותב בזה וז"ל. צריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. ולא כמו שנוהגין לעשות ב' דלתי"ן מב' צדדין. דהנה בפשוט נראה כונתו כאן שצריך שיהא נראה כדל"ת. ולא כמו שנוהגין לעשות אותו מרובע. שכונתיהם בזה שיהי' כעין ב' דלתי"ן. — והנה כונתו הוא בזה להביא את דברי המ"א בסכ"ז סקמ"ז שכתב שם ודלא כמו שנוהגין קצת לעשות ב' דלתי"ן מב' צדדין. וכמו שהבאנו לעיל בפרק רביעי בסימן א'. והבאנו שם עוד שכן פירשו בהמ"א הבית אהרן והתשובה מאהבה והערוך השלחן. ע"ש.

יט. הרש"ש. להגה"ק והמקובל ר' שלום שרעבי זצ"ל. דהבאנו דבריו ז"ל לעיל בפרק שביעי סימן ד' שרצועת הימין נמשכת על כתף שמאל ושל שמאל לימין. דמבואר מזה שבעצם הקשר הם לא מתחלפין. ודו"ק. וכמו שהבאנו שם לעיל.

כ. שתילי זתים. יעויין לעיל בפרק תשיעי סימן ה' סק"ב שמבואר בדבריו במה שפירש את השו"ע בסימן כ"ז סעיף י' שמקום הקשר שנראה כעין דל"ת שיהי' לצד חוץ דהיינו על השחור. שהי' לו קשר דל"ת שהוא נראה מב' צדדים. ולכן פירשו שקאי על השחור. ודו"ק.

כא. המהרי"ן. שהי' תלמיד השתילי זתים. שהביא בזה שהוא קשר ידוע בצורת דל"ת. ומשמע כפשוטו. והבאנו גם דבריו ז"ל שם לעיל בסק"ג.

כב. הפרי מגדים. בסו"ס ל"ב בסקס"ט באש"ל אברהם כתב וז"ל. וע' תוספות שבת ס"ב אי דל"ת ויו"ד הלל"מ או לאו. ומ"מ יראה דאין

של

סימן ב

תפילין

רלז

לעשות הקשר כי אם לשמה ואין לעשות אותם ע"י קטן. וצווה לעיין עוד בסימן ל"ט. ושם באות ו' בהמ"א כתב בזה עוד וז"ל. וקשר של דל"ת ואף של יו"ד יראה דאין לעשות [ע"י] אשה דנמי בכלל כתיבה הוה. עיין תוס' שבת ס"ב א' [ד"ה שי"ן]. ע"כ. — והנה כונתו בזה נראה ברור דהגם דהתוס' שם כתבו שאינן אותיות גמורות אעפ"כ אין לעשות אותם אשה דנמי בכלל כתיבה הוה. ודו"ק. — שמעינן מהפמ"ג שבודאי עושין את האותיות אלו גם לתוס'.

בג. הגר"א ז"ל. ראיתי בכמה ספרים שהביאו שהגר"א ז"ל בכוונות תפילין מפרש על הא דאיתא בהזוה"ק בפרשת פנחס ולקשר תפילין מאחור ד' כפול"ה. שפירושו הוא דד' הבתים עם הד' של הקשר הוי הוא ד' כפול"ה. — והנה ממה שהגר"א ז"ל פירש בהזוה"ק לא כפשוטו שמעינן שהוא ז"ל עשה ד' אחד וכפשוטו. ודו"ק.

בד. החיד"א ז"ל. בספרו דבש לפי במערכת ק' אות ז' כותב וז"ל. קשר תפילין הראה לו למשה רבינו ע"ה שהוא אות ד'.

בה. תשובה מאהבה. יעויין לעיל בפרק רביעי סימן ב' שהבאנו כל דבריו בזה שצעק מאוד על הקשר המרובע. שז"ל שם. ואי כקשר שהמציאו החדשים מקרוב זה חמשים שנה לא תמצא צורה זו. אף לא יכפולה ב' פעמים. ואנו אין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל בידינו ודי בקבלת מרן ב"י ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר. — דהנה מכל דבריו מבואר שצעק מאוד על הקשר המרובע וכמו שביארנו שם לעיל.

בו. הגרע"א ז"ל. בשו"ע בסימן כ"ז סעיף י' הובא בהגהות רעק"א על המ"א שם בסקט"ז. וז"ל. מכאן משמע. כן דייק הב"י לקמן סס"י ל"ב ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראה מב' צדדין ומיהו משמע דאין קפידא בדבר עכ"ל. והבאנו דבריו ז"ל לעיל בפרק ד' סימן א' סק"ב ע"ש. ועכ"פ מבואר מדבריו על הדל"ת שאנו עושין שהוא נראה מב' צדדין. וכמו שהבאנו שם לעיל בפ"ד סק"ד מהמלאכ"ש שא"א לפרש שם בהב"י בענין אחר.

הל' קשר פרק שלשה עשר הדל'ת רלח

כז. שו"ע הרב. בסימן ל"ב סעיף ע"ט כתב וז"ל. קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. שלאחר שהכניס הרצועה לתוך המעברתא יעשה קשר כמין דל'ת בשל ראש. ודו"ק.

כח. הפלא יועץ. בחדר לאלפים בהלכות תפילין אות ד' כותב בזה וז"ל. וכן בקשר שיהי' הדל'ת של רש"י ע"ג הדל'ת של ר"ת. ע"ש.

כט. המאמר מרדכי. בסימן ל"ב סעיף נ"ב כתב בזה וז"ל. עיין בב"י שהביא לשון הר"י אסכנדרני ושאר הפוסקים בענין עשיית הקשרים ואין דבריהם מבוררים אצלינו. ואנו נהגנו בהם בענין אחר. ונראה שאין בזה קפידא כיון שיש בו צורת דל'ת. ודברים אלו א"א ללמדם מתוך הספר אלא באימון ידיים ובראיות העין. עכ"ל. — הנה חזינן שהי' בטוח שהר"י אסכנדרני עשה דל'ת מבחוץ. שהרי בפירוש קאמר שדברים כאלו א"א ללמדם מתוך הכתב והעיקר שיהי' בו צורת דל'ת. — [והבאנו דבריו ז"ל לעיל באורך בפרק חמישי ע"ש].

ל. הבית אהרן. הובא בספר מלאכת שמים בשמו דאם צורת הדל'ת היא הלל"מ א"כ אותן המרובעין אין יוצאין בו כלל. ע"ש.

לא. דרך החיים. [מליסא]. בדין מקום הנחת תפילין באות ז' כותב וז"ל. ומקום הקשר שנראה כעין דל'ת יהי' לצד חוץ.

לב. המלאכת שמים. בכלל כ' סעיף ה' כותב בזה וז"ל. יכניס הרצועה תוך המעברתא ויעשה קשר כמין דל'ת בשל ראש צורת דל'ת ממש.

לג. ספר מעורר ישנים. [להגאון ר' מרדכי פרידמן ממעזריטש. נדפס בהסכמת הבית הדיון]. וז"ל שם בסימן כ"ו. קשר תפילין של ראש צריך להיות בעצמו צורת דל'ת.

לד. קרן אורה. במנחות ל"ה ע"ב בד"ה בגמ' קשר של תפילין הלכה וכו'. יעו"ש שכתב שמעירובין דף צ"ז ע"א וכן מחולין דף ט' ע"א מוכח שהקשר של תפילין הוא אינו ככל הקשרים. וגומר שם בלשון זו. וצ"ל דכולהו מודו [ר"ל גם התוס'] דצורתו צורת ד' נאמרה הלכה. אלא דהתוס' ס"ל דלאו מאותיות השם הוא. ע"ש.

של

סימן ב

תפילין

רלט

לח. אמרי שפר. בכלל י"ט סעיף ב' כתב וז"ל. יעשה הקשר בשל ראש כעין דל"ת כזה ד'. — [ולכתוב צורתה [ר"ל האיך לעשותו] אין באפשרי אלא צריך לזה ראיית העין]. — [והוא לקוח מלשון הרמב"ם בפ"ג הי"ג שז"ל שם וא"א להודיע צורתו בכתב אלא בראיות העין].

לו. הקסת הסופר. הבאנו דבריו לעיל בפ"ד סימן ג' סק"ד. וז"ל בפרק כ"ג סעיף ה' קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. דהיינו בשל ראש יהי' הקשר כעין דל"ת. ויש שעושין אותו מרובע ואינו נכון אלא יעשהו כמין דל"ת ממש.

לז. בספר מגן גיבורים. להגאונים הרב מרדכי זאב אימיננא ז"ל. והרב יוסף שאול נמנוהאן ז"ל. [בעל השואל ומשיב]. הביאו בסו"ס ל"ב סעיף נ"ב מהתרוה"ד שצורת הדל"ת צריך שיהי' בהקשר עצמו ולא בהרצועות.

לח. בסידור צלותא דאברהם מהגה"ק ר' אברהם מטשעננאוו זצ"ל. כותב בזה נכדו שם בהעמדת זקנים. וז"ל. קשר התפילין של רבינו זקני זצ"ל הי' לו צורת ד' ממש ולא כהנוהגים לעשות כמ"ם סתומה. ואומרים שזו ד' כפולה מכל צדדי'. — [והנה כונתו שם הוא להקשר הפשוט. ע"ש].

למ. בצפנת פענח. [מהדורא תניינא מס' 140] כתב וז"ל שם. מכל מקום צורת הקשר של ראש צריך דוקא שתהא כמו ד' בכתב אשורי. ע"ש.

מ. הבן איש חי. בפרשת חיי שרה אות ג' כותב וז"ל. גם המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת יהי' לצד חוץ ולא כלפי העורף והו"ה בקשר של יד.

מא. שמחת כהן. [בסימן ל"ה]. כתב שמקודם עשו כל רבני בית קל קשר כמ"ם סתומה דהיינו עם רווח באמצע. אבל אח"כ חזרו מזה ועושין ד' כפשוטו. וכן עושין כל עושי הבתים בירושלים.

רמ קשר פרק שלשה עשר הדל"ת

מב. משנה ברורה. בסוף סימן ל"ב סקרל"ג הביא שיש שעושין קשר כמ"ם סתומה. ומסיים שם בשם התפ"א בשם התשובה מאהבה שאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. — והנה הרבה פירשו כאן שהוא מיירי כאן מהמרובע הפשוט. ומדסיים ע"ז דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא הרי מבואר שהמרובע הוא אינו דחוי הוא מכל וכל. — אבל האמת הוא בזה שהוא איירי כאן ממ"ם סתומה דהיינו עם רווח באמצע. וכמו שביארנו לעיל באורך בפרק שלישי סימן ו'. — ועש"ע שכולם מקשין כאן שהאיך הוא הביא בשם התפ"א דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא. שהרי התפ"א הוא כמעט היחיד שהצדיק את הקשר המרובע. וביארנו שם שבע"כ צ"ל שכונת המ"ב הוא באמת לחלוק על התפ"א במה שפירש שם בהתשובה מאהבה. ע"ש. — והנה לפ"ז נמצא דיהי' מרומז כאן בהמ"ב כמו שכתב שם התשובה מאהבה על הקשר המרובע. שכתב ע"ז ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר. ודו"ק.

מג. בספר אות חיים ושלום. להגה"ק ממונקטש ז"ל תמה מאוד על אלו שעושין קשר מרובע. ולשונו הוא שם ולענ"ד קשה להולמו כי אי' איפה צורת דל"ת. וכמו שהבאנו לעיל בפרק רביעי סימן ג' סק"ז. — וכותב שם עוד שכן הוא מנהג אבותיו. ושכן הובא בספר מלאכ"ש וקסת הסופר.

מד. בערוך השלחן. בהל' תפילין סימן כ"ז סעיף כ"א כתב שם בתוך דבריו וז"ל. וצריך שיהי' המקום שבקשר נראה כעין דל"ת לצד חוץ. ולא כאותן שעושין כעין שני דל"ת"ן. — [והנה אגב גם מדבריו מובן שכן הוא הבין בהמ"א. וכמו שהבאנו לעיל באות י"ח].

מה. פתחי עולם. שהביא שם בסו"ס ל"ב ממש"כ המושנ"ב בזה דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא.

מו. כף החיים. בספר קול יעקב ס"ק רל"ז כתב בזה וז"ל. וצריך לעשותו כמין דל"ת ממש. ע"ש.

של

סימן ב

תפילין

רמא

מז. בית לחם יהודה. על דברי הרש"ש הנ"ל. [שהבאנו באות י"ט]. שאמר שהרצועות מתחלפות. כתב ע"ז שם וז"ל. ואני הדל התרתי כמה קשרים ועשיתי סימן בהם ומצאתי שאין הרצועות מתחלפין כלל. ואולי בזמן הרש"ש היו נוהגים לעשות הקשירה באופן אחר. עכ"ל. הנה מבואר כאן בדבריו שבזמנו עשו את הדל"ת וכמו שאנו נוהגין לעשותו. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שביעי סימן ד' סק"ב. ע"ש.

מח. ועיין עוד לעיל בפרק שביעי סימן ב' שהבאנו מהרבה כתבי האריז"ל שמבואר בהם מאוד על דל"ת אחד וכפשוטו. וכן הבאנו שם עוד משלשת הסידורים בזמן הבעש"ט ז"ל. שכולם כתבו הענין הזה ע"פ כתבי האריז"ל ומ"מ כולם הביאו בזה לעשות רק דל"ת אחד וכפשוטו. ע"ש.

סימן ג

ואסכם לך עו"פ בקיצור כל הראשונים ז"ל וכל הפוסקים
 ז"ל שהביאו לעשות קשר דל"ת וכמו שהבאנו כבר לעיל
 בסימן א' ובסימן ב' וכל אחד יכול לבדוק את זה ע"פ
 האותיות וכן מי שהתירו את זה

א

ואלו הן מהראשונים ז"ל

א.	שימושא רבה	יז.	פסקי ריא"ז	לג.	הרוקח
ב.	רב האי גאון	יח.	המאירי	לד.	האשכול
ג.	רב נטרונאי גאון	יט.	היראים	לה.	האגור
ד.	הרמב"ם	כ.	רבינו שמחה	לו.	רבינו בחיי
ה.	רש"י	כא.	אור זרוע	לז.	רבינו ירוחם
ו.	ר"י ברזילי	כב.	החינוך	לח.	העיטור
ז.	הערוך	כג.	הרא"ש	לט.	נימוקי יוסף
ח.	ר"י בעל התוס'	כד.	הסמ"ג	מ.	הטור
ט.	תיקון תפילין	כה.	המרדכי	מא.	רבינו חננאל
י.	ברוך שאמר	כו.	רבינו אלחנן	מב.	הרי"ף
יא.	הרמב"ן	כז.	רבינו ר"ן	מג.	הלכות גדולות
יב.	הרשב"א	כח.	רבינו שמשון	מד.	הסמ"ק
יג.	הריטב"א	כט.	התרומה	מה.	כל בו
יד.	הר"ן	ל.	ארחות חיים	מו.	ספר רזיאל המלאך
טו.	שבלי הלקט	לא.	אבודרהם	מז.	ספר היצירה
טז.	פסקי רי"ד	לב.	המנהיג		

של

סימן ג

תפילין

רמג

ואלו הן מהפוסקים ז"ל

א.	המהרי"ל	יט.	הרש"ש. [מהמקובל	לז.	קסת הסופר
ב.	התרומת הדשן		ר' שלום שרעבי ז"ל]	לז.	מגן גיבורים
ג.	מהר"י אבוהב	כ.	שתילי זתים	לח.	צלוחת דאברהם.
ד.	ב"י	כא.	מהרי"ץ ז"ל	לז.	צפנת פענח
ה.	הרמ"א	כב.	פרי מגדים	מ.	בן איש חי
ו.	הלבוש	כג.	הגר"א ז"ל	מא.	שמחת כהן
ז.	מעדני יו"ט	כד.	החיד"א ז"ל	מב.	משנה ברורה
ח.	הפרישה	כה.	תשובה מאהבה	מג.	אות חיים ושלום
ט.	צדה לדרך	כו.	הגרע"א ז"ל	מד.	ערוך השלחן
י.	השל"ה הקדוש	כז.	שו"ע הרב	מה.	פתחי עולם
יא.	מגלה עמוקות	כח.	פלא יועץ	מו.	כף החיים
יב.	הב"ח	כט.	מאמר מרדכי	מז.	בית לחם יהודה
יג.	ספר הגן ודרך משה	ל.	בית אהרן	מח.	כתבי האריז"ל
יד.	עולת תמיד	לא.	דרך החיים	מט.	שלשה חסידורים
טו.	מגן אברהם	לב.	מלאכת שמים		בזמן הבעש"ט ז"ל.
טז.	אליהו רבה	לג.	מעורר ישנים		[ר' יעקב קאפי"ל
יז.	שלחן גבוה	לד.	קרן אורה		ז"ל. ור' אשר ז"ל.
יח.	שלחן שלמה	לה.	אמרי שפר		ור' שעפסי"ל ז"ל].

ב

ואלו הן שהתירו זה. וכמו שהבאנו לעיל בפרק ששי. א. שו"ת בית דוד
ב. הדע"ק ג. התפארת אריה ד. והארצות החיים. ויש שסברו כן
גם בשו"ת ר' ידידי' טיאה וי"ל.

רמד קשר פרק שלשה עשר הדל"ת

א. והנה הבית דוד התירו להמרובע ע"פ מש"כ בספר התרומה שאין על הדל"ת קדושה. ודלא כמו שפירש"י שם. אבל הוא תמוה מאוד שעדיין אי"ז ראי' של"צ לעשותו. ואדרבא מדכתב שם [רק] שאין ע"ז קדושה ש"מ שבעיקר הדבר הוא כן יודה. — וכן הוא מבואר באמת להדיא בהתרומה שם. וכמו שהבאנו שם לעיל באורך בסימן ד' ע"ש.

ב. וגם הדע"ק הרי התירו רק משום שסבר שהמ"א [בסכ"ז סקט"ז] צעק על הדל"ת משום שהוא נראה מב' צדדין. אבל האמת הוא בזה דאדרבא שהרבה פירשו בהמ"א שהוא צעק מאוד על המרובע שאי"ז דל"ת. וכן מעידין דבריו בסו"ס ל"ב בסקס"ט. וכמו שהבאנו שם לעיל בסימן ב' ע"ש. ודו"ק. — [ואלו הן שפירשו כן. הבית אהרן. והתשובה מאהבה. והשלחן שלמה. והערך השלחן. וכ"ה מרומז גם בספר שו"ת בני ציון להרה"ג ר' ב"צ ליכטמן ז"ל. ע"ש].

והנה הדע"ק רצה לפרש שם דהאיך נוכל לומר על מרובע שהוא דל"ת. דמה שהוא אינו רוצה אינו מצטרף. וע"ד מה דאי' בחז"ל דמחשבה טובה הקב"ה מצרפו למעשה. אבל מה שהוא לא רוצה לא. אבל אח"כ הוא חוזר מזה וכותב דעיקרו משום שהוא ד' בהרצועות. — אבל הדבר תמוה מאוד שלא הזכיר שם כלל מהתרוה"ד שהוא מפקיעו מאוד וכתב ע"ז דליכא דטעי בהא. וצע"ג. — ועוד הוא מוסיף שם בהאש"ל אברהם שהוא ז"ל בעצמו עושה גם דל"ת מתחת המרובע. — וחזינן מזה שהוא ז"ל בעצמו לא הי' כלל שקט בזה.

ג. וגם התפ"א הרי התירו משום שסבר לפרש כן בהמהרי"ל ושיחלוק בזה על התרוה"ד המפורסם. וגם שסבר לפרש כן בהתשובה מאהבה. — אבל באמת שהוא היחיד שפירש כן בהמהרי"ל. וכן בהתשובה מאהבה. — אבל אם ידע שהמהרי"ל לא כיוון לזה. וגם שהתשובה מאהבה צעק מאוד על המרובע גם הוא לא הי' מכשירו.

ד. וגם הארצוה"ח דבריו שם קשים מאוד. א. שהביא את דברי הבית דוד הנ"ל בסק"א. [ולא מעיר ע"ז כלום]. ב. שפירש בהשימוש"ר על

של

סימן ג

תפילין

רמה

מרובע. שתמוה הוא מאוד. [א. שלא מרומז שם כלל דבר כזה שהוא עושה ב' דלתי"ן. ב. שבתרוה"ד מפורש להיפוך מזה]. ג. שפירש בכתבי האריז"ל על מרובע. שגם זה תמוה הוא מאוד. [א. שמבואר שם ביותר על ד' אחד. וכמו שהבאנו לעיל באורך בפרק שביעי סימן ב'. ב. שהרי מקורו הוא בודאי מהמהר"ם דלונזאו והמשנ"ח והם איירו שם בהדיא על מרובע עם רווח באמצע].

ה. וכן מה שפירשו בר"י טיאה וי"ל שהוא הכשירו טעו בזה מאוד. וכמו שהארכנו גם בזה שם לעיל בסימן ג'. ע"ש.

סימן ד

ואעתיק לך קצת מגדולי החסידות המפורסמים
שהלכו בקשר צורת דל"ת

א. בספר שבחי הרב [על בעל התניא ז"ל] מובא שם באות ט'. שהרב המגיד הגדול ממעזריטש ז"ל ביקש מהבעל התניא ז"ל שיעשה לו בהקשר של יד באופן שיחדש את הקשירה בזה בכל יום. [וכשיטת רבינו אליהו. שהובא בתוס' במנחות דף ל"ה ע"ב]. וכן בהקשר של ראש צווה לו לעשותו בצורת ד'. ע"ש.

ב. בחסידות זוועהיל נוהגין לעשות הקשר בצורת דל"ת. ומסתבר שכן הלך גם זקנם ז"ל הרב המגיד מוֹלֵאטשוב.

ג. פגשתי יהודי בבית הכנסת בשם משפחת טעברסקי שהולך בקשר ד'. ושאלתיו איך זה שיש לך ד'. וענה לי שהוא נכד בן אחר בן מהרבי רבי זושא ז"ל וכך היא המסורת בידו. — ומסתבר שכן הלך גם אחיו ז"ל הרבי ר' אלימלך מליזענסק.

ד. יהודי בבני ברק סיפר לי שאחד בבני ברק הראה לו את התפילין של הבן של הקדושת לוי מברדיטשוב מרבי ישראל מפיקוב ז"ל והוא בצורת דל"ת.

ה. סיפרו לי שאצל המונקטשר רבי שליט"א באמריקה יש התפילין של סבו ז"ל ר' משה לייב מפאסוב. ובקשתי מגיסו הרב ר' יוסף סגל שליט"א מירושלים שיברר אצל גיסו איזה קשר יש שם. ובירר שהוא בצורת ד'.

ו. בהסידור של הבעל התניא איתא שם שעושין הקשר בצורת דל"ת. וכדלעיל באות א'.

של

סימן ד

תפילין

רמז

ז. בספר סידורו של שבת לבעל הבאר מים חיים [דרוש ב' פירוש ב' אות ט'] הובא שם בלשון זה. קשר הדל"ת יש שעושין אותו תמונת דל"ת. וקצת סומכין על הרצועות התלוין ממנו וכו'. ושמעין מזה שרובן עשו קשר דל"ת.

ח. המנחת אלעזר ממונקטש ז"ל בספרו אות חיים שלום מבאר ענין זה בארוכה ומעיד שם שמנהג אבותיו הוא בקשר דל"ת. — והוא הי' נין שני לבעל הבני יששכר ז"ל.

ט. יהודי סיפר לי שיש אצלו התפילין של האדמו"ר הראשון מסדיגורא ז"ל והוא בקשר דל"ת. ומסתמא שכן עשה גם אביו ז"ל הרה"ק מרוזין ז"ל. — ובאותו שיחה אמר לי עוד שהוא מכיר יהודי באמריקה שראה את התפילין של המגיד שהוא ג"כ בצורת דל"ת. וכדלעיל באות א'.

י. ויעיין לעיל בפרק שמיני סימן ו' דהוכחנו בכמה ראיות שהשינוור ז"ל וכן השר שלום מבעלזא ז"ל עשו קשר דל"ת. וכן הבין הקול סופרים בהם. ע"ש. — וא"כ יש לנו עדות בזה גם על השר שלום מבעלזא והשינוור ז"ל שהלכו בקשר דל"ת.

יא. ועיין עוד לעיל בפרק רביעי סימן ג' סק"ה מה שהבאנו שם מהעמרת זקנים שמעיד על זקנו ז"ל הרה"ק ר' אברהם ממשעכנוב שנהג בצורת דל"ת אחד.

יב. בספר תפארת חיים להרב ר' חיים שרגא פייביל פרנק ז"ל מביא שפנה בנידון זה לתלמיד החפץ חיים ז"ל הרב הצדיק ר' שלמה בלזך ז"ל דהאיך נהג החפץ חיים בזה. והשיב לו כי נהג בקשר דל"ת אחד. — הנה שמעין כאן דבר ברור שהחפץ חיים ז"ל נהג בצורת דל"ת. — לפי שיש שטעו בזה משום המשנ"ב בסו"ס ל"ב שהביא שם בשם התפארת ארי'. אבל בודאי שאי"ז כלל המשמעות שם כך. וכמו שביארנו לעיל באורך בפרק שלישי סימן ו' ע"ש.

יג. ויעיין עוד לעיל בפרק שביעי סימן ה' סק"ד במה שהבאנו שם מספר זוהר חי דלכאו' מבואר שם שהוא עשה קשר בצורת דל"ת. ותמה מאוד על אלו שעושין קשר מרובע. ע"ש.

ב

א. יהודי בשם הר"ר נטע ליפשיץ שליט"א סיפר לי שבבקר מצוה שלו קיבל תפילין בצורת קשר דל"ת. והיות שבחסידי סלונים הולכים בקשר מרובע. הלך וסיפר זה להאדמו"ר ר' מאטיל מסלונים ז"ל שעשו לו קשר דל"ת. והשיב לו בלשון זה פי איז גוט אזוי. — [זה טוב כך].

ב. עוד סיפר לי הסופר הידוע הרה"ח ר' מנחם דוידוביץ שליט"א. שהוא הי' מכין את התפילין להרה"ק האדמו"ר מרימניץ ז"ל. ואחר שעשה לו בשנים הקודמות קשר מרובע. אמר לו אח"כ לעשות לו בצורת דל"ת. וכן עשה לו.

ג. סיפרו לי על ראש ישיבת טשעבין הרה"ג רבי ברוך שמעון שניאורסון ז"ל דכשנעשה בר מצוה הנכד הראשון שלו עשו לו קשר בצורת דל"ת. והלכו לשאול את הסבא ז"ל מה לעשות. והשיב להם בלשון זה הרי יש הרבה מערערין ע"ז. תשאירו זה כך.

של

סימן ה

תפילין

רמט

סימן ה

ואעתיק לך מפוסקי זמנינו שאמרו בזה להחליף ושלא שייך בזה אל תטוש

א. הרב ר' יוסף אפרתי שליט"א סיפר לי שפעם אמר לו רבו הגאון רי"ש אלישיב שליט"א בלשון זה. אם הי' לך קשר מרובע הייתי אומר לך להחליף. — וכן סיפרו לי כמה אנשים שאמר להם להחליף.

פעם הייתי נוכח בברית מילה אצל הגרי"ש אלישיב שליט"א. ובקשתי מהר"ר חיים בנימין גולדברג שליט"א שישאל אותו על דבר זה. — ולשון השאלה לא שמעתי. אבל שמעתי שהשיב לו בהאי לישנא. מי דארף מאכן אז פי' ואל' אויסקונגן אזוי ויי א דל"ת. און גישט ווי קיין מ"ם. — [צריך לעשות באופן שיראה כמו דל"ת. ולא כמו מ"ם].

עוד סיפר לי אברך אחד שפעם אמר לאביו שליט"א אני רוצה שתתן לי רשות להחליף לקשר דל"ת מכיון שאיני רואה דל"ת במרובע שלי. ונתן לו רשות והחליף. ואחר זמן הזדמן לו להיות אצל הגרי"ש אלישיב שליט"א בענין אחר ולאחר שגמר שאלתו שאל אותו גם ע"ז וכך אמר לו. אבא שלי נתן לי בבר מצוה קשר של דל"ת סגורה ואני שיניתי לדל"ת פתוחה. והשיב לו הגרי"ש שליט"א בלשון זה. אביך לא נתן לך דל"ת אלא מ"ם. ודו"ק.

ב. מבעל המנחת שלמה ז"ל. הובא שם בהלכות תפילין בתוך דבריו בלשון זה. בכל דור ודור היו מערערין וצועקין על מנהג זה. — ושמעין מזה עדות ברורה שבכל הדורות היו מערערין וצועקין ע"ז. — וכן סיפר לי הרה"ח ר' אברהם ברנדויין ז"ל. שאני הזכרתי לו מעשה מלפני כחמשים שנה. שהוא עמד בחנות [שקראו לו] קודש במאה שערים וצעק ע"ז.

רנ קשר פרק שלשה עשר הדל"ת

ועוד סיפרו לי שני אחים. [איני מביא שמותם מכיון שלא לקחתי מהם רשות]. שלשניהם אמר להחליף. — לאחד אמר בלשון זה. דל"ת הרי זה בודאי טוב תחליף ואין בזה אלא תמוש. — ולהשני אמר בלשון זה. אתה רואה בזה שני דלתי"ן. [בתמי']. אני לא רואה בזה דל"ת. תחליף ואין בזה אלא תמוש.

ג. סיפר לי אחד שיש לו חבר. [אינני מזכיר שמו מטעם הנ"ל]. שרב אחד העיר לו ע"ז ואמר לו שילך לשאול לַהרב וואזנר שליט"א. [וכונתו הי' שבודאי יאמר לו להחליף]. וכן הי' ששאל לַהרב וואזנר שליט"א ואמר לו להחליף.

ד. בשו"ת עולת יצחק מהרב ר' יצחק רצאבי שליט"א מביא מהרב ר' שרי' דבליצקי שליט"א. וז"ל שם בתוך דבריו. ולדעתי מי שאין בידו מסורת מאבותיו יעשה דוקא ד'. ואף מי שיש בידו מסורת ורוצה לשנות לצורת ד' תע"ב. כי זהו העיקר לדינא והיותר מוסכם. ודו"ק.

ה. והרב הנ"ל ר' יצחק רצאבי שליט"א בספריו שו"ת עולת יצחק ושו"ע המקוצר מייצג כן לעשות משום שדל"ת זה בודאי טוב. ע"ש. וכן הוא אמר לי על עצמו שהוא החליף.

ו. סיפר לי אחד שכשהי' בחור בישיבה ראה פעם ר' חיים פרידלנדר ז"ל שיש לו קשר מרובע. וביקש ממנו התפילין ועשה לו דל"ת.

ז. ועוד סיפר לי יהודי אחד ששאל לַהרב רבי יואל קלופט אב"ד חיפה. ואמר לו להחליף.

ח. בספר חידושים וביאורים להגאון הגדול ר"ח גריננימן שליט"א. [בשנת תשל"ב]. באור"ח סימן ד' כותב בזה. וז"ל שם. מה שנוהגין קצת אנשים לעשות קשר מרובע בלא שום חלל באמצע וכו'. [ואין שייך כלל לחשבו כשני דלתי"ן] נראה וכו'. ולמש"כ לעיל סתימת הפוסקים כדעת התה"ד והפרישה שהדל"ת צריך להיות מן הקשר עצמו. ויש לזה משמעות בגמרא וכמש"כ לעיל. ולכן צריך עיון בדבר שהרי תמונת הדל"ת מעכבת מדאורייתא לכו"ע וכמש"כ לעיל סק"ג. — עכ"ל לענינו.

של

סימן ה

תפילין

רנא

ועו"ש בד"ה כתב בא"ר כותב שם בתוך דבריו. וז"ל ועוד שאין שום תמונה ע"י הרצועות שהרי מיד הם נוטות לארץ. ודו"ק מאוד.

ט. אברך אחד שעוררתי אותו לזה הלך לשאול את הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א וענה לו בלשון זה במשנ"ב כתוב שזה שלא כדיון. הראיתם את המשנ"ב. ענה לו השואל הרי המשנ"ב מביא שיש מנהג כזה. השיב לו ר"ח אבל אנו נוהגים כמו המשנ"ב. — [אגב. כ"כ בזה לעיל שהמשנ"ב מיירי שם מקשר צאנו ולא מקשר המרובע הפשוט. ודו"ק].

י. פעם פגשתי את הגאון ר' שמואל אויערבך שליט"א. ושאלתי אותו על זה. וענה לי בזה הלשון. חס ושלום הרי צריך להיות דל"ת. — ואחרי כמה שניות תפס את שתי ידיו והגביהם ועשה באויר כעין צורת מרובע ואמר לי הם אומרים שזה כמו שני דלתי"ן אבל זה טעות. עכ"ל.

פרק ארבעה עשר מביא עוד כמה דברים הנוגעים לענין זה

סימן א

בענין מנהג

א

והנה בענין מנהג ראוי מאוד לידע שכל מנהג שאין לו מקור אין לסמוך עליו. — ואביא לך ממה שראיתי בהמ"א בהלכות פורים בסימן תר"צ סעיף י"ז. על הא דאיתא שם בהרמ"א ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו. כתב המ"א ע"ז בסקכ"ב וז"ל שם בא"ד. ודוקא מנהג שנתסד על פי ותיקין כמו שכתב המרדכי אבל מנהג שאין לו ראי' מן התורה אינו אלא כטועה בשיקול הדעת. ע"כ. — ומביאו שם בשם המסכת סופרים פרק י"ד. שז"ל שם בהלכה י"ח. וזה שאמרו מנהג מבטל הלכה מנהג ותיקין. אבל מנהג שאין לו ראי' מן התורה אינו אלא כטועה בשיקול הדעת. עכ"ל.

ב

ובן ראיתי בענין זה בספר מנהג ישראל תורה בהקדמה שלו. שז"ל שם. אמנם כל זה באין סתירה להמנהג. אבל ודאי אם א"א לקיים המנהג אז הוי מנהג בטעות. וע"ז נזכר הרבה פעמים בהפוסקים דמנהג אותיות גיהנום. — אגב באותו ענין סיפר לי אחד על הסבא קדישא מרוזין זיע"א. שפעם אחד ראה אצל פלוני דבר שלא הי' ניחא לו. ושאל אותו מה זה. וענה לו זהו מנהג. והשיב לו הסב"ק מנהג זה אותיות גיהנום. ושאלו ההוא א"כ מתי נדע שהוא מנהג ומתי נדע שהוא גיהנום. והשיב לו

של

סימן א

תפילין

רנג

הפב"ק בלשון זה. אם הולכים בדרך ישרה זהו מנהג אבל אם הולכים בדרך הפוכה זהו אותיות גיהנום. ודו"ק.

ג

עוד יש לי שאלה גדולה עליהם. וכי כל אלו שצעקו ע"ז לא ידעו שיש מנהג כזה. בתמ"י. [והרי בהדיא כתבו שיש נוהגין כן]. ואפ"ה הם צעקו ע"ז. — ובכלל איך אפשר לחשוב שכל טעות שיהי' יְהַפֵּךְ אַח"כ לַמְנַהֵג. בתמ"י. — והיום שגור הוא בפי העולם ואפי' נקבע הוא בהרבה ספרי זמנינו שכל אחד צריך לנהוג בזה כמנהג אבותיו. וכי אבותיו לא יכלו לטעות בזה ורק אבותינו. בתמ"י. — דכידוע הרי הרמב"ם כותב בהקדמתו לפירוש המשניות שבהלכה למשה מסיני לא שייך בזה פלוגתא בשום אופן. ע"ש. וא"כ הרי בע"כ שאחד טעה בזה.

ד

ואסיים כאן כמה שהביא שם הב"י בסימן תר"צ בשם הר"ן. שז"ל שם. שאפי' בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול. ואפי' באפשר רחוק. על אחת כמה וכמה שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצוות שהם כבשוננו של עולם. ע"כ.

סימן ב

**מביא מעשה מהכסף משנה דלמידין
אנו מזה שכולם יכולים לטעות**

ואעתיק לך מעשה ממה שהביא הכסף משנה בפ"ג מהלכות תפילין הלכה ה' בענין סדר הפרשיות. ממה שכתב בזה הרמב"ם לחכמי לונז. על הא דפסק שם בדין סדר הפרשיות וכסדר של רש"י. — וז"ל שם. וכבר נשאל רבינו ע"ז מחכמי לונז וזה לשון השאלה. יורנו רבינו. מה שכתב בפ"ג כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש מכניס פרשה אחרונה שהיא והי' אם שמוע בבית ראשון שהוא על ימין המניח וכו'. ונחנו תלמידך קבלנו מרבותינו שקבלו מהגאונים ורבינו האי בראשם דבעינן הויות באמצע וכו'. וכמדומה לנו שנמצא בספרו הפך זה. ע"כ משכנו ידינו מהם עד שיבא דברך יורנו כדת מה לעשות.

תשובה. זה שעלה בדעתכם בסדור הפרשיות וכו'. כך הי' דעתי מקודם ככם. ותפילין שהיו לי במערב כך היו. וכך כתב אותו שכתב חיבור בתפילין שמו רבי משה בר מיימון מקורטובא. ואותו חיבור הוא שהטעני והטעה כל אנשי מערב מלפני. וגם הר"ר יצחק ז"ל כותי' ס"ל בתשובה. וגם חכם אחד יש שמו רבי יעקב קלעי ככה עשה. והרבה גאונים חלקו על דבר זה. וכל אנשי מזרח וכל אנשי ארץ הצבי הקדמונים חולקים על דבר זה. ואמרו כי החכמים הנאמנים פתחו התפילין של רבינו האי והיא כתובה על סדר שכתבתי בחבורי. ורבי משה דרעי כשבא מן המערב לא"י היתה תפלה שלו כמו אנשי מקומכם. וכשהראוהו דברי הגאונים הקדמונים והראיות שלהם השליך תפיליו ועשה על הסדר.

והראי' ברורה בדבר זה מה שאמרו בהקומץ רבה והקורא קורא כסדרן. כלומר כדי שיהא הקורא קורא קריאת הפרשיות כסדר התורה.

של סימן ב תפילין רנה

ונוסח זה לא הי' בספרים שלנו. אבל הנה מצאתי הנוסחאות הישנות וכך היה כתוב בהם בכולן. ע"כ לעניננו.

חזינן אנו מהמעשה הזה דבר נורא מאוד. שהרמב"ם מעיד כאן בפירוש שאותו חבור הטעה אותו ואת כל אנשי המערב. זאת אומרת. שלפי מה שפסק הרמב"ם וגם אנו נקטינן כן וכשיטת רש"י. נמצא שכל אלו טעו בזה וגם הרמב"ם ביניהם וכדלעיל.

אגב שמעתי סיפור נורא על הרמב"ם ז"ל האיך הי' הנחת התפילין שלו. דהנה בנו הרב ר' אברהם ז"ל כותב דאחר שהניח אביו ז"ל התפלה של יד היו צריכין שני אנשים לסייעו לגמור הנחת תפילין של ראש מחמת גודל הפחד שהי' לו אז. — [ועדיין לא מצאתי היכן הוא כתב זה].

סימן ג

מביא יסוד חשוב ממרן בעל הקהלות
יעקב זצ"ל שהכל הוא תלוי בהרצון

א

עוד ראוי להביא כאן יסוד חשוב מה שראיתי מביאים בשם מרן הקה"י זצ"ל. וז"ל שם. מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל תמה. איך נמצאו מצרים שלא שמו לבם להתראה במכת ברד לאחר שספגו שש מכות וראו שכל דברי משה רבנו ע"ה נאמנו. והשאירו עבדיהם ומקניהם בשדה ולא פחדו על אבוד ממונם. והלא בן נח נהרג אף על פחות משה פרוטה כי להיטותו לממון עצומה מאוד. ואיך הפקירו רכושם.

ובתרגום יונתן איתא כי אשר לא שם לבו הי' בלעם שהי' חכם שבאומות. והגיע לפרקים למדרגת נבואה. ואיך כפר כאן בקלות ראש במה שנוגע לאבדן הונו. מבלי לחשוש כלל שמא דברי משה רבינו ע"ה אמת. — וזה תימה גדולה.

ומכאן אנו רואים שהכפירה אינה תוצאת חסרון דעת אלא מחמת רצונו. ואדרבא. שבוש הדעת בא מחמת תאותו ורצונו לכפור. כי כל מה שאינו רוצה להאמין מבטלו בלבו ודיו. וחושב במחשבתו שאין זה כלום ונדמה לו כי בזה הרם כבר כל החששות. עכ"ל. — וא"כ הו"ה בענינו. שמה שאדם רוצה הוא מאמין בזה ומטעה עצמו שזהו האמת בזה. — והנה בענינו הוא סובר שא"א שהקב"ה יטעה בזה חלק גדול מכלל ישראל. או שצדיקים כאלו טעו בזה. לכן הוא מסיק בזה שבודאי שהוא כן בסדר. ואע"פ שהוא יודע באמת שהוא דבר קשה מאוד. אבל כיון שהוא רוצה בכך הוא מטעה עצמו שהוא בסדר.

ב

עונ"ל להוסיף בזה כי באמת הוא מקרא מפורש בהתורה ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים. דהנה בפשוט מפרשין להאי קרא דהיינו דוקא כשהוא לוקח ממון. אבל לענ"ד נ"ל פשוט שהוא הדין בשיש לו סיבה אחרת בזה שהוא רוצה שיהי' כך. — וא"כ הו"ה בעניננו. דהאם יש לך שוחד גדול מזה שאומרין לו לאדם דעדיין לא הנחת תפילין מימך. לכן בודאי שהוא משוחד מאוד לומר שהוא כן בסדר. והוא לא יראה את האמת בזה.

ג

והנה באמת שבהנידון שלנו יש בו באמת הסתרות גדולות מאוד. דהיינו מקומות הרבה לטעות בזה. וכמו שהבאנו כבר בזה לעיל בפרק שמיני ובפרק שנים עשר. וכאן אביא לך רק מקצתן.

א. אתה רוצה להראות לחברך גמרא מפורש ע"ז שצריך לעשות דל"ת אין אתה יכול להראות לו. שבגלוי הוא רק פעם אחד בש"ס בשבת ס"ב ע"א. וגם שם רוב הראשונים לא גרסו זה. וכדאיתא שם בתוס'.

ב. אתה רוצה להראות לחברך את הרמב"ם בזה בפ"ג ה"א שזה מעכב. הוא מראה לך שבהלכה י"ג הוא כותב שם וקושר קשר מרובע כמין דל"ת.

ג. אתה רוצה להראות את השו"ע בסימן כ"ז סעיף י' וצריך שיהי' המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. הוא מראה לך את המשנ"ב שם בסקל"ז כי שתי רצועות יוצאין מתוך הקשר ולמטה וכו'.

ד. אתה רוצה להראות את השו"ע בסוף סימן ל"ב סעיף נ"ב יכנים הרצועה תוך המעברתא ויעשה קשר כמין דל"ת. מראין לך שם את המשנ"ב בס"ק רל"ג שהוא רק נכון יותר לדינא. — ועוד מראין לך שהרי הוא מביא שם בשם התפארת ארי' והוא הרי היחיד שהצדיק את המרובע.

רנח קשר פרק ארבעה עשר הדל"ת

ה. ועוד מראין לך את הב"י שם שהביא מהר"י האסכנדרני שיוצא בזה מרובע.

ו. אתה רוצה להראות לחברך את האור זרוע שכותב בזה במפורש שאם אתה לא עושה דל"ת הוא פסול. מראין לך שכתב שם שאין בו תבנית דל"ת.

ז. וכן מראין לך את המהרי"ל והמעדני יו"ט והא"ר בזה. ובמיוחד מראין לך בשו"ת ר"י טיאה וי"ל מש"כ בזה. וכמו שהבאנו שם לעיל.

ח. וכן אין אתה יכול להראות לחברך את המ"א בזה והתשובה מאהבה בזה שבשניהם אין הדבר במפורש כ"כ שהם צווחו ע"ז. וכמו שהבאנו שם לעיל.

ד

לבן יש להוסיף בזה עוד נקודה חשובה מאוד. דהנה אם הי' הדבר ברור וידוע לכולם שהמ"א צעק ע"ז פעמיים. וכן התשובה מאהבה. ועוד הרבה פוסקים ז"ל. וכמו שהבאנו לעיל בפרק ד'. הרי בודאי שהקשר הזה לא הי' קיים בעולם. — ואדרבא בהרבה פוסקים סברו שהן מצדיקין זה. וכמו כל אלו שהביאו את הר"י האסכנדרני וכמו שהבאנו לעיל בפרק חמישי. ובפרק שמיני.

של

סימן ד

תפילין

רנט

סימן ד

מביא יסוד גדול מהרמב"ם שהאדם נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו

א

הרמב"ם בהלכות דעות פ"ו ה"א כתב וז"ל דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו. ע"כ לעניננו. — הנה בזה יהי מיושב מאוד מה שבני"א קשה להם להודות כאן על האמת. ואע"פ שכל אחד רואה את הקושי בזה שנצטוו לעשות דל"ת ועושין משבצת. אבל במה שהבאנו כאן מהרמב"ם הוא מיושב. — וביותר עם מה שהבאנו לעיל בסימן ג' מהסמ"פ זצ"ל שהרצון של האדם הוא יסוד גדול שהאדם נמשך אחריו. — וא"כ נמצא שיש לנו כאן שתי גורמים גדולים שלא ישנה אדם מהמנהג שלו.

ב

ועוד נתגלגל בזה שכיון שהאדם רוצה בכך הוא מדמה לעצמו שכן הוא הפירוש בהגאונים ז"ל. דהיינו שהוא מפרש בהם כפי רצונו. — והגם דלכאור' איזה מקום יש לומר שהם עושין מרובע. שהרי הם אומרים בפירוש שעושין דל"ת. אבל לפי הנ"ל הוא מיושב מאוד.

והי' לי ויכוחים בזה עם כמה בני"א. וענו לי שבע"כ צ"ל שכוונתיהם ז"ל של הגאונים יהי' על הרצועות היוצאות מהקשר ששם הוא הדל"ת. ושאלתים א"כ הרי העיקר חסר מן הספר ולמה הם לא פירשו זה. וענו לי שהוא דבר פשוט מאוד של"צ לפרשו...

אן שאחד מהן רצה לפרש שע"כ צ"ל שלמרובע הזה הם קראו דל"ת... — ואת היסוד הזה הם ג"כ שכחו לאמרו משום שהוא דבר פשוט מאוד...

ג

עוד יש יחידים שאפי' בהתרומת הדשן [המפורסם] הם מפרשין אותו על מרובע. ומה שכותב שם וצורתה כזה ד'. מפרשין זה שבאמת צורתו מרובע. ורק שהוא מפרש שם שהד' הוא בהקשר עצמו ולא בהרצועות — האם אפשר להאמין זה?

ובן הם מפרשים בהתוס' בעירובין דף צ"ז ע"א ד"ה ונוייהן לבר. דכתבו שם וז"ל. נוי הקשר יפנה לצד חוץ [היינו] אותו צד שנראה כעין ד' עכ"ל. דהנה לכאורה הרי מפורש שם ביותר שצורתה היא ד'. אבל הם רוצים לפרש גם שם שבאמת צורתה היא מרובע...

ד

ויש עוד שמפרסמים [בלי בושה] שכל הגאונים ז"ל וכל הפוסקים ז"ל עושין קשר מרובע. משום שיצא להם לפרש בהגאונים ז"ל שהם עושין מרובע. ועושין בזה תמונות. דהיינו שמפרשין שם [לפי דעותיהן] כל פעולה ופעולה שהגאונים כתבו בזה. וכאילו בזה הם מראין לנו שא"א לפרש שם בענין אחר... — ולכן אלו הרוצין שהמרובע יהי' טוב הן מרמין את עצמן בזה שכן הוא הפירוש בהם. ומרגיעין את עצמם בזה.

סימן ה

מביא שכל מה שאתה רוצה להראות
שדבר הזה הוא מפוקפק אינך יכול

א. אתה רוצה להראות גמרא מפורש בזה בשבת ס"ב ע"א ואמר אביי דל"ת של תפילין הלכה למשה מסיני. — מראין לך התוס' שם שכאילו מחקוהו להגירסא הזאת. — [ומהו האמת בזה וכמש"כ לעיל בפרק ראשון סימן ד' סק"ב. ע"ש].

ב. אתה רוצה להראות רמב"ם מפורש בזה בפ"ג ה"א שאם שינה בזה פסל. — מראין לך בהי"ג מש"כ שם וקושר קשר מרובע כמין דל"ת. — [ומהו האמת בזה וכמש"כ לעיל בפ"א סימן ב'. ע"ש].

ג. אתה רוצה להראות את האור זרוע בזה שאם שינה בזה פסל. — מראין לך מש"כ שם שאין בו תבנית דל"ת. — [ומהו האמת בזה וכמש"כ לעיל בפרק ראשון סימן ג'. ע"ש].

ד. אתה רוצה להראות את המגן אברהם בסימן כ"ז סקט"ז לפי מה שפירשו בו הבית אהרן והתשובה מאהבה והשלחן שלמה והערך השלחן והבני ציון. — עונים לך האיך פירשו בו המחצה"ש והגרע"א והדגו"מ והבאר היטב. — [ומהו התשובה בזה שלא העלו על דעתם שלמרובע יקרא המ"א ב' דלתי"ן מב' צדדין]. — [ויש להוסיף בזה שמסתבר שלא ידעו כלל מקשר כזה. ודו"ק].

ה. אתה רוצה להראות התוס' בעירובין דף צ"ז ע"א ד"ה ונוייהן לבר. שמבואר בזה שכך פירשו בהגמ' שם את ההלכה למשה מסיני. — עונים לך שבתוס' קודם לזה הרי כתבו במפורש שאין הלל"מ אלא השי"ן בלבד. — [ומהו האמת בזה וכמש"כ לעיל בפרק ראשון סימן ד' סק"ג. ע"ש].

רסב קשר פרק ארבעה עשר הדל"ת

ו. אתה רוצה להראות את השו"ע בזה בסימן כ"ז סע"י. — מראין לך את המ"ב שם סקל"ז. — [ומהו האמת בזה וכמש"כ לעיל בפרק שלישי סימן ה'. ע"ש].

ז. אתה רוצה להראות את השו"ע בסוף סימן ל"ב סעיף נ"ב. — מראין לך שהרי בהב"י הביא שם מר"י האסכנדרני ועוד. — [ומהו האמת בזה וכמש"כ לעיל בפרק חמישי. ע"ש].

ח. אתה רוצה להראות את הב"י שם בסו"ס ל"ב ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדין. — משיבין לך שהפירוש בזה הוא למה שהביא אח"כ בשם הר"י האסכנדרני... — [ומהו האמת בזה עיין לעיל בפרק רביעי סימן ב'. ע"ש].

ט. אתה רוצה להראות את המ"ב בסו"ס ל"ב שנכון יותר לדינא לעשות דל"ת. — משיבין לך שהרי הביא זה שם בשם התפ"א. — [ומהו האמת בזה וכמש"כ לעיל בפרק שלישי סימן ו'. ע"ש].

י. אתה רוצה להראות את התשובה מאהבה איך שצעק ע"ז מאוד וכלשונו שם ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר. — משיבין לך שהרי הביא שם מהר"י האסכנדרני. — [ומהו התשובה בזה עיין לעיל בפרק רביעי סימן ב'. וכן בפרק חמישי. ע"ש].

יא. אתה רוצה להראות מדרש שיש בו ד' קשירות. — [וכמו שהבאנו לעיל בפרק עשירי סימן ד']. — משיבין לך שהפירוש שם על הארבע הריבועין שיש במרובע...

יב. אתה רוצה להראות את המהר"ם דלונזאנו שצעק ע"ז. [וכמו שהבאנו לעיל בפרק שביעי סימן ה']. — משיבין לך שהרי הוא עשה ב' דלתי"ן [עם רווח באמצע] ולא דל"ת.

יג. אתה רוצה להראות את המלאכת שמים. — מראין לך שהרי מקשה שם על הבית אהרן שבהמ"א בסו"ס ל"ב לא משמע הכי. — [ומהו התשובה בזה יעוין לעיל בפרק רביעי סימן א' מש"כ בזה].

של סימן ה תפילין רסג

יד. אתה רוצה להראות את הבית אהרן שצעק ע"ז. — הרי עשה פלוגתא בזה בין רש"י לתוס'.

מז. אתה רוצה להראות הלשון בפידורו של שבת שמשמע ממנו שהרוב עשו דל"ת. [וכמו שהבאנו לעיל בפרק שלשה עשר סימן ד' אות ז']. — משיבין לך שהרי כתב שם שקצת סומכין על הרצועות. — [אגב נלענ"ד שאין ללמוד מזה שסבר באמת שיש לסמוך על הרצועות. אלא שהוא כתב זה כעין סיפור דברים בעלמא. ודו"ק].

מז. אתה רוצה להראות את המנחת אלעזר איך שצעק ע"ז. — הרי הביא שם שהיו לו תפילין דק"ש שהיו בצורת מרובע. ועוד שהשינוור ז"ל עשה כן. — [ואנו הבאנו לעיל בפרק שמיני סימן ו' כמה ראיות שהשינוור עשה באמת דל"ת].

יז. אתה רוצה להראות את המנחת שלמה שכתב בזה בכל דור ודור היו מערערין וצועקין על מנהג זה. — מראין לך שכתב שם כיון שחלק חשוב מכלל ישראל הולכין כך א"א להוציא לעז עליהם.

סימן ו

עושה סיכום קצר מאוד מכל הפרקים שהבאנו לעיל

ואעשה סיכום קצר מאוד מכל הפרקים שהבאנו לעיל. — ראשית שהדל"ת של תפילין הוא הלכה למשה מסיני וליכא דחולק בזה חוץ מדעת העיטור. וכמו שהבאנו לעיל בפרק ראשון. — ועוד שהדל"ת צריך שיהי' בהקשר עצמו וכמש"כ התרוה"ד דליכא דטעי בהא וכמו שהבאנו לעיל בפרק שלישי. וכן הוא הפשוט בכל הראשונים והפוסקים ז"ל שהבאנו לעיל בפרק י"ג. — וגם דליכא בכל כתבי האריז"ל ענין כזה של ב' דלתי"ן. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שביעי. — ורק שיש בזה כמה דברים שגרמו לעשות הקשר המרובע. וכמו שהבאנו לעיל בפרק שמיני.

ואדרבא מצינו בזה הרבה מהפוסקים ז"ל שצעקו ע"ז מאוד וכמו שהבאנו לעיל בפרק רביעי. — ודלא כמו שהרחיקו לכת ולומר שהתרומת הדשן כאן היא שיטה יחידאה בזה. וק"ו מאלו שרוצים לפרש בהתרומת הדשן ביאורים מוזרים מאוד ודלא כפשוטו כלל. ודו"ק.

נמצא שהדל"ת שאנו עושין הוא בין ע"פ נגלה ובין ע"פ נסתר. וכן נתבאר הוא היטב בשלושת הגאונים בזה וכמו שהבאנו לעיל בפרק העשירי. וליכא שיטה אחרת בזה. ודלא כמו שרגילין לומר שיש בזה כמה שיטות.

תם ונשלם שבה לאל בורא עולם

מפתח מפורט ובקיצור

פרק ראשון

מהש"ס והראשונים ז"ל בזה

סימן א

המקורות מהש"ס שבעי שיהי' הקשר בצורת דל"ת

- סק"א מביא מהגמ' במנחות דף ל"ה ע"ב ומעירובין דף צ"ז ע"א דקשר של תפילין הלכה למשה מסיני דפירש שם ברש"י דהיינו שיעשהו בצורת דל"ת
- סק"ב מביא מהא דאמר שם רב נחמן ונוייהן לבר דהיינו שצורת הדל"ת יהא נראה מבחוץ
- סק"ג מביא מהא דהביא שם הגמ' מקרא וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וכו' וכמו שפירש שם ברש"י
- סק"ד מביא מהא דהביא שם הגמ' מקרא והסירותי את כפי וכו' מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין דהיינו שהראה לו שצריך לעשותו בצורת דל"ת
- סק"ה מבאר דזהו קושית הגמ' שם בעירובין טעמא דעניבה קשירה מעלייתא וכו' שהגמ' סברה שא"א לעשות את הדל"ת בעניבה ומשני שכן אפשר – וזהו הא דהביא שם הגמ' מהא דאמר ע"ז ר"ג ונוייהן לבר – ושכן מבואר הוא בהתוס' שם ד"ה ונוייהן לבר במש"כ שם ולהכי מייתי לה הכא
- סק"ו מביא מהגירסא שיש לפנינו בשבת ד' של תפילין הלכה למשה מסיני והוא המקום היחידי בהש"ס שהביאו בלשון זה
- סק"ז מבאר דלמה במנחות ובעירובין לא הביאם שם הגמ' בלשון זו
- סק"ח מביא שרוב הראשונים לא הי' להם הגירסא הזאת אף בשבת ואפ"ה הוא אינו נפק"מ לנו משום דמבואר הוא כבר ביותר במנחות ובעירובין בהא דאמרינן שם קשר של תפילין הלכה למשה מסיני
- סק"ט מסכם שיש לנו ששה גמרות שמבואר בהן שהדל"ת של תפילין הוא הלל"מ ושמוכן מאוד שני הגירסאות שם בשבת

מפתח מפורט ובקיצור

רסו

סק"י מדקדק בהא דהביא שם הגמ' בשבת ד' ויו"ד של תפילין הלכה למשה מסיני
בנפרד – וגם מבאר הא דהביא שם הגמ' יו"ד של תפילין הלכה למשה
מסיני – ודלכאו' מוכרח הוא כהגירסא שלנו

סימן ב

במה שכתב בזה הרמב"ם

סק"א מביא מהרמב"ם בפ"ג ה"א שיש שמונה הלכות במעשה תפילין וכולן הלל"מ
ובאם ששינה באחת מהן פסל והדבר השמיני הוא שיהי' הקשר בצורת דל"ת
סק"ב מביא עוד מהרמב"ם שם בהי"ג שכתב וקושר קשר מרובע כמין דל"ת ומפרשו
סק"ג מביא עוד מהרמב"ם שכתב שם בה"א ושיהי' הקשר שלהן קשר ידוע כצורת
דל"ת דמהו שכתב קשר ידוע
סק"ד מפרש הא דכתב שם הרמב"ם שא"א להודיע צורתו בכתב דהיינו שא"א
להודיע אופן עשייתו בכתב – ואח"כ הבאתי הקדמה קצרה להסימנים הבאים.
א. שמש"כ כל בעלי התוס' שלאו אותיות גמורות הן פירושן הוא רק שאין
בהן דין אות. ב. שאפי' של"ג בשבת דל"ת ש"ת הלל"מ מקורו הוא ממנחות
ומעירובין. ג. שבפשוט משמע ברש"י שהן אותיות גמורות לכן הוא דבאו
לאפוקי מזה. ד. שבאמת מבואר הוא להדי' בכמה מקומות בהש"ס שהן לאו
אותיות גמורות. ה. שכמה ראשונים פירשו זה להדיא דלמה הוא דלא חשיבי
אותיות. ו. שמוכן מאוד הא דהגמ' במנחות ובעירובין לא אמרם שם בלשון
דל"ת. ז. דלכאו' יש בזה פלוגתא בהראשונים האם יש בתפילין שם שד"י

סימן ג

מביא את כל דברי האור זרוע שמבואר בדבריו שמסכים הוא
לדברי רבו רבינו שמחה שאין בהן דין אות ומ"מ אם שינה בזה
פסל

סימן ד

מכל דיבורי התוס' שבש"ס

סק"א מביא מתוס' בברכות שמבואר שם רק שחולקין על רש"י שאין בהם דין אות

- סק"ב מביא מתוס' בשבת שלא גרסינן שם דל"ת ויו"ד של תפילין הלל"מ וביארנו שלא הי' להם כלל הגי' הזאת
- סק"ג מביא מתוס' בעירובין דף צ"ז שכתבו לאפוקי מרש"י שאין הלל"מ אלא השי"ן בלבד דפירושו הוא דרך השי"ן יש לו דין אות – וכדמשמע שם נמי מסוף לשונו שכתבו משמע דאין קדושה אלא בשי"ן בלבד – וזהו גם מש"כ שם שהיא דוקא הלכה דהיינו שיהי' בתורת אות – וכדמוכח שם גם מהתוס' השני ד"ה ונוייהן לבר
- סק"ד מביא מהתוס' ביומא שכתבו שם דהשם שד"י שיש בתפילין אי"ז כתב גמור
- סק"ה מביא מהתוס' במגילה שהדל"ת והיו"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן
- סק"ו מביא מתוס' במנחות שהדל"ת והיו"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן ולא חשיבי מן השם של שד"י – ומוסיף שם שיש לפרש עוד שלכך קאמר וראו כל עמי הארץ וכו' משום שהם גראין יותר משל יד – דמלשונם זה מבואר שלא חולקים על רש"י שעושין אותיות אלו מהלל"מ

סימן ה

מהרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן שמבארים

דלמה הדל"ת והיו"ד שברצועות אינן חשובין אותיות

- סק"א מביא מהרמב"ן דלמה הן דלא חשיבי אותיות משום שהן לאו כתיבה קיימת – ומ"מ מבואר שם מכל דבריו שבודאי צריך לעשותן מהלל"מ וכמו שהקשה שם
- סק"ב מביא גם מהרשב"א שם שאינן חשובין כתב ושאין צורך למחוק הגירסא שם בשבת
- סק"ג מביא גם מהריטב"א שהקשה שם שהרי בודאי צריך לעשות הדל"ת מהלכה למשה מסיני ומתרץ דשאני אותיות של קשר שאינם דבר של קיימא
- סק"ד מביא גם מהר"ן שאין צורך למחוק הנוסחאות שם בשבת שכיון שאינן בכתיבה ממש לאו תורת ה' מיקרי

מפתח מפורט ובקיצור

סימן ו

מביא מהרא"ש והסמ"ג והמרדכי והברוך

שאמר שם"ל שאינן אותיות גמורות

- סק"א** מביא מהרא"ש בהל"ק שהדל"ת והיו"ד לאו אותיות גמורות ולא חשיבי מאותיות השם אבל בודאי שבועי לעשותן מהלל"מ
- סק"ב** מביא מדברי הסמ"ג שסובר ג"כ כרבו הר"י בעל התוס' שאין שום אות ברצעות – אבל גם הוא יסבור בזה כרבו שצריך לעשותם מהלל"מ
- סק"ג** מביא מכל דברי המרדכי בזה שמבואר בדבריו שבודאי צריך לעשותן מהלל"מ ורק כמסתפק הוא האם יש בהן דין אות – ומסיים שם דהמחמיר תבוא עליו ברכה
- סק"ד** מביא מהברוך שאמר שהביא מרבינו שמחה דכתב במסקנה דמלתא שאין שום כתב בקשר והי' מותר ליכנס בהם בכה"כ אם אינם מחובר לבתים שיש בו שי"ן – דמבואר מכל דבריו [רק] שאין בהן דין אות אבל בודאי שצריך לעשותם מהלל"מ – ותמה שם על הבית אהרן שהבין שיש בזה פלוגתא בין רש"י לתוס'

סימן ז

מדברי בעל העיטור בזה

- מביא מכל דברי העיטור בזה שסובר שאין הלל"מ שיהי' דוקא בצורת דל"ת ומתקשה מאוד בדבריו ז"ל

פרק שני

מדברי הטור והב"י בזה והשו"ע

סימן א

- סק"א** מבאר דלמש"כ לעיל שכל הראשונים ס"ל דצריך לעשותו בצורת דל"ת מובן מאוד הא דהביא זה הטור שיעשה הקשר בצורת דל"ת ובהיד כמין יו"ד – ושכן הוא מפורש בקיצור פסקי הרא"ש [מהטור] שז"ל שם שי"ן ש"ת הלל"מ וכן דל"ת של קשר ורצועה קמנה התלוי בשל יד

מפתח מפורט ובקיצור

- סק"ב** במש"כ שם הטור שיעשה דל"ת ויו"ד להשלים אותיות של שד"י דאף דלכאו' הרי יסבור בזה כדעת אביו ז"ל הרא"ש – ומביא מהב"י שתמה באמת על הטור שפסק בזה כרש"י – אבל גם הב"י כונתו הי' [רק] שבוה פסק כרש"י שעושין זה כדי להשלים האותיות של שד"י ולא שיסבור שלדעת תוס' ודעימי' ל"צ לעשותם מהלל"מ
- סק"ג** דלכאו' יש לתמוה על מה שסבר הב"י שהטור פסק בזה כרש"י – ודלכאו' נראה שהטור יסבור גם בהם שעושין זה בודאי כדי להשלים האותיות של שד"י
- סק"ד** מביא דלכאו' נראה שיש בזה פלוגתא בהראשונים האם עושין זה כדי להשלים האותיות של שד"י – ודלכאו' רוב הראשונים ס"ל כהטור
- סק"ה** מבאר הא דהשו"ע והטור לא הזכירו דבר הזה במפורש דל"ת של תפילין הוא הלכה למשה מסיני – משום דגם בהש"ס לא נזכר הוא בלשון זה – והבאנו דלכאו' דבר הזה הוא שגרם מאוד שלא נזכר הוא בהשו"ע ובהפוסקים ז"ל שהוא מעכב
- סק"ו** מביא מרבינו ירוחם שעושין בסוף הרצועה של יד קשר קטן כמין יו"ד להשלים אותיות של שד"י ומסיים שם שזה מדברי מורו הרא"ש בפסקים שלו – ודלא כמו שתמה כאן הב"י שהטור סבר בזה כרש"י – ומבאר דלכאו' מנין ידעו כל הראשונים ז"ל דחלקו כאן על רש"י שרש"י יסבור שהן אותיות גמורות הן – ועכ"פ מוכן מאוד הא דהב"י הבין בהטור וכמו שהבינו בזה כל הראשונים ז"ל ברש"י – וגם הטור מוכן הא דהביא זה

פרק שלישי

המקומות שנתנו מקום למעות

שהדל"ת הוא בהרצועות

סימן א

מדברי המהרי"ל בזה

- סק"א** מביא מהמהרי"ל כל לשונו בזה ומפרשו שלא הי' לו כלל כונה לחדש כאן נגד הפשטות של כל הראשונים ז"ל אלא שכונתו הוא למה שמסיים אח"כ שיעשה את הדל"ת באופן ישר

מפתח מפורט ובקיצור

ער

- סק"ב מבאר שמכל דבריו מדויק הוא מאוד וכמו שביארנו שם
- סק"ג שמש"כ שם בתחלת דבריו שהרצועות תלויין ממנו כעין ד' אין כונתו הוא באופן שהאדם ילבש אותו אלא כשישים את הקשר על השלחן ובאופן ישר
- סק"ד דמוכן מאוד מה שטענו בזה בהמהרי"ל אבל האמת הוא להיפוך ממש

סימן ב

ממש"כ בזה התרוה"ד

- סק"א מביא את כל דברי התרוה"ד שהד' צריך שיהי' בהקשר עצמו ודליכא דטעי בהא ודלכאו' הצד של השואל הי' משום לשונו של המהרי"ל

סימן ג

דברי הלבוש בסימן כ"ז סעיף י"א ופירושו של המלבויו"ט

- סק"א מפרש דברי הלבוש שם בסעי'א שכונתו הוא שחלק הרצועות היוצאות מהקשר ושנראה שם כדל"ת שג"ז יהי' השחרות שלהן לצד חוץ
- סק"ב שהמלבויו"ט בא לפרש שם דלמה הוא דנראה שם כדל"ת
- סק"ג מבאר באורך שא"א לומר שהמלבויו"ט בא לפרש שם את עיקר הדל"ת אלא דמייירי שם לענין אחר וכמו שנתבאר שם בהלבוש – ושמדוייק הוא מאוד בהמעיו"ט על הרא"ש כמה פעמים שהדל"ת הוא בהקשר עצמו
- סק"ד שנראה שהלבוש חידש זה משום לשונו של המהרי"ל – ועכ"פ לא עלה על דעתם כלל דבר כזה שהדל"ת הוא בהרצועות

סימן ד

ממש"כ בזה הא"ר שם

- סק"א מביא מדברי הא"ר שהפירוש בו וכמו שהבאנו לעיל בהמלבויו"ט – ושמדוייק הוא מסוף דבריו במה שהביא שם מדברי המהרי"ל דבאמת חשש לזה שיפרשו את דבריו שזהו עיקר הדל"ת – ודמוכן מהא"ר שהבין בהמהרי"ל שהדל"ת הוא בהקשר עצמו ודלא כמו שטענו בזה

מפתח מפורט ובקיצור

סימן ה

מדברי המ"ב בזה בסימן כ"ז

- סק"א** תמה מאוד דלמה הביא המ"ב את הא"ר זה בסעיף י' דהא הא"ר כתבו שם על הלבוש בסעי"א – וגם דלהלן בסו"ס ל"ב הרי משמע שם כפשוטו שנכון יותר לדינא לעשות דל"ת
- סק"ב** לכן מבאר שהמ"ב הביאו וכמו הארצות"ח ורק דמתמה גם על הארצות"ח דלמה הביאו בסעיף י'
- סק"ג** מבאר דע"כ צ"ל שהארצות"ח סבר שהלבוש חידש זה משום שפירש את השו"ע בסעי"י על דרך זה – והביאו נמי המ"ב וכמו הארצות"ח
- סק"ד** דלמש"כ לעיל נראה שהמקור של הלבוש הוא מלשונו של המהרי"ל – ועכ"פ אין שום צד להבין שהמ"ב בא לפרש כאן שזהו עיקר הדל"ת
- סק"ה** דבאמת תמוה מאוד הא דהביא המ"ב את הא"ר בסעי"י ולא הביא כלל פירוש הפשוט בזה וכמו שהביא שם הארצות"ח בהמאיר לארץ
- סק"ו** מסכם שג' דברים הביא שנמעה כאן בהמ"ב. א. שהלבוש הביא דבר כזה שיש ד' בהרצעות. ב. שהארצות"ח הביאו בסעי"י. ג. מה שהמ"ב העתיק רק זה ולא פירשו הפשוט

סימן ו

מדברי המ"ב בסו"ס ל"ב

- סק"א** הביא המ"ב בסו"ס ל"ב שהביא בשם התפ"א שנכון יותר לדינא לעשות דל"ת דלכא' הוא תמוה מאוד – לכן בע"כ צ"ל דהא שהביא מהתפ"א הוא רק לאפוקי מקשר צאנו שזה הי' עיקר השאלה שם בהתפ"א אבל במה שמסיים שם הוא באמת חולק על התפ"א איך שפירש שם את התשובה מאהבה
- סק"ב** במה שהביא שם המ"ב שיש שעושין קשר כמ"ס סתומה שפירשו הוא לקשר צאנו ודלא כמו שמעו בזה
- סק"ג** מביא ממה שהביא שם המ"ב שלא יעשה קשר העשוי להשמט אנה ואנה שמירי שם מקשר דל"ת
- סק"ד** מביא שאחרי שכתב התרוה"ד דליכא דמעי בהא האיך שייך לפרש בהא"ר

מפתח מפורט ובקיצור

ערב

ובעוד פוסקים שכונתם הי' אחרת מהתרוה"ד ושתקו בזה – ומביא עוד ראי' שכן הוא הפשוט בהסוגיא שם במנחות – ותמה שם על הבית אהרן שפירש בהנימוקי יוסף דהדל"ת הוא בהרצאות

מביא מכל הלשונות של רש"י בזה שמבואר בהם שהדל"ת הוא בהקשר ע"ז

פרק רביעי

מהפוסקים שצעקו ע"ז

סימן א

מהמ"א בזה בסימן כ"ז וסו"ס ל"ב

בדברי המ"א בסכ"ז סקט"ז במש"כ שם דמשמע שעושין ד' רק מצד אחד ודל"א כמו שנוהגין קצת לעשות ב' דלתי"ן מב' צדדין – ובמש"כ בסו"ס ל"ב שעכשיו נהגו לעשות הדל"ת בענין שהדל"ת נראה מב' צדדין – דנאמרו בזה הרבה פירושי

מביא פירושו של המחצה"ש שכונת המ"א של"צ לעשות ד' מב' צדדין אלא די מצד חוץ – וכן פירש בסו"ס ל"ב שנהגו לעשותו באופן שיהי' נראה מב' צדדין אבל אין קפידא בזה

מביא פי' של הגרע"א שהוא להיפוך מהמחצה"ש דהיינו שאין חסרון בזה אם שעושין אותו מב' צדדין והגם דבלישנא של הש"ס משמע שעושין אותו רק מצד אחד

מביא שהדגו"מ הבין שהמ"א בא לפסול כאן אם שהוא נראה מב' צדדין אבל תמה ע"ז מאוד דמה הפסד יש בזה

מביא מפירושו של הבית אהרן שהמ"א בא לפסול כאן הקשר המרובע ולזה הוא דקורא המ"א ב' דלתי"ן מב' צדדין

מביא כמה ראיות לפירושו של הבית אהרן

מביא שהמלאכ"ש הביא פירושו של הבי"א אבל מקשה ע"ז מהמ"א בסו"ס ל"ב – ומיישב את פי' של הבי"א דאדרבא שכונת המ"א גם שם להביא ראי' כנגד הקשר המרובע

מפתח מפורט ובקיצור

רעג

- סק"ח מביא שבשני המקומות שהשו"ע הזכיר את הדל"ת המ"א מערער ע"ז – בסכ"ז ובסוף סימן ל"ב
- סק"ט מסכם כמה דברים מהמ"א. א. שהמ"א בעצמו מפרש לנו כונתו במה שכתב בסכ"ז סקט"ז. ב. שהוא מפרש כונתו במה שהביא בסו"ס ל"ב מהלשון של הב"י. ג. שהמ"א עשה דל"ת כפשוטו ומחה ע"ז פעמיים. ד. שכן נהגו בזמן הב"י ובזמן המ"א
- סק"י מבאר דלמה המ"א לא כתב במפורש ודלא כמו שעושין אותו מרובע
- סק"א מביא שגם בהתשובה מאהבה משמע שהבין בהמ"א וכפירושו של הבי"א – וכן הוא משמע גם בהשלחן שלמה ובהערוך השלחן

סימן ב

מביא ממש"כ בזה התשובה מאהבה

- סק"א מביא כל לשונו של התשובה מאהבה שמבואר ממנו מאוד שצעק על הקשר המרובע הפשוט
- סק"ב שחזינן ממנו שהבין בהמ"א וכמו הבית אהרן
- סק"ג שיש שרצו לפרש בו שצעק על הדל"ת משום שלא שייך שיהי' בו שתי וערב
- סק"ד שיש שרצו לפרש שצעק על הקשר צאנו אבל לא יהי' מיושב כל לשונו בזה
- סק"ה מבאר שהתשומא"ה ראה את הקשר של הב"י במש"כ שם שעכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדין – ורק שהביא מהלשון של הר"י האסכנדרני משום ששם מפורש הוא ביותר שיש בו צורת דל"ת – ושמבואר מש"כ שם שאין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל בידינו ודי בקבלת מרן ב"י דלכאור' היכן ראה קבלת הב"י בזה – ומביא שגם בספר מלאכת שמים מבואר שהבין בהתשובה מאהבה שצעק על הקשר המרובע הפשוט
- סק"ו מביא דלכאור' קשה שהרי התשובה מאהבה הביא מלשונו של הר"י האסכנדרני ויוצא בזה מרובע – ושחזינן כאן דבר נורא מאוד שכונתו הי' לצעוק על המרובע ונתן לנו מקום גדול למעות בו שהוא צעק על הדל"ת

מפתח מפורט ובקיצור

עדר

סימן ג

מביא עוד מהרבה פוסקים שצעקו ע"ז

- סק"א מביא מהמהר"ם דלונזאנו שמקשה ע"ז ואנן צורת דל"ת בעינן ולא מנין הדל"ת
- סק"ב מביא ממש"כ בזה הבית אהרן דאותן המרובעין אין יוצאין בו כלל
- סק"ג מביא ממש"כ המלאכ"ש שיעשה צורת דל"ת ממש ושהביא שם גם מהפרישה שכתב וצורתה כזה ד'
- סק"ד מביא מהקסת הסופר שכתב ויש שעושין אותו מרובע ואינו נכון אלא יעשהו כמין דל"ת ממש
- סק"ה מביא מהעטרת זקנים שכתב וא"כ הקשר במדינות אלו שאין כאן אלא חתיכה מרובעת לאו צורת ד' היא כלל ואפי' דעת גדול דחכים לא יקראנה ד' כפולה
- סק"ו מביא ממש"כ בזה הרה"ג ר' דוב ציטראן ז"ל שכתב וז"ל אכתוב דבר נחוי לבנ"י בדבר קשר של תפילין שצריך להיות ד' והנה רבים עושים אותו מרובע ולא נודע פירושו – לכן כל איש מבין יבין כי נשתרבה הדבר מרוב הצרות וכ"כ הרמב"ם כי א"א ללמדו בכתב וכו' – ואין על הקשר הזה שום קושיא ולא אאריך בדבר להציע קושיות שישנם בידי על צורת המ"ם אבל די בדברי התרה"ד הנ"ל
- סק"ז מביא מהנה"ק המנחת אלעזר שמנהג אבותיו לעשות קשר כתמונת ד' אבל נוהגין במדינתו לעשות קשר פשוט וכתב ע"ז שהוא לענ"ד קשה להולמו דא' איפוא צורת דל"ת – ואח"כ הוא מביא גם מהמלאכ"ש והקסת הסופר שצריך לעשותו כצורת דל"ת
- סק"ח מביא גם מהשלחן שלמה ומהערוך השלחן דלא כמו שעושין כעין ב' דלתי"ן – ושמוכן גם מהם שכך הם פירשו בהמ"א
- סק"ט מביא משו"ת בני ציון שכתב על הבי"ד שהפריז על המדה ושאין להקל כלל בזה
- סק"י מביא ממש"כ בספר זוהר חי להרה"ק ר' יצחק אייזיק מקאמרנא ז"ל שכתב וז"ל ואל תשגיח בדברי הבל להיות דל"ת כעין מ"ם דלכא' כונתו שם לצעוק על הקשר המרובע הפשוט

ערה

מפתח מפורט ובקיצור

פרק חמישי

מדברי הר"י האסכנדרני

שהביא הב"י בסו"ס ל"ב

סק"א מביא מהא דמביא שם הב"י בשם הר"י האסכנדרני דבאמת יוצא בזה מרובע אבל אין לנו ראיה שהב"י הסכים לזה – ומביא מהמאמר מרדכי שכתב שאין דברי האסכנדרני מובנים לו

סק"ב מפרש דברי ר"י האסכנדרני דלא כמו שאחרים רצו לפרש בו שהדל"ת הוא בהרצעות

סק"ג דלכאוף דברי הר"י האסכנדרני הן תמוהין מאוד וכמש"כ הרא"ש והמ"א שמוכח הוא בעירובין שנוייהן לבר קאי גם על הקשר

סק"ד מביא שהרבה פוסקים הביאו לדבריו ואף אחד מהן לא העיר שהרי עשה את הדל"ת מבפנים – דחזינן מזה דעד לדורנו לא הי' לאף אחד זמן לנסות זה ברצעות

פרק ששי

מאלו שהתירו את הקשר המרובע ומה שקשה עליהן

סימן א

מביא ממש"כ בזה התפארת ארי'

סק"א מביא את כל דבריו בזה

סק"ב מסכם דלכאוף כל דבריו תמוהין בזה מאוד

סק"ג מביא מר' דוב ציטראן ז"ל שכתב לו לדחות את כל דבריו

סימן ב

מביא מהדעת קדושים ומש"כ בזה בהאשל אברהם

סק"א מביא את כל דבריו ומתקשה בהם מאוד – ושיש לנו פליאה נשגבה דלא הביא כלל מהתרוה"ד שהדל"ת צריך שיהי' בהקשר עצמו – ומביא ממש"כ שם באשל אברהם שהוא עושה גם דל"ת מתחת המרובע

מפתח מפורט ובקיצור

סימן ג

ממש"כ בזה ר"י מיאה ווייל

- סק"א** מביא את כל דבריו בזה ודלמידין מזה העולם דמה שמסיק שם שכולם הי' להם קשר של תפילין כמו שקושרין אנו דפירושו הוא על הקשר הפשוט שהביא מקודם לזה ציורו
- סק"ב** דלכא' יש סתירה גדולה לתחלת תשובתו לסופו - ועוד דלא דן שם כלל בענין הדל"ת והמרובע ואף שהביא שם שצריך לילך אחר הנגלה - דלכן נראה שבודאי היו שם ב' המנהגים דל"ת ומרובע ויחידים עשו כמ"ם ממש וע"ז הוא דמחה שם מאוד - אבל על המרובע הפשוט הוא לא רצה למחות משום שסבר שלא ישמעו לו - ולכן הא דמסיק שם שכולם הי' להם קש"ת כמו שקושרין אנו כונתו הוא בעיקר שלא עשו כמ"ם ממש
- סק"ג** מבאר את כל דבריו על סדר התשובה ומפרשו שמה שכתב שם ואף אי פליגי צריך לילך אחר הנגלה פירושו הוא שצריך לעשותו דל"ת
- סק"ד** מביא חמש ראיות דבאמת הוא עשה דל"ת - ורק שהי' שם גם המרובע הפשוט
- סק"ה** מיישב הא דכתב שם שמחלקים את המרובע לד' חלקים ושיש בו ב' דלתי"ן - דאה"נ שגם הוא ידע שהוא דבר תימה מאוד אלא בעיקר הוא רצה לדחות בזה את המקובלים שכונת המשנ"ח והמצת שמורים יהי' על המרובע הפשוט
- סק"ו** מסכם עו"פ ומוסיף דכמו שבתחלת תשובתו כונתו שלא עשו כקשר צאנו כן גם מה שמסיים שם בסופו
- סק"ז** מסכם שבכל ספרי זמנינו מסתמכין על התמונה שהביא שם וכאילו שהוא מסכים לזה - אבל האמת הוא בזה שהרי כותב שם במפורש שאם הנגלה והנסתר פליגי צריך לילך אחר הנגלה - ושחזינן שם מהתשובה דבר נורא מאוד

סימן ד

ממש"כ בזה הבי"ד

- סק"א** מביא את כל דברי הבית דוד ומתקשה בזה מאוד

מפתח מפורט ובקיצור

סימן ה

ממש"כ בזה הארצוה"ח

- סק"א מתקשה מאוד במש"כ שם בהשימוש"ר ובכתבי הארז"ל וכן במה שהביא שם מהבית דוד
- סק"ב דבפשוט מה שהביא שם מכתבי הארז"ל כונתו הוא להמהר"ם דלונזאנו ולהמשנ"ח וע"כ שמה שפירש שם את המרובע שהוא כדעת הארז"ל כונתו הוא שהוא כעין הב' דלתי"ן שבכתבי הארז"ל

פרק שביעי

ממש"כ בזה הזוה"ק

סימן א

- סק"א מביא מחמשה מקומות בהזוה"ק שבארבעה מהן משמע ד' כפשוטו מלבד מקום אחד שיש שם משמעות לכאו' שעושין ד' כפולה – אבל בכל כתבי הארז"ל לא מצינו ענין כזה של ד' כפולה – ודלכאו' צ"ב דהאיך פירשו הם בהזוהר
- סק"ב מביא לפרש שכיון שהדל"ת של תפילין היא דל"ת עבה משום שיש לה שיעור של רוחב שעורה לכן לזה התכוון הזוהר שהיא ד' כפולה
- סק"ג מביא עוד מהזוהר שהוא קורא להר' של תפילין ד' רברבא – ובספר מאמרי רשב"י מפרשו רח"ו ז"ל דד' רבתי פי' הוא שיש בה עובי של ב' דלתי"ן וכמו שפירשנו

סימן ב

מביא בזה מכתבי הארז"ל

- סק"א מביא מכמה מקומות בכתבי הארז"ל שמבואר בהן ד' כפשוטו
- סק"ה מביא גם מעטרת זקנים שלא מצא בכתבי הארז"ל ענין של ד' כפולה – ורק במצת שמורים ובהגה' פע"ח שהביא מהמהר"ם דלונזאנו
- סק"ו מביא שבשלושת הסידורים שהיו בזמן הבעש"ט לא נזכר דבר כזה של ד' כפולה ואף שבודאי ראו את המשנ"ח

מפתח מפורט ובקיצור

רעח

סימן ג

ממש"כ בזה בספר עין הדעת טוב ומספר הליקוטים

- סק"א מביא מספר עין הדעת טוב שמבואר שם כמה פעמים ד' כפשוטו – ומפרש שמש"כ שם שהוא מצוייר בציוור מ"ם אי"ז סתירה כלל להדל"ת
- סק"ב מביא גם מספר הליקוטים שהביא כמו בספר עין הדעת טוב ומש"כ שם יהי' הפירוש כאן

סימן ד

ממש"כ בזה רבינו הרש"ש ז"ל

- סק"א מביא ממש"כ בזה הרש"ש שרצועת ימין נמשכת על כתף שמאל ושל שמאל לימין שאי"ז סתירה להדל"ת ואדרבא שמבואר בו שהן מתחלפות רק על שני כתיפיו
- סק"ב מביא מבית לחם יהודה שהקשה שכפי שאנו נוהגין לעשות הדל"ת אין הרצועות מתחלפין כלל – ושמוכן שגם הוא ז"ל פירש בהרש"ש שעשה דל"ת כפשוטו

סימן ה

מביא מהמהר"ם דלונזאנו והמשנ"ח

- סק"א הביא מהמהר"ם דלונזאנו שצריך לעשות הדל"ת כמ"ם סתומה דהיינו עם רווח באמצע – אבל על המרובע הפשוט הוא תמה ע"ז מאוד
- סק"ב מביא שגם ממשנת חסידים מדויק שכונתו הוא על מ"ם עם רווח באמצע
- סק"ג מסכם שבכל כתבי האריז"ל לא מצינו דבר כזה של ב' דלתי"ן
- סק"ד מביא ממש"כ בזה הזוהר חי דבפשוט מבואר שם שהדל"ת הוא בהקשר עצמו – ותמה שם על אלו שעושין כעין מ"ם דלכאור' כונתו שם על אלו שעושין הקשר הפשוט

מפתח מפורט ובקיצור

פרק שמיני

סיכום הדברים שנראה שגרמו להקשר המרובע

סימן א

משום שרצו לעשות ב' דלתי"ן

- סק"א מביא דדבר הראשון שנראה שגרם לקשר המרובע משום שרצו לקיים דברי הזוהר – אבל הבאנו לעיל בפ"ז שבכל כתבי האריז"ל לא מצאנו דבר כזה – ורק המהר"ם דלונזאנו והמשנ"ח וגם הם כונתם הי' עם רווח באמצע
- סק"ב מבאר שיש מקום למעות בהמשנ"ח על הקשר הפשוט
- סק"ג דנמצא שכל אלו שעשו זה טעו בזה בתרתי

סימן ב

משום שסמכו עצמן על הר"י האסכנדרני

- סק"א מביא שהדבר השני שגרם זה הוא הר"י האסכנדרני שהובא בהב"י סו"ס ל"ב
- סק"ב שבאמת רואים אנו את הקשר של הב"י במש"כ שם שעכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדין שזהו הקשר הדל"ת

סימן ג

משום לשונו של המהרי"ל ועוד

- סק"א מביא דדבר השלישי שגרם לזה הוא משום לשונו של המהרי"ל והמלבויו"ט והא"ר והמ"ב שהביאו דבר כזה שיש ד' ברצועות
- סק"ב מביא שברוב ספרי זמנינו סמכו כאן על התפ"א שחלק על התרוה"ד המפורסם משום שסמך עצמו על המהרי"ל – אבל באמת דלא מצינו דבר כזה בהפוסקים שיהי' כאן פלוגתא בין המהרי"ל והתרוה"ד
- סק"ג מביא דבר נפלא מהשלחן שלמה שמובן ממנו האיך שפירש את המהרי"ל
- סק"ד מביא דאלו שסמכו בזה על המלבויו"ט והא"ר והמ"ב בזה טעו בזה מאוד ושיש לנו ראי' גדולה מהתפ"א בעצמו שלא הביא מהם כלום – וגם מי שסומך עצמו על התפ"א הוא גם תמוה מאוד משום שהוא היחיד שפירש כן בהמהרי"ל

מפתח מפורט ובקיצור

סימן ד

- סק"א מביא דדבר הרביעי שגרם לזה הוא משום הלשונות של הגאונים ז"ל בזה – דשכחו מש"כ הרמב"ם בזה שא"א להודיע צורתו בכתב
- סק"ב מביא דבאמת יש לנו עדויות מפורשות בזה שהגאונים עשו דל"ת

סימן ה

- סק"א מביא ממה שמעו בזה בהמ"ב סכ"ז סקל"ז שפירשו שם דכאילו הוא מפרש שהדל"ת הוא בהרצועות
- סק"ב מביא מהמש"ב בסו"ס ל"ב שהביא שיש שעושין קשר כמ"ם סתומה וסיים ע"ז דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא דטועין בזה לפרשו על המרובע הפשוט אבל האמת בזה שאיירי שם מקשר צאנו
- סק"ג מביא מהמש"ב הנ"ל שהביא זה בשם התפ"א דנכון יותר לדינא לעשות דל"ת דלכא' הוא תמוה מאוד – אלא הביאור בזה וכמו שהבאנו לעיל בפ"ג סימן ו' ע"ש
- סק"ד מסכם שבשלשה דברים מעו כאן בהמ"ב. א. בסכ"ז סקל"ז במה שהביא שם מהא"ר. ב. בסו"ס ל"ב במה שהביא שיש שעושין קשר כמ"ם סתומה. ג. במה שהביא שם מהתפ"א והוא הרי המתיר הגדול של המרובע

סימן ו

דמעו בזה שסברו שכן עשה הרה"ק משינווא ז"ל

- סק"א מביא ששאלו להשינוור ז"ל דלמה הוא לא עושה בזה כאביו ז"ל והשיב להם שהוא עושה קשר פשוט מחמת ב' דברים – ובדורות האחרונים קראו לקשר המרובע קשר פשוט לכן סברו שהוא עשה קשר מרובע
- סק"ב מביא כמה ראיות שהשינוור ז"ל עשה דל"ת
- סק"ג מביא שכן הוא מוכח גם מספר קול סופרים שכך הוא הבין בהשינוור ז"ל

סימן ז

מביא עוד מכמה דברים שמעו בזה

- סק"א יש הרבה שמעו בזה בהתשובה מאהבה מדהביא שם הלשון של הר"י האסכנדרני

רפא

מפתח מפורט ובקיצור

- סק"ב וכן טעו בזה בהשו"ת ר' ידיד' טיאה ווייל שכאילו הוא מעיד שם שכולם עשו קשר מרובע
- סק"ג ויש שטעו בזה משום הליקומי ההגה' על הברוך שאמר שהביא קשר זה בדיוק ודו"ק
- סק"ד מביא שיש שטעו בזה משום הלשון בספר ערוגת הבושם שכתב שם בשם הרוקח שהד' של תפילין הוא כמו ס' וביארנו שם שהוא אינו סתירה כלל להקשר שלנו
- סק"ה ויש שטעו בזה בהלשון של האור זרוע שכתב שם שאין בו תבנית דל"ת
- סק"ו ויש שחשבו שתוס' ודעימי' יסברו שהדל"ת הוא אינו הלל"מ
- סק"ז ויש שטעו בזה משום לשונו של הרמב"ם שכתב בזה וקושר קשר מרובע כמין דל"ת
- סק"ח ויש שטעו בזה משום ספר הליקוטים שכתב שם שהוא מצוייר בציור מ"ם
- סק"ט ויש שטעו בזה משום לשונו של הרש"ש ז"ל שהביא שרצועת ימין נמשכת על כתף שמאל ושל שמאל לימין
- סק"י ויש שטעו בזה משום שבספר טעמי המנהגים וקיצור שו"ע הובא שם ציורים של ב' המנהגים וחשבו שהמחברים בעצמם עשו זה

פרק תשיעי

מביא מהמנהג בזה

סימן א

- סק"א מביא שבמהרי"ל והתרוה"ד שהם ראשי מנהג אשכנזי מבואר בהם ד' כפשוטו
- סק"ב ושכן הוא מבואר גם בראשי מנהג ספרד שהם הב"י והאריז"ל

סימן ב

מביא מהמג"א והתשובה מאהבה שהמנהג

ברוב העולם הוא הקשר הדל"ת

- סק"א מביא מהמ"א בסכ"ז סקט"ז שמעיד שרק קצת עשו הקשר המרובע וכן הוא מבואר גם בהתשובה מאהבה

מפתח מפורט ובקיצור

רפכ

סימן ג

מביא מהמקומות שנהגו בהן בקשר מרובע

- סק"א מביא מכל אלו שהעידו שבמקומן עשו קשר מרובע יעו"ש – וכל אחד יכול לראות שכנגד מה שהבאנו מכל הראשונים והפוסקים ז"ל להלן בסימן י"ג יראה שהמקומות שעשו קשר מרובע הם מיעוטא דמיעוטא ממש

סימן ד

בענין מנהג יוצאי אשכנז

- סק"א מבאר דלמה טעו בזה יוצאי אשכנז משום לשונו של המהרי"ל – וגם משום שו"ת ר' ידידי' טיאה וי"ל
- סק"ב מביא דמה שנדפס בטעמי המנהגים בשם נוסח אשכנז ונוסח ספרד יש בזה כמה טעויות

סימן ה

מביא ממה שנהגו בזה בתימן ושכין בהשתילי זיתים

ובין בהמהרי"ץ ובין בהרש"ש מבואר שעשו קשר דל"ת

- סק"א מביא שבתימן שנהגו בקשר מרובע דבפשוט הם שגגו בזה משום דברי הרמב"ם דכידוע שנמשכו מאוד אחריו – ויש להוסיף משום שהמהרי"ץ ג"כ הביא את לשון של הרמב"ם וכנראה שפירשו בו וכמו שפירשו בהרמב"ם
- סק"ב מביא שבספר שתילי זיתים מדויק מאוד שעשה קשר דל"ת
- סק"ג מביא שכן מדויק הוא גם בספר המהרי"ץ ממש"כ בזה בסידור עץ חיים
- סק"ד מביא שיש שפירשו בהרש"ש ז"ל שעשה קשר מרובע מדכתב שרצונית ימין נמשכת על כתף שמאל – אבל האמת הוא שמשמע שם מלשונו שהן מתחלפין רק מחוץ להקשר

סימן ו

ממה שנהגו בזה רוב נכדי צאנז

- סק"א מביא מספר תהלת חיים שהגה"ק מקאלשיץ ז"ל הי' לו קשר פשוט כמנהג

רפג

מפתח מפורט ובקיצור

הגה"ק משינווא ז"ל ושרוב נכדי צאנו נהגו בקשר פשוט – דמבואר שם
בלשונו דהיינו שעשו קשר דל"ת

פרק עשירי

ממש"כ בזה השימושא רבה

סימן א

- סק"א מביא הלשון של השימוש"ר שהוא כתב לנו רק שלשה הפעולות העיקריות
סק"ב מביא את שלשה הפעולות שמושב כל לשונו ז"ל בזה
סק"ג מביא שהרבה מעו בזה ומביא כמה ראיות שהוא עשה באמת דל"ת וכמו
שהוא מעיד שם פעמיים שהוא עושה דל"ת
סק"ד מביא שבאמת יש לנו בזה [גם] שני עדים נאמנים שהוא עשה דל"ת הלא
הם התרוה"ד והמעיו"ט

סימן ב

ממש"כ בזה הרב האי גאון

- סק"א מביא דעיקר המעות שעשו כאן בהרב האי גאון משום שפירשו ומכנים של
שמאל בימין כפשוטו – אבל כונתו הי' לעשותם בהדדי ושבוה נעשה הדל"ת
סק"ב מבאר את כל דבריו על הסדר
סק"ג מסכם הראיות של אלו שרצו לפרשו על מרובע והראיות שיש לנו שהוא
עושה דל"ת – ומביא עדות מהמלאכ"ש שכתב שדברי הרב האי המה
המפורשים ביותר על הדל"ת

סימן ג

מביא מלשון של הר"י ברזילי

- סק"א מפרש את דברי הר"י ברזילי שהוא עשה את הדל"ת באופן שאוחז את
ראשיהן של העניבות למעלה ולכן הוא דהוצרך להפוך אותו
סק"ב מפרש את כל דבריו על הסדר

מפתח מפורט ובקיצור

רפד

- סק"ג מביא שהר"י ברזילי היחיד שפירש לנו בדיוק האיך לעשות את הדל"ת –
ורק שיש בו כמה דברים שקשה מאוד להבינם
- סק"ד מסכם מכל השלושת הגאונים ממה שביארו בזה

סימן ד

מביא ממה שהביא הארחות חיים בשם מדרש

- סק"א מביא ממדרש שיש בהקשר של תפילין ד' קשירות – דלכאורה משמע מזה
בהקשר שלנו שיש בו באמת ד' קשירות

סימן ה

מביא ממש"כ הב"י בשם הא"ח

- סק"א מביא כל דבריו ושהרבה החליטו שהוא עושה מרובע משום שהביא שם
שצריך לבטל את השתי וערב – אבל באמת שמבואר ממנו ברוב דבריו
שהוא עשה דל"ת
- סק"ב מפרש שברוב דבריו מבואר שהוא עשה דל"ת
- סק"ג מסכם עו"פ שרוב דבריו מובנים היטב על הדל"ת שלנו – ורק שיש בו שני
דברים שא"א ליישבם והוא נראה כטעות סופר
- סק"ד מסכם שמכל שלושת הגאונים מבואר ביותר על הדל"ת שלנו וא"כ איזה
ספק יש לנו בזה – ומביא ממש"כ השו"ע הרב בפסקי הסידור שדברי
הגאונים אין צריכין חיזוק וכנודע שכל דבריהם דברי קבלה

פרק אחד עשר

מספרי זמנינו שהצדיקו את הקשר המרובע

סימן א

ממש"כ בזה המשנת הסופר

- סק"א מביא ממנו שקשר המרובע הוא הקשר הנכון שהראשונים כתבו לעשות כן
– שמסתמך מאוד על התפ"א שזהו הקשר במהרי"ל ובב"י ובשימוש"ר ועוד

– ושגם התשובה מאהבה כאילו דחה את הקשר הדל"ת – וגם שר"י מיאה וייל מעיד שכן נהגו כל גדולי דורו – ופירש עוד בהמ"ב בסו"ס ל"ב במש"כ דאלו העושין קשר של דל"ת מכוון יותר לדינא שכונתו הוא על הקשר המרובע...

סק"ב מביא עוד ממש"כ בסק"ח וממה שהביא שם בשער הציון כל הראשונים שסוברין [לדעתו] לעשות קשר מרובע – וכן שהעיד בספר קול סופרים שכאילו כן נהגו הרה"ק משינווא ז"ל והשר שלום מבעלזא

סק"ג מביא ששגג בכל המקורות שהביא בזה

סק"ד מביא דבאמת יש לנו תרוה"ד מפורש שהדל"ת צריך שיהי' בהקשר עצמו – וגם שמה שפירש התפ"א בהמהרי"ל הוא היחיד שפירש כן ושיחלוק בזה על התרוה"ד – וכן טעה בזה בהתשובה מאהבה ובהמ"ב בסו"ס ל"ב וכן בהתשובה של ר"י מיאה וייל וכן בהשינוור ז"ל והשר שלום מבעלזא

סק"ה שיש לתמוה עליו טובא במה שקיבל את דברי התפ"א בזה נגד התרוה"ד

סק"ו מסכם עוד פעם כל המקורות שהביא שאפי' אחד מהן הוא אינו נכון

סק"ז מסכם עוד פעם האמת בזה

סימן ב

ממש"כ בזה בקונטרס קשר תפילין

סק"א הביא ממש"כ ר' אלעזר בריזל ז"ל ליישב את הקשר המרובע ע"פ דברי הא"ר שהביאו המ"ב בסכ"ז וגם ע"פ המ"ב בסו"ס ל"ב שהביא בזה מהתפ"א – וסבר עוד שכן סבר גם התשובה מאהבה

סק"ב מביא ששגג בכל המקורות שהביא בזה

סק"ג וכן במה שפירש שם בהתשובה מאהבה

סק"ד וכן במש"כ לפרש ברש"י שהדל"ת הוא בהרצועות שזה היפוך מדברי התרוה"ד וכל הלשונות של רש"י בזה

מפתח מפורט ובקיצור

סימן ג

ממש"כ בזה בספר פסקי תשובות

- סק"א** מביא ממנו שיש שלשה מסורות בזה ולכל אחד יסודות קדושים וקדומים עוד מזמן הראשונים ז"ל – ומי שאין לו מסורת יש מי שאומר שיעשה קשר פשוט וכפשיטות דברי הב"י בשם השימוש"ר וכו' – ושקשר הפשוט הדל"ת הוא בצירוף הרצועות או שהוא בצד האחורי או שהוא כמו ב' דלתי"ן – דכל דבריו בזה תמוהין מאוד
- סק"ב** מביא עוד כמה הערות על מש"כ שם בהמקורות
- סק"ג** מסכם מכל המקורות שהביא שם – דלכאורה לא הביא כאן אפי' מקור אחד
- סק"ד** חוזר למש"כ בתחלת דבריו דלכל אחד מהמסורות יסודות קדומים עוד מזמן הראשונים – שהדבר תמוה מאוד לכתוב כן

סימן ד

ממש"כ בזה התאחדות דושינסקי

- סק"א** מביא מתחלת דבריו שם שבצורת הקשר של ראש נחלקו בזה רבותינו הראשונים וגם האחרונים – ושבדורות האחרונים יש שערערו ע"ז אבל התפ"א דוחה את דברי המערערים ושמקורו הוא במהרי"ל ועוד וכן בהתשובה מאהבה – ושכשו"ת מהר"י ווייל מעיד שכן נהגו כל גדולי דורו – דהאמת בזה ששנג בכל מה שהביא כאן
- סק"ב** מביא שמש"כ המשנת הסופר שהקסת נמשך אחרי דברי הבי"א אינו מדויק – דאדרבא שהתפ"א הוא שחידש כאן חידוש גדול ונורא שהדל"ת הוא בהרצועות – שהרי לא מצינו זה באחד מהפוסקים שיאמר דבר כזה ושיש כאן פלוגתא בין המהרי"ל להתרוה"ד
- סק"ג** מביא שמש"כ שנחלקו בזה הראשונים וגם האחרונים דברי תימה הן
- סק"ד** מביא שהי' צריך הכותב לכתוב הדברים בהיפוך – שבדורות האחרונים היו מי שהצדיקו את הקשר המרובע ונמשכו אחריו כל מחברי זמנינו

מפתח מפורט ובקיצור

סימן ה

ממש"כ בזה הסופר הידוע

ר' מנחם דוידוביץ שליט"א

- סק"א מביא ממה שכתב הסופר ר' מנחם דוידוביץ כמה מקורות להקשר המרובע
- סק"ב מביא שכל דבריו תמוהין מאוד
- סק"ג עוד מביא ממנו כמה דברים ומעיר עליו

סימן ו

ממש"כ בזה בספר כתר תפילין

להרה"ג ר' משה קרויזר שליט"א

- סק"א הביא המקורות שהביא בזה הרה"ג ר' משה קרויזר שליט"א בספרו כתר תפילין להקשר המרובע ומקשה ע"ז

סימן ז

ממש"כ לי הבן של בעל הזכרון אליהו

- סק"א מביא תשע מקורות שכתב לי בזה הבן של הזכרון אליהו ומקשה ע"ז

סימן ח

ממש"כ בזה הרה"ג ר' שלום ברנדר ז"ל

- סק"א מביא כל המקורות שכתב בזה הגאון ר' שלום ברנדר ז"ל בקונטרס שלו להשיב על בעל התפארת חיים ומקשה ע"ז

סימן ט

ממש"כ בספר שו"ת עולת יצחק

- סק"א מביא מכל ממש"כ בזה בספר שו"ת עולת יצחק להרה"ג ר' יצחק ראצבי שליט"א מקורות להקשר המרובע ומקשה ע"ז

מפתח מפורט ובקיצור

רפח

סימן י

ממש"כ בספר מנהג ישראל תורה

סק"א הביא כל הדברים מש"כ בזה בספר מנהג ישראל תורה ומקשה ע"ז

סימן יא

ממש"כ בזה נטעי גבריא

סק"א מביא כל מש"כ בזה בספר נטעי גבריא ומקשה ע"ז

סימן יב

ממה שאמר לי הרה"ג ר' אברהם יצחק אולמן שליט"א

סק"א מביא חמשה מקורות ממה שאמר לי הרה"ג ר' אברהם יצחק אולמן שליט"א להקשר המרובע ומקשה ע"ז

סימן יג

ממש"כ בזה פאר הלכה

סק"א הביא ממש"כ בזה בספר פאר הלכה ומקשה ע"ז

סימן יד

ממש"כ בזה בקובץ חקרי לב

סק"א הביא ממש"כ בזה בקובץ חקרי לב ומקשה ע"ז

סימן טו

ממש"כ בזה בספר ציורים ללמוד

סק"א מביא ממש"כ בספר ציורים ללמוד שהקשר שקרוי היום קשר צאנו הוא ע"פ הזוהר הקדוש וע"פ כתבי האריז"ל ומעיר ע"ז דלא דייק בזה

סק"ב עוד מעיר עליו על מש"כ שם שמנהג אשכנז הוא קשר מרובע

סק"ג עוד מעיר עליו במה שכתב שם שהנהג"ק משינוא ז"ל עשה קשר מרובע

רפט

מפתח מפורט ובקיצור

סק"ד עוד מעיר עליו על מש"כ שם בשם ספר מעין החיים שהקשר של המ"ם סתומה הובא בספר ברוך שאמר – דאין שם זכר לדבר כזה

פרק שנים עשר

מסכם עו"פ הדברים שגרמו להקשר המרובע

סימן א

מסכם עו"פ הדברים שגרמו להקשר המרובע

- סק"א מביא ד' סיבות העיקריות שגרמו להקשר המרובע
- סק"ב שמעו בזה משום המ"ב בסכ"ז ובסוף סימן ל"ב
- סק"ג שמעו בזה על כמה מגדולי עולם שעשו קשר המרובע
- סק"ד שמעו בזה בהשו"ת תשובה מאהבה
- סק"ה שסמכו עצמן על הדע"ק והתפ"א והארצות"ח
- סק"ו שסמכו בזה על המסורת שהי' אצל בני תימן ויוצאי אשכנז

סימן ב

מביא מאלו שהתירו את הקשר המרובע והאם יש לסמוך על זה

סק"א מסכם עו"פ אלו שהביאו את הקשר המרובע והאם יש לסמוך ע"ז

סימן ג

מסכם כמה דברים תמוהים שיש בזה

- סק"א שבכל ספרי זמנינו נפוץ ההיתר בזה ע"פ דברי הא"ר והמ"ב והמלבויו"ט והמהרי"ל – אבל האמת הוא בזה שבכולם מבואר ההיפוך מזה
- סק"ב שכולם סמכו על התפ"א בזה ואפי' שהוא יחיד ממש בזה
- סק"ג שרובם בטוחים שהקשר שלהם הוא כפי שהב"י הביא בזה בשם הר"י האסכנדרני – והאמת הוא שהוא עשה קשר אחר לגמרי

מפתח מפורט ובקיצור

רצ

סימן ד

מסכם עו"פ עיקרי הדברים שגרמו לזה

סק"א מביא עו"פ חמשה עיקרי הדברים שגרמו לעשות הקשר המרובע

סימן ה

מבאר שאין אחד בעולם שאומר שמרובע הוא דל"ת

סק"א מבאר שאין אף אחד שאומר שמרובע הוא דל"ת ודלכא' אין להם על מי לסמוך

פרק שלשה עשר

סימן א

מביא מכל הראשונים ז"ל שמבואר בהם דל"ת כפשוטו

סק"א מביא מארבעים ראשונים שמבואר בהם דל"ת כפשוטו

סק"ב מביא מעוד כמה ראשונים בזה

סק"ג מביא ממש"כ בזה בספר רזיאל המלאך וספר היצירה

סימן ב

מביא מארבעים ושמונה פוסקים ז"ל שמבואר

גם בהם דל"ת כפשוטו והרבה מהם שזעקו ע"ז

סק"א מביא מארבעים ושמונה פוסקים שמבואר בהם ד' כפשוטו והרבה מהם שזעקו ע"ז

רצא

מפתח מפורט ובקיצור

סימן ג

מסכם עו"פ מכל הראשונים ז"ל והפוסקים ז"ל וכמו

שהבאנו כבר לעיל בסימן א' ובסימן ב' ומי שהתירו את זה

סק"א מביא עו"פ מכל הראשונים ז"ל והפוסקים ז"ל בזה וכמו שהבאנו לעיל בסימן א' ובסימן ב' וכל אחד יכול לבדוק זה ע"פ האותיות

סק"ב מביא מאלו שהתירו את זה ומקשה ע"ז

סימן ד

מביא מגדולי החסידות המפורסמים שעשו קשר דל"ת

סק"א מביא קצת מגדולי החסידות המפורסמים שעשו קשר דל"ת

סימן ה

מביא מגדולי פוסקי זמנינו

שאמרו בזה להחליף לדל"ת

סק"א מביא מגדולי פוסקי זמנינו שאמרו בזה להחליף לקשר דל"ת ושאין בזה אל תמוש

פרק ארבעה עשר

עוד מכמה דברים הנוגעים לענין זה

וסיכום קצר מאוד מכל הפרקים שהבאנו לעיל

סימן א

בענין מנהג

סק"א מביא ממסכת סופרים שמנהג שאין לו ראי' מן התורה אינו אלא כטועה בשיקול הדעת

סק"ב מביא ממש"כ בזה בספר מנהג ישראל תורה

סק"ג מביא שאיך יכול להיות שכל טעות יהי' נהפך למנהג

מפתח מפורט ובקיצור

רצב

סק"ד מביא ממש"כ הב"י בשם הר"ן שאפי' בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוחה והמשומר מכל נזק ומכשול – עאכו"כ שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצוות

סימן ב

מביא מעשה מהכסף משנה דלמדין

מזה שכולם יכולים למעות

סק"א מביא מעשה מהכסף משנה דלמדין מזה שכולם יכולים למעות

סימן ג

מביא יסוד חשוב ממרן הסטייפלר ז"ל

סק"א מביא קושית הקה"י דהאיך נמצאו מצרים שלא שמו לבם להתראה של משה רבינו ע"ה במכת ברד

סק"ג מביא כמה הסתרות שיש בהענין הזה

סק"ד מביא שאם הי' הדבר מפורסם שהמ"א צעק ע"ז פעמיים וגם התשובה מאהבה לא הי' הקשר הזה בעולם

סימן ד

מביא יסוד מהרמב"ם שהאדם נמשך

בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו

סק"א מביא מלשון הרמב"ם בהלכות דעות שהאדם נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו

סק"ב מביא שכיון שרצונו של אדם שהוא טוב הוא מדמה לעצמו שכן הוא הפירוש בהגאונים ז"ל

סק"ג שהיום יש יחידים שאפי' בהתרוה"ד המפורסם הם מיישבים שבאמת הוא עשה מרובע

רצג

מפתח מפורט ובקיצור

סק"ד ויש המפרסמים שכל הגאונים והפוסקים ז"ל עשו קשר מרובע ... – ובעיקר מוכיחין זה ע"י שעושים בזה תמונות ובוה הם רוצים להראות לנו שא"א לפרש שם בענין אחר ...

סימן ה

סק"א מביא מכמה דברים שאם אתה רוצה להראות שדבר הזה הוא מפקפק יש להם תשובה לדחות אותך

סימן ו

סק"א עושה סיכום קצר מאוד מכל הפרקים שהבאנו לעיל

מסכם עיקרי החידושים בקיצור שנתחדשו בהפרקים האלו

מפרק ראשון

- א. מבאר שכל הראשונים סוברין שצורת הדל"ת היא מעכבת חוץ מדעת העיטור
- ב. מבאר מש"כ בזה הרמב"ם וקושר קשר מרובע כמין דל"ת
- ג. מבאר הא דכתב האור זרוע דאין בו תבנית דל"ת דהיינו שהוא אינו אות גמור
- ד. מבאר מש"כ התוס' בשבת דף ס"ב ע"א דלא גרסינן דל"ת יו"ד הלל"מ דלא הי' להם כלל הגירסא הזאת ולא דמחקוהו
- ה. מבאר מש"כ התוס' בעירובין דף צ"ז ע"א שאין הלל"מ אלא השי"ן בלבד דהיינו שרק השי"ן יש לו דין אות
- ו. מבאר דברי המרדכי בזה שספקו הי' האם יש בהן דין אות
- ז. מבאר דברי הבעל העיטור דלמה סבר שהד' והיו"ד אינם הלל"מ

מפרק שני

- ח. מביא מדברי קיצור פסקי הרא"ש שגם הדל"ת והיו"ד הן הלכה למשה מסיני
- ט. מבאר דברי הב"י שהטור פסק בזה כרש"י דהיינו שיש בהן שם שד"י אבל גם הב"י יסבור שגם לתוס' ודעימי' צריך לעשותן מהלכה למשה מסיני

מפרק שלישי

- י. מבאר דברי המהרי"ל שהדל"ת הוא בהקשר עצמו ודלא כמו שטעו בזה
- יא. מבאר דברי הלבוש בסכ"ז סעי"א והמלבויו"ט והא"ר שם דאיירו לענין הרצועות היוצאות מן הקשר ושנראה שם כעין ד' שג"ז יהי' השחרות שלהן לצד חוץ – ומנין לקח הלבוש לחדש זה
- יב. מביא שבהמעיו"ט על הרא"ש מבואר שהדל"ת הוא בהקשר עצמו ודלא כמו שטעו בזה – ושהבין בהשימוש"ר על הדל"ת שלנו וכמו שכתב התרוה"ד
- יג. מביא שבהשלחן שלמה מבואר מאוד שפירש את המהרי"ל הנ"ל וכמש"כ
- יד. מבאר את המ"ב בסכ"ז סקל"ז במה שהביא שם את הא"ר ודלא כמו שטעו בזה הרבה

סיכום עיקרי החידושים רצה

- טו. מבאר דברי המ"ב בסו"ס ל"ב סקרל"ג במש"כ שנכון יותר לדינא לעשות דל"ת ואף שהביא זה שם מהתפ"א
- טז. מבאר דלמה הביאו הארצוה"ח את הא"ר זה בסע"י ולא בסע"א דסבר שהמקור של הלבוש לדין זה משום שכך פירש את השו"ע שם בסעיף י'

מפרק רביעי

- יז. מבאר את המ"א בסכ"ז וכפירושו של הבית אהרן שכונת המ"א הוא נגד המרובע הפשוט – ושמבואר בזה גם מש"כ בסו"ס ל"ב סקס"ט
- יח. מבאר את התשובה מאהבה שצחק מאוד על המרובע הפשוט – ושמובן ממנו שכך הוא הבין בהמ"א וכפירושו של הבית אהרן
- יט. מבאר בהתשובה מאהבה שסבר שקשר המרובע הפשוט יש בו עוד חסרון שאין ע"ז שם קשר מכיון שאין כופלין אותו
- כ. מבאר שבלשון הב"י שכתב ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדים מבואר בזה ביותר על הדל"ת שלנו וכמש"כ המלאכ"ש שא"א לפרש שם בהב"י בענין אחר

מפרק חמישי

- כא. מבאר את דברי הר"י האסכנדרני שעשה את הדל"ת מבפנים ודלא כמו שנוהגין היום לעשות את הקשר המרובע

מפרק שישי

- כב. מבאר שבשו"ת ר"י טיאה ווייל מבואר שצריך באמת לעשות דל"ת במש"כ שם ואף אי פליגי צריך לילך אחר הנגלה ודלא כמו שמעו בזה הרבה שכאילו הוא מעיד שם שכולם עשו קשר מרובע

מפרק שביעי

- כג. מבאר דברי הזוה"ק בפ' פנחס שאי"ז סתירה כלל להדל"ת שלנו וכמו שמשמע בשאר המקומות שבהזוה"ק – ושכן הוא מבואר בכל כתבי הארז"ל ד' כפשוטו
- כד. מבאר בספר עץ הדעת טוב וספר הליקוטים שאי"ז סתירה כלל להדל"ת ואדרבא דמבואר שם ביותר ד' כפשוטו

סיכום עיקרי החידושים

רצו

- כה. מבאר דברי הרש"ש שעשה באמת קשר דל"ת ורק שגמר את הקשירה באופן אחר ולכן מתחלפין הן הרצועות על שני כתיפיו
- כו. מבאר שמש"כ במשנת חסידים לעשות ב' דלתי"ן כונתו הוא עם רווח באמצע וכמהר"ם דלונזאנו
- כז. מבאר מש"כ בזה בספר זוהר חי דלכאו' מבואר שם מאוד שצעק על המרובע הפשוט

מפרק שמיני

- כה. מבאר בכמה ראיות שהשר שלום מבעלזא וכן השינוור ז"ל עשו קשר דל"ת וכך הבין בהם הקול סופרים
- כז. מבאר שמש"כ בספר ערוגת הבושם שהד' של הקשר הוא כמו ב' כונתו הוא באמת על הדל"ת שלנו

מפרק תשיעי

- ל. מבאר שבין בהשתילי זיתים ובין במהרי"ץ מתימן ובין בהרש"ש מבואר שעשו קשר דל"ת ודלא כמו שמעו בהם
- לא. מבאר שרוב נכדי צאנו עשו קשר דל"ת ולזה הוא דקראו שם קשר פשוט

מפרק עשירי

- לב. מבאר דברי השימוש"ר שבכל דבריו מדויק שעשה קשר דל"ת
- לג. מבאר גם דברי הרב האי גאון שעשה קשר דל"ת
- לד. מבאר גם דברי הר"י ברזילי שעשה קשר דל"ת
- לה. מביא ממדרש שיש בהקשר של תפילין ד' קשירות שהוא ראי' גדולה להקשר שלנו
- לו. מבאר דברי הא"ח שהביאו הב"י בסו"ס ל"ב שברוב דבריו מבואר שעשה קשר דל"ת

רצז

ואעתיק לך דרך עשיית הדל"ת של תפילין

- א. עושה שתי עניבות וצד השחור שלהן לחוץ ואוחז אותן באופן שראשיהן יהיו למטה לצד גופו
- ב. מביא ראש העניבה השמאלית מתחת העניבה הימנית ומוליכה לצד שמאל על העניבה הימנית ובזה נעשה צורת הדל"ת
- ג. אח"כ לוקח את הרצועה השמאלית מלמטה ומביאה לצד גופו ומכניסה פעמיים לתוך העניבה שלה [וזהו הקשירה הראשונה]
- ד. אח"כ כופף את הרצועה הימנית כלפי מטה שתהי' דבוקה להקשר ומביא את הרצועה השמאלית [שעשה בה את הקשירה הראשונה] לצד ימינו ומכניסה פעמיים בהעניבה הימנית לצד שמאל [ובזה נעשה הקשירה השניה]

ברוך רחמנא דסייען

מצבת זכרון ולעילוי נשמות

לגיסתי הצדקנית ורבת המעשים
מרת חי' פרידא יהודית ע"ה
בת מו"ח הר"ר שמואל גוטפרב זצ"ל
נלב"ע ו' כסלו תשס"ז

ולגיסתי הצדקנית ורבת המעשים
מרת גיטא ריזל ע"ה
בת מו"ח הר"ר שמואל גוטפרב זצ"ל
נלב"ע כ"ה כסלו תשס"ד

ולשאר בשרי הצדקנית ורבת המעשים
מרת פרידא יהודית ע"ה
בת גיסי יבלחטו"א
הרה"ג אליעזר יחזקאל גוטפרב שליט"א
נלב"ע ט"ו תשרי תשס"ו
ת. נ. צ. ב. ה.

מצבת זכרון ולעילוי נשמת

גיסתי הצדקנית ורבת המעשים

מרת שרה שפרה ע"ה

בת הגה"צ יוסף אליהו דייטש זצ"ל

נלב"ע ד' אב תשס"ח

ת. נ. צ. ב. ה.

לזכרון עולם ולעילוי נשמת

בן דודי הרה"ג

רבי יוסף דייטש זצ"ל בהרה"ג ר' יהודה צבי זצ"ל

ראש הכולל בשומרי החומות בירושלים ת"ו

נלב"ע כ"א אדר תשס"ט

ת. נ. צ. ב. ה.

לזכרון עולם ולעילוי נשמות

דודינו היקר הגאון החסיד

רבי ישראל גרוסמן זצוקלה"ה

בן הרה"ח רבי משה שניאור זלמן זצ"ל

גלב"ע כ"ג אדר תשס"ז

ומחברתו בקדש הצדקנית רבת המעשים הרבנית

מרת גומא פעריל ע"ה

בת הרה"צ ר' יוסף גומפרב זצ"ל

גלב"ע ט' אדר תשע"ב

ת. נ. צ. ב. ה.